

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

PRÆSTØ AMTS
SKOLEHISTORIE

INDTIL 1830

AF

JOHS. C. JESSEN

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR PRÆSTØ AMT
1950

PRÆSTØ AMTS SKOLEHISTORIE
INDTIL 1830

PRÆSTØ AMTS
SKOLEHISTORIE

INDTIL 1830

AF

JOHS. C. JESSEN

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR PRÆSTØ AMT
1950

UDGIVET MED STØTTE AF:

Undervisningsministeriet

Præstø Amts Skoleraad

Kommuner i Præstø Amt

Carlsbergfondet

Den Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse

Carlsen-Langes Legatstiftelse

N. P. CHRISTENSENS BOGTRYKKERI . NÆSTVED

FORORD

UNDERVISNINGEN af Ungdommen indskrænkedes oprindeligt til Oplæring i de kristelige Grundsandheder og skete paa Landet ved Løbedegne, d.v.s. de ældste Disciple fra et Sogns nærmeste Købstads latinske Skole. Senere ansattes Sædedegne, o: fastboende Degne, der af Kirkens Ejendom forsynedes med en selvejende Degnebolig og Degnejord. Naar en Degn tiltraadte sit Embede, maatte han indløse Boligen, som ejedes af Kirken, med 100 Slettedalere, som refunderedes ham ved hans Afgang.

De latinske Skoler gav ikke Slip paa Degnetjenesten uden at sikre sig en Pension, som da paalagdes Degneembederne ved en Kornafgift, den saakaldte Degnepension.

Der indrettedes ikke Skolestuer i Degneboligerne, og Degnen var ikke forpligtet til Skolehold. Hans Opgave var udelukkende af gejstlig Art. Han var en gejstlig Embedsmand, en Sogndegn med samme Virkekreds, Hoved- og Anneks sogn, som Sognepræsten. Til Degnetjenesten hørte, foruden den almindelige Opvartning i Kirken m. m., en Forpligtelse til at oplære Ungdommen i Kristendom. En Gang hver Uge havde Degnen at forføje sig til enhver af Pastoratets Byer for *der* at holde Bylæsning eller Aften- eller Degnelæsning, som det hed noget afvekslende. Læsningen fandt Sted i en Bondes Storstue, hvor Byens voksne Ungdom mødte op, ofte ogsaa nogle Børn. Der undervistes ikke i Bøglæsning, hvortil Mødesalen jo heller ikke egnede sig. Det gik med Katekisation og Udenadslæren.

Det kunde vel hænde, at Degnen privat gav et og andet videlystent Barn nogen Vejledning i Indenadslæsning, men han var ingen Hund efter et saadant Ben. Muligvis havde Degnene tidligere været paalagt Læseøvelser, men fra det syttende Aarhundrede praktiseredes det i hvert Fald ikke.

Hvis der skulde være Tale om at indføre en almindelig, regelmæssig Boglæsning samt Skrivning og Regning, maatte der indrettes Skolehuse. Men det er saa sent som i Midten af det syttende Aarhundrede, at de første Skolehuse dukkede op, sparsomt, i nogle Amter eller maaske Herreder saas ingen, i andre enkelte, i Resten ganske faa. De opstod i Henhold til en Skrivelse fra *Christian den Fjerde* til Sognepræsterne i de største Landsogne om at formaa Bønderne til „at holde en skolemester og et lidet skolehus, hvor ungdommen kan undervises, og de mest formuende give noget dertil, efterdi det er deres børns lyksaligheds forfremmelses anliggende“ (Lærer Niels Hald i Folkeskolen Nr. 11, 1950).

Det blev til en Slags Andelskole, hvortil Bønderne aarligt ydede en Skæppe Korn eller lidt mere, mens Husmændene ugentlig gav 1 Skilling eller maaske 2. Stedets Jorddrot laante dem Hus til Skole. Det gjorde f. Eks. den godgørende *Albert Skeel* til Fusingø. Men hans Enke og deres hovedrige Søn, *Christen Skeel*, funderede ved Gavebreve til 2 Skoler paa Godset i 1640. Som Ejer af Vester Vallø funderede Christen Skeel i 1641 Skolen i *Herfølge*, Aaret efter en Skole for Gjerrild Sogn. „De rige Skeeler“ synes at have været Banebrydere for Oprettelsen af faste Skoler under lovligt funderede Former. I *Faxe* blev Byens Andelsskole fast indrettet 1644, og i 1653 blev *Vejlø Skole* givet.

En pietistisk præget, religiøs Vækkelse gik hen over Danmark i Begyndelsen af det attende Aarhundrede; det var dog nærmest i Hofkredse og paa nogle Adelsborge, det mærkedes og fik den praktiske Betydning, at man fik Øjet opladt for en kristelig Oplysnings Nødvendighed alle-

rede for Barneaarene. Velhavende Mennesker kunde jo nok sørge for deres Børns Oplærelse, og man havde de latinske Skoler, een i hver Købstad. Men en almindelig Undervisning maatte selvsagt ske paa det danske Almuesprog. Ved Fattigforordningen af 1708 krævedes at give fattige Børn fri Undervisning i den kristne Lære, helst forbundet med Læseøvelser, men det skete kun i Købstæderne, hvor man kunde paalægge Klokkerne en saadan Tjeneste. Paa Landet blev det nu hyppigere, at der gaves Huse til Skolebrug, men det var løst og usikkert. De funderede Skoler forøgedes her i Amtet kun med *Olstrup Skole*, 1719. Men 2 Aar efter kom der Fart i Tingene ved Kong *Frederik den Fjerdes* Skoleforordning af 28. Marts 1721, ved hvilken det første Skridt til Indretning af et fast, almindeligt Skolevæsen toges.

Kongen havde paa Krongodserne indrettet 12 Rytterdistrikter, der hvert skulde underholde en Rytterskadron. Forordningen tog nu Sigte paa at opføre 20 Skoler paa hvert Distrikt, ialt 240 Skoler. Her kunde Rytterbørnene faa en passende Oplæring, men ellers var Skolerne da for Bøndernes Børn, som jo var de mange. I vore Dage kaldes Skolerne ikke ganske korrekt for Rytterskoler, fra gammel Tid nævnes de altid som „kongelige Skoler“ eller „Kongens Skoler“.

Til hver Skole skulde ligge mindst 280 Tdr. Hartkorn, der til den Ende paalagdes visse Ydelser. Det kunde være vanskeligt mange Steder at samle saa meget Hartkorn i et Sogn eller i en Skolekreds. Saa maatte det manglende tages fra Nabosogne, hvor der var Overflod til Øjemedet. Det var Skik, at Børnene søgte til Skolen i deres Hjemkreds, selv om deres Forældre svarede til den fremmede, fjernere Skole, men det gav Forviklinger nu og da, forstaar man.

Naar Kongens Hartkorn i et Sogn var ringe nok til en Skole, men der laa en Proprietærs Landsby eller Proprietær-Strøgods ind imellem, foreslog man Proprietæren at bidrage til Skolens Oprettelse og Drift. Var han uvillig,

hændte det sig, at Kongen opgav at bygge Skole i det Sogn. Saaledes mistede Næstelsø en paatænkt kgl. Skole, saa *Vordingborg Rytterdistrikt* kun fik 19 Skoler, nemlig 13 i Baarse og 6 i Hammer Herred. *Tryggevælde Distrikt* maatte nøjes med 18 Skoler, nemlig 8 i Stevns, 5 i Faxe og 2 i Bjeverskov Herred, desuden 3 i Ringsted Herred, som ligger i Sorø Amt. For at Skolehusene fuldtalligt kunde blive 240, lod Kongen det manglende Antal opføre paa saadanne Krongodser, der ikke laa i et Rytterdistrikt. Ad denne Vej fik Krongodset Møen 10 Skoler.

De kgl. Skoler opførtes i Aarene 1722—25 af Murermester *Lars Erichsen* som Entreprenør eller Arkitekt for 550 Rd. pr. Skole. Skolerne opførtes med 9 Fag Grundmur, højt Tag, skraa Gavle, tækket med røde Tagsten, 8 Fag Vinduer, hvert med 48 blyindfattede Ruder, udvendige Vinduesskodder, malede i perlegraa Farver. Der laa en lille indhegnet Kaalhave til Huset, ofte ogsaa et Brøndværk af Egestolper, Egestøtter, Fyrrebeklædning og Vippe, men mange Skoler maatte søge til Bybrønden.

Paa Baggrund af Landsbyens lave og skrøbelige straa-tækte, lerklinede Huse og Gaarde laa Skolen ejendommelig smukt med sit særegne Præg. Oftest laa den ved Kirken. Det monumentale Kirkehus med sit opadstræbende Taarn og dets kongelige lille Nabo vidnede ved selve deres Ydre om, at her var en Samhørighed paatænkt, hvor Barnet hentede sin Lærdom, og den voksne sin videre Forfremmelse i kristelig Visdom og Forstaaelse. Her stiledes mod højere Maal end under Hverdagslivets Stræb i Mark og Hjem og krævedes værdige Rammer som Symboler for den Opgave, der varetages af Skole og Kirke!

Gaar man en Runde gennem Husets Indre, ser man, at her er ogsaa det usædvanlige. I Stedet for Lergulve er der Gulve af brændte Mursten; kun Forstue og Stald har Kampestensgulve. Men det er ellers Inskriptionerne over Dørene, man optages mest af. Over Hovedindgangen paa Forsiden af Huset er indsat en Sandstenstavle med følgende Indskrift:

Hanc scolam hujusque ad instar ducentas quadraginta
in circulis ad perpetuo alendas duodecim cohortes eque-
stres a me institutis fundavi.*)

MDCXXI

Halvtredsindstve Aar,**) GUD, har du mig opholdet,
At Sygdom, Kriig og Pest mig intet ondt har voldet,
Thi yder ieg min Tack og breeder ud DIT Navn
Og bygger Skoeler op de Fattige til Gavn.
GUD, lad i dette Værck DIN Naades Fylde kiende.
Lad denne min Fundatz bestaae til Verdens Ende,
Lad altid paa min Stool een findes af min Æt,
Som mener DIG MIN GUD og DISSE Skoeler rætt.

Man passerer Forstuen, der kun til Skolestuen har
en Dør, over hvilken læses:

Forsøm ey skolegang i dine Ungdoms Dage,
Tænk paa dend levetid, du har endnu tilbage;
Hav ingen ting saa kjær som Herrens sande Frygt,
Tack dog dend Konge, som har disse Skoeler bygt.

Skolestuen er kun sparsomt udstyret: To lange Borde
med Korsfødder, Bordpladen af lange Bræder, nogle lange
Bænke, hvis Pælefødder er nedrammede i Gulvet. Skole-
holderen har sit Sæde mellem Drengenes og Pigernes
Borde. Der ligger en Bibel, nogle ABC'er, Katekismer, en
Salmebog og en Forklaring til Luthers Katekismus, den
saakaldte Lærebog. Paa en Væg hænger Instruksen for
Skolemesteren. Fra Skolestuen gaar man ind i Skole-
mesters Dagligstue, over hvis Dør læses:

Velsigne det, o Gud, som Jeg mig foretager,
Gid Jeg i Gierning og i ord dig ey forsager,
Gjør mig mit Embede, gjør mig det altid let,
Forhielp Mig med din Kraft til at forrætte det!

*) I Aaret 1721 har jeg grundlagt denne Skole ligesom andre,
ialt 240 Skoler, i de Distrikter, jeg har oprettet til Under-
holdning af 12 Rytterskadroner.

***) Skolernes Indstiftelse regnedes almindeligt fra Kongens 50
Aars Fødselsdag den 11. Oktober 1721.

Til Sengekammeret ved Siden af og Køkkenet bagved
Dagligstuen fører Døre. Over Døren til Sengekammeret
staar :

Sødt og roligt kand vi sove,
Dagens Møye glemmes her.
GUD og Kongen maa vi love,
Natten os det beste er.

Og over Køkkendøren :

Brygge, Bage, toe og tvætte,
Maden kaage og anrætte,
Vores Kiøkkenarbejd er.
Balle, Strippe, Riist og Pande,
Potte, Gryde, Spand og Kande
Er vor Piges haand-gewehr.

Ved Siden af Køkkenet findes Spisekammeret, hvis
Dør prydes af Verset :

Lyster du Postey og Tærter,
Ud af sligt vi intet har,
Landsby-rætter, Kaal og Ærter
Staar udi hvert andet kar.

Ved den aabne Skorsten i Køkkenet ses Ildstedet,
hvorfra der fyres op i den murede fliseklædte *Bilægger-
ovn mellem* Skolestuen og Dagligstuen og i Bagerovnen
mellem Skolestuen og Køkkenet. Fra Køkkenet er der Dør
til Husets Bagside. Henne nær ved Gavlen er der en Dør
til Stalden, som ligger op til Skolestuen.

Forfatteren af de alvorsprægede eller muntre Vers
har ret slaæet Tonen an til Alvor og Gammen under Skole-
mesterens og Børnenes Samarbejde.

I forskellige Instruktioner gaves Regler for Skole-
mesterens Beskikkelse, Pligter og moralske Levesæt. Ved
Ledighed i Skoleembedet foreslaar Præsten en ny Skole-
mester, der saa eksamineres af Provsten; gaar det godt,
kaldes han af den tilstedeværende Amtmand. Skolemeste-
ren maa kunne oplære Børnene i Læsning, Luthers Kate-

kismus, Skrivning og Regning. Præsten skal besøge Skolen ugentlig, Provsten og Amtmanden 2 Gange aarligt. Præsten kan mulkteres, hvis han forsømmer sine Skolebesøg eller undlader at nedkæmpe Skolegangsforsømmelser, for hvilke Forældrene efter Omstændighederne mulkteres, straffes med Vand og Brød eller, om galt skal være, staa aabenbar Skrifte i Kirken.

Biskop *Christen Worm*, 1711—37, forfattede en Instruks for Skolemesteren: Han skal ikke mindst tage sig af de fattige Almissebørn. Skoledagen indledes med en Morgensalme, og efter en Bøn, under hvilken Børnene knæler, læses et Kapitel af den hellige Skrift, hvorpaa der sluttes med en Bodssalme eller en anden aandelig Sang, inden Undervisningen begynder. Om Aftenen sluttes paa lignende Vis. Skolemesteren skal lære Børnene Luthers lille Katekismus, Ord for Ord udenad, og dens Forklaring, d.v.s. Lærebogen, og at læse inden i Bog. Dette er frit, men ønsker Forældrene deres Børn oplærte i Skrivning og Regning, maa de give Skolemesteren 2 Skilling om Ugen.

Skolemesteren skal iagttage, at Børnene ikke bander, bruger Skældsord eller utugtlig Tale eller støjer, kives og slaas. Han maa ikke med Hug eller Slag ilde medhandle Børnene. De kan straffes med Formaninger, Over-siddens m. m., men med Ris kun i Forældrenes Overværelse. Paa Prædikendage skal han mødes med Børnene ved Kirken, følges med dem ind i Kirken og overvære Prædiken og Katekisation.

Den helt store Dag er, naar Biskoppen holder Visi-tats. Da staa Børnenes Duelighed paa Prøve, naar de deles i Klasser: 1) De, der kun har lært een eller flere af Katekismens fem Parter, 2) de, der kan hele Katekismen uden Forklaring, 3) de, der ogsaa har lært Forklaringen og Bibelsprogene, og 4) de, der tillige har lært Davids Bodssalmer.

Skolelønnen er 24 Rd. i Penge, som udredes af Kir-kens Indkomster, 3 Skovlæs Brænde, af hver 20 Tdr.

Hartkorn et Læs Tørv*), af hver Tønde Hartkorn et Lispund Hø og et Lispund Halm, fri Græsgang paa Byens Fællede til 2 Køer og 6 Faar, af hver Husmand en Mark aarligt, Frihed for alle Skatter og lignende. Hvis Skolemesteren er Student og flittig, kan han efter 3 Aars Tjeneste forfremmes til Degn, om han egner sig dertil, ja, endog til Præst. Dette opmuntrende Tilsagn medførte efterhaanden, at Biskoppen i sin Besøgstid bestormedes af Skoleholdere, der søgte Degnekald, idet Bispen havde Kaldsret til alle Degnekald paa Krongodserne.

*) Skolemesteren i Lundforlund klagede 1728 i et rimet Brev over, at hans Udvisningstop (Brænde) blev ham dyr nok (Slagelse Hds. Skolehistorie p. 57). Det forstaas af en Opgørelse i 1800 over Indkomsten af Herstedøster Sogns Skolelærer- og Kirkesangerembede, hvis Indehaver for sit Sogn nød Herlighederne og trykkedes af Byrderne fra Herstedøster-Herstedvester nedlagte Degnebo.

Embedets Indtægter bestod af den gamle Skoleløn: 24 Rd. + 2 Rd. 2 Mk. i Husmandspenge = 26 Rd. 2 Mk. Degneboets Traver, Julerenter og Offer gav 90 Rd. 2 Mk. 15 Sk. Samlet Indtægt: 116 Rd. 4 Mk. 15 Sk.

Udgifterne: 1) Faste Udgifter af Degneboet: Amtstueskatter 1 Rd. 0 Mk. 13 Sk., Degnepension til den latinske Skole 4 Rd., til Fiscum 1 Mk. 4 Sk., Viaticum (Provstens Diæter til Landemodet) 2 Mk. samt 2 Rd. til Enkekassen, ialt 7 Rd. 4 Mk. 1 Sk. 2) andre Udgifter, efter gammel Skik: Naar Bønderne betaler Tienden, vanker der Øl og Brændevin, hvortil gaar 1 Td. Malt (4 Rd. 2 Mk.), 5 Potter Brændevin a 24 Sk., 1½ Pund Humle a 2½ Sk. samt Udgift til Brændsel. Dette muntre Gilde koster ialt 6 Rd. 1 Mk. 4 Sk.

Ved Brændselets Hjemkørsel betales Brændeseddelen med 1 Mk. 8 Sk., Skovfogeden faar 2 Mk., og der gaar 1 Rd. til Brændselsudgifter, hvilket ialt bliver 1 Rd. 3 Mk. 8 Sk. Bonden bruger 16 Vogne til 3 Fv. Brænde. Naar de komme: til en Kro paa deres Indrejse 1 Pot Brændevin, i Skoven, naar de læsser, 1 Pot, og naar de kommer hjem, gaar der 3 Potter til. Ved Tørvens og Furagens Hjemkørsel holdes stort Kalas med Brændevin, Øl, Smørrebrød og Tobak. Det gaar til langt ud på Natten, 4 Lys (a 2 Sk.) bruges. samtlige faste og andre Udgifter beløb sig nu til 20 Rd. 0 Mk. 1 Sk., og Embedets Nettoindkomst blev da kun 96 Rd. 4 Mk. 14 Sk.

Instruksen vilde være at opslaa i enhver Skolestue og hver første Søndag efter Helligtrekongers Dag oplæses fra Prædikestolen efter Prædikenen.

Efter at Kongen havde lagt for i Præstø Amt med 34 funderede Skoler, fulgte snart flere af Amtets Jordrotter hans Eksempel, om ikke under saa kongelige Former. Allerede i 1722 lod Kongens Broder, Prins *Carl*, indrette 6 Skoler paa Vemmetoftes og Højstrups Godser. Der er jo et Spring fra Prins til Konge, og i ydre Henseende stod Prinsens Skoler langt tilbage for Majestættens. Men i Skolens indre Liv blev det snart dem, der gav Tonen an. Det var Prinsens Overkammerherre, *Carl Adolph Plessen*, der formede hans Skolefundatser, i hvilke han indflettede følgende skæbnesvangre Ord, der kunde sættes som Motto over det danske Skolevæsens Historie nær op til Aaret 1814: „Og som Hensigten med denne Anordning sigter alene til at indplante Ungdommen den sande Guds frygt og sande Kristendom, hvortil Skrive- og Regnekunsten ikke egentlig hører, men derved kun Tiden spildes, saa skal Skrive- og Regnekunsten ikkun agtes som et tilføjet Værk, men findes nogle dertil *capable ingenia*, kan dem og derudi forhjælpes“.

Det følgende Aar funderedes *Bjeverskov Skole*, og i 1724 *Tybjerg Skole*. At C. A. Plessens fyndige primitive Skoleprogram ikke var Mundsvejr, viste han, da han i Aarene 1724—31 med ikke ubetydelig økonomisk Offer anlagde 14 Skoler paa sine Godser i Sydvestsjælland, nemlig 13 i Vestre Flakkebjerg Herred vest for Susaaen, mens den fjortende funderedes for *Skelby* øst for Aaen i Aaret 1726. Samme Aar indrettedes de tidligere nævnte 10 kongelige Skoler paa *Møen*. Og endelig gav Dronning *Sophie Magdalene* i 1731 en Skole til *Valløby*.

Præstø Amt havde nu 44 kgl. Skoler, naar Møens Skoler medregnedes, og 14 Legatskoler, ialt 58 fastindrettede Skoler! (Det var 7 flere, end Sorø Amt havde paa samme Tidspunkt). Men saa straalende saa det saare langt fra ud de fleste Steder i Landet, hvor der var meget

langt mellem Skorstenene paa funderede Skoler, navnlig paa fattige Egne.

Dette var et iøjnefaldende Misforhold, som *Christian den Sjette* ret snart efter sin Tronbestigelse pønsede paa at udjævne. Naar Krongodserne evnede at holde et ordnet Skolevæsen, maatte Proprietærgodserne, d.v.s. alt Hartkornet iøvrigt, ogsaa kunne det. Det skulde ikke bero paa Proprietærernes eget Tykke at rejse Skoler, men paalægges dem ved Lov.

Med megen Bekymring saa Kongen og hans mørkprægede, pietistiske Hof paa, hvorledes Raahed og sædelige Udsvævelser bredte sig i hans Rige. Og naar han i den nærmest følgende Tid drev saa stærkt paa at sætte sine Skoletanker i Værk, maa det siges, at hans Hovedmotiv laa i, at han ønskede at stemme op for disse slette Tilstande og at gøre sit Folk til en sand kristen Nation.

Det var et stort Foretagende, der laa for. Meget skulde undersøges, mange Oplysninger skaffes til Veje, økonomiske Betragtninger overvejes o.s.v. Og saa nedsatte Kongen „Den lille Skolekommission“, som vi i vore Dage nævner den, for grundigt at lægge alt til Rette for en kommende Lov. Kommissionen indhentede straks Oplysninger om, hvor mange Skoler der udenfor Krongodserne var funderede, og under hvilke Vilkaar dette var sket. Regeringen beordrede Stiftsøvrigheden, d.v.s. Stiftsbefalingsmanden og Biskoppen, at tilvejebringe de ønskede Oplysninger. Stiftsøvrigheden lod Ordren gaa videre til Amtmændene, som satte Herreds- og Birkefogeder i Gang, og til Herredsprovsterne, som betjente sig af Sognepræsterne. Da Kongen for at fremme sit Hovedformaal i 1736 forordnede den tvungne Konfirmation, presseses Kommissionen til snarligt at aflægge Beretning. Naar Barnet stilledes til Konfirmation, burde det kende sin Daabspagt, kunne læse sin Bibel og være indøvet i de kristelige Grundsandheder.

Endelig satte *Christian den Sjette* den 23. Januar 1739 sit Navn under *Danmarks første almindelige Skolelov* for

Landsbyerne. Der skulde funderes saa mange Skoler, at Landets Skolebehov dækkedes. De nye Skolehuse maatte nok opføres som Bondebygninger med Straatag o.s.v., men bygges af Bindingsværk og være rummelige. Og alt dette havde Proprietærerne at sørge for! Da nu et Sogn eller en paatænkt Skolekreds kunde have flere Proprietærer — een maaske kun en Gaard eller to, en anden kun en lille Landsby — saa tilpligtedes det Skoledistriktets største Hartkornsejer som Skolepatron at afgive Grund til og at lade opføre og vedligeholde Skolehuset, idet dog Bønderne maatte lægge Ler og Halm til samt gøre Kørslerne, og Husmændene skulde gøre Haandtjenesten. Udgifterne til Skolens aarlige Drift paalægges Hartkornet, saaledes at enhver Lodsejer forholdsvis ydede efter sit Hartkorns Størrelse. Regnskabet førte Patronen som Kasserer for Skolens Kasse.

Skolelønnen blev 12 Rd., 5 Tdr. Rug og 7 Tdr. Byg, for Tiden af Værdi ialt 24 Rd., altsaa ganske paa Linie med Kongens Skoleløn, men rigtignok blev den delvise Aflønning med Korn en betydelig Fordel, da Prisstigningerne satte ind. Saa havde de nye Skoleholdere — saaledes tituleret i Forordningen og herefter gængs for alle af Faget — iøvrigt Indkomster som deres Kolleger paa Krongodset.

Naar Skolehuset stod færdigt med alt fast Inventar, saasom Ovne, Hylder, samt Skoleborde og Skolebænke, der nedrammes paa Pæle i *Lergulvet*, maatte det øvrige Inventar fremskaffes. Til dette Øjemed gav Forordningen Anvisning paa Kirkens Lysepenge, d.v.s. 5—6 Slettedalere af hver Landsbykirke og 6—12 Sld. af hver Bykirke, som hidtil var gaaet til Lys paa Alteret, men som nu, mentes der, gjorde større Nytte for Guds Riges Sag her. De samledes i en fælles Pulje for hele Stiftet og uddeltes skønsmæssigt af Stiftsøvrigheden til alle Skoler undtagen til Kongens. Det hændte, at Patronen, ikke lovmæssigt, afbalancerede den befalede Skoleløn med Lysepengene, men ogsaa, omend sjældent, som Kirkepatron fandt for

godt at betragte dem som sine egne. Gamle Fader *Holberg* kom f. Eks. ind paa en saadan formastelig Tanke! Ogsaa forskellige Bødestraffe og Bøsseindsamlinger indgik i Skolekassen. Til Fordel for fattige Skolebørns Undervisningsmidler skulde Degnen under Gudstjenesten i Fastelavnen og paa Mikkelsdag samt ved kirkelige Forretninger bære en Tavle rundt. Tavlen var en Kasse eller en Pose, undertiden forsynet med en dinglende lille Klokke, alt sad paa Enden af en lang Stang, som Degnen stak ind til Menigheden i Kirkestolene. Under Festmaaltider i Hjemmene skulde Degnen til samme Øjemed føre en Bøsse rundt til Gæsterne.

Kirkens Patron har Kaldsret til Skolen, hvis han tillige er Distriktets største Lodsejer, ellers gaar den efter Tur omkring mellem Skolepatronen og de øvrige Lodsejere i Forhold til deres Hartkorn paa mindst 32 Tdr. Præsten indstiller til Skoleembedet, og Provsten eksaminerer ligesom paa Kongeskolerne. Ogsaa det hidtilværende Skolesyn vedvarer.

Lodsejerne nedlagde de voldsomste Protester imod de økonomiske Principper i Forordningen og opnaaede ved Plakat af 29. April 1740 mange og store Lempelser. Det kunde f. Eks. tillades at tage ældre Gadehuse i Brug som Skolehuse, ogsaa Skolelønningerne lempedes der ved under forskellige svævende Bestemmelser o.s.v. Saaledes forringedes Christian den Sjettes vel paatænkte Skoleforordning. Kun eet stod fast: Senest den 1. Januar 1742 skal alle Skoler staa færdige til Brug. Og det holdt oftest.

De vedkommende Parters Interesser krydsedes jo ofte under Skoleplanernes Tilblivelse. Skoledistrikter skulde afstikkes, Byrderne ret fordeles i Forhold til Hartkornets Størrelse, Skolehusene stationeres, Skolelønningerne fastlægges med mere. Hartkornsejerne, Herredsfogeder og Birkedommere, Provster og Sognepræster arbejdede med Sagerne „ude i Marken“, maaske nu og da i Samraad med et Par af Sognets „vittigste“ Bønder. Og Amtmanden holdt Traadene i sin Haand.

Skoleplanerne for Vordingborg Amt undertegnedes den 4. August 1740 af Amtmand *Kaspar Martin Schøller* og medundertegnedes af Provsterne *Lars Terpager* af Mern, *Thomas Borch* af Vejlø og *Jens Jørg. Thank* af Herlufmagle, henholdsvis for Baarse, Hammer og Tybjerg Herreders Planer. Tryggevælde Amts Skoleplaner underskrevs den 21. December s. A. af Amtmand *E. von Bülow* og medunderskrevs af Provsterne *Ole Reesen* i Ulsø, *Lyder Roed* i Herfølge og *Jens J. Mariager* i Holtug for henholdsvis Faxe, Bjeverskov og Stevns Herreders Planer. Paa Møen forblev alt uforandret. Med forholdsvis faa Ændringer godkendtes Planerne af Stiftamtmand *Nicolas Gersdorff* og Biskop *Peder Hersleb* som Stiftsøvrighed.

Noget helt nyt og uprøvet var, at man kunde paalægge Degnene Skolehold. Det var billigere. Der spares paa Skolebyggeri, naar man kunde nøjes med at klistre 3 a 4 Fag til Skolestue og Gang op ad Degneboligen. Og Degnens Skoleløn kunde afspises til 6 Rd. i Pengeløn og Brændsel til Skolen. Saaledes indrettede man sig almindeligt i Præstø Amt. Degnen i Herfølge nød dog ogsaa Græs og Furage til 2 Køer og 6 Faar. Den samme Begunstigelse nød Hammer Herreds 3 Degneskoleholdere foruden 12 Rd. i Pengeløn. De fleste af Landets Degne maatte modtage et Skolehold, i Præstø Amt blev der kun faa „Degneskoler“, som man kaldte dem i Forhold til „Nye Skoler“, de øvrige nystiftede Proprietærskoler.

Det var med stor Ængstelse og mange Bekymringer, de fleste Præster og Menigheder modtog den Jobpost, at deres Degn nu ogsaa var udset til at være Skoleholder. Hvad vilde der dog blive af Ungdommen, naar Degnen nu fik mere at gøre. Han havde saamænd nok i Forvejen. Foruden Kirketjenesten og Bylæsningen havde han Klokkeringen — i Annekset holdt han Klokker — desuden Tegningslisten til Alterbordet, Kirkens Rengøring Kirkeurets Optrækning, de fattiges Dødsbo, Kollektbogen til Indsamlinger at passe. Hvis han var Student, prædikede han i Præstens Forfald. Saa var der ogsaa den af

Degnene saa forhadte Postgang med Provstecirkulærer fra Hjembyens - til Nabopræstens Præstegaarde. Og han havde sin Degnejord at røgte. „Per Degn“ vimsede omkring og lagde ikke Skjul paa, at der var nok at gøre. Desuagtet lagde han sig yderligere i Selen og forbedrede sine Indkomster og „har det, som ingen af mine Formænd havde, saa mine Efterkommere skal ikke bande mig i min Grav“. Han satte Takster paa Ligsange: „Den koster saa meget, og den koster saa meget“, og paa Jord til Jordpaakastelsen: „Vil du have fint Sand, eller slet og ret Jord“. Jo, vist var der nok at iagttage, men Per havde lært Latin, „som hjælper meget et Menneske udi alle Forretninger“. Og Per Degn styrkede sin Popularitet og læskede sin tørstige Gane paa Visitter hos Jeppe Berg og Jeronimus og andre gode Mænd. Men saa man ret til, skrumpede Pers Tjeneste ind til nogle faa Timers ugentligt Arbejde. Han var i al sin Travlhed en magelig Herre. Tiden skulde vise, hvorledes Degnene med den meget lille Skoleløn, der tilstodes dem, vilde te sig som Degneskoleholdere. En Lettelse i deres Bylæsning fik de, da det ved Plakaten forordnedes, at Skoleholderen i Anneksets Kirkeby skulde gøre nogen Degnetjeneste i Annekset, navnlig forrette Bylæsningen, imod et ringe Vederlag af Degnen.

Omtrent 3 Maaneder efter at Christian den Sjette havde sørget for en almindelig Skoleundervisning paa Landet, underskrev Kongen Forordningen af 17. April 1739, der bød, at de fleste af Latinskolerne skulde nedlægges til Fordel for et almindeligt dansk Skolevæsen i Købstæderne. Rektorembedet, der var forenet med Kordegneembedet skulde herefter blive eet Skoleholder- og Kordegneembede. I Præstø Amt nedlagdes Næstved, Præstø og Store Hedinge latinske Skoler. Stege Skole var forlængst nedlagt. Kun Vordingborg latinske Skole reddede Livet ved denne Lejlighed. De 4 Købstæder havde nu hver sin *Degneskole*, men Vordingborg *en Byskole*, givet af Provst *Jacob Bartholemeus Hanstein* i 1729.

Paa Landet oprettedes efter Forordningens og Pla-

katens Bestemmelser ialt 19 Degneskoler, 20 Nye Skoler, og i Tybjerg Herred tillige 2 Løbeskoler, tilsammen 41 Skoler. Men Provst *Lars Terpøger* og Birkedommer *Hans Castrup* vilde have haft flere „Nye Skoler“ i Baarse Herred. Med de tidligere nævnte 58 funderede Skoler havde Amtet nu 99 Skoler. Efter at Vordingborg kgl. Skole i 1744 var delt til to kgl. Skoler, blev Amtets Skolebestand paa Landet derved forøget til 100 Moderskoler, hvorfra Datterskoler i Tidens Løb udskiftedes, udflyttedes eller knopskødes, hvorledes man nu vilde sige det. — I 1830 var Skolebestanden 141 Enelærerskoler, af hvilke nogle forhen tjente som „*Ekstraskoler*“, og i 1930 var der 166 Landsbyskoler med ca. 320 Lærere, mens de 5 Købstæder nu havde ca. 110 Lærere tilsammen.

Straks efter Skoleforordningens Udstedelse begav Biskop *Peder Hersleb* (1737—57), som havde været en Hovedperson under Skolesagens Gang, sig ud paa Visitatsrejse i sit store Stift. Han sparede sig ikke, var under et Pastorats Visitats paa Benene fra tidlig Morgen til sen Aften. Traf det sig, at der var mange Timers Kørsel til det næste Pastorat, tog han sin Nattesøvn under Kalechen. Stiftets aandelige Tilstand skulde grundigt prøves, Fejl rettes, Advarsel, Formaning, Ros gives, eftersom det kunde falde for. Det gjaldt om, at Kirke- og Skoleforholdene under de nye Forordninger kom ind i en solid varig og lovlig Gænge.

Hersleb var en myndig, bestemt Visitator, krævede Orden i Sagerne og var selv en udpræget Ordensmand. Et Cirkulære, som han samtidig udsendte til sine Undergivne, og som lader skinne igennem, at der ikke herskede lutter idylliske Forhold i Degneverdenen, taler i saa Henseende et myndigt, tydeligt Sprog om grundigt at veje Ansøgere til Degnekald, før Kaldsbrev udstedes. Det lyder:

Befaler Skoleholderne ingenlunde at overløbe Bispemænd om Degnekald, men han selv vil give dem det uden Ansøgning efter Provstens og Præstens *recommendation* udi en Skrivelse.

Befaler Degnene flittig at læse i Byerne og lade sig bruge til Katekisation og vogte sig for det, som kaldes liderligt, Forargelse og Trodsighed, hvormed ikke skal ses igennem Fingre.

Befaler Provsterne at give Efterretning om Skolerne og Skoleholderne paa Kongens og Rytterdistrikternes Godser.

Befaler Præsterne at indberette til Provsterne om Skolerne og Skoleholderne paa Kongens og Rytterdistrikternes Godser.

Præst, Degn og Skoleholdere havde ved Bispens Ankomst til et Pastorats Præstegaard at være til Stede med deres Embedsbøger samt med et Sjæleregister, d.v.s. en Fortegnelse over Menighedens ugifte Personer over 6 Aar, og en Mandtalsliste over Skolebørnene. Registrenes Rubrikker skulde give Oplysning om hver Persons Navn og Alder, om Forældre og Bosted, om gaaet i Skole, om kunde læse, om konfirmeret, været til Alters, om lært udenad eller maaske videre øvet, om Flid eller Forsømmelighed ved Katekisationerne. Biskoppen studerede Registrene nøje, saa han under Visitatsen, som altid fandt Sted i Pastoratets Hovedkirke, kunde slaa ned paa de slet anskrevne med sine Spørgsmaal og Advarsler: „Saadanne, som er en Snes Aar gamle og kan ikke et Guds Ord, vil og ikke lære, forstaa og begribe, ej heller alt, hvad man formaner, kan man vel true med Tugthus og andet, men hvad hjælper saadan Trusel, naar slige forud kan le deraf og ved selv, at Bispen kan ikke andet end true eller, som de kalder det, skælde. Præst, Degn og Medhjælpere og andre vidner offentligen, at slige vil ikke gøre godt, de agter ingen Formaning. Der staar Bispen tillige med ganske Ministerio beskæmmet for hele Menigheden, thi hvad skal de sige og gøre? Kan og Guds Ord gøre noget hos slige, som ej ved, at der er Gud, Sjæl, Himmel eller Helvede til. Det ser og hører de andre, at man maa lade saadanne gaa, derved styrkes andre vankundige. At lide paa at Forvaltere, Fogeder, Underbetjente skal tage sig noget af sligt, det

er forgæves Haab“, klager Biskoppen. „Hvem skal holde dem i Skole? Hvem skal føde dem imidlertid? Hoveriet og Arbejdet skal gøres, Kroppen skal bruges. Sjælen kan have hvem der vil. Naar saadanne horrible Eksempler findes midt i en kristen Konges Land, midt i Lyset, midt i saa gode Anstalter, saa synes det at sige: stante pede (d.v.s. paa staaende Fod) uden videre Ceremoni, naar Sagen er saaledes offentlig for en Menighed befunden, burde føres til næste Tugthus, *der* under Tvang og Arbejde informeres, og saa snart at have lært det allernødvendigste igen komme løs. Et saadant Eksempel gjorde godt i stor Cirkumferents og i mange Aar derefter“.

Biskoppen klager over, at saa mange gamle og gifte holder sig borte fra Visitatsen, som de anser for dem uvedkommende og kun er for Ungdommen, men ogsaa mange unge bliver borte, kun faa Steder møder alle, mange Steder næppe Halvdelen. Han mener, at det er de forsømmelige, der udebliver — „jeg svær ikke for, at det og kan ske med en Del Præsters Minde og Vidende“. Naar der var saa mange ældre Mænd til Stede, at det kunde nytte at spørge, bad Bispen dem sige, om de havde noget at klage over Præstens og Degnens Forhold, og hvorfor saa faa gav Møde. Ja, svarede, de var jo tilsagt til Hove eller Rejse. Og saadant Svar lød lige fuldt paa Kongens som paa Proprietærernes Godser. Ladefogder og Forpagtere tog ikke imod Undskyldninger for, at de skulde til Visitats, tværtimod hændte det sig, at de talte foragteligt derom og erklærede, „at de skulde vel lære dem, hvem der havde at befale paa Godset enten Bispen eller de.“

Skolebørnene mødte jo op i Kirken ved Visitatsen sammen med deres Skoleholdere. Men alle Vegne klagedes der over stor Forsømmelighed i Skolegang. Nogle Børn kommer faa Dage i Skole, andre bliver hele Uger, ja, Maaneder derfra, „ja, nogle plat ikke kommer i Skole, uden kort før de vil have dem til Guds Bord“. Skrivning og Regning spurgte Bispen ikke om.

I Købstæderne var Katekisationen kun Spilfægteri,

da ingen mødte uden Skolebørn, i hvert Fald højst nogle faa, Tjenestefolk aldrig. Vankundigheden var her større end paa Landet. Og det paastodes, at mange søgte Tjeneste i Købstaden blot for at undgaa Katekisationerne paa Landet, hvor de nøjere kunde tilses og bedre findes.

Det var saaledes bitre Erfaringer, Biskop Hersleb kom hjem med ude fra Stiftet. Regeringens mange Tvangsforordninger faldt til Jorden. Bispren holdt ikke til sit Slid, fra 1749 maatte han lade Visitationerne ske ved sin Svigersøn og Efterfølger paa Bispestolen, *Ludvig Harboe*, som i sin Beretning forbigik sine Ønsker om Forbedring i Tilstandene, da de vilde falde sammen med Svigerfadrens. Ligesom Hersleb samlede ogsaa Harboe Menigheden med dens voksne Ungdom og Skolebørnene til Visitats i Pastoratets Hovedkirke.

Pietismen er Følelsernes Religion. Man slaar paa Hjertets Strenge og viger mere eller mindre uden om det, som Forstanden har at sige, men den kan i Længden ikke saadan sættes til Side. Der kom en Tid, da Kritikken satte ind imod Gejstlighedens fordømmende Herredømme i Skole og Kirke og imod Herremandens Misbrug af Folkets Tjeneste. En skønne Dag stod man midt i Rationalismens Tidsalder. Forstanden eller den sunde Fornuft (ratio) burde være en afgørende Faktor. Det bævende Hjerte var alt for bevægeligt og derfor upaalideligt som Vejviser i Menneskelivet. Forstanden kunde man stole paa. Hvad den ikke kunde klare, var ikke værd at give sig af med. — Man kørte saaledes fra den ene Grøft over i den anden, da Rationalismen fremturede i sin Sejrs gang. Men vist er det, at saa forsømt, vildledt og misbrugt i baade aandelige og materielle Henseender, som Folket var nedsat i, maatte Reaktionen komme. Dette gjaldt ikke mindst den danske Skole. Men derom senere.

Her i Landet var det *Filantropismen*, der gav For-smag paa *Rationalismen*. Filantroperne eller Menneskevennerne saa, hvorledes Almuen henlevede i en Nødstilstand, og stræbte at forbedre dens aandelige Vilkaar og

at hæve dens økonomiske Niveau. Der havde for Købmænd været en meget rig Handelsperiode paa Udlandets Markeder. Mange Grosserere, Fabrikanter og Forretningsfolk af alle Slags sad nu med spækkede Tegnebøger, og ikke faa af dem havde det Hjertelag for og den Forstaaelse af Forholdene, som Filantroperne bejlede til.

Da Storkøbmanden *Niels Ryberg* († 1804) i 1774 købte Øbjerggaard i Køng Sogn, blev Præstø Amt et Centrum for en Gren af Menneskevennernes Virksomhed. Ryberg var en stor Børneven og stræbte efter „at udbrede Guds Ord og lyksaliggøre sine Medmennesker“. Han ynkedes over de tiggende Børn, der strejfede Landet rundt paa Landevejene, over Ungdommens Sløvsind og Hjemmenes pjaltede Bo. Og det var for at bøde paa dette, at han straks efter Købet af Herregaarden lod opføre en Spinde- og Vævefabrik i Køng. Det mærkedes hurtigt, at Egnens Velstand forbedredes. Børnene blev nu hjemme, men Ryberg saa dem alt for ofte drive ørkesløst om paa Gaden. Skolegang syntes ikke at være til. Ogsaa dette maatte sættes i Skik. Han tog sig venligt af Skolen, men det var jo ikke let at bryde Gejstlighedens skærmende Mur om den rette Tro paa Bjerget. Bedre Held havde han med at vække Børnenes Virketrang i den Spindeskole, han i 1778 lod indrette i Køng for at opøve Børnenes Haandelag og at støtte Hjemmenes Økonomi ved at give Børnene en lille Spindeløn i Forhold til deres Flid. Det var en Pigeskole, forstaa sig, men de større Drengene oplærtes paa Fabrikken.

Niels Ryberg havde Held med dette sit Forehavende. Det vakte Opmærksomhed hos Menneskevennerne paa Næstvedegnen, og en Kreds af velstaaende Mennesker tog sig for ved Stiftelsen af „*Næstved patriotiske Selskab*“ at paatage sig Bekostningerne af noget lignende. Et Par Aar efter indrettede Selskabet sin første *Spindeskole i Baarse*, flere fulgte efter. Det blev til smukke Skolehuse, udvendigt ganske i Stil med Frederik den Fjerdes Skoler.

Man saa nu det Særsyn, at mens de almindelige Børneskoler ofte stod gabende tomme, saa fyldte Smaapigerne

syngende og ivrige op i Spindeskolerne og lod Rokken snurre. Ogsaa voksne Piger søgte derhen og lod sig belære. Det var ikke Skolens Formaal alene at opmuntre til Flid, Arbejdsomhed og Økonomi; Børnene lærte af Spindemoderen at afsky simple Ord og uanstændige Viser, at vende sig fra Spøgelsehistorier og Overtro og at opføre sig pænt. De hørte gode Historier og lærte smukke Viser, og en Mand ved Navn *Bunkeflod* digtede kvikke Spindeviser til dem:

Mit Hjul skal hurtig løbe,
min Traad skal glide let,
min Flid skal Brødet købe,
og Gud velsigne det!

Det var ingen billig Historie at starte en fuldt udstyret Spindeskole: Skolehusets Opførelse, Anskaffelse af Inventar som Rokke, Talhasper, Skamler, Reoler, Garnvinder, Lysestager og Lysesakse. Spindemoderen og Regnskabsføreren skulde lønnes o.s.v., saa Antallet af Selskabets Skoler maatte blive begrænset. Men i Præstø Amt og i den sydvestlige Del af Sorø Amt gik en Mængde Spindeskoler under nøjsomme Vilkaar, oftest med Stedets Skoleholder og hans Hustru som Ledere. Blandt Spindeskolens svorne Tilhængere var den børneglade, gamle Provst *Peter Grove Valentin Beyer* i Glumsø, der ønskede en Spindeskole knyttet til hver af Tybjerg Herreds Landsbyskoler. Fra højeste Sted blev der iøvrigt givet Ordre til, at Provsterne mindst en Gang aarligt skulde besøge Spindeskolerne.

Oplysningsvennerne og Rationalisterne lagde Øret til, hvad Tidens store Pædagoger som f. Eks. Franskmanden *Rousseau* og Svejtseren *Pestalozzi* docerede og praktiserede. Barnet skal oplæres til at blive en god Samfundsborger. Undervisningen skal gøres anskuelig. Barnets Forstand maa næres, dets Sanser skærpes, og dets praktiske Greb opøves. Det skal trænge ind i Tingenes Sammensætninger og Hemmeligheder ved efterhaanden at lære at opbygge dem af deres enkle Dele. En tysk Godsejer i Nær-

heden af Potsdam ved Navn *Friedrich Eberhardt Rochow* havde paa sine Godser indrettet Skolevæsenet paa noget af denne pædagogiske Lære. Han var en Filantrop, der følte for Almuens ynkværdige Kaar. Hans Skoleform toges til Mønster af Filantroperne i Danmark. Den bestod i, at Undervisningen i de boglige Skolefag og i tekniske Fag skulde gaa Haand i Haand. Saaledes dreves nogle Skoler her til Lands. Paa Brahe Trolleborg Gods skete det over alt. Og Rochows Lærebog anvendtes som Læsebog i flere danske Skoler.

Endnu en rig Storkøbmand bosatte sig i Præstø Amt, da Grosserer *Niels Lunde Reiersen* († 1795), i Aaret 1785 købte Nysø med flere Godser langs Kyststrækningen mellem Præstø og Vordingborg. Ved hans Død forelaa et Testament, ifølge hvilket hele hans store Formue skulde gaa til Fremme af Københavns og de sjællandske Købstæders Industri. I 1798 sattes „Det Reiersenske Fond“ i Virksomhed, og i de følgende Aar østes rige Midler ud til Købstædernes Spindeskoler, der nogle Steder havde en vis Tilknytning til de almindelige Børneskoler.

Skoleloven af 1814 indeholdt ved Paragrafferne 62 til 68 for Købstadskolen nogle Bestemmelser, der satte Haandgerningsskolen i direkte Forbindelse med de almindelige Borgerskoler. Drengene kunde da oplæres i at snedkerere, dreje, file eller at arbejde i Papir og Straa. Pigerne oplærtes i Spinding, Strikning, Brodering o.s.v., især til at spinde og karte. De fattige Børn burde afgjort oplæres saaledes. Her var en ny Opgave for Det Reiersenske Fond, som nu støttede disse Arbejds- og Industriskolers Forbindelse med Børneskolen.

Ogsaa ude paa Landet skiftede Spindeskolerne efterhaanden Karakter. Pigerne gav sig mere af med at sy, strikke og stoppe. Man forsøgte at oplære Drengene i Vævning; men det faldt ikke i de smaa Mænds Smag. Man finder dog Spor deraf i Smerup Sogn. Nej, at lave nyttige og morsomme Ting af Halm, Pil og Træ laa bedre for dem. I den sydvestlige Del af Sjælland, navnlig paa Hol-

steinborgegnen, tog man sig ret ivrig af denne Sag, og paa Holsteinborg Gods stiftedes i 1809 et Industriselskab for Husflid, Landvæsen og Havebrug. I Stedet for Spindeskoler blev der snart Haandgernings-Skoler for Piger og Husflidsskoler for Drengene og unge Mennesker.

Det Reiersenske Fond fandt snart mere for Øjemedet naturlige Opgaver at løse. Men man erindres om dets første Virksomhed, naar Undervisningsministeriet endnu i vore Dage uddeler nogle Midler, der stammer fra Fondet og gives „til Fremme af Undervisning i Haandgerning og Sløjd“. De gamle Pædagogers Principper for Opdragelse og Undervisning henvejredes længe ved Tidernes Ugunst og Menneskenes Uforstand og Træghed. Men nu, 150 Aar efter, er de knæsatte i Skoleloven af 1937, idet Hus-, Haandgerning og Sløjd er optagne som almindelige Skolefag saavel i Landsby- som i Købstadskolen. Det vil være værd at mindes de gamle Spinde-, Arbejds- og Industriskoler som de første omend vaklende Banebrydere i dette.

Imidlertid var der sket store Begivenheder, som fik en gennemgribende Betydning for dansk Aands- og Erhvervslivs Trivsel. Dr. theol. *Nicolaj Edinger Balle* arvede i 1783 Sjællands Bispestol efter sin Svigerfader, Ludvig Harboes Død. Aaret efter overtog Kronprins *Frederik* Regeringen paa sin syge Faders Vegne. I 1787 forbød Prinsregenten al Brug af Træhest, den spanske Kappe. Gabe-stok med Halsjern og Fangehullet, Aaret efter ophævede han Stavnbaandet, og i 1789 nedsattes „Den store Skolekommission“.

Biskop Balle blev en meget flittig Visitor, der med sit milde Væsen gjorde Lykke, hvor han kom, ikke mindst blandt Skoleholderne. Det var smaat og fattigt for dem, baade materielt og aandeligt. Men Balle kom ikke for at holde Tordentale eller give Advarsler, med mindre ganske særlige Forhold gjorde det ønskeligt. Hvis det kneb med Katekisationen og Forstaaelsen baade for Skoleholder og Børn kunde han sidde timevis og vejlede dem. Han roste og opmuntrede, naar han blot fandt den mindste Grund der-

til. I Førstningen drejede Balles Visitatser sig som hans Forgængers ganske om Luthers Katekismus og Pontoppidans Lærebog samt om Boglæsning. Skrivning og Regning dyrkedes ikke, saa her var intet at visitere paa.

Efter sin Visitats i 1785 skriver Balle, at der „ingen Aarsag var til at beskyldte vor Almue for barbarisk Van-kundighed. Heller ikke bestaar Folkets Oplysning i tomme Ord, som udenad opregnes uden Forstand og Eftertanke. Vist maa Lærebogen *saa* indprentes i deres Hukommelse, at de kunde have Svar straks tilrede, naar Spørgsmaal bliver dem givet, og at de selv uden Møje straks tilbagekalder Religionens dyrebare Lærdomme i deres Erindring, naar Omstændighederne i Livet indtræffer, som gør det vigtigt for dem at mindes derom. Ellers bliver en Tomhed tilbage i Sindet, som ikke efterlader andet end Uorden og Fordomme. Med egne selvopfundne Ord kan Mængden ganske vist ikke forklare sin Mening om højere Ting. Ikke Mængden af studerende er engang fuldkommen i Stand dertil. Desaaarsag maa der nødvendigvis læres noget uden ad“. Men Biskoppen krævede forud Ordene og Sætningerne forklarede, saa det ikke blev til Plapperi. Luthers Katekismus er „en Grundbygning for Almuens Undervisning i den kristelige Tros- og Sædelære“, fortsætter Balle. „Den er saa kort, at ogsaa de svageste Hoveder, som end har manglet Skolegang, alligevel kunde bringes til at lære den, og tillige saa fuldstændig, at hvo, som forstaar den, ej kan være uvidende om en eneste væsentlig og frugtbar Gud-frygtigheds Sandhed i vor gamle Religion“.

I Slutningen af Balles Beretning advarede han Kirkens Embedsmænd imod offentlig at fremsætte Meninger, der kunde skade de symbolske Bøgers og Kirkeskikkens Anseelse, og manede dem til ikke at afvige fra Ritualets Forskrifter: „Trykkefrihed ophæver ikke den os paalagte Embedsed. Hvo, som derfor vil fremføre sine Betænkeligheder mod de symbolske Bøger og Kirkeskikke for hver Mands Øjne, maa uden Tvivl til sin egen Sikkerhed være forsynet med særdeles kongelig Tilladelse. Jeg har sagt, hvad jeg burde, og er angerløs“.

Efter Visitatsen i 1786 oplyste Bispen, at nogle Skoler havde ypperlig Oplysning, mange Steder var den meget god, lige saa mange Steder antagelig, og faa Steder maadelig. Han roser Herskaberne for god Modtagelse og Villie til at støtte hans Arbejde. „Kun eet Herskab tog sig den Frihed at sige sine stakkels Bønderkarle til Hove just for at vise, at han gav Bispen en god Dag“. Særlig Greverne *Moltke* og *Schack*, Grevinde *Danneskjold Laurvig* og flere søgte virksomt at fremhjelpe kristelig Kundskabs Udbredelse. Hvor godtede Bispen sig, da han under Visitatsen i Spjellerup fik Ram paa en studeret Skolemand — vistnok en Informator fra en af Egnens Herregaarde — som gav sig af med at kritisere Katekismen.

Det kan nok være, at *Joh. Fr. Struensees* Lov af 1770 om Trykkefrihed blev brugt — og misbrugt — imod Biskop Balle. I talrige Skrifter haanedes og spottedes han for sit gammeldags dogmatiske Stade under Administrationen af Skolens og Kirkens Sager. Han lod det altsammen regne ned over sig og fulgte sin egen Linie, forskanset af sin ærlige fromme, hjertevarme Tro. Men ingen kunde fragaa, at han var en vennesæl og nidkær Mand i sin Herres Tjeneste, saa mange Venner sluttede Kreds om ham. Naar Balle for Eftertiden staar som en Rationalist, skyldes det vel navnlig hans Forklaring til Luthers Katekismus, den meget berømte eller maaske berygtede Balles Lærebog, som 1792 anordnedes til Skolebrug, og kun hos „de stærke Jyder“ mødte Uvillie. Balle blev ikke upaavirket af Rationalismen, men man kan ikke undgaa at føle Respekt for hans ærlige Fromhed, naar man blader i hans Papirer under Studiet af Kildeskrifterne.

Biskop Balles Navn staar uudslettelig indskrevet i den danske Skoles Historie. Med sine personlige Egenskaber in mente og med den Myndighed, hvormed Sjællands Biskop dengang var forlenet, kunde han være blevet den Reformator for Skolevæsenet, som Tiden krævede. Men han gjorde sit til at stemme op for de nye, pædagogiske Tanker, saa de ikke fik frit Løb og ikke virkeliggjordes. Det

blev ham, der trak det lange Straa ved Skoleloven af 1814, der maaske væsentligst kan symboliseres ved Balles Lærebog, for saa vidt Oplæring i den og Katekismen længe, længe efter blev den store Prøvesten for Skolens Stade.

Paa sine Visitatsrejser erfarede Biskoppen dog, at der var et og andet at rette og at fremme. Han erkendte vel, at Skrivning og Regning burde drives i Skolen, hvilket ikke skete. Oplæring i den kristne Tro og Boglæsningen stod paa svage Fødder. Han havde næppe Sans for, at Skolens ensformige Dagligkost maatte give Barnet Lede og svække Forældrenes Respekt for Skolelærdommen. Barnet lærte Bogstaverne og Stavning af Katekismen og Lærebogen; dets Læseøvelser, hvis saadanne dreves, gik af samme Bøger, lignende Skrifter og Bibelen. Skoledagen gik Dag ud og Dag ind med Udenadslæsning og Katekisation, Bylæsningen paa samme Vis, og Konfirmationsforberedelserne var en ringe Forbedring. At denne Undervisning burde gøres mere levende, mere forstaaelig, forstod Balle nok, men der stod man med en Lærestand, som talte alt for mange slet egnede Præster, Degne og Skoleholdere.

Ved Visitatsen i Allerslev 1787 finder Bispen Anledning til at sige, at mange Præster trives vel i fede Embeder med Ladhed og Dovenskab. Det var ikke for Tjenestens, men for Embedets Skyld, de søgte Kirkegerningen, og mange var langt fra Dydsmønstre. Med Sorg iagttog han mange Degnes umoralske Levesæt og deres Efterladenhed i Tjenesten. De efterfølgende Blade bærer noksom Vidnesbyrd om deres Tøjlesløshed og om idelige Konflikter mellem Præst og Degn, der sled paa den gejstlige Rets Justitsprotokoller. Ogsaa iblandt Skoleholderne fandtes en Del kivagtigt slette Personer, mange af dem kunde ikke skrive, og de fleste heller ikke regne.

Mens Præsterne med deres store Præstegaarde, Tiende Offer og andre Herligheder sad i rige Omstændigheder, Degnene som Tiendenydere med videre i taalelige, var det Smalhans i alle Skoleholderhjem. Med Rigsdalerens

faldende Værdi forringedes deres Pengeløn stærkt. Det gik jo navnlig ud over Kongens Skoleholdere, der slet in- tet Korn nød. Studenterne meldte sig sjældent til Skole- tjenesten, og Provst *Faber* i Jungshoved havde 1783 gan- ske mistet Haabet om at faa studerede Skoleholdere. De kunde tjene mere som Informatorer paa Herregaardene. Skolen opfyldtes navnlig af Skræddere og Skomagere, der saa snildt i Skoletiden kunde sysle med Naal, Traad, Syl og Risp, mens Barnet hørtes.

Degnenes Skoletjeneste var som Regel slettest be- vendt. Deres usle Skoleløn af 6 Rd. og Brændsel til Skole- brug skulde ikke opildne dem til Iver i Tjenesten, hvortil mangen en Degn holdt en „Karl“, som han forstod at spise af med den lille Skoleløn og Husrum ved Skolen. Da Kar- len ogsaa helst skulde tjene Degnen i hans Økonomi, kan man regne ud, hvor lidet tjenlig han var til Skolehold. „Min Karl“, hed det, naar Degnen stillede sig selv frem i Lyset, men „min Adjunkt“, naar det vilde være tjenligst at rose Varen lidt. Hvis Karlen ogsaa hjalp til lidt i Deg- netjenesten, hed det „min Substitut“, og en saa værdig Titel var næsten til at leve paa.

Bylæsningen aftog, dels fordi Ungdommen ofte ude- blev, dels paa Grund af Degnens Magelighed. Balle søgte ved at indføre en Katekisationsbog at modvirke det. I Bo- gen skulde Degnen nedskrive Beretning om alle sine Læs- ninger: Hvilket Emne der katekiseres over, hvorledes Ung- dommen svarede, hvor mange der var mødt. Men ved Visi- tatsen, Bispem foretog i 1787, efterspurgte han forgæves Katekisationsbogen paa 14 Pastorater. Biskoppen fik efter- haanden det Indtryk, at Degnene vist egentlig godt kunde undværes, og deres Tjeneste overlades til Skoleholderne. Nu var Kirketjenesterne ogsaa lettere, da Kirkerne søgtes mindre. Og *Struensee* havde i 1770 sløjfet ikke mindre end 11 Helligdage: De 3 store Højtiders Trediedage, 3 Dage til Æresminde om Jomfru Maria, St. Hans-, St. Mikkels-, og St. Mortensdag, Alle Helgens Dag og Hellig-3-Kongersdag.

Da fattede Biskoppen den snedige Plan at nedlægge

Degnekaldene. Under 31. Januar 1785 indgav han allerunderdanigst Forslag om, at Degneembederne efterhaanden kunde ophæves ved forefaldende Vakancer, og deres Indkomster tillægges Skolerne. Kun ret faa Præster fandt Ideen god. Trods alle Fortrædeligheder beholdt de helst den studerte Degn, der under Præstens Forfald gjorde Nytte som Stedfortræder paa Prædikestolen. Heller ikke Menighederne syntes om Forslaget. Det vilde blive det rene Komediespil, om den ulærde Skoleholder skulde katekisere med Ungdommen. Man kendte jo Ungdommens Trang til at lave Sjov og Uro under Læsningen, og naar nu Kateketen blev ringere, vilde det blive til det bare Halløj. Det vilde blive det bare Vand, naar Skoleholderen affattede Testamenterne, d. v. s. Levnedsskildringerne over de afdøde, som det var Skik at oplæse fra Prædikestolen i Forbindelse med Præstens Ligtale. Latin havde Skoleholderen ikke Spor af Begreb om, og paa Prædikestolen kunde han da slet ikke bruges o.s.v. Nej, se til Per Degn: „Dend gode Mand gjør kiønne Prækner her i Byen og kand tale om Misundelse, saa Taarerne maa staae en udi Øynene — men mig synes, at han selv ikke er gandske fri for den Feyl“, siger Erasmus Montanus' Fader; det sidste med et lunt Blink i Øjet, for Per er kraftig i Aanden, men skrøbelig i Kødets. Og vi er jo alle Mennesker.

Man kan ikke uden videre kæmme alle over samme Kam. Naturligvis sad der ogsaa gode Mænd i Skolens og Kirkens Tjeneste, endog de fleste, men man hører altid mest om de slette. De efterfølgende Blade kan ogsaa fortælle om Præster og Degne, der gør Fyldest i deres Kald, og om troskyldigt enfoldige Skoleholdere, der redeligt gjorde deres Pligt, saa vidt deres fattige Evner og ringe Kundskab tillod dem det. Med særlig Glæde noterer man sig enkelte Skoleholdere, der rager op i Mængden. Der er f. Eks. *Ditzel* i Præstø og *Falster* i Skibbinge, begge tilige Degne, der var lige ansete for deres Dytighed baade i og udenfor deres Embedsgerning. Og man maa beundre den Rankhed og Førerevne, hvormed Skoleholder *Tofte-*

gaard, Steensby, uplettet af Karakter, modig og uforfærdet optraadte som Talsmand for sin Stand, naar den var i Betryk og led Uret. Ogsaa den Fredens Mand og Foregangsmand, Degnen *Lundorph* i Rønnebæk, bør nævnes, der gjorde sit til, at Hammer Herred kunde siges at være det rolige, enige, fordi Justitsprotokollen ved gejstlig Ret laa urørt i 43 Aar. Imidlertid fortælles der i det efterfølgende om baade de gode og de slette i Tjenesten. Der fortælles ogsaa om Embedsfortabelse. Yderst sjældent om letlevende, uduelige Præsters, undtagelsesvis om uvorne Degnes, forholdsvis ofte om Skoleholderes Afsættelse. Det kan maaske ikke være ubetemeeligt i vore Dage at se nærmere paa disse Stormløb mod Skoleholdere, f. Eks. paa et i Kjeldbylille af 1788.

Efter at „Den store Skolekommission af 1789“ var traadt i Virksomhed, frembar Biskop Balle som det ledende Medlem sine Bekymringer og Ønsker for Skolevæsenet til denne. Det, der trykkede ham, var navnlig to Forhold, der hindrede Skolens Fremgang: Skoleholderens Uegnethed til Gerningen og de almindelige Skolegangsforsømmelser.

Vedrørende Skoleholderen var man enig med Bispen om, at han var slettere aflagt end nogen anden Embedsmand i Forhold til sit Arbejde, der dog var „saare vigtigt til at danne brugbare og værdige Mennesker for Stat og Kirke“. Det vilde imidlertid være forgæves at vente Forbedring i Skolevæsenet, saa længe „Skoleholderens Tilstand ikke er blevet forbedret, da ellers ingen duelig Mand vil paatage sig Undervisning i de offentlige Skoler, fordi han ej derved kan have sit nødtørftige Udkomme, men dette Arbejde maa overlades, ligesom hidtil, til aftakkede Underofficerer, Matroser, forarmede Haandværksfolk, slette Husmænd eller forvildede Studenter og andre deslige, som af Mangel paa egen Oplysning og Sædelighed ikkun fordærver Ungdommen i Stedet for at gavne den“. Da Landet ikke kunde bære flere Skatter til Skolevæsenets Fremme, henstillede Balle at tiltræde hans omstaaende Forslag af 31. Januar 1785 om Degnekaldets Nedlæggelse, hvilket da ogsaa billigedes.

Det maatte blive Præsternes Sag under Konfirmationsforberedelsen at give de unge fuldkommen Sandhed om den kristelige Lære; saa vidtgaaende et Krav stilledes ikke til Degnene. Og erfaringsmæssigt vidste man, at en alvorlig Skoleholder, der flittigt fordyber sig i Gudsordet og agter paa Præstens Undervisning, ofte forklarer Børnelærdommen bedre baade for Børn og Ungdom end mangan Student, der lader „den besværlige Bog, som var dem aldrig til nogen Glæde, ligge urørt“. De studerede Degne var ofte de sletteste, og — blev der sagt — de synger jammerligen og katekiserer, saa Gud maa sig forbarne.

Det havde været Balles Tanker, at man kunde opildne Skoleholdernes Lyst og Flid til Skoletjenesten ved Tildeling af Pengepræmier. Men man mente, at en god, smukt indbunden Bog med nogle ærefulde Ord, skrevne af Bispen paa Titelbladet, gjorde lige saa god Virkning og ventelig i Regelen var tilraadeligt, da „Pengene undertiden forleder en saadan Mand til at fatte høje Spekulationer og at slaa stort paa, sig selv til Ruin“. Et smukt Stueur, et kønt Skrivebord, et Chatol, en Samling af gode Landkort eller af ædle Kobberstykker kunde maaske gøre den ønskede Virkning.

Under 25. Maj 1789 tilkendegav Det kgl. danske Kancelli Bispen, at han efter bedste Skønsomhed i 4 Aar kunde anvende 100 Rd. aarlig af Fondet *ad usus publicos* til Præmier for de mest udmærkede Skoleholdere i Stiftet. Det var ikke store Midler at fordele i en talrig Stand. Balle valgte at give Pengepræmier a 2-5-7 Rd. Men var Midlerne end faa, og Præmierne smaa, saa forstod snobbede Provster og dito Præster i al deres Værdighed at faa det høje Kancellis Gavmildhed og Bispens elskværdige Gestus til at se ud af noget. Det vilde være Synd at sige, at der sparede paa Højtidelighed og Rørelse, naar Præmierne skulde overrækkes. Provsterne sparede sig ikke, men tog selv ud under strengeste Vinter eller værste Føre for at uddele dem. Præmien burde falde som en overraskende Bombe, fandt Provst *Aug. Chr. Faber* i Jungshoved. Naar

han kom til vedkommende Skole, vilde Forældre, Børn og Skoleholder med den stedlige Præst i Spidsen være *der* forsamlede, og saa var alt vel tilrettelagt for Øjemedet. Under en værdig, rørende Tale, der ret kunde gribe hver Mand om Hjertet og lokke Taaren frem, lod Provsten da Bomben knalde. Man kan forbavses over en saa utrolig Naivitet, som udfoldedes i denne Sag og ikke i Længden kunde virke. Og Præmieringen faldt væk, da de bevilgede Penge var anvendt — til Beskæmmelse for Landets verdslige og gejstlige Styre kan man nok sige.

Allerede under Visitatsen i 1787 havde Biskoppen saa smaat begyndt med at give flittige Børn Bogpræmier. Skolegangen var fortvivlet ringe, Advarsler og Formaning-er til Forældre og Husbønder overhørtes. Bønderne fortolkede Frihedsforordningen efter eget Tykke, mente Provst Faber, og Tiden var saaledes beskaffen, at den, der vilde føre en Sag imod Bonden, maatte være meget sikker for dens Holdbarhed, om han vilde faa Ret. Den gode Provst glemte at tage i Betragtning, hvilken Skyld Skolen havde i Skolegangsforsømmelserne. Det var jo dens gølge Undervisning og Skoleholderens strenge Fordringer under Tugt ved Udenadslæsningen, der mishagede Forældre og Børn, som i det væsentligste forringede Skolegangen. En nytteløs Skole fandt man. Det spillede også en Rolle, at mange Børn nu havde længere til Skole, efter at mange Hjem under *Udskiftningen* var flyttede ud paa deres Marker. At Børn, som støttede deres fattige Hjem ved selv at tjene lidt til deres nøjsomme Underhold hos ofte meget krævende, strenge Husbønder, holdtes tilbage fra Skolen, var en gammelkendt Sag. Det var derfor med nogen Overraskelse for Biskoppen, at Tjenestebørnene under Visitatsen i 1790 i Kongsted for en Gangs Skyld viste sig som de kvikkeste, Det var jo Børn, der ved Vintertid flittig søgte Skole fra deres Hjem.

Nogen Kundskab i Børnelærdommen maatte Børnene have for ikke at blive afvist fra Konfirmationen. Saa sendtes de hen til en gammel Husmand eller en Husmands-

kone for at faa den fornødne Oplæring. Det gik snildt med en mild, lempelig Udenadslæsning. Fjerntliggende Byer i Skoledistriktet indrettede sig med *Ekstraskoler*, som paa tarveligste Vilkaar indrettedes af Byfolkene selv, eventuelt med Støtte af Byens Ejer. Her var Undervisningen i Regelen endnu sløjere.

Denne bedrøvelige Skoletilstand drøftedes i Skolekommissionen. Dens gejstlige Medlemmer fandt Balles Bogpræmier vel anvendte for Fremme af Skolegangen. Nogle vilde mene, at man ogsaa kunde fremme Fliden ved at give Drengene et Hædersbaand om Hatten, Pigerne kunde binde deres om Livet. Men saadanne Flidsbeløninger, hvis Udgifter kunde bestrides af Skolekassen, burde dog være sjældne og kun bæres ved festlige Lejligheder. „Jeg fører selv mine Belønningsbøger med“, oplyste Bisen.

Under 12. August 1789 modtog Biskoppen fra Det kgl. danske Kancelli en Meddelelse om, at der af Fondet *ad usus publicos* var tilstaaet ham Hjælp til sin Præmiering i Henhold til følgende kgl. Skrivelse:

Vi stadfæste herved allernaadigst den Vores Danske Cancellie meddelte Resolution og ville, at Biskop Nic. Ed. Balle straks skal udbetales 100 Rd. som en Godtgørelse for de nyttige Skrifter, han ved sine Visitatser i Kirkerne og i Skolerne haver uddelt iblandt de flittigste Bønderbørn til Belønning og Opmuntring for dem, og at han desuden i foranførte Hensigt fra dette Aars Begyndelse skal i 4 paa hinanden følgende Aar af Fondet anvises 100 Rd. aarlig.

Skrevet paa Vort Slot Frederiksberg i det geheime Raad den 12. August 1789.

Christian Rex.

Det var ikke spændende Børnelæsning, Bisen i store Stabler førte med sig til Visitatserne, saadanne fandtes jo ikke, men læseglade Børn nød dog med Udbytte den tørre Kost, og Bisen mente, at Bøgerne som Læsning for

Forældrene vilde fremme Interessen for Lærdommen. Her er Titlerne paa nogle af de 17 Bøger, der uddeltes til en Skole i 1801: Hjælpemidler til Overtroens Udryddelse og Forstandens Oplysning — En Faders Rejse med sine 2 Sønner gennem hele Tyskland — En Bekendelses Katekisme — Morende og underholdende Historiebog for den hæderlige Bondestand — Døden, betragtet paa begge Sider af Graven, saavel paa den mørke som paa den lyse Side af en Olding — Visdomsbog for den kristelige Bondestand — Morgen- og Aftenbønner for Børn af Birch — Morten Luthers Levned, Bedrifter og Meninger — Bone Falk Rønnes Læsebog for Bønderbørn — Nyeste Astro-nomi. Den sidstnævnte Bog overrasktes Degnens halvlærde Søn. Bevillingen til disse Bogpræmieres Uddeling forlængedes efterhaanden for hele Balles Bispetid, men han fik aldrig rigtig Glæde af dette sit Forehavende Men herom senere.

Kommissionen indsaa nok, at alle saadanne mere eller mindre anstrengte Forsøg paa at opfriske den gamle Skole-ordning ikke kunde danne Grundlag for en virkelig Forbedring af Skolevæsenet. Hvis dette skulde lykkes, maatte Skoleholderne oplæres til deres Fag. I Udlandet havde man saakaldte Seminarier, der var indrettede til et særligt Studium for vordende Lærere, idet Kundskabsmeddelelsen gik Haand i Haand med en praktisk Opøvelse i Skolegerningen. Saadanne Fagskoler burde ogsaa oprettes hos os. Det bifaldt Regeringen, som nærrede det særlige Ønske, at navnlig unge Mennesker af Bondestanden oplærtes til Skolefaget. Der vilde være Brug for mange Seminarier, om Landet skulde vel forsynes med faglærte Skoleholdere, alene for Sjælland vilde eet ikke være nok. Nogle mente, at her kunde anlægges Seminarier i *Præstø*, *Holbæk*, *Ringsted* og *Slangerup*, hvor Levemaaden ikke var saa dyr, og hvor der var skoleinteresserede Præster. Andre vilde have eet stort Seminarium for Stiftet oprettet i *København*.

Regeringen valgte ved kgl. Resolution af 25. Juni 1790 at indrette en Lærerskole for hele Landet i Hovedstaden.

Den sattes i Gang Aaret efter paa Lystejendommen Blaa-
gaard, hvor der syntes at være gode Kaar for dens Trivsel.
Der laa en smuk Have til Gaarden, senere lagdes en lille
Jordlod til, for at Eleverne kunde undervises ogsaa i Jord-
brug. Man mente, at Skoleholderne nu, da der var udlagt
Jord ved Udskiftningen i Stedet for Græsningsretten, maa-
ske kunde blive en Slags Foregangsmænd i Landbruget.
Som Førstelærer ved Seminariet virkede *Johan Chr. Geb-
hardt Clausen* indtil sin Død i 1801. Den bekendte Profes-
sor *Jac. Saxtorph* ansattes fra 1799 som Lærer i Historie
og Geografi og Inspektør ved Skolen. Under Krigen 1807
til 1814 beslaglagdes Blaagaard til Lazaret. I gejstlige
Kredse havde man i sin Tid haft Betæneligheder ved at
lægge Skolen saa nær op til Hovedstaden, hvor saa mange
Fristelser laa paa Lur for unge Mennesker. Denne Betragt-
ning gjorde sig gældende, da Seminariet i 1809 flyttedes
til Jonstrup. Efter et treaarigt Studium kunde Eleverne
indstilles til Skolelærereksamen og efter vel overstaaet
Prøve gaa i Skolens Tjeneste, idet der gaves dem Fortrins-
ret („Præ“) til Skolelærereembederne. I 1794 ind-
rettedes paa Brahe Trolleborg Gods et Seminarium,
der lededes efter de Rochowske Principper, 10 Aar
senere lod *Peter Outzen Bojsen* indrette et i sin Præ-
stegaard i Vesterborg paa Lolland paa saa smuk en
Maade, at han ikke alene selv underviste frit, men
tillige afgav 3 af sine Værelser til Skolen, beko-
stede Varme og Lys og lagde 250 Rd. aarlig til dens Un-
derhold. Efterhaanden indrettedes flere lignende „Præste-
gaardseminarier“ omkring i Landet, omend ikke paa saa
gode Vilkaar som det lollandske. Men adskillige paatog sig
Opgaven for teologisk og iøvrigt ret maadelig. Blandt
disse maa regnes Brøndbyvesters. Seminarieundervisnin-
gen forringedes i det hele meget op i det nye Aarhundrede.

Ad provisorisk Vej havde Kancelliet hist og her til-
ladt sig at nedlægge et ledigblevet Degnekald og at hen-
lægge dets Herligheder og Besværligheder i hvert af Sog-
nets Skoledistrikter til Distriktets Skoleembede. Et saa-

dant Embede søgte Seminaristen naturligvis helst ind i. Han havde da Krav paa at tituleres „Skolelærer og Kirkesanger“. Folk vedblev med at bruge den mundrappe Degnetitel, men officielt forbødes den af Kancelliet. Det vilde ikke have nye Degne at slaas med. Heller ikke maatte Lærerstillingen blive et gejstligt Embede. Dette medførte, at den Ret, de studerede Degne fra Løbedegnenes Tid havde til at prædike under Præstens Forfald, ikke kunde gives Skolelærerne. Dette var maaske den mest afgørende Aarsag til, at de fleste Præster saa surt til Seminaristen, om hvem de lod sig Ørerne tude fulde. Det hed sig, at han forandrede Religionen, var klogere end Præsten, og meget mere diskedes der op med. Provst *Aug. Chr. Faber*, Jungshoved, kunde tænke sig, at det næppe var saa slemt. „Alle nye Forandringer skaffer Støj“, og han vilde gerne se en Prøve af disse Væsener i sit Herred. Ogsaa hans Efterfølger i Provsteembedet, Hr. *Chr. Fred. Platou* i Øster Egesborg, lagde Øre til de fæle Rygter, men satte sit Haab til, at Seminaristerne aflagde deres Nykker og lærte lidt mere humanité, inden de gjorde deres Entre i Tjenesten.

Sagen var, at Greverne Reventlow havde gjort deres Indflydelse gældende ved Besættelsen af Lærerposterne paa Blaagaard. Saavel Førstelærer Clausen som Seminarielærer *Hans Vilhelm Samuel Riiber* var Talsmænd for de pædagogiske Idealer, saaledes som de praktiseredes hos Rochow paa Godset Reckan i Brandenburg, hvor Riiber med Statsunderstøttelse i nogle Maaneder havde studeret Skoleindretningerne. Seminarielærer, c. theol. *Chr. Ludvig Strøm* sendtes 1803 til Svejts for at sætte sig ind i Pestalozzis Undervisningsform. Seminarieeleverne, navnlig de første Hold, begejstredes for de nye Skoletanker, som doceredes paa Blaagaard, og naar de efter endt Studietid, maaske en Smule opblæste, kom ud og luftede deres endnu saa friske Viden paa Bekostning af det gamle Skolesystem, ikke ganske upaavirkede af den rationalistiske Lære, virkede de som en Brand i Næsen paa gammeldags, i Vanekri- stendom forbenede Præster med gammel forkalket Øje for

Skolens Opgave. Gejstlighedens Uvilje samlede sig da naturligt om Clausens og Riibers Pionerarbejde, der gjorde Seminaristerne stolte, mente man. Vist er det, at de unge Lærere kom hjem med noget nyt. Kun Skade, at intet lagdes til Rette for dem, saa de kunde omsætte deres teoretiske Viden i praktisk Virke.

Man fandt det nu betimeligt, at der stilledes visse Krav i Henseende til Kundskaber for ustuderede Ansøgere til Skolehold. Ved kgl. Reskript af 30. Marts 1792 krævedes, at saadanne før deres Ansættelse skulde underkaste sig en Provsteeksamen, under hvilken de maatte vise, om de rigtig og færdig kunde læse i en hvilken som helst Bog, der forelagdes dem, med det rette Tonefald uden at falde hen i en drævende og syngende Tone. Endvidere om de forstaa Luthers Katekismus og dens Forklaring i Lærebogen, og om de med egne Ord kan udrede Meningen af Lærdommen. Ogsaa Indholdet i andre Skrifter, som bruges i Skolerne, maa være dem bekendt. De skal prøves i Skrivning og Regning, i Brugen af Landkort og helst have nogen Indsigt i Have- og Agerdyrkning. Og Ansøgeren maa fremlægge gode Vidnesbyrd om sit Levesæt indtil nu. Der burde ogsaa aflægges en Prøve i Sang.

Det viste sig med Tiden, der kom, at man ofte maatte slaa af paa disse Fordringer for at faa et Embede besat. En Sammenligning mellem Bestemmelserne vedrørende Prøven og en Eksamination samme Aar over en Ansøger til et Skoleembede, jvf. Teksten til Rode Skole, oplyser, hvorledes Reskriptets Ophavsmand tænkte sig det praktiseret.

Den hidtil brugte Bylæsning med Ungdommen bortfaldt nu ikke faa Steder, idet den titulerede Skolelærer og Kirkesanger kunde samle de unge Mennesker til Katekisation over og Repetition af det, han forhen havde lært dem i sin Skole.

En væsentlig Del af Den store Skolekommissions Møder anvendtes til Drøftelser af de moderne pædagogiske Ideer. Her stod Kirken og Frihedsmændene skarpt over-

for hinanden. Iblandt Talsmændene for det nye stod bl. a. Brødrene *C. D. Reventlow* til Christianssæde og *J. L. Reventlow* til Brahe Trolleborg samt Grev *H. E. Schimmelmänn* til Lindenberg. De krævede, at Børnene ikke alene skulde lære at læse, skrive og regne godt, men at de jævnsides dermed burde yderligere oplæres ved Forstandsøvelser. Udenadslæsning burde ikke finde Sted, og man maatte ikke lade sig nøje med, som det skete nu, at deres Læseøvelser og Læsning kun fandt Sted i religiøse Bøger. Det maatte være en Hovedsag, at Barnet lededes til fuld Forstaaelse og Indsigt i Lærdommen gennem en anskuelig Undervisning, og det burde iagttages, at det derved oplærtes i Naturkundskab m. m. Af megen Værdi vilde det være, at ogsaa dets Haandelag øvedes.

Som Aarene henrandt, kølnedes Friheds- og Oplysningsvennernes Iver for at fremme de pædagogiske Krav til Skolen. Aarsagen til dette Tilbagetog laa lige for. Først og fremmest manglede de allerfleste Skoleholdere de nødvendige Kundskaber og passende Opøvelse til at paatage sig den mere krævende Undervisningsform, og de havde ligesom Befolkningen i Almindelighed ringe Begreb om de pædagogiske Foreteelser, ja, manglede Blik for, at Skolens Opgave ikke var løst med Oplæring i Religion alene. Det var en ren Undtagelse, om der i en Almueskole dyrkedes Geografi, Naturlære og Naturhistorie. Det skete hos den dygtige Lærer *Ditzel* i Roneklint Skole. Det traf sig imidlertid, at enkelte Lærere fik det hele galt i Halsen, idet de spillede moderne midt i deres Uforstand, docerede Naturvidenskaberne, men til Gengæld lod Skrivning og Regning henligge ganske urørt.

I det nye Aarhundrede fortsatte Biskop Balle ufortrødent med sine Visitatser. Han var nu inde paa at kræve noget mere end veløvede Katekisationer og Udenadslæsning af Katekismus og Lærebog. Han vilde gerne høre lidt af den bibelske Historie, og han kunde ikke faa for mange Salmer opremsede, særligt af dem i den nyeste Salmebog. Men han var ikke helt tilfreds, hvis Børnene ikke opøvedes

lidt i Skrivning og Regning, og Boglæsning burde flittigere øves, denne og Børnelærdommen*) dermed forbunden var til Syvende og sidst Biskoppens fornemste og egentlige Krav til Skolen.

Af Visitatsen 1806 i Dyrlev Skole ses, at næppe Halvdelen af Børnene var til Stede. Saa kan man deraf skønne, hvor ringe den almindelige Skolegang var, Skrivning øvedes kun af faa, og Regning laa i Brak. Her havde man en kundskabsrig, tro og duelig Lærer, som ingen Vegne kunde komme paa Grund af Skoleforsømmelserne. Til de mødte 25 Børn uddelte Bispem 23 Præmiebøger! Han forstod at komme af med Bunken dels til de faa flittige Børn, der gav Indtryk af at have søgt Skolen, dels til de mange uflittige, som røbede manglende Skolegang, for at opmuntre dem til at tage fat. Man har det Indtryk, at saavel Flids- som Opmuntringspræmierne som Regel skete ganske i Flæng, og at Præmieringen kunde gøre mere Skade end Gavn, maaske endog give Anledning til lystige Betragtninger. Balle var til en vis Grad naiv i sin Bedømmelse af Mennesker, og han led ikke sjældent Skuffelser over de Skoleholdere, han ventede sig noget af. Efterhaanden indvandt han sig mere Agtpaagivenhed. Af den gamle Praksis ved Visitationen af et stort Antal Børn og unge, at den næste i Rækken fortsatte Læsningen, hvor Sidemanden slap, høstede Bispem den bitre Erfaring, at det var Udenadslæsning af den forelagte, gennempløjede Bog, der præsteredes. Det kunde han jo nok komme til Livs, idet han derefter selv tog Bøger med til Boglæsning, som var fremmede for Ungdommen. Fra Ekstraskolerne mødte kun faa til Prøven i Hovedskolen, og med dem gik det oftest, som det bedst kunde.

*) Ved Børnelærdommen forstaas i snævrere Betydning kun Tilægnelsen af de kristelige Grundsandheder, saaledes som de fremsættes i Luthers Katekismus og dens Forklaring af Pontoppidans, Balles eller andre autoriserede Lærebøger. I bredere Forstaaelse anses ogsaa Boglæsning at høre under Børnelærdommen, jvf. Skoleforordningen af 1739.

Der var ellers efterhaanden fra Vemmetofte, Bregentved og Gaunø Godser givet Opmuntringspræmier til Skoleholdere og Børn for øget Flid og Interesse for Tilegnelse af Kundskaber. Grev *Adam Gottlob Moltke*, der omkring 1750 havde indlagt Turebyholm, Juellinge og Tryggevælde under Bregentved, oprettede saaledes den 31. Marts 1762 en Fundats til Gavn for Grevskabet Bregentved samt Tryggevælde og Alslev Godser. Af Fondets Midler uddeltes Præmier til de Skoleholdere, der „frem for andre havde anvendt allerstørste Flid og Troskab paa Ungdommens grundige Undervisning, saa og derhos ført et kristeligt og eksemplarisk Levned“. Det betonedes, at Præmien gaves for Skoleholderens Flid, ikke for hans Trang. Præmierne, der bestod af en første paa 15 Rd. og en anden paa 3, uddeltes ved de aarlige Provstevisitatser. Senere forhøjedes de. Frøken *Edel Sophie Vind* stiftede den 11. Juni 1769 et Legat paa 1000 Rd., udsat til 4 pct., til Gode for 6 Skoleholdere paa Vemmetofte Gods. Skoleholderen i Spjellerup skulde forud nyde 4 pct. af 250 Rd., de øvrige 5, nemlig Skoleholderne i Stubberup, Taarøje, Haunlev, Lund og Frøslev hver 4 pct. af 150 Rd. aarligt. — I 1793 havde Biskop Balle til stor Glæde for Skoleholderne, jvf. Steensby Skole, taget Initiativet til Oprettelse af Skoleholdernes Enkekasse, men da det kunde knibe de smaatstiliede Skolefolk at afse det aarlige Medlemsbidrag paa 1 Rd. til Kassen, lod Konventualinde Frøken *Juul Wind* paa Vemmetofte Kloster den 11. December 1794 opsætte et Gavebrev, lydende paa 125 Rd., udsat til 4 pct., til Dækning af Medlemsbidraget for 5 Skoleholdere paa Godset, henholdsvis i Taagerup, Smerup, Lille Taarøje, Vibede og Skørpinge. — Endelig gav *Direktionen for Vemmetofte Kloster*, i hvilken Grev Joachim Godske Moltke m. fl. havde Sæde, fra Aaret 1803 ialt 3 Præmier paa 50, 30 og 20 Rd. som Belønning for god Undervisning i Læsning, Skrivning, Regning, Kristendom og andre Kundskaber. Det var de 12 Skoleholdere i Faxe, Spjellerup, Stubberup, Taagerup og Vibede af Faxe Herred samt Store Taarøje, Lille Taarøje,

Smerup, Haunlev, Skørpinge, Lyderslev og Lund, der her ved kunde komme i Betragtning. I Forbindelse hermed kan nævnes, at *Jochim Godske Moltke* ved Fundats af 26. Februar 1817 gav 15.000 Rd. til Opmuntringspræmier for Skolelærere og Børn paa Bregentved Gods. Han fulgte saaledes i Faderens Spor. Den gamle Grev Moltke nedlagde Kroer, som han indrettede til Hospitaler for gamle, svagelige og fattige Mennesker, jvf. Teksten til Hellested Skole.

Saadanne betænksomme Gaver saavel som de gamle Skolefundatser vidner om, at man i Præstø Amt havde Blik for Skolens Opgave og Betydning. Derimod ramtes Amtet haardt ved Ryttergodsets Salg i 1774 og Eskadronernes Tilbagetrækning fra Vordingborg og Tryggevælde Amter. Der herskede en stor „Konfusion“ i det næste Par Tiaar, i Skole-, Præste- og Degneembeder, i Erhvervs- og Arbejds-grene, ikke mindst hos Bonden, jvf. Steensby Skole.

Den store Skolekommission naaede endelig at afgive en foreløbig Betænkning vedrørende Skolens Nyordning, som resulterede i Skolereglement af 10. Oktober 1806 for Sjælland, Fyen, Lolland og Falster. Var det for ikke at overlæse Administrationen, at Reglementet kun skulde gælde en Del af Landet, eller var det Økonomien, der kæledes for, eller maaske en Slags Prøveklud, der sattes i Gang? Men iøvrigt stod jo Fædrelandet i Fare lige fra Aarhundredets Begyndelse. Det blev, som foran omtalt, kun i saare ringe Grad, at de pædagogiske Krav fra den rigtige Oplysningstid prægede Reglementets Bestemmelser. Naturligvis var det en stor Forbedring af det danske Skolevæsen, der her sattes i Værk. Alene den Omstændighed, at Skolerne deltes i to Klasser, saa de mindre og større Børn til forskellig Tid paa Dagen eller skiftevis paa Ugens Hverdage kunde undervises hver for sig, vejer godt til. Ved Toklassedelingen blev der jo færre Børn i hver Klasse, hvilket meget tiltrængtes i en Mængde overfyldte Skoler. Nu krævedes det, at Skrivning og Regning skulde drives ved alle Skoler, og Forstandsøvelser efter Omstændighe-

derne gives. Og der var strenge Bestemmelser til Forhindring af Skoleforsømmelser.

En ikke mindre Forbedring fandt Sted i Skolevæsenets administrative Omraade. Hidtil havde den mægtige Biskop ubestridt haft den største Indflydelse i Skolens indre Forhold og næst Regeringen ogsaa i dens ydre Vilkaar. Med sin undergivne Stab af Provster og Præster herskede han over Skolen og dens Arbejdere. Nu decentraliseredes Skolens Administration ved Oprettelsen af en Skoledirektion for hvert Amt, til hvilken Skolens Anliggender skulde frembæres og helt eller delvis afgøres. Som Formand for Direktionen indtog Amtmanden Forsædet — *Johan Rudolph Bjelke* var den første — mens en Amtsprovst skulde fungere som Sekretær. De havde for saa vidt begge Tilsyn med Skolerne, men i Skolevæsenets ydre Forhold havde Amtmanden jo den højeste Myndighed, hvorimod Amtsprovsten i Skolens indre undervisningsmæssige Forhold nød den største Indflydelse som Skolens Visitor m. m. Det maa dog ikke forstaaes, at Biskoppen helt sattes til Side. Tværtimod vedblev han som Kirkens og Skolens øverste Visitor at være Skolens Topfigur, hvorfor han hørtes i vanskelige Sager, der laa for.

Der blev nu ved en Anordning af 5. December 1806 oprettet et Amtsprovsti for hvert Amt. Det bevirkede et stort Røre i Herredsprovsternes Verden. Provsterne vilde jo nu komme til at staa over for en Overprovst, vilde lide Tab i Indflydelse og Myndighed ved Afgørelse af Skole-spørgsmaal i deres Herreder, de vilde miste Anseelse og personligt faa en ringere Placering paa Rangstigen. Der var selvsagt stor Spænding vedrørende Amtsprovsternes kommende Udnævnelse, og det svirrede med allehaande Rygter rundt omkring i Præstegaardene, navnlig i Provsternes. Provst *C. F. Platou* havde saaledes hørt et Forlydende om, at Sognepræst *Peter Ditlev Faber* af Jungshoved skulde være udset til Amtsprovst for Præstø Amt. Ogsaa Sognepræsten *Mathias Frederik Georg Bøgh* i Præstø nævntes som vordende Amtsprovst. „I Hensigt til den før-

ste, da vil jeg ikke tjene under ham, men tager nu Dimission straks, og i Hensigt til den sidste, da, naar han begærer det af mig, vil jeg for det første vedblive til St. Hans Dag, fordi han er min Ven. Flere af Amtets Provster er af lige Tænkemaade, og alle ved vi ikke, hvad enten vi staaer eller falder“, skriver Platou til Biskoppen den 19. April 1807.

Endelig forelaa Sognepræst Bøghs Udnævnelse til Amtsprovst den 18. December s. A. Hans Embedsovertagelse omfattede foreløbigt kun Baarse, Hammer, Faxe, Bjeverskov og Stevns Herreder, hvis Forretninger han modtog ved Nytaarstid, men fra Tybjerg og Møens Herreder var intet tilstillet ham. Sagen var imidlertid, at de vedkommende to Provster havde erklæret sig villige til Samarbejde med den nye Amtsprovst, mens de andre 5 helt havde frasagt sig deres Provsteembeder. De trofaste to, der forblev paa deres Post, belønnedes ad Aare med Titlen Amtsprovst, hvorved de i Rang stod paa lige Fod med Stiftsprovster, i femte Klasse Nr. 8, nemlig.

Det slog til, hvad Platou havde spaaet, at een Amtsprovst under de givne Forhold umuligt kunde overkomme Forretningerne i det store Amt. Ved Resolution af 2. September 1814 deltes Amtet i to Amtsprovstier, et søndre for Baarse, Hammer og Møens Herreder og et nordre for de øvrige 4 Herreder, for hvilke Amtsprovst Bøgh, der i 1810 var blevet forflyttet til det store Herfølge-Sædder Præstekald, vedvarende fungerede. Nu var der saa Spænding om Udnævnelsen af en Amtsprovst for Præstø Amts søndre Del. Rygterne om Amtsprovstiets Deling havde allerede i 1813 været paa Trapperne, og Sognepræsten Hr. *Warthoe* i Snesere fik travlt med at minde Bispem om sin Tilværelse. Men det blev jo en Skuffelse saavel for ham som for flere afventende Præster, at en Mand helt uden for Amtet, Sognepræst *Gjerlev Christian Krog* af Rye-Sonnerup, den 23. Juni 1815 fik den attraaværdige Stilling, idet han kort før var blevet kaldet til Sognepræst i Stege. Her var iøvrigt Møens Herreds Provster altid

stationeret, ligesom Provsterne for Bjeverskov Herred residerede i Herfølge, saa nu var ogsaa dette sat paa Plads. Gjerlev Krog, som var født i Norge, var den rette Mand til det ansvarsfulde Embede, en ivrig Skolemand af en praktisk Natur og forlenet med megen Myndighed. Han døde i 1830, og Bøgh fulgte ham det efterfølgende Aar. Saa ophævedes begge Amtsprovstier, idet Amtet ved en Resolution af 1828 var blevet inddelt til 3 Provstier, henholdsvis for Bjeverskov-Faxe-Stevns, Baarse-Møen og Hammer-Tybjerg Herreder.

Skoledirektionen underbyggedes af en Skolekommission for hvert Sogn med Sognepræsten som født Formand. Derved gaves Sognefolkene en naturlig Adgang og Ret til at tale med om Ordningen af deres Skolevæsen, og Vejen laa banet til at vække deres slumrende Interesse for Skolens Opgave og Fremme.

Omtrent samtidig med, at disse administrative Nydannelser fandt Sted, nedlagde den gamle, svagelige og trætte Biskop Balle sit Bispeembede. Han satte Bispestol og Bispestav til Rette for sin kommende Efterfølger og fremlagde to dyrebare Klenodier til vedvarende tro Omsorg og Pleje: Balles Lærebog og Den kristelige, evangeliske Salmebog, hvilken sidste var blevet til med hans Bistand og Velsignelse — senere sagdes der, at den hverken var kristelig eller evangelisk. Saa forlod han sin kære Bispegaard, nedbrudt af ærligt Slid i sin Herres Tjeneste. Biskop Balles Navn har ofte været fremme i den foregaaende Redegørelse. Med sin vægtige, personlige Indsats i Skolevæsenets Tjeneste skrev han sin Tids Skolehistorie. En stor Skare af Venner og Beundrere samledes om hans Baare i 1816, og de gamle Skoleholdere holdt tro deres gode, omsorgsfulde Faders Minde i Ære.

Den nye Biskop, Professor, Dr. theol. *Frederik Mønter*, satte sig til Rette paa den gamle Bispestol indtil sin Død i 1830. Hos denne oplagt rationalistiske Biskop var Klenodierne vel anbragte. Men utallige danske Skolebørn har i fortvivlet Graad slidt sig aandeligt til Døde ved det

tunge tørre Stof. Det blev en saare uvelkommen Arv, som den børneglade, milde Biskop havde givet sine kære Børn at slæbe med.

Endnu var der alt for faa seminarieuddannede Lærere til Raadighed for Skoletjenesten, saa de færreste Skolelærere evnede at opfylde de Krav, som ved Skolereglementet stilledes til dem. En Del af de gamle Skoleholdere, der endnu sad i Embedet, var sløje i almindelig Indenadslæsning, mange kunde daarligt skrive, og Regning var fremmed for de fleste. Men katekisere kunde de allerfleste, mer eller mindre forstandigt, fra Barnsben følte de sig hjemme i dette. Der kunde intet være at bebrejde dem, for de havde faaet deres lovlige Kaldsbreve efter foregaaende Eksaminering af Provsten, saa det maatte være betænkeligt, ja, imod Lov og Ret at sætte dem paa Porten. Adskillige kunde man maaske nok vise tilbage til deres oprindelige Profession, hvorved de muligt var bedre betjente. Ældgamle, helt uduelige Skoleholdere kunde man lade gaa af med en lille Pension af Kaldet.

Lov er Lov, og Lov bør sættes i Værk. Skoleholderne forstod selv, at de nu maatte anstrenge sig mere, fordi Tilsynet med Skolerne efter Amtsprovstiernes Oprettelse var skarpere og mere indgaaende, saa de kunde risikere at miste deres Stilling paa Grund af manglende Flid og Duelighed. Nu *skulde* de undervise i de nye Skolefag.

I Kongsted havde Sognepræsten *Hans Christan Flemmer*, som brændte af Iver for at fremme Oplysningen, oplært Sognets Skoleholdere saaledes, at det var forsvarligt at lade dem blive i deres Embeder. Han var dygtig til at lære fra sig og forstod ved sine livlige, forklarende Belæringer at holde sine Lærlinge i Aande. Da han nu havde dimitteret sine egne Folk, fik han Mod til ogsaa at gøre noget for de betrængte Skoleholdere udensojns. Til den Ende satte han sig i Forbindelse med Kancelliet, idet han tilbød at indrette og lede en „*Uddannelsesanstalt for uddannede Skoleholdere i Præstø Amt*“ med det Formaal at gøre Skoleholderne egnede til at tjene under Skoleregle-

mentets Bestemmelser. Det vilde blive en Slags Kursus, som kunde strække sig over 6 Maaneder, men saaledes, at Skoleholderne kun hver halve Uge undervistes paa Anstalten, mens de i den anden halve Uge øvede sig hjemme i deres Skole. Kursuset vilde altsaa ret beset kun vare i 3 Maaneder. Det tænktes afsluttet med en Eksamen, hvorefter de, der bestod, vilde erholde en Attest paa, at de var duelige til Skolehold, eftersom det nu kunde falde: „Udmærket duelig“, „Meget duelig“, „Duelig“ eller „Ej uduelig“.

Kancelliet billigede Flemmers Plan. Det var i 1811. Han indrettede en af Præstegaardens store Sale til en brugelig Skolestue for „Alumnerne“, der indlogerede sig hos Sognets Bønder. Flemmer underviste gratis, ligesom han ogsaa frit lagde Skolestue til. Degn og Skoleholder *Niels Schafte* gav frit Undervisning i Skrivning, delvis i Regning. Kancelliet havde bevilget en lille Sum til Undervisningsmidler og nogen Støtte til Skoleholdernes Udgifter. Det blev strenge Dage for de hel- eller halvgamle Skolefolk, men da Kursuset var endt, rejste de glade og stolte hjem med deres dyrebare Eksamensbeviser i Lommen. Nu vilde de næsten være at betragte som rigtige Skolelærere, og adskillige kroede sig lovlig meget derefter. Flemmer fortsatte paa Anstalten i Aarene 1812 og 1813 med nye Kurser. I Præstø Amts Aarbog for 1948, pag. 171—194, findes en indgaaende Skildring af Anstaltens Virksomhed iøvrigt. Enkelte af Amtets Sognepræster tog sig selv af deres Skoleholders Oplærelse. I Næstved og Vordingborg paatog et Par Præster sig en Del af Skolearbejdet, som befandtes vanskeligt for Lærerne. Ovre i Sorø Amt indrettede Amtsprøvt *Mønster* sig paa lignende Vis som Flemmer i „*Ringsted Hjælpe-seminarium*“, ogsaa med et 3 Maaneders Kursus, men under Skoleholdernes faste Ophold hele Tiden.

Vort Land hjemstøgtes fra Aarhundredets Begyndelse af store Farer og Ulykker. Først Slaget paa Kongedybet i 1801, og saa Syvaarskrigen fra 1807. Vi mistede Flaaden, Norge gik tabt. De finansielle og ernæringsmæssige Til-

stande forstyrredes og medførte en Statsbankerot, hvorved Pengesedlernes Værdi forringedes ca. 90 pCt. af det paalydende Beløb.

Et halvt Aar efter Krigens Afslutning underskrev Kong *Frederik den Sjette* Danmarks anden almindelige Skolelov, *Anordningen af 29. Juli 1814*. Det var netop 75 Aar efter, at den første var blevet til, og 25 Aar efter Den store Skolekommissions Nedsættelse! Skolereglementet af 1806 havde haft sine Prøveaar. Trods alle Hindringer i den ulykkelige Krigstid saas dog hist og her nogen Forbedring i Skolerne, hvilket i alt væsentligt kunde tilskrives Amtsprøvsternes energiske Indsats. Enkelte Lærere som f. Eks. den flittige *Gustav Zeist* i Dyrlev viste, at Reglementets Forordninger meget vel kunde efterkommes. Adskillige af de gamle Skoleholdere havde rettet sig noget, om de end ikke gjorde Fyldest i Tjenesten.

Ethvert dansk Skolebarn har hørt Skoleloven af 1814 omtalt og prist — med Rette, for den gav Løfte og Haab om, at Folkeoplysningen nu for Alvor vilde blive fremmet. Skrivning og Regning blev pligtige Skolefag. Der skal gives Vejledning i Geografi, Danmarkshistorie og Naturfag samt dyrkes Forstandsøvelser. Toklassesystemet med skiftevis Undervisning af Klasserne hveranden Dag, Degnekaldenes Ophævelse ved Vakancer til Fordel for Skolevæsenets Økonomi samt Oprettelse af Skoledirektioner og Skolekommissioner lovfæstedes endeligt, og Skolegangen søgtes fremmet ved et virkende Mulktsystem. Nye Skole-distrikter kunde oprettes, og nye Skolebygninger opføres, mens de gamle Skolehuse krævedes kasserede, eventuelt forbedrede og udvidede, alt efter nærmere fastsatte Regler saavel for Skolestuernes som for Lærerboligernes Indretning.

Ønskeseddelen var stor, men ikke saa lige til at praktisere. Samtlige Landets Sogne maatte have nye Skoleplaner. Det vilde tage Tid, og i Sognene forhastede man sig ikke. I Løbet af en halv Snes Aar forelaa dog Regerin-

gens Godkendelse af Planerne, men deres Virkeliggørelse stødte paa et Utaal af nye Forhindringer.

Af økonomiske Grunde maatte Opførelsen af nye Skoler mange Steder udsættes, ligesom ogsaa Nyindretninger af gamle Skolehuse forsinkedes. Byggeriet var i enkelte Sogne allerede sket før 1814, men for ringe efter Lovens Krav. Andre Steder stod man midt i det, da Pengekrakket kom og voldsomt forøgede Udgifterne. Det fik Pastor *Warthoe* i Snesere grundigt at føle! Frederik den Fjerdes solide, grundmurede Skoler kunde med forholdsvis ringe Bekostning udvides, naar man forandrede dem alene til Skolebrug og klinede Udhuse op til Stald m.m. Ledigblevne Degneboliger overgaves et og andet Sted til Skoler. Men saavel Nybygninger som Nyindretninger udskødes meget ofte indtil videre, hvilket viste sig at kunne gaa i flere Tiaar.

Efter at Amtsprovst *Krog* i 1820 havde afsluttet sine Visitatser i Baarse Herred, opgjorde han, at der i Aarene 1806—20 var opført nye Skolebygninger i Mern, Kindvig, Allerslev, Rekkende, Skibbinge, Steenstrup, Roneklint, Baarse og Dyrlev. Men paa hans Ønskeseddel stod nye Skolebygninger i *Langebæk* og Steensby af Kallehave Sogn, Lekkende i Øster Egesborg, *Nyraad* i Vordingborg, Grumløse i Udby, Fuglekær i Ørslev, Risby i Baarse, Faksinge i Beldringe, Smidstrup og Aaside i Snesere, *Enegaarde* i Skibbinge, Staureby i Jungshoved, Ugledige i Allerslev og Taageby i Mern Sogn. Enkelte af disse Byer holdt allerede en *Ekstraskole*, der senere blev en Hovedskole.

Det vilde ogsaa trække i Langdrag med Degneembedernes Ophævelse. Ganske vist maatte Degnen paatage sig Skoleholdet, naar Stedets Skole blev vakant, men det var som Regel ikke godt. Nogle Degne gik i al Magelighed og Ligegyldighed, følede sig forurettede, i Skolen, andre holdt daarlige Medhjælpere. Degnen kunde ikke opsiges, og de fleste vedblev til deres Død. Hvis han var saa naadig at overgive Tøjlerne til en Skolelærer, betingede han sig den højst mulige Pension af Degnekaldet, hvilket sved til Pa-

storatets Lærere, maaske i Aarevis. Den tro og flittige Degn og Skoleholder *Hans Nielsen* varetog som Sjællands sidste Degn sit Embede indtil sin Død den 27. Juni 1856.

Enhver Lærer skal efter Lovens Bestemmelser som Regel nyde en fast Løn af 6 Td. Rug, 10 Td. Byg in natura samt 25 Td. Byg efter Kapitelstakst, idet dog herved fradrages Lærerens Indkomster af Degnetrave, Julerenter m. v. samt Offer og Accidenser. Desuden skal Læreren som hidtil nyde fri Brændsel, i Furage 4 Læs Hø à 32 Lispund og 8 Læs Halm à 24 Lispund, Græsning til 2 Køer og 6 Faar, eller i Stedet for Græsning en udlagt Jordlod. I Købstæderne var jo ogsaa de gamle Degneindkomster til Raadighed for Skolevæsenet, det være sig fra Kordegne- og fra Klokkerembeder.

Degnekaldets Indkomster faldt højst ulige til de forskellige Skoler. Værdien af Degnetrave m. v. beroede jo paa Skoledistriktets Hartkorn, Offerets og Accidensernes Værdi afgang af Distriktets Folketal og Formueomstændigheder. Hvor der kun var een Skole i et Sogn, nød Skolelæreren jo det hele, ja, fik maaske Degnejorden tillagt sin forhen udlagte Skolejord. Op i Aarhundredet havde man for Skik, naar et Skoledistrikt deltes til 2 Skoler, at lade Moderskolen afgive det nye Distrikts Degneindkomster som Udstyr til Datterskolen uden at regulere Fradraget i den faste Løn, i hvert Fald med Fradrag af den tilstedeværende Værdi af Degneindkomsterne, der jo efterhaanden blev større. Saaledes opstod en væsentlig Ulighed i Embedernes Størrelse og Vilkaar. Senere opfandt man for nystiftede Skolekredse noget, man kaldte Bolig for en ugift.

Degnekaldenes Besværligheder skulde jo ogsaa fordeles mellem Pastoratets Lærere. Og det kunde vække Uro. Værst var det med Provstecirkulærets Ombæring, og Præsterne paastod, at det vilde være uforsvarligt og risikabelt at sætte en anden Ordning i Stedet. De fleste Steder foretrak man at lade Kirkesangeren i Kirkebyen gaa med Tasken imod at nyde lidt ekstra af Degneindkomsten, til-

lige ringe med Klokkerne m. m. Fra 1814, da det anordnedes, at Kirkebøgerne skulde føres i 2 ligelydende Eksemplarer, paalagdes det „Kirkebylæreren“ at føre det ene. Og saa var der Kirkesangen. Naar flere Kirkesangere efter deres Pligt istemmede som Forsangere, kunde Kirkesangen træffe sig at lyde højst uharmonisk. Naa, man fandt jo paa Raad, lod Kirkebylæreren eller maaske den bedst egnede Lærer føre an. Men man foretrak ved Embedsbesættelse gode Kirkesangere for dygtige Lærere, et uheldigt Træk for Skolen. Fra og med Skoleloven af 24. Marts 1899 ændredes Titlen Skolelærer og Kirkesanger officielt til Lærer. — De besynderlige Lysepenge og Kirkens Tavlepenge gik vedvarende til fattige Børns Undervisningsmidler.

Med Skolekommissionernes Foretagsomhed var det den rene Elendighed. De menige Medlemmer forholdt sig reserverede og lod Sognepræsten ordne det hele, det vil sige til Forsømmelse eller Omhu efter Præstens Natur og Opfattelse. Denne Praksis *kan* man se den Dag i Dag, maaske ikke endda hel sjældent. Amtsprovst *Krog* fandt i 1820 „mange gode Lærere saavel i Lærdom som i Levned, men alt for ofte maadelige Skolelærere, paa hvis Dannelse den dueligste Præst ikke kan virke noget. Ikke sjældent findes Skolekommissioner, hvis Iver er saa ringe, at de snart afkøler den Varme, som andre brave Skolelærere lægger for Dagen“.

Mange Proprietærer reddede deres gamle Kaldsret, Biskoppen og Skoledirektionen havde Kaldsret til andre Skoler, Bispen som Regel til eet Embede i hvert Pastorat. Men ingen Lærer kunde indsættes uden Bispens Kollats, en værdig affattet Godkendelse af Beskikkelsen. Biskoppens Amanuensis indhøstede sig mangan Daler af de lykkelige Kandidater for Affattelsen. Man vilde gerne for en anden Gangs Skyld have sig erindret. Men sikkert er det: Sognepræst, Provst, Amtsprovst og Biskop stod som en fast, urokkelig Mur om den danske Almueskole.

Mulktering af Skoleforsømmelser vakte en Storm af

Harme over hele Landet. Amtsprovsterne krævede bestemt og ubønhørligt Mulkterne inddrevne. Men Bønderne havde Brug for en Mængde Vogterdreng, Gaasepiger o.s.v. Fattige Forældre kunde træffe at blive lige saa harme som Husbonderne over disse Mulker, fordi deres Børn saa tjente mindre til deres usle, fattige Bo, naar Skolegang ogsaa skulde passes. Det traf sig, at „Skolekommissionen“ ved slappere Tilsyn saa igennem Fingre i denne kildne Sag. Amtsprovst *Krog* havde under sine Visitatser i søndre Amtsprovsti i 1828 iagttaget dette, idet han indberettede, at „det vilde fremme Skolevæsenet, naar de almindelige Lovbud forbød den for fattige Børns intellektuelle psykiske Dannelse saa skadelige Markvogtning, hvorved disse beklagelige Børn behandles som Hyrdehunde“.

Købstædernes Skolevæsen var forbedret meget, selv om det ogsaa der mødte lignende Hindringer. Kapellaniere, der fra gammel Tid bestod i de fleste Byer, nedlagdes ved Ledighed til Fordel for Skolevæsenets bedre Ordning. Saa blev der i Stedet ansat en præsteviet Kateket, der skulde være Førstelærer ved Borgerskolen og ved Lejlighed prædike for Præsten. Kordegnen blev da Andenlærer, og flere Lærere maatte jo ansættes efter Skolens Behov. For det meste deltes Borgerskolen i en Friskole, hvor alle Børnene havde fri Skolegang, og en Betalingsskole. Hvis Byen var saa stor, at den kunde bære en Realskoleafdeling, blev Skolen overbygget med en saadan.

Det gjorde ikke noget, at de gamle Skolestuer var saa smaa, at de i deres Tid ikke kunde rumme Distriktets skolepligtige Børn. For de fleste af dem udeblev. Men nu virkede Skolemulkterne, saa der maatte skaffes mere Plads. Toklasseinddelingen bødede paa Pladsmangelen, men i børnerige Distrikter, af hvilke der var flest, ikke nok til Børnets ordentlige Oplæring. Det stigende Børneantal bevirkede tillige, at en Lærer saadanne Steder ikke magtede at give sin Undervisning et forsvarligt Udbytte. Der maatte altsaa bygges nye Skoler, og det vilde blive til uoverkommelige Bekostninger. I denne pinlige Knibe kom Major Abrahamsen hjem fra en Rejse til London.

Major *Joseph Nicolaj Benjamin Abrahamsen* havde grundigt iagttaget Folkelivet i den store Verdensby. Paa sine Vandringer i Bykvarterernes Labyrinter naaede han ogsaa ind i et Fattigkvarter. I denne pjaltede, tilsidesatte Verden fik han sit Livs store Oplevelse i en Skole for de allerfattigste Børn, da han saa, hvorledes een eneste Lærer kunde undervise en Klasse paa flere Hundrede Børn. Det var den Undervisningsmaade, man her i Landet kalder „den indbyrdes Undervisning“, han lærte at kende. Abrahamsen diskede jo til Fryd for store som for smaa op med, hvad i fremmed Land han saa. Under et Foretræde hos Majestæten gav han en Forklaring paa, hvorledes Metoden kan praktiseres let og billigt ved saa simple Midler som nogle Tabeller, Pegestokke og en Signalføjte. Det lød alt sammen noget militaristisk, men det klædte Metoden godt, fandt *Frederik den Sjette*. Og nu kunde Landets Skolenød afhjælpes. Majoren beordredes til at gøre det.

Ved Lov af 3. September 1822 indførtes den indbyrdes Undervisning i de danske Skoler. Major Abrahamsen, som i Skolekredse snart gik under Kælenavnet „Den røde Bisp“, udnævntes til Forstander for en Normalskole, hvor Landets Lærere efter bedste Mønster kunde oplæres og indøves i Metodens Mekanik. Der blev lavet Fløjter og Pegestokke i Massevis. Trykkerier og Bogbinderier fik travlt med at lave Tabeller, d.v.s. trykte Vejledninger, opklæbde paa større eller mindre Papstykker, som fordeltes til Skolerne, der brugte Metoden

Undervisningen gik nok saa snildt. Det var Spænd, syntes Drengene. Læreren sidder mageligt ved sit Kateder og fører Gangen i Undervisningen ind i sin „Dagbog for indbyrdes Undervisning“. Der ligger et Bundt Gaasefjer og en Pennekniv paa Pulten, en Fjerpen knejser paa Dyp i Blækkuset. Paa en lille Hylde staar „Værket om indbyrdes Undervisning“ i 2 digre Bind, „Bestemmelser om indbyrdes Undervisning“, „Første og anden Hovedrapport om indbyrdes Undervisning“ og „Om den indbyrdes Undervisnings Fremgang i Danmark“ samt en Lærebog i Gymna-

stik. Det er i Aaret 1829. Læreren udvælger for 8 Dage ad Gangen et Barn til sin „Hjælper“. Nu kommer Hjælperen ind i Spidsen for en 5-delt Kolonne. Hver Kolonne er betegnet med sit Løbenummer. Han kommanderer Holdt foran Læreren, faar sin Instruks og afventer Signal. Forrest i hver Kolonne staar en „Bihjælper“, der er valgt for 2 Dage ad Gangen og som Kendetegn er forsynet med et Skilt. Hjælperen giver hver af Bihjælperne en Pegestok, der staar til Rede ved Pulten. Læreren giver et Pift med sin Fløjte, og saa fører Hjælperen Holdene hen til deres „Skole“, hvert Hold efter sit Standpunkt i Videnskaben hen til sit Sted i Skolestuen. Her er Tabellerne ophængte, og her gøres Holdt. Børnene staar med Front imod Tabellerne, Bihjælperen imod Læreren. Denne giver et Pift, og nu er det Bihjælperen, der fører an med sin Pegestok. Den danser hen over Tabellen. Det gælder om at være vaagen. „Om igen!“ „Godt!“ „Se paa Tabellen!“ lyder det jævnligt fra Bihjælperen, som har Ordre til at fatte sig kort. Forklaringer gives ikke. Imidlertid holder Hjælperen Øje med, at alt gaar, som det skal. Læreren pifter, Timen er forbi. Hjælperen fører Tropperne hen til Læreren, Pegestokkene sættes paa Plads, og Kolonnen marcherer ud.

Det var maaske en Læseskoletime. Læseskolens Tabeller har 80 Numre. Paa Nr. 1 staar de smaa Bogstaver, Nr. 2 har Stavelser med 2 smaa Bogstaver, Nr. 27 Ord med 2 Stavelser. Paa Nr. 39 staar de store Bogstaver, Nr. 49 har smaa lette Sætninger o.s.v. Skriveskolens 100 Tabelnumre er Forskrifter til Indøvelse af Tal- og Bogstavskrivning og efterhaanden sammenhængende Skrift. Efter Regneskolens 120 Numre læres først Tallæsning af eet- til flercifrede Tal paa 22 Tabeller, saa følger de 4 Regningsarter, Forholdsregning, Delingsregning o.s.v. Geografiskolen har Landkort paa 18 Tabelnumre. Der er Kort over Danmark og Norge samt over de 5 Verdensdele.

Metoden var ikke ilde. Barnet trænede op, men det blev en tankeløs Optræning, der gav det Stene for Brød. Forholdsvis hurtigt syntes Børnene ikke mere, det var mor-

somt. Metoden tabte sin Interesse allerede kort op i Trediverne. I Dalby Skole f. Eks. var 1837 intet tilbage af Metodens rige Undervisningsmidler, ikke engang en Pengepind var levnet. Men Metoden gik længe under enklere Former. Gamle Mennesker vil endnu kunne erindre, at deres Lærer i travle Stunder ved Smaa børns Øvelser i Staving, Læsning og Regning tog sig en Hjælper blandt de fremmeligste Børn, og at han til Forskrifter under Skriveøvelserne brugte nogle smaa Tabeller fra Skriveskolen.

Gymnastiske Øvelser havde været nævnt i Skoleloven som et Led i Skoleundervisningen. I 1828 paabødes Gymnastik indført i alle Skoler. Amtsprovst Krog oplyser for samme Aar, at der allerede de fleste Steder var anskaffet Gymnastikapparater. Det var Klatremaskiner og Springmaskiner, paa sine Steder Trægeværer og Svømmeseler. Børnene skulde optrænes ved Løbe-, Springe-, Klavre- og Svømmeøvelser samt i militære Øvelser. En Tid syntes Svømning at være en meget yndet Sport. Gymnastikken kunde ikke ret trives i Landsbyerne. I 1837 nævnes, at Maskinerne et Par Steder var blæst ned. Ingen havde Tanker for at stille dem op igen, et andet Sted stod de meget godt, men Gymnastik dreves ikke. Det var i Faxe Herred. Men ellers saa man hist og her i Begyndelsen af det 20. Aarhundrede endnu Klavremaskinerne med deres Klatretøve og Klatrestænger rage op paa Skolens Legepladser. Drengene brugte dem flittigt, men frit.

Efter den indbyrdes Undervisnings Rasetid maatte følge en Tidsperiode med golde Skoletimer. Takket være Gejstlighedens faste Greb om Skolens ydre og indre Forhold blev den danske Almueskole nu som tidligere en Forskole til Konfirmationsforberedelsen, det var dens fornemste Opgave.*) Mødte Barnet ikke vel forberedt af Ka-

*) Skolelovens § 32: Og maa intet Barn antages til Konfirmation, førend Skolekommissionen ved den afholdte Halvaars-eksamen har fundet, at det kan udskrives af Skolen, og intet Barns Skolegang ophører, førend det har været til Konfirmation.

tekisationerne eller med for ringe Udenadslæsning af Katekismus, Lærebog og Salmebog, kunde det bortvises fra Konfirmationen, hvilket ansaas og følte som en stor Skam, der frem for alt maatte afværges. Der kunde slaas af paa Fordringerne til Skrivning og Regning. Det gik ud over de smaatbegavede Børn, navnlig over fattige Folks, hvis Skolegang Husbonderne forsømte, naar Kommissionen lempede paa Tilsynet. Rationalisterne krævede det religiøse Stof nøje indprentet. Det styrker Almuens Dyd. Plapperiet genopstod. Undervisning i Geografi, Fædrelandshistorie m. m. fandt sjældent Sted. Biskop *J. P. Mynster* noterede 1837 fra sine Visitatser i Faxe Herred, at der i Roholte undervistes i Geografi „ligesom i nogle af Faxes Skoler“. Det var noget ganske ualmindeligt.

Frihedsrøret i Trediverne i Landene mod Syd gav sig ogsaa til Kende hos os, og danske Lærere begyndte at slutte sig sammen i Foreninger til Varetagelse af Skolens og Standens Interesser. De holdt Møder, hvor Skole-spørgsmaal drøftedes. Men det høje Kancelli skred ind og udstedte den 20. Oktober 1840 et almindeligt Forbud imod at holde Lærermøder i Skolelokaler, da „slige Forsamlinger næppe vilde stifte noget synderligt Gavn og foranledigede uforholdne Udgifter.“ I Tilslutning hertil fraraadede Provst *Jens Aug. Brasen*, Karrebæk, under 11. December s. A. „at stifte større organiserede Foreninger, i den Formening, at dette kun vilde bringe Skolelærerne ind paa et Gebet, som de for deres Gernings og Stillings Skyld helst maatte afholde sig fra, og give Enkelte Lejlighed til at udøve en Indflydelse over en større Kreds, som ikke vil være gavnlige.“ Under disse Omstændigheder kunde Lærerne ikke med Udbytte virke for deres Sag. Der maatte ties og bies under Tidernes Tryk.

Ogsaa den kristne Lægmandsbewægelse i Trediverne saa anderledes paa Skolens Opgave end de høje Myndigheder. Ved dens Forsamlingsmøder, der var ilde lidt og forfulgt af Kancelli og Gejstlighed, blev Skolens tørre, dogmatiske Oplæring af Børnene meget beklaget.

Størst Opmærksomhed samlede sig imidlertid om *Nicolaj Frederik Severin Grundtvigs* Tanker om Undervisning og Opdragelse. Denne Præstø Amts store Søn, f. d. 8. Sept. 1783, havde sine tidligste lykkelige Barndomsdage i Udby Præstegaard, hvor han som Faderens Kapellan ogsaa henlevede sine første Manddomsaar, da hans Virke prægedes af en alvorstung Forkyndelse. Senere virkede han de første Par Aar af Tyverne som Sognepræst i Præstø. Dette er hans særlige Tilknytning til Præstø Amt, men ellers udviklede han sig jo til at blive Fædrelandets store Lærer, ikke mindst for Skolens Verden.

Af Forsamlingsfolkenes Midte dukkede Seminaristen *Christen Kold* fra Ranum Seminarium op i Slutningen af Trediverne og praktiserede sin egen Undervisningsmetode, hvis Hovedtræk er en levende mundtlig Fremstillingsmaade. Saa lukkedes Almueskolens Døre for ham. Men da der ved Lov af 2. Maj 1855 sikredes Privatundervisning Frihed, stiftede han en Skole, hvor han frit dyrkede sit Skolesyn, der var paavirket af Grundtvig.

Kolds Undervisningsmaade efterlignedes i de saakaldte *grundtvigske Friskoler*, der efterhaanden myldrede op mange Steder i Landet, ogsaa i Præstø Amt, hvor Stevns Herred sluttelig blev Amtets faste, førende Friskolekreds. Herovre var Jordbunden gjort tjenlig, maaske fra Sognepræsten i Lyderslev, Provst *Wolf Fred. Engelbrechts* venlige Stilling til den gudelige Vækkelse paa Egnen i Fyrreterne.

Det blev til en bitter Kamp mellem Almueskolens og Friskolens Folk. Disse kæmpede for at vinde, hine for ikke at tabe Terrain. Men det var for saa vidt en negativ Kampmaade. Et frugt bærende Kapløb imellem Parterne for at gøre Skolen bedst fandt ret beset ikke Sted. Friskolen lagde sig til Hvile under en stillestaaende Efterligning af Kolds Skoleform i en sikker Forvisning om at bære Sejren hjem. Imens holdt Almueskolens Folk sig vaagne. De tog imod Lære af den fortællende Undervisningsmaade — Friskolen i taknemmelig Erindring! — modnede den i Skoletjenesten,

de knastørre Katekisationer blev til levende, dybtførende Samtaler mellem Lærer og Elev, og med Øre for de store Pædagogers Lære stræbte de for at højne deres Skoles Stade.

Saaledes blev Almueskolen den førende Skole i vort Land. Og i Brydningstiden støbtes *den danske Folkeskole*. Takket være Lovgivernes og den almindelige Befolknings stigende Støtte har Folkeskolen, navnlig i Købstæderne, i det nye Aarhundrede været under en smuk Udvikling. Ved den vægtige Skolelov af 1937, den tredje store, kronedes Folkeskolens Værk.

Fra sidst i 1870erne har jeg Aar efter Aar været Deltager i dansk Skoleliv, først som Elev i en lille, simpel Vinterskole og senere i andre Skoler, derefter i ca. 40 Aar som Lærer. Og sidst har jeg nu i 16 Aar syslet som Forsker af den danske Skoles Historie.

Resultatet af mine skolehistoriske Studier har jeg offentligt fremlagt i mine Skolehistorier om 1) Flakkebjerg Herrederne (ASAs Forlag, 1938, 352 Sider), 2) Slagelse Herred (Historisk Samfund for Sorø Amt, 1942, 144 Sider), 3) Alsted og Ringsted Herreder (Hist. Samf. for Sorø Amt, 1945, 264 Sider), hvilke 3 Bøger tilsammen omhandler hele Sorø Amt, 4) Tybjerg Herred (Præstø Amts Aarbog 1947, pag. 337—406). Og nu fremlægger jeg herved 5) Præstø Amts Skolehistorie. Jeg har desuden skolehistorisk studeret en væsentlig Del af Holbæk Amt og et Par Sogne i Københavns Amt, af hvilket noget paa forskellig Vis er offentliggjort. Og endelig har jeg under mine Studier foretaget Svinkeærinder til en Mængde Skoler i alle Dele af Sjælland. Mine Forældre, der søgte Skole fra Midten af 1830erne, har fortalt mig om deres Skolegang fra den Tid, da Skoleloven af 1814 sattes i Værk.

Jeg kommer da ikke uerfaren med mine Skolehistorier. Jeg har grundigt gennemset Arkivernes Skrift-

kilder. Det har været som at gaa paa Jagt efter Naale i Høstakke for at finde noget om Skolelivet i de ældre Tider. En Mængde Arkivalier gik tabt ved Branden i København 1728. De allerfleste Provstearkiver er kasserede.

Paa Grund af de dyre, papirfattige Tider har jeg maattet frasigte en Del Stof, der er af mindre Interesse, og afgive Dele af Bogens Skildringer i sammentrængt Form. Imidlertid fortrøster jeg mig til at mene, at jeg har løst den Opgave, jeg foresatte mig: at give mit Bidrag til en almindelig Skolehistorie, som maa ventes at komme, og at gavne den danske Skole i dens fremtidige Udvikling ved at belyse de ældre Tidens Fejlgreb — Fortrinene er ikke iøjnefaldende — paa det pædagogiske Omraade. For Historien er og bliver vor store Læremester.

Jeg takker Personalet paa herværende Arkiver og Biblioteker for altid elskværdig Hjælp og Betjening under mine Studier. Og „Det Reiersenske Fond“ takkes for en liden Haandsrækning.

København, i Oktober 1950.

Johs. C. Jessen.

BAARSE HERRED

A. Vordingborg Købstad og Landsogn.

Vordingborg med Landsogn var et stort Omraade. Desuden laa Kastrup Sogn i Hammer Herred til som Anneks, men med sin egen Degnebolig og Degn. By og Landsogn havde indtil 1806 den latinske Skoles Rektor som Kordegn, en Slags Overkordegn, for han lod i Regelen Degnetjenerne forrette ved Substitutter eller sine Hørere.

1. Vordingborg Byskole.

I den hellige Treenigheds Navn! Kender vi underskrevne afgangne *Jacob Bartholemei Hansteen*, fordum Præst for Vordingborg-Kastrup Menigheder og Provst udi Barse Herred, hans efterladte Børn og sande Arvinger: At vi efter velbemeldte vor gode salig Fader saavel som hans salige Hustru, den hædersbaarne og dydædle Matrone Else Cathrine Clausdatter Frees, vores gode Moder, deres sidste Villie og gudelige Forsæt, skøder og afhænder fra os og vore Arvinger, til den ved bemeldte vores salige Forældres kristelige Omsorg, Hans Kongl. Majestæts højpriselige Gavmildhed og adskillige Guds Børns, saavel som deres Bekostning her i Vordingborg By opbygte danske Skolehus, beliggende næst vesten op til Stadens Raadhus

Følgende Forkortelser er brugt i Teksten: ffl. eller ffls. = forflyttet eller forflyttedes; Vis. = Bispen visiterer; Lx = Lærereksamen; Stud. = Studentereksamen; ust. = ustuderet.

paa den ene, og næst østen op til Morten Olesen Chores Hus og Ejendom paa den anden Side, seks Tønder Land Sædejord i Kullekjærs Mark, hvoraf aarlig kan faas i Afgift i det ringeste 300 Rigsdalers Renter, som er 15 Rd.... Af de 15 Rd., som aarlig kan faas af ommeldte 6 Td. Land, ville vi, at Skoleholderen, som nu er eller herefter kommandes vorder, aarlig skal nyde 6 Rd., hvorimod han skal være forpligtet, uden nogen anden Betaling, at undervise 6 fattige Børn, tre Dreng og tre Piger, udi deres Katekismus, Læsning og Forstand, hvilke fattige Børn hver tredie Aar med andre skal omveksles, at han altid har seks fattige Børn, som han for ovenmeldte Aars Løn skal læse for og ej videre begære eller tage. De øvrige 9 Rd. anvendes aarlig til Skolehusets nødvendige Vedligeholdelse.....

Hvorpaa vi agter allerunderdanigst at søge Hans Kongl. Majestæts allernaadigste Konfirmation, at vore gode salige Forældres Gave til saa gudelig Brug kan blive uryggelig ved Magt, saa længe Verden staaer..... Actum Skifteretten i Vordingborg den 30. Maj Anno 1729. Efter vores gode salige Fader Jacob Bartholemei Hansteen.

Saaledes lød i afkortet Form et Gavebrev af 30. Maj 1729, konf. 4. Nov. s. A., ved hvilket Vordingborg Byskole stiftedes, og som Provst Hansteen, her 1683—†1727, alle rede d. 25. Maj 1724 havde givet et Udkast til. Lige overfor Skolehuset laa Vordingborg kgl. Skole for Landsbyerne. Man saa kun faa Børn derovre, og de var altsaa fra Landsognet. Vordingborg By havde tidligere haft Skolemestre i Religion og Læsning, ogsaa Skrive- og Regnemestre, inden for dens Mure, alt efter som Indbyggernes Trang og Behov gjorde de fri Læsninger ønskelige, og fra 1708 var den lovbefalede Læsning for de fattige Børn, som ikke evnede at give Skolepenge, kommet til med en Undervisning, der nærmest bestod i Katekismuslærdom, maaske tillige nøjsom Læsning efter Fattigmands Behov. Men der fandtes ingen faste Skolehuse, og det løse og frivillige prægede al skolemæssig Undervisning. Saa var der jo den latinske Skole, den eneste i Amtet, efter at Forordningen om Latinskolernes Reduktion af 1739 toges til Følge.

Vordingborg Byskole begyndte straks i 1729 med den ustuderede *Johannes Severin*, †1777, der ogsaa var Organist i Kirken. Han tog sig alvorligt og flittigt af sin Skolegerning og nød megen Agtelse i Byen. Men Kapellan *Schjelderup* syntes, han overdrev sin Omhu for Børnene, fordi han holdt dem tilbage fra de kirkelige Katekisationer, og det, mente Schjelderup, laa i, at han var økonomisk interesseret i at holde Børnene ved Skolen, da de jo betalte Skolepenge. „Det gør de, det er sandt“, erklærede den krænkede Severin til Kapellanens fremsatte Klage. „Naar jeg 22 Gange har hørt et Barn og tillige 22 Gange har læst for det om Ugen, nyder jeg ved Ugens Udgang 2 Sk. for det til Besolding og 4 Sk. for den, der tillige skriver, 6 Sk. for den, der tillige lærer at regne, af hvilke sidste jeg kun har een. Og søger jeg ikke med alvorlig Flid at tilfredsstille saavidt muligt enhver især efter det Pund, mig er betroet, og kan jeg ikke begribe, hvorledes de Børn, som næppe kan kende ABC, saa og de, der ej er kommet saavidt, at de har lært Luthers Katekismus udenad, kan profitere af Katekisationerne“. Og saa frasagde Severin sig Skolen. Hele Byen kom i Oprør, og Provsten maatte gribe ind. Han syntes jo nok, at Severin tog for haardt paa Sagen, og Schjelderups Optræden, der havde til Følge, at Byen mistede en dygtig Skoleholder, „hvis Lige de ikke lettelig faar“, kunde han ikke billige. De store Børn kunde nok finde Vej til Kirken uden Skoleholderens Ledsagelse, og de mindste kunde maaske fritages. Det lykkedes da at formaa Severin til at kalde sin Opsigelse tilbage (1748).

Biskop Hersleb kom paa Visitats d. 21. Maj 1740: Eftermiddagen, examinerede jeg den latinske Skole. Der var gjort god Flid og stor Profect (d.v.s. Fremgang). De øverste var meget færdige in Autoribus (ø: Litteraturhistorie), i Græsk og i Hebraisk, ogsaa øvede i Matematikken, ja, og færdige i Algebra. Søndagen den 22. Maj, Dom. 5 post Pascha (Paaske) blev visiteret i Wordingborg Kirke, med underliggende Landsbyer. Præsten prædikede over Evangelii første Ord, uden al Sammenhæng. Der er

baade en Kongelig Schole for Landsbyerne, som slett ikke besøges, og desforuden en Byens Schole; der er og en aparte Substitut; men Ungdommen befandtes ret slett, lidet øvet; mødte og ikke mange, uden fra Landsbyerne og Scholebørn. Der var paa Kiøbstadviis. Sognepræsten er en gammel Rector, har lidet været øvet i slige ting; der behøves høiligen en retskaffen Capellan og Forandring med Scholen, at Kongens Schole, som staar i Byen, og derfor ej besøges af Landsbyerne, kand blive til tvende Scholer, paa hver Side af Byen. 1749: Den 5. Maj visiteret i Vordingborg. Hr. Joh. Ahrensbach prædikede over Evangelium paa Christi Himmel farts Dag, slet og ret. Nogle af Børnene var gode, men de fleste slette saavel i Vordingborg som i Annekset Kastrup. Ellers stræber Kapellanen Hr. Schjelderup med den muligste Flid, hand kand, at udrette noget godt og at indprente Guds Kundskab.

Forventelig fremmedes Ungdommen i Kundskab under Sognepræst *Anker Borchs* Tjenestetid 1757—62, for han siges at være „duelig, men streng, en særdeles sød og net Latiner; en saadan Disputator, at alle vilde, men faa turde have med ham at gøre“. Det er dog ikke usandsynligt, at Hr. *Bertel Grube*, 1779—1804, en „vittig og elskværdig“ Præstemand, naaede mere. Under Visitatsen 1787 mærkede Balle Forbedring hos Ungdommen. Grube prædikede ordentligt og grundigt, men katekiserede ikke som en øvet Mand. I Skolen kunde en god Del klare sig forstandigt, men Boglæsningen paamindedes. Suhr fattes ikke Evne til at undervise. Lysten forventes. — *Kield Berenth Suhr* var baade Skoleholder, Organist og Stadsmusikant 1777—99. Han døde som Byens Bedemand og Organist i 1802. *Arent Henrik Tüchsen*, † 1802, havde Klokkerembedet til sin Skole, som han passede flittigt, men om Sommeren tjente han kun 3—4 Mark ugentlige Skolepenge, fordi de fleste Børn blev hjemme, dels for at vogte Gæslinger, dels Faar og Lam, dels for at samle Aks, som fandt Sted hvert Aar. Tüchsen var ingen Mester som Kateket, men Børnene svarede godt paa Visitatsdagen 1799, læste for det

meste vel i Bog og havde lært Salmer. I den latinske Skoles Mesterlectie var Kundskaben skikkelig i Hebraisk, god i Græsk, grundig i Latin, og de svarede vel i Religion efter Lærebogen. I anden Lectie var de ikke uerfarne i Latin og Religion, men de var sagtferdige.

Nu skete der noget i Vordingborg, Kapellaniet forordnedes 1803 nedlagt, og Rektoren fratoges Degnetjenesten 1806. Det var et Tab for Latinskolen, som dog beholdt sig Degnetraven, da den var en fast Indkomst. Degnelæsningerne havde aldrig trykket Rektor, f. Eks. læste Klokker *Jørgen Gram*, Skolens Hører „in literis et Musiquen“, i 22 Aar for 10 Rd. aarligt i de mange Landsbyer, om Vinteren „med største Møje og Besvær i Sne, Frost og Kulde“.

Peter Andreas Ørslef, Lx Blaagaard, fh. Præstø, 1802—39, fik Kaldsbrev som Kordegn, Klokker og Skolelærer. Men den Omlægning af Embedernes Indkomster, der fandt Sted efter Degnetjenestens Frigørelse fra den latinske Skole, betød for lidt til Forbedring af det danske Skolevæsen, saa længe Hr. *Mathias Nascau* endnu sad i Kapellaniet. Og Latinskolens Tab medførte, at den reduceredes til, hvad man kaldte en Middelsskole, formodentlig en Slags Realskole med udvidet Undervisning — foreløbigt i hvert Fald. Men lad Bisperne som begge Skolers fornemste Visitatorer føre Ordet om Byens ydre og indre Skoletilstand i den nærmest efterfølgende Tid. 1806: *Den danske Skole*: Ørslev er en duelig Mand, som leder Ungdommen til rigtige og klare Begreber og giver god Undervisning i Skrivning og Regning samt i Geografi efter Landkort. Af skolepligtige Børn havde omtrent Halvdelen ikke søgt Skolen. Blandt de tilstedeværende oplede jeg 20, som efter deres forskellige Aldre svarede med Forstandighed og Færdighed af Lærebog og Katekismus, læste godt i forskellige Bøger, skrev og regnede. De vidste og Besked med Geografi efter Landkort. Andre røbede deres Forsømmelighed ved slet Boglæsning. Ørslefs Duelighed er umiskendelig. Men Skolegangs Forsømmelser

er alt for almindelige og bør afhjælpes. -- *Den latinske Skole*: Jeg holdt Samtale med de 7 Disciple i øverste Klasse angaaende den kristelige Religions Hovedlærdomme efter deres væsentlige Forbindelse i Overensstemmelse med den hellige Skrift, undersøgt af sund Menneskeforstand, og fandt dem til Hobe saa vel oplyste samt derhos øvede i at udvikle Mening og Indhold af Skriftens Vidnedsbyrd med saadan Grundighed, at den herlige Skolens Leder, Magister Stoud, mere end eengang fortjente min Beundring og Taksigelse. Lige saa meget kunde jeg glædes ved deres Færdighed i at oversætte det nye Testamente, Epistel og Virgil, saavel som over deres udmærkede Bekendtskab med Geografi efter Landkort i Forbindelse med de mærkeligste Tildragelser af Historien. I den nederste Klasse fandt jeg 5 Disciple, ligeledes efter deres forskellige Aldre saa vel bekendte med Christendom, den ældre Historie, Geografi og med det latinske Sprog efter Gediche under den velskikkede Lærer Hr. Kollega Wolfs Vejledning, at intet bedre Ønske, men ikkun Taksigelse levnedes mig. Denne lærde Skole blomstrer fortræffeligen efter mit Tykke med Grundighed og vel fattede Kundskaber, for hvilke Disciplene vidste at gøre Rede med egne Ord under hin Samtale med dem. Jeg bør af ganske Hjerter ønske, at denne Skole maatte vedblive og vorde ophjulpet med klækkelig Understøttelse.

Saaledes talte Biskop Balle. Og i 1808 siger Biskop Münter: Den danske Skole har en Lærer Ørslef, som tilige er Degn, en Seminarist af *Clausens* og *Riibers* Skole, temmelig stolt. Præsten holder ham vel under, men han har gjort sig lidet elsket af Borgerne, som derfor ej heller er villige til at understøtte ham og nylig har afslaaet at skyde sammen for at tillægge ham noget mere Brændsel. I sin Undervisning er han ellers upaaklagelig. Jeg besøgte Skolen, hvis Lokale kun er maadeligt. Men det kan forbedres, naar man kan faa et andet Hus, som ved Haverne er forbundet med det nærværende. Dog er Skolestuen lys og ren. Men Hovedsagen, uden hvilket intet kan ske, er Penge. Kunde Vordingborg Skole erholde det, den lærde Direktion

har borttaget af Degneindkomsterne, som ikke ellers falder for Kirkebetjenten, men og for Degneforretninger, og kan engang Kapellaniet nedlægges, saa er der Raad. Men anden Udvej haves ikke. Thi ved Ligning kan man ikke vente at indbringe noget klækkeligt. Vordingborgs Indvaanere er ikke rige — det er kuns Brændevins Brænderier, der føder dem. Da Vordingborg har en Middelskole, vil formodentlig den danske Skole, som *der* skal anlægges, blive en af de lavere Borgerskoler, medmindre Middelskolen atter bliver en latinsk Skole, hvortil Mallig (?) skal have givet noget, skønt Udsigt, Haab. — Middelskolen ved den forrige Rektor, Professor Stoud, en meget agtværdig gammel Mand, men endnu rask, Skolehuset, en liden uanselig Bygning, er nu inddraget til militær Brug. Undervisning gives altsaa i Lærernes Huse. Jeg besøgte dem derfor ikke. Dog saa jeg hos Stoud en Klasse, i hvilken 7—8 Drengene var. Den ældste Lærer, Adjunkt Wolf, har været der i 20 Aar. Ikke just uduelig, men dog efter alles Sigende ej synderlig skikket til sit Embede. Han er bleven ked deraf ved Næringsborg. Nu først har han faaet 400 Rd. Den anden Lærer, Jos. Nic. Schow, er bedre. Professor Stoud roser ham meget. Skolens Bibliotek kan ej staa i Skolebygningen. Professor Stoud har det hjemme i sit Hus blandt sine Bøger.

Biskop Münter kom igen 1813, det store økonomiske Sammenbruds Aar under den ulykkelige Syvaarskrig. Han skriver: *Borgerskolen*. Religion, Tavleregning og Naturkundskab ret god. Læsning er temmelig og uden Kundskab om Interpunktion. Hovedregning højst i sin Begyndelse. Skrivning hverken kalligrafisk eller renlig. I Geografi Mangel paa Landkort, og Undervisning i Historie endnu ikke givet. Af skolepligtige Børn kun 25 tilstede. Ørslef er af Blaagaards ældste Seminarium, katekiserer ret godt. Men af Læsningen saa jeg, at han maa være efterladet. Han skriver ingen god Haand. Hovedregningen er kun i sin Begyndelse. Opgaverne er alt for lette. I Tavleregning var de bedre, Regula de Tri og Rentesreg-

ning. Jeg besøgte *Middelskolen*. Cornelius nepos*) ret godt, Græsk, Fransk og Tysk ligesaa, men den gamle Rektor, tilforn været til at docere for Mesterlectier, kan ikke ret nedlade sig til Elementerne (d.v.s. Begyndelsesgrundene), de andre Lærere, Wolf og Grønlund, lod til at være brave Folk.

Den gamle danske Skole paa Ahlgade Nr. 8 bestod af et Forhus paa 7 Fag Mur- og Bindingsværk, med Stentag og Kvist over 3 Fag. Endvidere fandtes et Locum med Stentag, Plankeværk øst for Huset og en Port mod Vest samt 7 Fag Plankeværk for Haven. Efterhaanden kunde Skolestuen ikke rumme det stærkt voksende Børneantal. Een Lærer kunde ikke undervise saa mange Børn, selv om de naturligvis i Følge af Forordningerne 1806 og 1814 var delte i to Klasser. Man valgte da i 1819 at antage Stud. *Andreas Giøe* som midlertidig Lærer ved Skolen paa Vilkaar, at han imod en Løn paa 200 Rd. og 2 Fv. Brænde skulde holde Skole i sin Lejebolig. Da Giøe et Par Aar efter sammen med Broderen købte sin Svigerfaders Gaard, henlagdes Undervisningen til denne. Men Giøe blev træt af Skolegerningen, opsagde i god Tid sin Stilling og tog Plads som Toldbetjent i Byen fra 1. Januar 1827. Kort før, Natten mellem den 29. og 30. Oktober, nedbrændte imidlertid hans Gaard, og alt Skolemateriel gik tabt. Visitats 1824: Vordingborg vestre Skole, 54 Børn, mg. mgx. mg. mg.**). Vordingborg østre Skole, 97 Børn, ug. mg. mg. gx. Latinskolen: Skolens Lokale er alt for indskrænket. Biblioteket meget lille, men har dog adskillige gode Udgaver, og skønt langt mindre end Biblioteket i Slagelse, holder jeg det her i Grunden bedre. Ingen Plads til Gymnastik. Der er i Skolen en meget god Tone og fredelige Forhold mellem Lærerne og Disciplene, og Stadens Indvaanere er meget tilfredse med Skolen.

*) Cornelius Nepus, en romersk Historieskriver.

***) Biskop Münster gav Skolerne Karakter i Rækkefølge: Læsning, Skrivning, Religion og Hovedregning.

Skolekommissionen foreslog nu Ørslef, at han selv holdt en Medhjælper, men den hoppede han ikke paa, han vilde lade det blive in status quo, erklærede han. Efter at man forgæves havde søgt efter en Lærer og et Rum til Skole, overgav man sluttelig Ørslef den hele vrimlende Børneflokk at tumle med. Borgerraadet lagde dog Planer for en bedre Ordning og begyndte at indlede Forhandling med en Fuldmægtig om Køb af dennes Ejendom paa Ahlgade til en Skole. Da vaagnede Kapellan Nascou, der sad her fra 1787, skrev et Gavebrev paa sin Gaard, Ahlgade Nr. 75, til en ny Skole og lod det kongeligt stadfæste. Al- lerede den 29. December 1827 godkendtes en ny Skoleplan, Gaarden repareredes og nyindrettedes med 2 Klassevæ- relser samt et Arbejdslokale for Pigerne, et Rum til Brænde og et til en Lærer for Gymnastik og Arbejdsskolen, og c. theol. *Johan Peter Groth*, fh. Kastrup, † 1833, kaldedes til et nyt Embede som Skolelærer og Kirkesanger. Sogne- præst *Ulrik Chr. Boesen* havde været virksom i Nyord- ningen, var meget skoleinteresseret og holdt Søndagsskole for konfirmerede Drengene af Haandværkerstanden. Mathias Nascous Godhed for Skolen, som ogsaa mærkedes i hans særlige Virkeomraade i Annekset Kastrup, viste han ved en Tid at vejlede Landsognets 2 gamle Skoleholdere i Kund- skaber og i Undervisningsmaade. Han stiftede desuden et Legat til Fordel for Præste- og Skolelærerenker og Børn i Sjælland Stift. Efter Ørslefs Afgang i 1839 ansattes en Kateket som Førstelærer ved Skolen.

Det patriotiske Selskab i Næstved lod i 1780'erne ind- rette en *Spindeskole* i Byen, den lededes af *Thomas Ander- sen* og Hustru, men bestod kun til 1804. Spindeskolen var paa 9 Fag Bindingsværk med Straatag, et Locum i Gaar- den, et Brændehus af Bræder og 18 Fag Plankeværk paa Torvets nordre Side. Middelskolens Gaard, Ahlgade 14, var paa 11 Fag.

2. Nyraad Skole.

Efter vel overstaet Provsteprøve erholdt *Frederik Vilhelm Kruuse*, en Søn fra Snesere Skole, Kaldsbrev paa

Nyraad Skole, udstedt af kgl. Majestæts Bestalter og By-skriver i Forening med Sognepræsten den 18. Juni 1801. Det lød paa en Skoleløn af 26 Rd. fra Vordingborg By og 32 Rd. fra Klokkerembedet. Saaledes sattes Nyraad Skole i Gang med et lejet Værelse til Skolestue. Da Kruuse i Februar 1803 frasagde sig Skolen, lykkedes det ikke at finde en ny Lærer. Skoledirektionen fandt i 1811 paa at forene Skolegerningen i Nyraad med Organisttjenesten ved Kirken, men det hjalp ikke. Men endelig i Sommeren 1818 indrettedes et gammelt Hus til Skole, som stod færdig og indviedes i November. Fra 5. Maj 1818—7. Juli 1819 var Stud. *Mathias Just Thostrup*, Søn af en Stiftsprovst, ansat midlertidigt, først i en lejet Bolig. Han lønnedes med 3 Td. Rug, 3½ Td. Byg og 2 Fv. Brænde for Sommertiden, for Vinteren 6 Td. Rug, 7 Td. Byg og 6 Fv. Brænde. Der var 37 Skolebørn, Skolestuens Inventarium var kun 2 Skoleborde med Bænke og en Trætavle. Thostrup ffls. t. Aversi Skole, og *Peter Nielsen*, fh. Bakkebølle, † 14. December 1829, efterfulgte her. 1824: 103 Børn, mg. mg. g. g.

3. Vordingborg kgl. Skole.

Vordingborg kgl. Skole for Landsognet placeredes 1722 meget uheldigt midt i Vordingborg By, saa Børnene fik alt for langt til Skolen. I Førstningen søgte nogle faa Landsbybørn den ustuderede Skoleholder *Andreas Tersling*, der 1726 afgik og nogle Aar senere dukkede op i Udby Skole, men ellers var det kun Garnisonens Børn, der søgte ham og hans Efterfølger, Stud. *Lorents Johansen Holstein*. Den latinske Skoles Rektor skelede lidt til de ingenlunde travle Kongens Skoleholdere og syntes, at de for Tidsfordriv passende kunde paatage sig at katekisere i Kirken om Tirsdage Kl. 10—11, for hans 2 Hørere, som han ellers anvendte i Substituttjenesten, kom lige fra Skolen Kl. 10 og skulde da være til Stede ved Spisningen paa Kommunitetet. Men Kongens Skoleholdere var ikke indstillede paa Degnetjeneste, navnlig ikke uden Betaling.

Provst *Lars Terpæger* henstillede i 1735, at man hen-

viste Soldaternes Børn til Byens Skole, der var rummelig nok baade til dem og Borgerbørnene. I Stedet for Vordingborg kgl. Skole burde der indrettes en ny Skole i Bakkebølle for det østlige Landsogn og en anden Skole i Knudsby, Vestsognets eneste By, eventuelt kunde Knudsby søge Kastrup Skole, hvortil kun var 1½ Fjerdingsvej. Maaske Majestæten kunde bevæges til at give et kgl. Fæstehus i Bakkebølle til en Skole eller et kgl. Fæstehus midt imellem Vintersbølle og Hulemose Mølle. Ogsaa i Knudsby maatte der jo findes en Plads til et Skolehus. Angaaende den kgl. Skole i Vordingborg udbad Provsten sig Majestæstens Befaling. „Skolen er paa dette Sted, maa jeg tilstaa, til slet ingen Nytte, og i ingen Maade nyttig til det, den er indrettet til“. I 1737 søgte Provsten og Birkedommer *Hans Castrup* for-gæves at finde et Hus til en Skole i Bakkebølle, hvortil de tænkte sig, at Masnedøs 11 Børn fra fire Gaarde uden Huse, der havde søgt Vordingborg Skole, og Tærøs 7 Børn fra 2 Gaarde, der søgte Skolen paa Bogø, kunde henvises.

Efter Lorents Holsteins Forflyttelse til Byens Klokkerembede i 1741 ansattes ingen ny Skoleholder, og ved Resolution af 12. Oktober 1742 befaledes, at Skolen skulde nedlægges, og i dens Sted opføres 2 nye Skoler, henholdsvis i Bakkebølle og i Knudsby. Ved Reskript af 4. Juli 1744 beordredes General-Kirkeinspektoratet derhos at tillægge Skoleholderne Løn som andre kgl. Skoleholdere, at regne fra deres Ansættelsesdag.

4. Bakkebølle kgl. Skole.

Aaret før Kongens Skole i Vordingborg sattes under Opførelse; var der blevet afsat en Grund til et kgl. Skolehus i Bakkebølle, ja, givet sædvanlig Pengeløn paa 24. Rd. af Kongens Kasse til Stud. *Christian Nicolaj Port* for Undervisning i hans lejede Hus. Men 1725 opgav man at bygge Skole, og Lønningen faldt da bort. Port fortsatte paa egen Regning, indtil han 1727 blev Skoleholder i Mern, og saa hørtes intet om Skolegang i Bakkebølle, før Stud. *Andreas Brøndby* den 1. August 1744 begyndte i Bakke-

bølle nye Skolehus. Han ffls. t. Næstersø Degnekald 1762 og efterfulgtes af *Jonas Andersen*, ust., † 1800. Balle fandt baade Forsømmelse og Ulyst i 1787. Gammel Slendrian. Her maatte jeg tale i en Tone, som ikke er mig sædvanlig. Baade Forældre og Børn, som var forsamlede, fik tilbørlig Advarsel. Kun, at det hjalp noget! Dog lovedes Forbedring. *Jonas Andersen* annammede sig senere *sin* Besked, som han fortjente. Han kan virke, naar han vil. Jeg haaber, at Tilsynet passer bedre paa herefter.

Provst Faber maatte i 1795 frafalde sit Krav om, at *J. Andersen* skulde holde en Medhjælper, for „naar der intet er at tage af, faar man tie indtil videre“. Men da Skolen ved Visitatsen 1799 var lige saa daarlig, befaledes det ham at tage Hjælp, hvilket kostede ham aarligt 13 Rd. og Seng i Skolen til Medhjælperen. Og *Andersen* klagede sig jammerligt. Men *Provst Platou* erklærede, at „den lange Jerimiade, *Jonas* har istemt“, havde sin Grund i huslige Forhold: „Konen er forfalden til Drikfældighed og er en slet Husholder, hvilket den gamle Mand har søgt at skjule i Kærligheds Kaabe“. Om Medhjælperen, *Christian Lohmann*, siger *Provsten*, at da han meldte sig som Ansøger, „opvakte hans yderlig fattige Omstændigheder nogen Tvivl hos mig om at maatte være en omvandrende *Chevalier de la triste Figure*“, men Bønderne var tilfredse med ham. *Peder Therkelsen*, en Søn fra Viemose Skole, var ikke stort bedre, alt Udenadslæsning, faa skrev i 1806 og 1813. I Stedet for Græsning var der nu udlagt 5 Td. Land til Skolen. *Knudsby Skole* fik 6 Td. Land, men de 4 var ikke ryddeliggjorte. *Therkelsens* Efterfølger, *Jacob Christian Christiansen Fromberg*, Lx. *Jonstrup*, ffls. 1830 til *Nyraad*. I 1824 havde Skolen 87 Børn, mg. tg. g. mg. *Søren Edens Berg* rendte 1834 fra Skolen efter 4 Aars Tjeneste.

5. Knudsby kgl. Skole.

I *Knudsby* begyndte Stud. *Christian Juul* 1. Juli 1744 til 1766, derefter fulgte c. theol. *Jockum Jørgensen Holst*, fh. *Hammer*, † 1775, og *Bernth Fastrup*, ust., † 1807, jor-

det i de fattiges Jord 104 Aar gammel. Fastrup stammede fra Skaane, hvor hans første Kone døde. Han havde en Datter boende i Sverige og 2 Sønner i Rusland. Kort efter sin Ankomst til Knudsby giftede han sig igen. I sin høje Alder blev han hel blind. Biskop Balle ynkedes over ham og trøstede ham med en Gave paa 10 Rd., men han var ellers ikke meget bevendt som Skoleholder. Boglæsning var sløj i 1787, og at prøve Forstanden var til liden Nytte. Fastrup har aldrig anvendt sin Tænkekraft, nu er det for sildig. I 1799 gik det bedre ved hans Medhjælper, *Thimotheus Riiber*, og i 1806 rostes Riiber for god Undervisning i Læsning, 2 Børn skrev. Men af 48 Børn udeblev 19 fra Visitatsen.

Thimotheus Riiber, ust., afløste Fastrup til 1817, døde i 1829, 73 Aar gammel. „Han var saa skrækkelig angst for mig, at han næppe kunde bringe eet eneste Ord frem“, nedskriver Münter i 1813. „Han og Therkelsen, Bakkebølle, er gaaet en hel Sommer til Nascau i Vordingborg for at undervises, og Nascau har sagt mig, at han er 3 Gange saa god som Therkelsen“. — *Andreas Jacob Hedager*, Lx. Brøndbyvester, frasagde sig Skolen 1821 — ikke helt frivillig, da Amtsprovst *Krog* ønskede ham bort. Han var i sig selv ussel, skrev *Krog*. Se Store Hedinge. *Caspar Jacob Diechmann*, ust., blev her længe. 1824: 91 Børn, g. mg. gx. g. Diechmann er dannet paa Nustrup Præstegaards Seminarium i Sønderjylland. En Koloni af nogle og 20 Familier, som er lagt til Knudsby Skole, har en Mil og derover til Skole og burde have egen Skole.

B. Præstø-Skibbinge Sogne.

1. Præstø Skolevæsen.

Foruden Skibbinge havde Præstø 1718—62 ogsaa Jungshoved Sogn som Anneks. Der residerede dog en Kapellan i Jungshoved, der ligesom Skibbinge havde egen Sog-nedegn. Præstø var en meget lille By og, navnlig efter en

stor Brand i 1750, en meget fattig By, saa Skolekaarene blev ringe. Der var tidligere en eller anden Skolemester, der gav Undervisning i Læsning, Skrivning, Regning og Kristendoms Kundskab, maaske det var Klokkeren, som fra 1708 efter Fattiglovens Bestemmelser underviste de fattige Børn i Læsning og Religion. Iøvrigt sendte de formuende deres Børn til den latinske Skole, der var saa lille og uanset, at Sognepræsten fra 1705, indtil den nedlagdes 1739, forrettede Rektor- og Kordegneembedet sammen med Præstekaldet, og han havde kun een Hører.

Den gamle, latinske Skole, der var paa 10 Fag, straaetækket og laa paa Kirkegaarden, blev fra 1740 en dansk Skole, Rektor- og Kordegneembedet blev et Kordegne- og Skoleholderembede, med samme Indkomster, dog Degnepensionerne undtagne, som gik til den latinske Skole i Vordingborg. Den nyoprettede Stilling indtoges først af Stud. *Jacob Schriche*, indtil han 1748 ffls.t. Sengeløse. Han havde tidligere tjent som Medhjælper for Kateket og Skoleholder *Fred. Brandt Kisbye* i Helliggejsts Sogns Fattigskole, men ved Københavns Brand i 1728 blev de begge husvilde og ledige. Kisbye kaldedes kort Tid efter til Degn i Øster Egesborg, og Schriche blev der ogsaa Raad for, idet Sognepræst Rektor og Kordegn *Arent Bechmann* antog ham som sin Hører ved Præstø Skole, i 1737 gav Byfogden ham ogsaa Klokkerembedet. Man bødede paa Fattigdommen ved at slaa Embeder sammen i den lille By. Den 2. Juni 1740 videredes i Præstø Kirke, hvor og Ungdommen fra Schibbinge og Joenshoved mødte. Ministerialbogen efterseet, Kaldets end ikke anskaffet, som blev erindret. Præsten prædikede over Galaterbrevet 4,9, vox prætereaque nihil (d.v.s. Stemmen og intet mere). Der var stor Mængde Ungdom, men var ej Tid at prøve dem nøje. De fleste af Præstø Bye vare smaa. De egentlige Scholebørn syntes ikke meget øvede, uden i Læsning. Fra Joenshoved var Ungdommen forsømt og lider Skade derover, at de, som har haft deres egen Præst før, ere lagte under Præstø, een Mil, ja, halvanden fra dem. Der blev af mig, baade over Texten og at-

ter i Slutningstalen alvorligen prædiket om Siæle Sorg, baade hvers egne, og Forældres, især Præsters, at der til hører mere end Snakk og mere end sammenskrabet Prædiken.

„Min Vikar“, præsenterede Hr. Bechmann sin nye Degn, Stud. *Jørgen Holst*, der ffls. t. Øster Egesborg Skole i 1752; han kunde ikke komme ud af en gammel Vane fra sin Rektortid. Det var den 22. August 1750 den bedrøvelige Ildebrand overgik det meste af Byen. „Den har ogsaa ramt mig“, skriver Kapellanen til sin Bisp, „og skilt mig ej alene ved min Ejendomsgaard, men ogsaa ved det meste og bedste af mit Boskab samt Bøger og Præsteklæder, blev 600 Rd. fattigere. Ilden begyndte hos en Smed tvært over for Hr. Bechmann, hvis Hus saavel som de øvrige fra Byens Port, 17 Huse, blev konserverede, men de øvrige paa begge Sider af Gaden, ungefæhr 50, blev afbrændte tilligemed Skolen, som stod paa Kirkegaarden, Kirken blev dog reddet.“ Ogsaa Fattighuset og Klokkerhuset brændte, fortæller Bechmann, som meddelte, at han for 6 Rd. havde lejet en Stue til Skole. Aaret før var der Visitats: „Præsten, Hr. Bechmann, som nu er død, prædikede over Gal. 4,17. Ungdommen var overhoved slet, jeg formoder, at nærværende Præst ved Flid og Opsyn vil oprette det, som tilforn har været forsømt“.

Den næste Degn, Stud. *Stephan Christiansen Heegaard*, fh. Køng Skole, blev Degn i Høve-Flakkebjerg 1755, tog Præsteeksamen nogle Aar efter og var til sidst Sognepræst i Nordby paa Samsø. *Christian Gantzel*s Kaldsbrev lød:

Ludvig Harboe, Biskop over Siællands Stift gjør vitterligt, at jeg haver kaldet og beskicket, ligesom jeg og hermed, efter foregaaende Eksamen og befundet Dygtighed, kalder og beskicker Hæderlige og Vellærde Studiosus *Christian Gantzel*, som i nogle Aar har betjent Skoleholderembedet i den Kongel. Skole i Baarse, til at være herefter Chordegner udi Præstøe i den forrige nu anden steds hen forflyttede Chordegner *Stephan Heegaards* Sted; med saa-

dan Condition og Vilkaar: at han sig efter Kongel. Mayestæts Lov og Ritual i alle Maader underdanigst forholder; udi sit Embede, saa vel i Kirken som uden Kirken sig saaledes opfører, som det en skickelig Chordegn og Gudfrygtig Kirke-Betjent vel egner og anstaar; Beviser sine Præster og alt Øvrighed tilbørlig Lydighed, og ellers i Liv og Levned sig saaledes forholder, at ingen maa have billig Aarsag til sig over ham at besvære eller i nogen Maade forargelse at faae. Hvorimod bemeldte Christian Gantzel skal nyde og beholde al den Indkomst og Rettighed, som hans Formand i Embedet før hannem nydt og haft haver og Hannem med Rette kand tilkomme.

Til yderligere Bekræftelse haver jeg dette Mit Kaldsbrev med Egen Haand underskrevet og med mit Signet stadfæstet.

Kiøbenhavn den 4. Septembris Anno 1755.

L. Harboe

Der gik, navnlig i 1771, slemme Rygter om Gantzels Hang til Drik. Præsten advarede ham, men værre blev det. Den 18. Marts spiste han til Middag i Præstegaarden under Præsteparrets Fraværelse og var da saa beskænket, at Præstens Folk maatte køre ham hjem. Han advaredes igen, men lige meget hjalp det, for den 6. April blev han saa tilrasket, at han faldt paa Gaden og slog sig meget ilde, saa Folk maatte slæbe ham hjem. Han undgik en Provsteret ved straks at afstaa Embedet til Skoleholder *Jens Gelius Møldrup*, Hammer, imod at nyde en Pension paa 30 Rd. af Kaldet. Byens Borgere havde i 1769 overtalt Møldrup til at modtage en Plads som Skoleholder for deres Børn, som Gantzel ganske forsømte saavel i Religion som i Læsning, Skrivning og Regning. Han blev meget agtet her, men ffls. i 1777 t. Dalby-Tureby Degnekald. Efterfølgeren, Stud. *Rasch Pedersen Strande*, fh. Nidløse, ffl. t. Kallehave 1784, nød hverken saa megen Agtelse eller saa mange Skolepenge, men fik, som hidtil var Skik, 6 Rd. i Lysepenge af Kirken.

Præstø Degnekald er blandt de ringeste, ja, saa usselt, at det mindste Kald paa Landet er bedre, for der faas billigere Fødevarer, som i Præstø under de stigende Priser næppe kan vejes op med Penge, klagede *Mathias Andersen Ditzel*, fh. Næstved Skole, som blev Degn her fra 1784 til 1794, da han blev Skoleholder i Roneklint. Embedet var klippet stærkt, det havde mistet 10 Rd. aarligt ved Eskadrens Reduktion, da Ryttergodset solgtes, og 20 Rd. gik til Gantzels Pension, i et helt Aar havde der ingen Bryllupper været og kun faa Barnedaab. Det vilde være rimeligt, om Møldrup, som havde belemret Embedet med Pensionsbyrden, bidrog til denne, eller man helt fratog Gantzel Pensionen, da han nu sad bedre i det. Der blev kun 51 Rd. til Ditzel i det Aar. Og hvad Skolen angik, saa var Byfolkene saa fattige, at selve den usle Skoleløn af 2 Sk. ugentlig pr. Barn var dem en Byrde, Børnene kom ugevis ikke i Skole, og navnlig udeblev mange om Lørdagen, da Ugepengene forfaldt. Ditzel søgte da nyt Embede, i 1791 til Slagelse. „Ikke for at henleve i Ørkesløshed“, skriver han til Bispen. Han havde i sin Fritid virket for Havedyrkning og Træplantning i Præstø Amt og faaet Det kgl. Landhusholdnings-Selskabs anden Sølvmedaille, og han havde 3000 Frugt- og andre nyttige Træer. Og han arbejdede med en Beskrivelse af Præstø Kirke, som snart vilde være færdig. Ditzel havde af manglende Lyst til teoretiske Studier vendt dem Ryggen, men han var en Mand med Haandelag, og sin Skole passede han saa godt, at Biskop Balle i 1790 gav ham Præmie. Balle havde ved Visitatsen 1787 lagt Mærke til Ditzel, der bl. a. gav Undervisning i saa sjældne Fag som Bibelhistorie og Fædrelandshistorie.

Ditzels praktiske Sans og Energi skabte ham en Vellynder i Justitsraad *Thestrup* paa Nysø, der i 1793 overlod ham en udflyttet Bondegaard og Penge til at opbygge den. Ditzel gav den Navnet „Lundegaard“. Han fik travlt med at sætte Gaarden i Gang, købe Korn til Saasæd, fæste Tjenestefolk o.s.v. Han forrettede endnu et Aar sin Degnetjeneste, men holdt en Hjælper til Skolen. Provst *Faber*

mente rigtigt nok, han var kommet ud at svømme, for hans Kone egnede sig næppe til sin nye Værdighed. Det slog til; efter 2 Aars Forløb maatte han give op. Konen forstod slet ikke at omgaas Folkene, gav dem daarlig, afknappet Forplejning, men krævede meget Arbejde. Der blev holdt Auktion over Lundegaarden, men ingen gav Bud. Han stod nu paa bar Bund og søgte tilbage til Næstved Skole, men der synes man ikke at have Brug for en halv falleret Landmand. Kordegneembedet havde han afstaaet imod en lille Pension, saa han sad ikke saa godt i det, indtil Thestrup i 1796 gav ham Kaldsbrev paa Roneklint Skole.

Det paatænktes at flytte Skolen, som nu laa i Grønnegade, et andet Sted hen. Man holdt Auktion over den, og den tilsløges Ditzel, der gjorde Anstalter til at nedbryde og flytte den. Dette blev der sat Stop for: „Skulde Skoleholderen her underkastes samme Skæbne som Præsten at maatte slaa sin Bopæl op paa Gaden, naar han kaldes hertil, det vilde være for haardt“, mente Præsten. Det ses ikke, hvad Ditzel vilde med Huset, men det havde formodentlig en Sammenhæng med hans meget ulykkelige Ægteskab. Han havde ved den Tid, han tiltraadte Degnekaldet, 31 Aar gammel, giftet sig med den knap 16 aarige *Margrethe Sophie Galle*. Efter 12 Aars huslige Scener kunde de ikke mere sammen, og før han flyttede til Roneklint, delte de i Mindelighed deres Bo og gjorde Skilsmissekontrakt, der kgl. konfirmeredes. Margrethe Galle skulde aarlig have 36 Rd. af Ditzel. Det gik vel an nu. Men i de dyre Tider 1810 kneb det, og hun søgte om Pension af Skoleholderens Enkekasse, ikke med Held.

I Præstø Degnekald sad nu *Jacob Junghans* til sin Død i 1797, *Peter Andreas Ørslef* — han lærte mange af Børnene at skrive og regne — ffls. t. Vordingborg 1802, og *Johannes Duun*, fh. Snesere Skole, † 1806. Byfogden og Provst *Platou* syntes, at Duun var en stridig, trættekær Mand. Han nægtede f. Eks. at læse for Børnene fra Husene udenfor Byen, der ganske vist laa i Sognet, men beboedes af Nysøs Arbejdere. Han begrundede det med, at Gods-

ejer *Stampe* ikke leverede ham Brænde, men Provsten erklærede, at han „maatte være fornøjet med, hvad *Stampe* giver ham“. Duun syntes, at hans Forhold oversaas, imens der handlede om Forandringer i Henseende til Skole, Fatighus og Raadhus. Platou syntes ellers, at Duun ingen Aarsag havde til Klage. Brændselsvederlaget var forhøjet med 15 Rd. til 30, Haven indhegnet, Skolens Gaard — nu i Adelgade — velholdt o.s.v. Biskop Balles Visitats 1806 tjente imidlertid til hans Ære: Duun, en duelig, virksom, paapassende Mand var død. Han havde oplært Børnene godt i deres Børnelærdom. De læste godt i adskillige dem forelagte Bøger, som hidtil havde været fremmed for dem. De havde gjort smuk Fremgang i Skrivning og Regning, lært Salmer og kendte Bibelhistorie. „Gud give Naade til, at en lige saa duelig Skolelærer, som den afdøde har været, maa vorde beskikket“. — Stud. *Andreas Oppermann Tønnesen* beskikkedes, † 1838.

Biskop Münter visiterede i 1808: Skolehus meget godt. Skolestuen rummelig, lys og luftig. Men saasnt det nye Reglement (af 1806) skal udføres, fattes Plads til en Klasesedeling, da Læreren ikke kan miste noget af sin Bolig, og ingen Lejlighed er til at bygge til. Men Raadhuset stødte umiddelbart til, og kan, saasnt det nye Raadhus bliver bygget, her indrettes til Skolens Brug. Tønnesen har været Lærer ved den jødiske Skole i København, han roses af Præsten. Til Skolens fuldkomne Indretning mangler Penge. Der er ingen Kasse at ty til. Kirken har intet. Maa-ske den eneste Indtægt vilde være Tiende af eller Paalæg paa Stadens Jorden. Alting maa bringes sammen med Ligning paa Indvaanerne. Her er 75 Huse. Hvor vanskeligt at bringe kun 300 Rd. sammen! I Skolen var 40 Børn, omtrent hele Antallet af skolepligtige. De saa alle rene og sunde ud og havde gode Sæder. Jeg lod et Par læse, eksaminerede een i Geografi, saa deres Skrift og Regning — alting var ordentligt. Ikkun klagede Skolemesteren over, at mange forsømte. Hans Kone giver Undervisning i Fruentimmerarbejde. Der var 5—6 smaa Piger hos hende. Præstø Skole

kan kun være en lavere Skole. Den højere Undervisning maa tilvejebringes af enkelte Forældre ved S sammenskud og vil næppe kunne være Genstand for det offentlige. Naar Raadstuebygningen bliver forenet med Skolen, bliver der ogsaa Plads tilovers for en bedre Lærer. Præstø ser kun et Par søfarende. De behøver altsaa i Skolen ingen aparte Information i Navigation.

I en Skrivelse af 1813 til Biskoppen slog Tønnesen paa, at Indvaanerne burde tage Hensyn til hans trange Kaar. „De er, een undtaget, Mænd uden Dannelse, uden Følelse for den gode Sag“. Han havde hidtil ikke kunnet udvirke den allerubetydeligste Understøttelse for Skolen, men for egne Penge anskaffet Bøger og Papir til de fattige Børn foruden til Skolejournaler m. m. „Hvis der kunde opnaas en Forbedring, vilde Pluraliteten afkorte deres Offer ved Højtiderne“, saa det hjalp lige fedt. Han henstillede derfor, at kgl. Majestæt gav ham et Tillæg paa 4 Td. Rug og 4 Td. Byg, eller i Stedet et fast aarligt Gratiale paa 100 Rd. — Biskoppen var meget tilfreds med Skolen 1813, kun Hovedregning for lidt øvet. Geografi og Historie læres, Skrivning saare god og renlig. Tønnesen har kun 400—500 Rd., maaske der kunde faas noget Korn. Præstøs Borgere skulde være mere villige til at paaskønne ham. 1821: Tønnesen er i Foraaret rost af Det kgl. danske Kancelli. Vis. 1824: Borgerskolen har 51 Børn, mg. ug. ug. Hr. Søtoft prædikede meget vel... Ungdommen er vel oplyst. Han er her paa andet Aar. Wolf og Grundtvig var hans Formænd. Nic. Fred. Sev. Grundtvig var Sognepræst her 1821—22.

Nogle Familier holdt en ung, nygift Mand, c. phil. *Johannes Peter Schytte* som „privat Timelærer i de akademiske Videnskaber“ i nogle Aar, indtil han 1820 kaldedes til Kallehave Skole. Men den virkelige Forbedring af Byens Skolevæsen skete først 1840, da Skolen indrettedes til 3 Klasser, af hvilke den ene kaldtes en Realklasse, og der ansattes en Kateket ved Skolen.

2. Skibbinge kgl. Skole.

Den ustuderede *Andreas Hansen* indledede Skolegeringen i Skibbinge 1722—57. Da man i 1750 ønskede at slaa Skibbinge Degne- og Skolekald sammen til eet Embede, men ikke vilde nøjes med en ustuderet Mand, søgte Stud. *Enoch Kreimann*, Allerslev Skole, at bytte Skole med Hansen for at faa det paatænkte Embede. Men da Hansen ikke vilde flytte, aftaltes det, at Kreimann fra sin Skole i Allerslev kunde forrette Skibberup Degnekald indtil Hansens Afgang og derefter kaldes som Skoleholder og Degn i Skibbinge. Saaledes blev det. Og Kreimann fyldte sin Plads godt. „Han behøver ej min Ros, thi han har den af alle, baade høje og lave, som den, der var af Guds frygt og gode Indsigter i de medicinske Videnskaber“, skriver Provsten ved hans Død i 1781. Nu søgte Degn Strande, Præstø, at lægge Skibbinge Sogn til sit Degnekald, men det mislykkes, og saa kaldedes Stud. *Christian Falster*, † 1813. Han var en dygtig, meget virksom Mand. Børnene læste 1787 herligt i Bog og kunde selv opkaste, hvad man vilde have i Bibelen, og de forstod fermt Meningen af det læste. De havde lært Bibelhistorie, læste Skrift og skrev selv. Han katekiserer for Børnene paa den fatteligste Maade og kan mesterligt tildrage sig deres hele Agtsomhed. De elsker ham. Han elsker dem og er i sit Kald utrættelig og virksom. Saa dan en Mand burde have Belønning, skrev Balle. Det mente Provst Faber ogsaa, da han 2 Aar efter indstillede til Flidspræmier: Falster er omni sine Dubio (d.v.s. enhver anden uden Forbehold) den dueligste Skoleholder og tillige en Olding; 15 Rd. vilde blive ham en stor Opmuntring. Ditzel i Præstø er vist efter mine Tanker den næste, om den 66 Aar gamle Worm i Dyrlev ikke balancerer med ham. Maaske de 10 Rd. kunde deles mellem dem. Se Stenstrup Skole.

Baade Degnebolig og Skolehus med Haver laa til Embedet. Skolehaven henlaa efter Kreimann ligesom de fleste Bønders i et Hav af Nælder og Skræpper, undtagen hvor der var gravet lidt til Kaal og Køkkenurter. Faa Dage ef-

ter sin Ankomst begyndte Falster at sætte Haven i Kultur. Alt Ukrudt veg snart for nyttige Planter. Bønderne undrede sig. En Mand, der aldrig forsømte sin Skole, og saa dette tilmed. De begyndte saa smaat at rydde op derhjemme omkring Gaardene, og Falster gjorde sig ikke kostbar. Han lærte dem at dyrke Kartofler og avle andre nyttige Havevækster og gav dem Raad om Planternes Vækst. Naar Bylæsningen var sluttet, læste han ofte et og andet Stykke for Ungdommen af de nyttige Skrifter for Almuen. Mange kom og saa hans Haver. Og den 23. Oktober 1790 kom selve Provst Faber anstigende. Han forbavsedes over Havernes frodige og velplejede Tilstand, begyndte at tælle op og maale: I *Skolens Have* 319 unge Æblestammer, opelsket af Kerner og i 2—2½ Alens Højde, desuden 61 mindre, unge Pærestammer, opelsket af Kerner, 2—2½ Alens Højde, i god Vækst, 354 ialt og 106 mindre, unge Kirsebærstammer, ligeledes opelsket af Kerner og i god Vækst, ialt 27, af hvilke de 7 var podede. Tre Sveskeblommetræer og 5 sorte Kirsebærtræer indflyttede og nu frugtbærende i god Vækst, Bamberske Nøddestammer, 2 Aar gamle, opelsket af Nødder, 10 Stk. Haven opmaaltes at være 576 Kvadratalen, inddelt i 4 Kvarterer og adskilte med Ribs- og Solbærbuske. *Degneboligens Have* laa i smaa Blomstestykker. Paa den søndre Side en Hasselhæk, 26 Alen lang, nu 5—6 Alen høj, friske og frugtbærende. Paa den nordre Side ved Bygningen en Rosenhave, som nu ligger i eet, men som Falster havde indtaget fra Gaardspladsen og omdannet til Have, hvorpaa er adskillige Køkkenurter og Kommen. Her fandtes 10 indflyttede, frugtbærende Æbletræer, 8 sorte Kirsebærtræer, 5 Blommetræer. Haven maalttes til at være 576 Kvadratalen og afdelt med Ribs og Stikkelsbær. Optællingen viste ialt 870 unge Stammer og 38 frugtbærende Træer.

Da Biskop Balle i 1799 kom igen, var Falster 75 Aar og ved at være træt. Visitatsen gik trent og ikke godt. Han maatte love at tage en Medhjælper. Det fik Skoleholder Johs. Duun, Herlufmagle, et Nys om, skyndte sig til

Skibbinge og gjorde en rask Aftale med den gamle svækkede Mand om, at Duun for Falsters Levetid skulde passe Skolen og Kirketjenesterne imod kun at faa Skolelønnen, Men saa skulde Duun have Succession paa Kaldet. Over Hals og Hoved gik det til Bispen, som dog først vilde høre, hvad Godsejer *Thestrup* mente om den Succession. Og imidlertid havde Falster luret ham af, idet han tog et Par gamle Bønderfolk i Skolen. Konen lærte Børnene godt at læse i Bog, og Falster katekiserede daglig med megen Munterhed i Skolen. Duuns snedigt udtænkte Plan røg helt i Lyset, da *Thestrup* ikke vilde lade Falster afgaa. „Atter lærer jeg at kende den snu og af en gammel Mands Svaghed sig benyttende Duun for at indsnige sig udi Degnekald, som han har haft, men maatte forlade“, udtalte Provsten. Se *Snesere* og *Præstø*.

Endnu engang havde Falster den gamle Bisp paa Visitats, men den nu 82-aarige Degn var da en udlevet Olding, der lidet eller intet kunde udrette. Han assisteredes af en gammel Kone, *Charlotte Gyrsting*, som lærte Børnene at læse godt i Bog og at forklare dem Ordenes simple Betydning i Katekismus og Lærebog. I 1807 stod Skolen ledig, og Beboerne gjorde sig fortrolig med, at der næppe skete Forandring før Falsters Død. Saa galt gik det dog ikke. Kommandersergent *Nicolaj Gotfred Gjerlack Møller* blev af Godsejer *Stampe*, *Nysø*, ansat som Medhjælper og med Løfte om Succession paa Kaldet. Han var utrættelig flittig, „katekiserer ikke slet, men der er mangfoldige slettere end ham“, noterede *Münter* 1813. Og 1824: 40 Børn, ug. mg. mg. mg.

3. Skovhusets Hjælpeskole.

I 1820'erne holdtes Skole i et lille Bondehus, kaldet Skovhuset, for smaa Børn fra Skibbinge Sogns Udkant og *Præstø By's* Udmarker. Den forestodes af *Arnold Petersen*, der kun forstod sig paa Skrivning og Regning, men til Gengæld saa godt, at hans 31 Elever i 1824 glimrede med to ug'er. Han fratraadte Aaret efter, i Stedet fik man senere

den drikfældige *Peter Hansen Skovby*, se Kastelev, og det gik ikke godt. I Begyndelsen af 1830'erne, vistnok 1833, nedlagdes Hjælpeskolen, og i Stedet indrettedes en Hovedskole i *Enegaarde*.

C. Jungshoved Sogn.

1. Stenstrup kgl. Skole.

Skolen i Stenstrup opførtes 1722, *Ejler Schiøler* underviste 1724—†28, c. theol. *Peter Christensen Foss* blev 1731 Degn her, Stud. *Peter Husum* tog 1734 Plads som Informator hos Provst Terpager, Mern, blev senere „virkelig Skoleholder i en højgrevelig Skole paa Samsø“, derefter Degn i Skibbinge, sidst i Kallehave, Stud. *Michael Jochumsen Fange*, fh. Skelby, blev 1739 Degn i Skibbinge, og Stud. *Eschild Holm* 1749 Degn og Skoleholder i Skælskør. I 1744 søgte han Magleby Degnekald paa Møen:

Du højjærværdig Mand, een Skoleholder banker
Paa Bispens Naadedør og trøster sig i tanker,
At han skal blive løst fra Skolens haarde tvang,
Om Bispen ser til hans Nødtørftighed og Trang.

Nu er der Lejlighed ved et af Møens Sogne,
Om Gud behager det min Lykke skal opvaagne.
Saa kan jeg age hjem med et fornyet mod,
For jeg til Kiøbenhafn gik paa min trætte Fod.

Da skal jeg og min Tak til Gud og Bispen gjøre,
Som vilde lægge til min Bøn et naadigt Øre.
Vis højjærværdig Mand mig dette Naadenstegn,
At jeg til Maglebye maa blive Sognedegn.

Jeg forbliver i dybeste underdanighed
Høye og Velbaarne Herres
ringeste Tiener
Eschild Holm

Student *Jacob Odderbeck*, der fulgte efter Holm, ffls. t. Sønderup-Nordrup Degnekald i 1762, *Christian Baden* tog 1765 Plads som Skriverkarl hos Forvalteren paa Møens

Land, og c. theol. *Frederik Hoff* fls.t. Sværdborg i 1771, da *Brockenhuus* paa Nysø havde i Sinde at skænke Kirken et Orgel og ønske en ny Skoleholder i Stenstrup, som kunde haandtere et Orgelværk. Inden Hoff flyttede herfra, mistede han sin 81-aarige Moder. Hun havde oplevet meget, lidt meget, levet i København under den store, nordiske Krig 1700—21, oplevet Pestens Tid og blev selv angrebet af Pest. Ved en ulykkelig Ildebrand mistede hun 1400 Rd. Den næste Skoleholder, *Henrik Carstens*, døde 20. August 1786 af en grasserende hidsig Feber med Udslæt. Han havde i 1781 søgt Degnekald og havde Haab om at komme til, men da han var ustuderet, beordrede Stiftamtmanden ham til Eksamination hos Biskoppen. Sognepræst Faber haabede, han vilde bestaa Prøven, for han var en dygtig Sanger og Kateket. Ellers holdt Faber paa Studenterne: „Det var at ønske, at vi alene havde studerede Skoleholdere, men da Studenter ikke engang vil tage imod Kondition paa 50 Rd. aarlig og alting frit for at læse for 1—2 Børn, saa er nu næsten alt Haab ude“. Han maatte da tage til Takke med *Jacob Christian Bøgvad*, ust., 1786—†1802.

Biskop Balle var helt begejstret i 1787 for den Fremgang, Menighederne i Baarse Herred havde gjort siden forrige Visitats, den var overalt kendelig, paa nogle Steder hel mærkelig. I Jungshoved var f. Eks. af den forsamlede Ungdom ikke en eneste svag at opdage. Alle svarede vel, og mange ypperligen. En Bondekarl, Tønnes Rasmussen, drog især min Opmærksomhed til sig ved sin Forstandighed og Bibelkundskab. Sognepræsten Hr. Faber har gjort sig med Skrifter fortjent og er en duelig, tro og flittig Mand i sit Embede. Som øvet Mand katekiserer han meget godt. Degnen Thorn er en storsindet Mand, synger taalelig og katekiserer skikkelig. I Steenstrup Skole var en meget stor Forsamling af Børn, som holdt mig varm paa den fornøjeligste Maade. De vidste alle at gøre Rede for deres Kristendoms Kundskab med sund Forstand. De havde lært mange smukke Salmer. Drengene og Piger kappedes med

hverandre om Fortrinet, især tvende Dreng, Rasmus Friederichsen og Hans Jensen, samt tvende Piger, Anne Pedersdatter og Mette Marie Larsdatter. Det eneste, jeg havde at minde om, var hos nogle en bedre Øvelse i Bøglæsning. Skoleholder Bøgvad er en skikkelig og flittig Mand. Men den brave Sognepræst Hr. Faber gør her det bedste.

Augustinus Chr. Faber var Præst i Jungshoved fra 1766 og tillige Herredets Provst fra 1788 til sin Død i 1795. Han tog sig alvorligt af sine Embedspligter, ofte saa nøje og varmt, at man mærker hans bankende Hjerte for den enkeltes og for Samfundets Vel ved en vis højstemt Tone i hans Udtalelser. Han var en konservativt præget Mand, men viste i sin Provstegerning, at han ingenlunde var forbenet i sine Anskuelse og Livssyn. Han var ortodoks, som han udtrykker sig, under de gamle og blev ortodoks under de nye Forhold, der meldte sig, især i Skolens Verden.

I 1789 sendte han en Rundskrivelse til Herredets Skoleholdere med Anmodning om at indberette Oglysninger om Skoleforsømmelserne. Det viste sig, at kun en Trediedel af Børnene søgte Skole, „og de, der søger, langt mere afbrudt end hos mig“, skriver han til Biskop Balle. „Jeg formaner dem tidlig og silde at komme i Skole saa meget, det nu er muligt. Jeg kender andre, der gør ligesaa. Jeg hører bestandig Klage fra de gode Skoleholdere; de kan ikke faa dem i Skolen. Dersom der ikke bliver en følelig Pengemulkt, som straks kan exekveres (o: inddrives), paa den sjællandske Bonde, bliver det galere og galere. Thi de forklarer Frihedsforordninger nu saaledes, at de kan gøre, hvad de vil. Vi, som omgaas dem daglig, har Troen i Hænde. Her er paa nuværende Tid i Isen sket et Ran paa et strandet Skib. Jeg advarede tidlig nok. Jeg har pint min Sjæl i denne Tid med disse uretfærdige Gerninger, saa jeg er færdig at gaa i Jorden. Siden den gamle *Prehn* døde, er de bleven forrykte, de tror, de kan gøre, hvad de vil. Det er snavs, naar en Proprietær ikke selv ligger paa sin Herregaard. Han maa tænke saa ædel, han vil, det gaar

dog utilbørligt til. Han kan ikke fraværende stoppe Vandet i dets første Udløb. Forvalterne har i Almindelighed ingen Religion, i det mindste ingen kristelig..... Det gaar kummerlig til. Hellige Dage er ikke mere til. Det ulyksalige, ulyksalige Hoveri. Jehova forbarme sig. Bulderet stiger højere og højere. Faar Skolegangen ingen hastig Understøtning, og Kundskabs Vedligeholdelse for de voksende ingen Stadighed, saa arbejdes der forgæves. Den fromme Gud velsigne hver, som vil Kirkens Vel, og iblandt ved jeg Deres Højærværdighed er“ (22. Januar 1790).

I Februar s. A. modtog Faber fra Biskoppen Pengepræmier til nogle Skoleholdere, hvoriblandt Bøgvad, som tidligere gennem Faber havde faaet en Hilsen fra Biskoppen, hvoraf „han er blevet saa stolt, at han stræber med fordoblet Flid. Men har De ingen Legata, at saadan en fattig Mand kunde opmuntres med nogle Dalere. Han er saare fattig. Jeg hjælper ham med Korn og Klæder, men kan ikke hjælpe ham med Penge. Naar hans forfaldne Mod op- hjælpes, bliver han en duelig Mand; thi han har Forstand, Lyst til at lære og høre, hvad jeg siger ham, og tror ikke, han er fuldkommen som andre, der ikke kan katekisere og dog indbilder sig, at deres Lige ikke findes, altsaa udretter intet“. Det var midt om Vinteren, Faber maatte ud med Præmierne. „Rejser i denne Tid falder besværlig, men i saadant Ærinde tænkes ikke paa sligt. Jeg fastsætter nu en vis Dag i min egen Skole. Usædvanligheden fordrer Højtidelighed, og jeg er ganske vis paa, at soulagerede (o: trøstede) Mænd fordobler Flid, den Gud velsigne. Vel, at man ser nogle modne Druer, der er snarere nok, som gør Tænderne ømme for dem, som skal bide i dem“. Faber fandt ved en følgende Præmieuddeling, at det kunde ske endnu finere og værdigere: „Aldrig noget Menneske skulde faa det at vide, førend jeg kunde ytre min Glæde. Efter mine Tanker vilde Præmiernes Uddelelse ved saadan højtidelig Lejlighed blive det mest passende, thi herefter venter jeg nogle af Forældrene nærværende“.

Blaagaard Seminarium udsendte dets første Hold af

studerede Lærere i 1794. De havde Forret til Skolekald. Men hvad var det for nogle Fyre? „Nu skal Seminaristerne have Præ“, skriver Faber. „Jeg ønsker ellers meget en Seminarist i mit Herred, at man kan bortjage de kætterske Begreber om de Folk. Jeg er nu ganske ortodoks, thi jeg har med megen Fornøjelse hørt en Lerche katekisere og synge. Men adskillige tror meget ondt om de godt Folk“. Faber havde været en Tur i Hovedstaden og under Opholdet besøgt Seminariet. Blandt dets første Elever fandtes *Jørgen Lerche*, fhv. Tjener hos Grev *Moltke*, Glorup, der bekostede hans Uddannelse. Man forstaar, at Faber har overværet en Øvelsestime med Lerche som Aktør. Lerche blev senere Lærer i Tulstrup, en Søn, *Niels Jørgen Lerche*, født der i 1797, tog Lærereksamen fra Jonstrup i 1824, blev Lærer paa Omø og derefter i Stignæs Skole, hvor en af hans Døtre i 38 Aar indtil 1906 var Husmoder.

Et Aars Tid efter, da de ganske faa Seminarister spredtes omkring paa Land og i By, skriver Faber igen til sin kære Bisp: „Meget ønskede jeg, at en Lejlighed vilde aabne sig for en Seminarist her i Herredet, at man kan faa Sandhed at vide. Nogle vil sige, at de ikke lærer Jesu Religion. Andre, at de allerede er klogere end Præsterne. Jeg har engang været paa Seminarium. Den Dags Undervisning stod mig ret godt an..... Hvor Præsten forstaar at forklare og forsvare kristelig Religion og kan med Overbevisning og Sagtmodighed rette Fejl, vil Sagen ikke være farlig..... Alle nye Forandringer skaffer Støj — hvad vil der blive af, naar Bønderne faar vor nye Dragt at se. En ny Skat er det, og et rent Tab for vor Familie, naar Gud kalder os, thi vi faar da 4 Rd. for den Kjole som ellers gik i 12 Rd. — men skal de have Kapper med videre, evner saa faa, skal dog have en sort Kjole under neden..... Denne Forandring gør intet til Kirkeskikkens Forbedring.“

Balle havde udsendt sin Lærebog til Afløsning af Pontoppidans, og Faber taget den i Brug: „Jeg fik dog 13 kon-

firmerede paa den nye Lærebog. De 10 var raske, 3 maa-delige“, fortæller han Bispen. „De jammerlige Forældre, som man ikke kan faa tvunget til at lade deres Børn søge Skole. Børnene lærer rigtig at forstaa Bogen, men Forældrene, som ikke har lært den, kan ikke hjælpe deres Børn, og de, der nu lærer, kan glemme, naar Læreren ikke holder dem i Tømme. Det vil komme an paa Præsternes Dygtighed til at katekisere, og i Flid at gøre det. Købstæder er det rent snavs med. Kirker og Skoler bliver nok sjælden der paapassede. Folk finder sig uberettigede til at lade sig undervise. Kan (Den store) Skolekommission skaffe virk-somme Midler til at faa Børnene i Skole?..... Vilde da Præster og nogle gamle Tossier, der vil være nymodens, kun ikke fordærve Jesu gamle Lære, men fortræffelige Religion. Man maa nu vaage trolig og saa lade den store Op-synsmand styre sin Kirkes Skib“ (1795).

Provst Faber havde før sin Død skitseret en ny Skoleplan, der sattes i Værk den 19. Januar 1798 kort efter Degnens Død. Degnekaldet nedlagdes, og Degneboligen solgtes til Justitsraad *Thestrup* for 100 Rd., at betale til Skoleholderens Enkekasse. Lærerne toges i Ed som Kirkesangere af Biskoppen under Visitatsen 1799. Bispen „tal-lede med hver især og formanede, især Ditzel, til at bruge al Forsigtighed. Ogsaa formanedes Sognepræsten og ind-skærpedes ham sin Pligt som Sjælesørger samt at sky al Forargelse og alt Vildskab. Jeg foreholdt ham ikke at sætte Kristus til Side, men at huske ham og følge ham. I Sten-strup Skole herskede mange Forsømmelser. Meget var glemt, og Boglæsning mangelfuld“.

Det var Pastor *Peter Ditlef Faber*, her fra 1795, der fik den strænge Tiltale. Han var næppe paa sin rette Plads som Præst og følte det selv. Han tog sin Afsked fra Præsteembedet i 1810 og forpagtede Kringelbjerg og senere tillige Christiansminde paa Falster. To Aar efter fik han Bevilling som Købmand og Strandingskommissær i Lol-land-Falster. En halv Snes Aar efter købte han Rørdal ved Aalborg til sine to Sønner, endnu 3 Aar senere flyttede

han til Aalborg, men boede 1835—47 i København. Han var Digter, Landmand og Hippolog og vandt flere Guldmedaljer samt to Sølvmedaljer for sin landbrugsmæssige Virksomhed. Efter Bøgvads Død vilde Kammerjunker *Stampe* til Nysø kalde Duun i Præstø til Skolen, men Peter Faber nægtede at indstille ham, fordi han hos Købmand *Motzfeldt* i Præstø havde overøst Faber med Grovheder. Forresten vilde Faber have en Seminarist, der havde Seminaristens Kundskaber til i Forening med ham at arbejde paa Ungdommens Undervisning — „ikke ældre end Præsten selv og med en blid og fredelig Tænkemaade“. Stud. *Jacob Gottlieb Bjørnsen* kaldedes og blev her længe. I 1803 havde af 73 Børn kun 23 søgt Skolen, og 11 af disse kun 8—14 Dage til 7 a 8 Uger, 4 Børn lærte at skrive. 1813: Ingen Skoleforsømmelser, Læsning ret god. Ingen Regning, de, som kunde regne, gik ud ved sidste Konfirmation, Skrivning ret god. Religion mg. Bjørnsen katekiserer meget godt og prædiker ogsaa meget godt, en Mand med Talent. 1824: daarlig. g. g. g.

2. Roneklint Skole.

Under Skoleforhandlingerne i 1730'erne ønskede Provst *Terpager* og Birkedommer *Hans Castrup* en Skole indrettet i *Jens Olsens* kgl. Fæstehus i Roneklint og en anden Skole i *Hans Pedersens* kgl. Fæstehus i Bønsvig. Men det blev først i 1794, at Roneklint Skole opførtes nærmest som en Hjælpeskole, men efter Skoleplanen af 19. Januar 1798 blev den en Hovedskole. Her var *Mathias Andersen Ditzel*, fh. Præstø, til sin Død i 1823, 70 Aar gl. Ditzel hædredes med Sølvkorset for sine økonomiske Fortjenesters Skyld. Ogsaa i Skolen udmærkede han sig. Skolen gik bedre og bedre, Børnene søgte flittigt Skolen, og i Frikvartererne legede han Gymnastik med dem, erklærede Peter Faber i 1807. Men han havde Nykker, saasom at Børn ikke skulde døbes før deres Konfirmation, skrev Balle i 1799. Jeg sagde ham ikke imod for ej at volde Opsigt. Men tog straks fat paa Boglæsning og gennemgik de

nye Salmer ved Daaben, hvorved hans Vildfarelse blev svækket og borttryddet..... Jeg advarede ham i Enrum og tog Løfte af ham med Haand og Mund at holde sig til Lærebog og Katekismus uden at forvirre de enfoldige.

Syv Aar efter var Balle tilfreds: Ditzel er meget due-
lig, giver ogsaa Børnene Adgang til Kundskaber i Geografi,
Naturlære, Skrivning og Sang. Sangen er overordentlig
god og smuk. Nogle Børn i *Bønsvig* undervises *der* af en
gammel Mand under Ditzels Tilsyn. Ditzels Efterfølger,
Mathias Jensen, fh. Nyord, ffls. 1832 til Sjolte. 1824: 60
Børn, tg. tg. mg. g.

D. Allerslev Sogn.

1. Allerslev kgl. Skole.

Skoleholder *Johannes Engell* afgik 1727 fra Allerslev Skole, som synes at være opført 1722, *Jens Braade* afgik 1732, Stud. *P. Fischer Bruun* blev 1739 Degn i Sørbymagle, og Stud. *Didrik Christian Schade* Degn i Sværdborg 1743. Visitats 1740: Præsten Hans Fritz. Bøgerne kunde ikke efterses, thi jeg kom ikke til Præstegaarden, som ligger en halv Mil fra Kirken, men Kaldets Bog skulde mig tilsendes. Præsten prædikede over Psalme 143,10 opbyggeligt. Skoleholderen syntes at blive flink, var kun ung; men Degnen platt uduelig og uværdig er suspenderet, og er under Action; derfor var og Ungdommen kun maadelig og saare uøvet. Confirmantii kunde passere. — Det er Degnen Stud. *Henrik Schup Wegersløf*, som Bispnen omtaler saa daarligt. Han var da ogsaa Menigheden til stor Forargelse. „Han besøger Kroen flittigt, har ikke engang kunnet holde sig derfra Paaskedag“, da han nød saa meget, at han gjorde sig til „et Vidunder“ for Menigheden. Før Gudstjenesten sad han sammen med Murermester *Gotrup* i Kroen og drak Brændevin. Efter Klokkeringningen gik han fra Kroen ind i Skolen og kom noget efter ud derfra med Kappe paa, men da han traadte ud af Skoledøren, svinglede han

paa Benene og traadte i en Rendesten frem og tilbage og tilsølede baade Kappen og sine Ben. Kappen maatte han tage af, men de besudlede Ben opvakte mange Mennesker til Latter. Under Salmesangen gik han paa Kirkegulvet, svinglende fra den ene Side til den anden. Under Prædikenen sov han og maatte vækkes, hver Gang han skulde udføre sin Gerning (1738). Fire Aar efter tiltaltes Wegersløf for Forsømmelse i Embedet og for at have givet Forargelse i Guds Hus med at snakke, sove og ryge Tobak i Vaabenhuset. Han suspenderedes og idømtes Bøder. Embedet afstod han til Stud. *Jens Schelderup Parelius* imod en Pension paa 40 Rd.

Ogsaa Parelius drak tæt, men Provst *Lars Terpager* malede ham i 1747 „Helvede saa hedt ,som han kunde gøre, saa han ikke mere smager Brændevin“. Saa holdtes Visitatsen 1749 uden Mislyd: Her hørte jeg en grundig og opbyggelig Prædiken af Sognepræsten Hr. Hans Fritz over Johs. 6,45. Ungdommen svarede ret smukt, og vare særdeles de confirmerede øvede, at svare med Forstand.

I Skolen virkede Stud. *Enoch Kreimann*, indtil han ffls. t. Skibberup 1757, c. theol. *Ivar Nielsen Arrøe*, der skal have været formuende, men sær, blev 1763 Faderens Efterfølger i Fuur Præstekald, Stud. *Andreas Nyegaard* ffls. t. Kæderup i 1763, *Søren Seerup*, † 1768, 36 Aar gammel, *Christian Falster* ffls.t. Skibbinge i 1781, og Stud. *Jacob Andreas Zimmer*, † 1804. Ungdommens Hukommelse syntes mere øvet end Forstanden ved Visitatsen 1787. Sognepræsten Hr. Jonge er en utrættelig Skribent, som har tilsat baade Helbred og Velfærd ved sine historiske Skrifter, hvilke dog indeholder meget til Oplysning om Fædrelandets, især Københavns Historie. Men vort Publikum elsker kun Flyveblade og Paskviller (o: Smædeskrifter). Af Mangel paa Penge er han ikke i Stand til at udgive den anden Del af sin Beskrivelse over København, som længe er færdig. Adskillige lærde, for ej at tale om mig selv, har dog undersøgt Værket og befundet, at det er Trykning værdt. Iøvrigt kæmper Manden med Armod og Tungvindighed i

en Alder af 60 Aar. Han er en tro og redelig Mand, vel af gammeldags Smag i Prædiken og Katekisation, men saare flittig. Da saa mange trives vel i fede Embeder med Læthed og Dovenskab, var det ønskeligt, at denne fattige Mand dog engang kunde opnaa bedre Vilkaar, at ikke de lade skulde indbilde sig, at Flittighed gør Folk strafværdige. Degn Klemp var syg. I Skolen læste de smaa bedre end de store, der var forsømmelige. De fleste svarede ret vel, nogle udmærket. Zimmer læser upaaklageligen og katekiserer vel.

I 1764 havde Krongodset afstaaet Allerslev og Skibbinge Sogne, dog Ugledie undtagen, til Kammerherre *Brochenhuus*, Nysø. Nu ejedes Nysø af Etatsraad *Reiersen*, og der paatænkte en Omordning af Skolevæsenet i Sognet. *Reiersen* vilde nedlægge Degnekaldet efter den syge Degn *Klemps* Død, som snart kunde ventes, Provst *Faber* derimod ønskede det bevaret og, naar Tid kom, givet til *Zimmer*, der forrettede Degnetjenesten for *Klemp*, som til Gengæld vilde have *Zimmer* som fast Vikar med Succession til Kaldet. Rent ud sagt var der kun eet til *Hinder* derfor: „Han drikker, men bliver aldrig fuld“. Bare han dog vilde forbedre sig. Han sidder i yderste Armod med Kone og to Børn. „Jeg har skrubhøvlet ham, saa og tordnet saa, at Haaret stod som Børster. Jeg har sagt ham alt, hvad siges kan af evangelisk Sandhed. Hans Hjerte er i Guds Haand. Hans Fader var min Ven, en Jesu Elsker, en nidkær Mand. Jeg har skaffet ham Brødet, nødig skiljer jeg ham derved. Men jeg har sagt ham. Her er Mus (o: han maa eller skal), om han var min egen Broder“, skriver *Faber* til *Bispen*.

Ved kgl. Skrivelse af 17. December 1790 deltes Sognet i to Skoledistrikter. Degnen var nu død, og *Zimmer* blev Skolelærer for Allerslev Distrikt samt første Kirkesanger for Sognet, hvilket medførte bedre Løn, men ogsaa nogle ubehagelige Pligter som f. Eks. at hente *vasa sacra* i Rekkende Præstegaard, det trykkede ham, ogsaa Skolegerningen pinte ham: „Han gør sig ikke

den Umage, han burde og kunde“, skriver Balle 1799. Han efterfulgtes i Embedet af *Martin Zuschlag*, fh. Rekkende, † 1816. Der var 1806 ialt 82 Skolebørn, af hvilke 35 ikke søgte Skole, og til Visitatsen s. A. udeblev 13. Flere af de mødte havde kun søgt Skolen ialt 14 Dage i et Aar, og 4 Uger ansaas for stort. Kun 9 Børn vidste en Smule. Her er lidet at rose eller glædes ved, men desmere at bedrøves over. 1813: Læsning mg, Skrivning for Drengene mg, men Pigerne maa ogsaa øves i Skrivning, Hovedregning indføres, i Religionsundervisning bør forklares nøjagtigt, saa det ikke bliver til lutter Udenadslæsning. — De næstfølgende Lærere var Stud. *Andreas Astrup*, fl.t. Lyderslev 1824, og *Frederik Schiøttz*, Lx. Vesterborg. Visitats 1824: ug. mgx. mg. mg.

2. Rekkende Skole. .

Degneboligen i Allerslev solgtes 1792 til Skovrider *Peder Sørensen*, Allerslev, for 450 Rd., der anvendtes til Opførelse af en ny Skole i Rekkende. Den blev paa 9 Fag med Egeunder- og Fyrrevertømmer, muret med brændte Sten, Halmtag. Til Allerslev Skole opførtes 4 Fag Hus samtidigt, og det hele kostede 645 Rd. Skolelønnen for Allerslev takseredes til 155 Rd. 3 Mk. 12 Sk., for Rekkende 81 Rd. 7 Sk. Saa vidt muligt skulde Rekkende have en eksamineret Lærer, der skulde have Succession paa Allerslev, naar Vakance indtraf der. Den 23. Juli 1793 gav Etatsraad *Reiersen* Kaldsbrev paa Skolen til fhv. Købmand i Præstø *Martin Zuschlag*. Af 52 Børn søgte kun 21 Skolen 1806, her behøvedes alvorlig Opvækkelse. 1813: Læsning mg, Skrivning kun for Drengene mg?, ingen Hovedregning. *Zuschlag* kan ikke katekisere. Fhv. Gartner *Peter Kristof Kirchhoff* var Skolens Lærer fra 1804 til omkring Midten af Trediverne. 1824: g? mg. mg. mg. 51 Børn.

3. Ugledi(g)e Ekstraskole

sattes i Gang efter *Zuschlags* Død, idet Tinghuset i Byen, der ikke nu anvendtes til Ting, indrettedes til Skole. Naar

nyt Tinghus med Arrest muligvis blev opført, kunde det gamle helt blive et Skolehus, da Geheimeraadinde *Raben*, Beldringe, desuden vilde lade opføre et 4 Fags Udhus mod en aarlig Leje af 4 Rd. — Skolekommissionen valgte fhv. Soldat og Invalid fra Krigen, Pensionist *Johan Andreas Dahlberg* til Skolen, 1817—†28. Han underviste kun i Læsning og Skrivning. 1824: mg. g. Ved Skoleplan af 28. December 1829 bortfaldt Ekstraskolen.

E. Baarse-Beldringe Sogne.

1. Baarse kgl. Skole.

Skolen i Baarse opførtes 1722, Stud. *Anders Nielsen Thorn* underviste her fra 1720; han blev 1739 Degn i Øster Egesborg, Stud. *Hans Nohr*, fh. Dyrlev, ffls. t. Udby-Ørslev Degnekald i 1750. Han søgte i 1745 paa egen og flere andre Skoleholders Vegne om en Lønforhøjelse, da deres Kvæg intet kunde give dem, fordi „Kvæget paa Vordingborg Amt var næsten ganske bortdøet.“ Paa Visi- tatsdagen 1740 prædikede Præsten Hans Wivild over 1. Kor. 1,23. Scholeholderen syntes stille og eenfoldig. Jeg kunde ej ret prøve Ungdommen; thi jeg var udtrættet, og formaaede ikke mere; kunde næppe tale. Der var intet at klage. 1749: Præsten Hr. Daniel Plum prædikede i 8 Mi- nutter over Tøssalonikerbrevet 5,11, maadelig. Ungdommen var slet, Scholebørn ligeledes, undtagen Skoleholder Ters- lings, som vare gandske lovlige. Degnen paamindet at holde sine Bøger rigtige.

Stud. *Christian Gantzel*, fh. Ø. Egesborg, fortsatte i Skolen, indtil han 1755 blev Degn i Præstø, Stud. *Knud Thorn* blev 1773 Degn i Jungshoved, hvor han gjorde Op- sigt, fordi han nægtede at ombære Fattigbøssen ved Bryl- lups- og Barselgilder, Stud. *Christian Valdemar Nohr*, en Søn af fornævnte N., ffls. t. Udby-Ørslev Degnekald 1776, og saa fulgte *Frederik Felthuus* indtil 1813, da han afstod Embedet til Stud. *Stephan Zetner Møller* imod 1 Td. Rug

og 25 Rd. af Embedet i Pension. Degnekaldet var 1799 blevet nedlagt, og Degneboligen solgt efter Degn Claus Plums Død s. A. Baron *Selby*, Bækkeskov, mente, i Mod-sætning til Højesterets Opfattelse, at Boligen var hans. Præsten *Jens Tvede* var død kort før Visitatsen 1787. Claus Plum var en god Sanger og Kateket, men skulde deri lægge Vind paa større Mildhed og Lempelighed. Skoleforsømmelserne var mange, ingen Børn ret ferm, Bog-læsning nogenledes. Skoleholder Felthuus er en enføldig, frygtsom Mand. Jeg maatte lede ham som et Barn i Katekisation. — Præsten *Jens Tvede*, der skildres som vittig, men yderst chikanøs, var ondsindet i sine Forfølgelser af *Claus Plum*, men skønt Plum i 1783 fik ham dømt med en Bøde paa 200 Rd., fortrædige han dog Plum til det sidste. — Felthuus havde forbedret sig noget i 1806, men 1813 paabød Balle ham en Hjælpelærer. 46 Børn var udeblevne fra Visitatsen, de fleste havde aldrig søgt Skolen. Religions-undervisning prægedes af Uforstand, Stavningen urigtig. Skolehuset var nu ubeboeligt, Utætheder alle Steder, Taget utæt, ikke et tørt Sted for Skoleholderen at sidde paa, naar det regnede. Men Münter skaffede dog Stephan Zet-ner Møller hertil; han blev til op i Fyrrerne. 1824: 91 Børn, mg. mg. mg. mg. I Baarse opførtes c. 1780 *Næstved patriotiske Selskabs første Spindeskole*. Spindemoderen hed *Cathrine Poulsdatter*.

2. Dyrlev kgl. Skole.

Skolen opførtes 1722. Skoleholderen *Anders Cronborg* 1. Juni 1724—1. April 31, ffls.t. Kastrup, *Niels Hoffmann*, fh. Kastrup, afgik 1733, *Peter Nielsen* døde 1734, *Hans Nohr* ffls. 1739 t. Baarse, c. theol. *Daniel Plum*, der prædike-ede paa Nysø om Søndagene, blev Pastoratets Præst i 1747, *Henrik Tersling* afgik 1755, *Søren Worm* døde 1813. Boglæsningen var maadelig, og Kundskaben indskrænket i 1787. Forældrene foregav, at de p. Gr. a. strengt Arbejde havde Brug for Børnene hjemme. Men „et saadant Paa-skud besmykkede ofte Uvillighed overalt“. Fra c. 1800 var

Worm ganske blind, en Tid holdt han Skoleholder Andersens Enke, Bakkebølle, til at læse med Børnene. Hun gjorde det ret vel, men var drikfældig. Senere fik han Stud. *Gustav Adolph Ferdinand Zeist*, som efterfulgte ham til op i Fyrerne. Ham roste Balle i 1806: duelig, tro, virksom, synger godt, skriver ypperligt, katekiserer meget godt, forstaar Fransk, Tysk, Latin og er eksemplarisk i Opførsel. Af 58 Børn var 33 udeblevne, 11 skrev mere eller mindre, 4 begyndt at regne, men kun een med Fremgang. Ogsaa Münter roste i 1813: Zeist er ypperlig, Læsning saare god, Skrivning ret god, Regning indtil Regula de Tri paa Tavlen, Hovedregning, almennyttig Kundskab som Naturlære og Geografi mg. Katekisation overmaade god. 1824: 76 Børn, mg. mgx. ug. mg. Zeist har været Militær.

F. Kallehave Sogn.

1. Viemose kgl. Skole.

Student *Antoni Meyer* indledede Skolegerningen i Kallehave 1724—† 5. Maj 56. Biskop Hersleb visiterede 23. Maj 1740: Degnens Bøger var confuse. Præstens rigtige. Præsten Peder Busch prædikede over Psalme 119,19 pas-sabelt. I Scholen kun eenfoldig Læsning i Bogen. Degnen vilde vel paastaa at have gjort sin Flid, men det kunde dog ikke kiendes paa Ungdommen. Præsten havde gjort Flid med confirmantis, endog i unyttige Qvæstioner og subtiliteter (ø: Spørgsmaal og Spidsfindigheder). For Resten syntes de ikke meget øvede i det, som er mest paa-liggende. Der er en overflødig Ungdom, over 500 i Tallet. Der var intet at klage. Men efterdi jeg før vidste Besked, at Tjenesten for længe opholdes, ud paa Dagen, saa har jeg reguleret, at Tjenesten altid skulde begynde en præ-cise Tid, og efter Loven være til Ende inden Middag. En forargelig Husmand blev klaget over, som blev foretaget, og han beqvemmede sig til aabenbar Skriftemaal. Kirken er velholdt, men ligger en halv Mil fra Præstegaarden, og

det ond Vej. 1749: Sognepræsten Hr. Peder Buschs Prædiken over 1. Johs. alm. Brev 2,24 gik nogenledes an. Iblandt Børnene mange ganske slette. De nylig confirmerede svarede bedre og nogle af dem ret kiønt. Degnen, som i den Tid var, er nu død, og en anden Mand kommer i hands Sted, der giver Haab til, at det vil blive bedre med Læsning i Byerne.

Efter Meyer fulgte Stud. *Hans Bedsted*, ffl. t. Roholte Degnekald 1763, Stud. *Jacob Gudenschwager*, ffl. t. Kastrup Degnekald 1781, senere Degn her, Stud. *Jens Haubroe*, der ligesom Gudenschwager var Svigersøn til og Medhjælper for Sogndegnen Peter Husum, afgik 1785 til Faxe, og *Rasmus Petersen Fischer*, † 1796, 58 Aar gammel. Han er en skikkelig Mand, men hans Indsigt strækker sig ikke vidt, og hans Katekisation falder hel maver, noterede Balle i 1787. Børnene læste vel, men Hukommelsen øves paa Forstandens Bekostning. Sognepræsten Schönning hindres meget ved en overmaade Frygtsomhed fra at udrette, hvad han ellers kunde. Ved gode Hjælpekapellaner har jeg søgt at skaffe ham Bistand fra Tid til Tid, indtil han nu har bekommet en ordentlig Kapellan pro loco, Hr. Brown. — Pastor *Jørgen Schönning*, her 1769—1808, var meget sær og folkesky. Han rystede og bævede, hver Gang han skulde indlede en Kirkegangskone. Kapellan Brown skulde engang skaffe ham en Tjener fra København. Da han ankom med Tjeneren, var Postillonen saa uforsigtig at blæse i sit Horn, hvorover Schönning blev saa forskrækket, at han gik til Sengs. Senere maatte Brown lade den nye Tjener gaa flere Gange daglig forbi Vinduerne til Præstens Værelse, for at Schönning kunde vænnes til Synet af ham.

En forhenværende Sømand fra Strømmen ved Navn *Peter Therkelsen*, skiftevis assisteret af sine to Sønner, forestod Skolen 1796—1800, *Nordmann*, se Langebæk, † 1801, Inderste *Johannes Petersen Krims* til 1802 og derefter Stud. *Janus Beck Ancker*, fh. Steensby, † 1821. Biskoppen erklærede i 1806, at han i lang Tid ikke havde an-

truffet slettere Skole, og i 1813 lød det, at Ancker, 66 Aar gammel, var „saa fattig, at han ikke kunde lade sig se, da han næppe kunde skjule sin Nøgenhed. Han holder Skole for enkelte Abc Børn, var forfalden, men han kan ikke mere købe Brændevin“. En Tid var han sindssyg. *Jørgen Jacobsen Rydahl*, Lx. Jonstrup, fh. Nyord, tjente næstefter i Kaldet til mindst ind i Fyrrerne. 1824: 57 Børn, g. mgx. ug. mg.

2. Steensby kgl. Skole.

Her begyndte Skolen ved Stud. *Niels Roedsted* 8. April 1723—1. Maj 29, da han ffls.t. Mern, *Christian Thorup* afgik 1. April 1731, *Christen Jensen Graver*, Svoger til Hans kgl. Højheds Jagtbetjent og Skovrider Grahner, blev paa anbefaling af *A. G. Moltke* af Kronprinsen udset til Degn for Herstedøster-Herstedvester 1744, Stud. *Michel Sinding Langballe* antoges paa Prøve 1. Oktober 1744—1. Oktober 45. Han havde forud været til Prøve hos Provsten og blev befundet yderst enfoldig og slet oplyst i de mindste Ting i sin Kristendom. Han kunde ikke give Forklaring paa, at Daaben frier os fra Døden og Djævelen lige saa lidt som Paulus' Ord i Romerbrevet 6,4: Vi er begravne med Kristus ved Daaben. Han fik Lov til at begynde, men viste sig hurtig ganske uduelig og uden Villie til Forbedring. Præsten nægtede ham Attest til Udbetaling af Skolelønnen og afviste ham fra Altergang. „Han har været en grov, udygtig, uværdig Skoleholder, vankundig, doven, efterladen, modvillig, og opsætsig imod mig“ (Pr.). Saa meldte Stud. *Jeremias Spleth* sig til Tjenesten, som han forrettede, indtil han 1762 blev Degn i Øster Egesborg. Han havde jævnlig søgt Degnekald tidligere og undlod ikke at minde Bispen om sin Tilværelse, hvilket f. Eks. ses af følgende Skrivelse:

Højædle og Høyærværdige,

Naadige og Høygunstigste Hr. Biskop!

Da dend naadige og ald formaaende Gud har ladet Deres Høyærværdighed med Velbaarne Frue og høye Fa-

milie aflægge det gamle og nu forløbende Aar i ald himmel lyksalighed, saa udkræver min underdanige Pligt ved dette nye aars indtrædelse at fremkomme med underdanig som allerydmygst Gratulation, at det maatte behagelig dend naadige Gud fremdeles at lade Deres Høyærværdighed med Velbaarne Frue og høye Familie blomstre og florere i dette indtrængende og mange fleer paafølgende aar udi ald Selv behagelig Lyksalighed og allerhøyeste velgaaende, ja, Himmelens Gud selv naadelig velsigne af det høye Deres Høyærværdigheds ind og fremgang i dette indtrængende aar og naadelig spar Deres Høyærværdighed med Velbaarne Frue og høye Familie fra ald paakommende sorg og anstød i mange frydefulde aar, hvorom jeg dag og nat uafsladelig skal anmode dend gode Gud. Iøvrigt er jeg underdanigst bedende at maatte være recommenderet udi Deres Høyærværdigheds høye Naade og bevaagenhed for min velfærts Fremme, og at dend naadige Gud vil bøye Deres Høyærværdighed til medynck og consideration over mig og mine, da jeg nu i 14 Aar har døyet meget her ved Skolen. Min brugende store dristighed beder jeg underdanigst at maatte ansees i naade, saasom værende Omstændigheder nøder mig dertil og i for haabning af en naadig Bønghørelse henlever med ald underdanig æstime.

Steensby Skole i Kallehave

Sogn d. 4. Januari i 1759.

Høyædle og Høyærværdige
Naadige og Høygunstigste Hr. Biskops
underdanige og
allerydmygst Client og tiener
J. Spleth

En saadan Lummerhed og Unatur, som denne Skrivelse giver til Kende i Forholdet mellem Over- og Underordnede, maatte vel som saa meget andet overskruet i Samfundsforholdene en Gang faa en brat Ende. Blandt Banebryderne for Undervisningen finder man mangan jævn og simpel Mand, i Skoleholderkredse blev *Hans Adolph Toftegaard*, ust., med sin fribaarne, modige Natur ret hurtigt den førende i saa Henseende. Og han voksede med Aarene, blev til Gene for magtskyge, selvgode Herrer. Næppe havde Toftegaard sat sig til Rette paa det sølle

Skolesæde i Steensby, før han i 1763 lod høre fra sig. De kgl. Skoleholdere havde forlængst set, at de var ilde stillede med deres Pengeløn, hvis Værdi forringedes i dyrere Tider i Forhold til de andre Skoleholderes, der nød halvt i Korn, ja, maaske endog Del i Lysepengene, som ogsaa fra Kongens Kirker toges i Brug til de nye Skoler efter Forordningen af 1739, og de nød Skattefrihed. Den nye Ekstraskat ramte de kgl. Skoleholdere. Provst *Terpæger* havde vel henstillet, at de fritoges, men det skete ikke. Saa greb Toftegaard med sin stærke Retsfølelse ind i Sagen, opildnede sine Kolleger til en Fællesoptræden og indgav sammen med *Svella*, Mern, en Ansøgning om Skattefrihed, som kort efter tilstodes dem. Sognepræsten *Peder Berg* gjorde sit til at opøve Toftegaards kritiske Sans med ugrundede Klager over ham, men da Berg i 1768 heftigt søgte at skille ham fra Hustruen, blev det Toftegaard for meget. Han krævede Bergs Beskyldninger undersøgt af en Provsteret, som ogsaa nedsattes, men imidlertid gik Berg paa Forlig, han havde handlet i Hidsighed, sagde han. En anden Sag førte Toftegaard mod Degn Husums Dødsbo om Vederlag for Betjening af Degnekaldet. Ved Dom tilkendtes ham 10 Rd.

Der opstod stor Forvirring eller Konfusion, som man udtrykte sig, da Vordingborg og Antvorskov Rytterdistrikter i 1774 solgtes til Egnenes Proprietærer. Forholdene i Skolerne gik helt af Lave: Lønninger, Hartkornsydelserne, Kaldsrettighederne, Skolehusenes Vedligeholdelse, Skole-distrikternes Inddeling blev alt usikkert. Ingen vidste med Bestemthed, hvem af Proprietærene man nu skulde holde sig til, saa det kneb Skoleholderne at bringe deres Rettigheder i Hus. Endelig ordnedes det ved Reskript af 8. Febr. 1788 fra 1. Apr. s. A. Men under Fordelingen af Hartkornet var 40 Td. for hver Skole helt forsvundet. Dette betød et Tab for de kgl. Skoleholdere paa 40 Lispund Hø, 40 Lispund Halm, 2 Læs Tørv og i Forhold dertil Nedsættelse af Græsningsretten, tilsammen en Syvendedel af det, de tidligere nød, og altsaa nu blev Herregaardenes Ho-

vedgaards Takst til Gode. Yderligere var Græsningsretten for de Skoler, til hvilke Jord ikke var udlagt under Udskiftningen, ved Plakat af 7. Oktober 1784 afløst med 1½ Sk. pr. Td. Hartkorn, og Pengenes Værdi faldt. De meget fattige Skoleholdere afklædtes næsten til Nøgenhed.

Provst *Faber* udsendte nu til Baarse Herreds kgl. Skoleholdere et Eksemplar af Reskriptet, ledsaget af en Rundskrivelse, paa hvilken enhver af dem anmodedes om at give Kvittering for Reskriptets Modtagelse og Afskrift. Sagen var jo til at tage til Efterretning. Og det gjorde man, omend sukkende. Kun *Møller* i Mern lod falde nogle Ord om Uretten. Men *Toftegaard* lod Svøben falde, saa det sved: „...De nye Jorddrotter skal herefter... være befriede for at betale til Skolerne det Deputat i Hø, Halm, Tørv, Græsning m.v. af deres Hovedgaards Taxt, som de hidtil har betalt og efter deres Ejendomsret været pligtige til at betale. Det er altsaa deres Interesse, der søges ved denne nye projekterede Plan paa de fattige Skoleholders Bekostning..... Det er altsaa sandt....., at den som har meget, skal gives mere, og den, som har mindre, skal fratages alt det han har... Før skal højsalig Kong Frederik den Fjerdes gudelige Ønske:/ som han til evig og uforglemmelig Hukommelse har allernaadigst ved Inskription ladet udhugge, ikke i Træ, men i Sten, over Indgangen til hver af sine nybygte Skoler:/ svækkes og blive uopfyldt et halvt Hundrede Aar efter hans Dage, førend vore Tiders nye Jorddrotter skal give nogen Rettighed til den højsalige Konges Skoler, endskønt vores allernaadigste Konge paa ingen andre Vilkaar end at betale det sædvanlige har overladt dem sine Godser, og de heller ikke paa anden Maade har tilkøbt dem. Før skal de fattige Skoleholdere /: der hidtil har under det strengeste Arbejde sukket paa Mangel af nødtørftigt Ophold:/ yderligere ængstes og kvæles i en forøget Trang til deres Sukkes og Klages Forøgelse og Fordoblelse, førend de formuende Jorddrotter skal blive pligtig af sin Overflødighed at give herefter noget til disse gudelige Stiftelsers Vedligeholdelse...“

Provst Faber var i Betryk. Han saa mørke Ansigter paa sine Skolevisitatser. „Jeg er saa kysset ved dette uendelige Røre. Er det Lysepenge etc., alt er optaget. Krav fra alle Hjørner, at jeg maa grue for Konfusion“. Der var mange Bryderier, og saa var der Toftegaard. „Har mindet Toftegaard om hans stikkende Skrivemaade og bedet ham i en Alder af 54 Aar at skrive med koldt Blod... Han er en Lovtrækker paa en Hals med mange Aars Færdighed i at chikanere, kan sagte dreje og vende, naar det kniber“.

Balle kom paa Visitats 1787. Børnene vidste at gøre Rede for Mening og Indhold af det, de havde lært. Men saadant strækker sig for de fleste ikke videre end til den lille Katekismus. For det meste kunde de godt læse i Bog. Skoleholder Toftegaard, en drabelig Mand i Lov og Ret og som Frihedselsker mandig trodsende mod sine Foresatte, naar de ikke vilde føje ham i alt, besidder vist god Forstand og kan smukt lære Børn at forstaa deres Kristendom, naar han vil anvende sin Flid. Min Nærværelse syntes dog at vække ham op til et stadigere Flittigheds Forsæt, da han saa, at jeg underlagde hans forhen beviste Uartigheder med idel Høflighed.

Det gjorde ingen Forandring i Toftegaards aarvaagne Iver i Spidsen for sine Kolleger, at Hr. *Platou* til Øster Egesborg i 1795 blev Provst. Skoleholderne holdt af Biskop *Balle* for hans milde, venlige Visitatsmaade og særligt for hans Indsats ved Oprettelsen af „Sjællands Stifts Skoleholderenkekasse“, for hvilken Toftegaard mente, han fortjente en synlig Tak, f. Eks. i et Æresminde at lade gøre 2 Skilderier af Bispen med forgyldte Rammer og paa tegnet „Fra Skoleholderne i Sjællands Stift“. Paa en Rejse til Kolleger i Herredet og Slagelse-Ringstedegnene vandt hans Plan afgjort Tilslutning. Hver Skoleholder kunde frivilligt tegne sig for 2 Rd. Toftegaard forelagde pænt og høfligt sin skriftligt udarbejdede Plan for *Platou*, som gennemlæste den i hans Tilstedeværelse. *Platou* fraraadede, men fik Lov til at beholde den lidt til nærmere Eftersyn, hvilket han hemmeligt benyttede til at lade den gaa videre

til Bispen med Bemærkning om, at Toftegaards stødende Karakter gav sig Udslag i Planens Stil, at de fattige Skoleholdere ikke evnede at betale Bidraget, og han antog, at Bispen fandt Løn nok i den Kendsgerning, at Enkekassen var blevet til.

Det trak ud med Balles Svar til Provsten, som paa sin Visitatsrejse i Herredet havde ventet at nedstemme Toftegaards Humør i Æresmindesagen, men det blev i Steensby Skole helt anderledes, da han blev udsat for at stikke en lille Plade. Toftegaard bad om Dokumentet, men da Platou ikke vilde være bekendt, at det var indsendt til Bispen, foregav han, at han ikke havde haft Tid til at gennemlæse det. Balles Svar kom kort efter. Det paalagdes Platou at fraraade, eventuelt i Bispens Navn at forbyde Toftegaard at foretage sig mere i denne Sag. Dette tog Toftegaard til Efterretning, idet han erklærede, at han vilde „lade sit Cirkulære henhvile i al Dunkelhed“.

Dette skete i Foraaret 1797. Den 7. November s. A. blev Toftegaard fundet død paa Marken, paaklædt sin Slobrok og Nathue, med Underkroppen i Vand. Han havde om Aftenen før skudt Genvej over Marken. Han havde ikke haft Kræfter til at frigøre sig for den sumpede Bund og var frosset ihjel. Myndighederne aandede lettere! I Skolen fortsatte *Janus Beck Ancker*, se Viemose, *Bernth Hansen*, en fhv Tjener, indtil 1821 og derefter *Christen Nielsen*, Lx. Jonstrup. Vis. 1813: Læsning g. Skrivning mdl. ingen Hovedregning, ingen Katekisation. 1824: 78 Børn, g. gx. mg. g.

3. Langebæk Ekstraskole.

Denne Skole nævnes fra 1780 med ofte skiftende simple Skoleholdere, der med Rentekammerets Billigelse lønnedes med 16 Rd., 1 Td. Rug og 1 Td. Byg. Fra 1821 blev den en Hovedskole med *Lars Knudsen*, ffl. t. Svensmarke 1827, som Lærer, og derefter med *Lars Hansen*. 1824: 64 Børn, g. mg. mg. mg. Paa Langø læste en Husmand med Børnene.

4. Kallehave Skole

oprettedes ved Degnekaldets Nedlæggelse i 1807, og Stud. *Halvor Severin Malling*, † 1819, kaldedes til Skolen. Han kunde dog ikke tiltræde Stillingen, før hans Boligforhold i 1810 blev ordnet. I Mellemtiden nød han fra Kallehave sine Indkomster af Degnekaldet sammen med sin Løn i Haarbølle Skole. Kongen havde ved Godsets Salg forbeholdt sig at lade de fornødne Skoler opføre. Det trak ud, men endelig i 1818, 1820 og 1821 bekostede Rentekammeret 4 Skoler opført i Sognet. Kaptain *Wolff* i Søetaten blev Patron for Skolerne. En femte Skole skulde have været opført, men her satte Kancelliet Stop. Cand. phil. *Johs. Peter Schytte*, se Præstø, efterfulgte Malling. Vis. 1813: mg. ret god. mg. g. 1824: 40 Børn, tg. tg. gx.

G. Mern Sogn.

1. Mern Skole.

Mern Skole opførtes 1725, s. A. fratraadte den midlertidige Skoleholder *B. Lind*, *Jens Lund* afgik 1727, *Christian Nicolaj Port*, fh. Bakkebølle, 1729, og Stud. *Niels Roedsted*, fh. Steensby, 1755. Visitatsen 1740 afholdtes 31. Maj: Præsten, Provst *Lars Terpager*. Baade Kaldets, Provstiets og Degnens Bøger eftersete. Provsten prædikede over Psalme 19,9 got og jævnt. Ungdommen befandtes ret slett, meget uøvet, vidste intet, ikkun at læse op. Scholeholderen blev klaget over af en Smeed for Skældsord og Slagsmaal, som var en privat Sag. Men Menigheden gav til kiende, at han ikke var fri for Drukkenskab og Præsten sagde, han var tidt advaret, ja, og for Amtmanden indkaldet, derfor blev hand nu offentligen foretaget, alvorligen tiltalt og forkyndet, at hand med første Forseelse skulde bortviises fra Scholen. Degnen blev angivet som magelig, hoffærdig og indbildsk, dog syntes hand at chatechisere temmeligen, hvorfor hand blev satt til Rette og underrettet om sin Skyldighed.

Den ilde omtalte Degn, Stud. *Christen Thomsen*, kom hertil i 1732, fire Aar efter nedbrændte hans Degnebolig. Tredie Juledag 1740 holdtes der Barselgilde i den nye Bolig, hvor Stemningen efterhaanden naaede op paa Kogepunktet, navnlig da de forsamlede Degne ud paa Natten drøftede deres Præster. Værten stak ikke sin Mening under Stolen, flere Præster var vrang og vankundige Lærere, sagde han. Men iøvrigt var det ham ligegyldigt, „hvad enten en Præst eller en Rakker var til Stede ved hans Død“. Udtalelsen sivede jo ud til Herredspræsterne, der lod ham anklage for „hæslige og forargelige Talemaader“. Han suspenderedes en Tid, men byttede saa Embedet med Degnen i Karise, som ved Visitatsen i 1749 ogsaa fik sit Skudsmaal: Provsten Magister Lars Terpager holdt en velstuderet Prædiken over Johs 12,1. Jeg kunde mærke hos adskillige, særdeles de confirmerede, at det ikke har fattet paa Lærerens Flid. Hos de andre behøvedes Øvelse at forstaae det, de have læst. Degnen blev paamindet at være flittig og Skoleholderen advaret, i Fremtiden at vende større Flid paa Skolebørnene, end hidindtil er sket.

Skoleembedet betjentes næstefter af Stud. *Salomon Thollesen Svella*, ffl.t. Kalundborg Degne- og Skolekald 1776, cand. theol. *Jørgen Sørensen Weilbye*, der 1780 blev Degn her, da „han besad sjældne Evner i Sang, Undervisning og Raadgivelse“, Stud. *Jens Spliid*, ffl. t. Vollerslev Degnekald 1781, *Nicolaj Langsted*, afsat ved Dom 1783, og *Hans Møller*, ffl. t. Skovhuse 1796, der om Plakaten af 1784, jvf. Steensby Skole, dristede sig til at sige, at „Proprietærene som Skolepatroner, der er rige og mægtige, er nu ved den nye Skoleindretning ganske fritagen for at kontribuere noget til Skolerne. Gud bøje derfor Hs. Majestæts Hjerte... til at paalægge hver Skolepatron 1½ Td. Rug og 1½ Td. Byg til hver Skole, der er reduceret“. Han havde selv mistet 2 Byer i Mern Sogn, Taageby og Kindvig, der herefter skulde yde til Viemose Skole, hvortil de aldrig havde søgt og heller ikke kunde for den lange Vejs Skyld.

Den gamle 80 aarige Sognepræst Magister Smith er en god Latiner, skriver endnu sit Vers paa Latin meget flydende og opregner hele Tirader af Virgil eller Horats, om man vil have det. Den gamle Mands Munterhed er behagelig, noterede Biskoppen i 1787. I Mern Skole savnedes Øvelse i Boglæsning, og med Eftertanke eller Begreber var det maadeligen bestilt. Men fra Sandvig Ekstraskole, hvor en stakkels Krøbling læser for Børnene, fremlyste et bedre Haab. Blandt andre udmærkede en Dreng ved Navn Henning Hansen i femte Aar sig paa en Maade, hvorved jeg ikke lidet blev sat i Forundring. Et ypperligt Hoved er ham af Gud forlenet, og en skøn Sjæl tindrer ham i Øjnene. Med Tiden, om han lever, anstilles videre Prøve. Skoleholder Møller blev anvist og vejledet til at oplære sine Børn ved Hjælp af min udgivne Luthers Katekismus.

Den nye Skoleholder, *Hans Hammer*, havde ingen Gaver til at undervise og forstod sig ikke paa at katekisere, skrev Bispem 1799, og i 1806 var Skolen heller ikke god, mange forsømmelige, vankundige Børn, men de faa, der besøgte Skolen, læste meget vel, endog i fremmede forelagte Bøger. Iøvrigt Ramseri eller stum Uvidenhed. Hos den ældgamle Hammer, som understøttes af sin ferme Kone, kunde dog læres noget, naar man holdt Børnene til Skolen.

Under Vakance i Degnekaldet søgtes det nedlagt, men Justitsraadinde *Uldall* til Lilliendal havde saa mange Bekymringer for den Uro, det vilde forvolde, at det mislykkedes. Hun valgte da til Degn Stud., Skoleholder *Rasmus Gjelstrup*, Thorkildstrup, efter Ønske af Sognepræsten, Dr. phil. *P. C. Cramer*, en Søn af den bekendte Regnemester og Klokker ved Frue Kirke i København. Efter Afgang 1812 forrettede Gjelstrup Skolen. Han katekiserede som saa, ikke ganske slet. Men han talte i Kirken om Kaos, noterede Bispem 1813. I Skolen var alting Udenadslæsning, Læsning ret god, Skrivning mdl., forsømt af de fleste. Hovedregning nylig begyndt. 1824: 46 Børn, tg.

tg. mg. g. Gjelstrup døde 1840. Aaret efter skriver Sognepræsten *Peter Rørdam*: Vi har en af Frederik den Fjerdes gamle Skoler, men bare vi havde nogle bedre Lærere. Den i Mern er en gammel Forvalter, og den i Kindvig en gammel fortrukken Student — der skrev til mig i Søndags otte Dage, om jeg vilde undskylde hans Forsømmelse i Kirken, da hans Støvler var i Stykker, og om jeg maaske vilde undskylde ham i Fremtiden (*Barfods Minder II*, p. 35).

2. Sandvig Ekstraskole.

En vanfør, men „durabel, honnet“ Person, *Lars Pedersen Kruuse* holdt Skole her 1768—ca. 95, han levede delvis af Almisse, var en flink Lærer, „Jeg kom meget sildig til Sandvig“, fortæller Provst Faber 1788 efter en Rundtur til Skolerne. Havde jeg forsømt den Biskole, havde det fortrødt mig — Bekymring og Glæde veksler da med hinanden. Gud være Tak, som aabenbarer sin Kundskabs (Pagt?) paa hvert Sted. Jvf. Visitats 1787.

3. Kindvig Ekstraskole.

Terpager og Castrup vilde i 1737 have en Skole i *Niels Olsens* kgl. Fæstehus i Kindvig. I 1795 lykkedes det Dr. Cramer at sætte den i Gang med den ustuderede *Ole Abrahamsen* indtil 1833, og Ekstraskolen vedblev indtil Degn Gjelstrups Død, da den blev Hovedskole. 1806: Boglæsning mdl. En fremmed Bog var straks til Anstød for de fleste. Abrahamsen har en ussel Løn, der nedslaaer hans Mod. 1813: Abrahamsen er en af Magister Cramer oplært Bonde, som gør sine Sager ikke saa ilde. 1824: g. tg. g. mg.

H. Snesere Sogn.

1. Snesere kgl. Skole.

Den første Skoleholder i Snesere, *Søren Pedersen*, afgik 1. Juli 1725, Stud. *Poul Christoffersen Bagger* blev 1738 Degn for Ørslev-Solbjerg, Stud. *Johan Dam* døde

1758. Han havde været Substitut for Degnen fra 1718. Biskop Hersleb visiterede 1740. Præsten Andreas Bonsach, som prædikede over Ecclesiastes 12,3 Moret, sed non promovet (o: Prædikerens Bog 12,3, bevægelig), men ikke fremad) er en lærd og stille Mand, men har ingen Gaver, gjør sig megen Fliid, men kommer ingen Vej, har og intet Behov. Der var stor Ungdom; stor Mængde i Scholen; Scholeholderen from og flittig, lærte dem vel at læse. Den voxne Ungdom, saa vidt jeg formaaede at prøve var ret stupid, ligesom de aldrig havde lært noget, uden nogle faae. Det blev og offentligen sagt, og viist, hvordan det skulde fanges an paa alle Sider. 1749: Hr. Peder Agerbech holdt en opbyggelig Prædiken over Evangelium (Søndag) og cathechiserede gandske lovlig; fattedes hos en deel paa Læsning i Bog og blev klaget over Forældrenes Forsømmelse at holde deres Børn til Skole, de nye confirmerede vare skickelige i deres Kundskaber.

I det lange Tidsrum 1737—75 havde Sognet en Degn, som hed *Albert Hoffmann*, der havde for Skik uafbrudt at bombardere Rentekammeret med Klager over Bolig m. m. Biskoppen ytrede om ham, at „saa selvklog, spiniastre (o: spydig) og vanartig et Menneske tror jeg aldrig er til“. Provsten kaldte ham „den næsvise Degn“. Efter Bagger fortsattes Skoleundervisningen af c. theol. *Lars Hochlandt*, som blev Degn i Sværdborg 1760, Stud. *Anders Schytte* fra Julen 1760—21. Januar 61, *Peder Lund* til 1762, som var Korporal, „Kongens Mondeur“. Stud. *Johan Frederik Neumann* blev Degn i Kongsted 1770, Stud. *Rasmus Nielsen Block*, ffl. t. Marvede Degnekald 1782, og Stud. *Jørgen Peter Jørgensen*, ffl. t. Testrup 1789. Under Visitatsen Aaret før læste de fleste Børn godt, og Børnelærdommen var vel lært. En Dreng ved Navn Peder Rasmussen havde ved forrige Visitats i Vejvlø Skole erhvervet sig en Bog til Belønning, nu fik han igen en Bog. „Han har i Sinde, sagde han mig, tilsidst at samle sig et lille Bibliotek“.

Den næste Skoleholder, Stud. *Jens Damsgaard*, † 1798

47 Aar gammel, var en meget dygtig Mand. Stud. *Johannes Duun*, der 1802 ff. t. Præstø, havde tidligere været Substitut med Efterfølgeret for sin Svigerfader Degn *Kaas* i Skjoldborg-Kallerup, men blev indviklet i en uheldig Proces og suspenderet. Kancelliet tillod imidlertid, at Sagen kunde bortfalde, naar han frasagde sig Embede og Succession, og hans aldrende Kone skulde nyde 10 Rd. aarligt af Degnekaldet. Ægteparret separeredes. Men Duun blev meget ilde berørt, da han maatte betale 3 Mk. aarlig for hende som Bidrag til Sjælland Stifts Skoleholderenkekasse, skønt hun foruden Pensionen paa 10 Rd. sad lunt i det ovre i Skjoldborg med baade frit Hus og en god Have. — Stud. *Mickael Peter Aagaard*, en Broder til Aagaard i Udby, forestod Skolen 1802—† 31. Ved Visitationen 1806 savnedes 37 Børn, 4 havde begyndt at skrive, Religion tilfredsstillende. 1813: Børnene var meget færdige i Læsning, saare gode Prøver i Skrivning, Religion god, Forstanden vel dyrket ved Hovedregning o. a. nyttige Kundskaber. 1824: 120 Børn, mg. g. mg. mg.

2. Sjolte Skole.

Ogsaa i Sjolteegnen vilde Provst *Terpager* og Birke-dommer *Castrup* have indrettet nye Skoler, een i *Lars Gaards* Fæstehus i Røttinge, og en anden i *Verner Hølgersens* Fæstehus i Brøderup. Det blev jo ikke til noget, men der var ofte en Skoleholder, der læste med Børnene i Sjolte eller en af de andre Byer, f. Eks. nævnes Stud. *Hans Bistrup* 1745—50 og derefter fornævnte Stud. *Anders Schytte*.

Da Hr. *Joachim Otto Schack Warthoe*, f. i den rige Roust Vandmølle ved Varde, i 1810 blev Sognets Præst, drev han straks paa at forbedre dets Skolevæsen, da Sog- nedegnens Afgang snart kunde forventes. Han var en meget temperamentsfuld Herre, „værdig, duelig, samvittighedsfuld, men meget myndig og egenraadig“, lyder det i hans Eftermæle. Han havde „Lyst til udvidet Virkekreds og Interesse for Skolevæsenet“, skrev han til Bispen,

da han 1813 søgte at blive Amtsprovst for Præstø Amts søndre Amtsprovsti.

Warthoe fik straks Fart i Skolesagen, udarbejdede en ny Skoleplan, som Stiftsøvrigheden stiltiende billigede uden dog lovformeligt at stadfæste den, og begyndte i H. t. Planen saa smaat at forberede Opførelsen af 3 nye Skoler: i Sjolte, Smidstrup og Aaside. Der var udlagt Jord til en Skole i Smidstrup, hvorhen Degneboligen kunde henflyttes, saa snart Degnen afgik. Den selvraadige Præst gav rigeligt Rum for sin Myndighed, allerede 13. Nov. 1813 kunde han meddele Bispen, at Sjolte Skole om 8 Dage vilde staa færdig til Indvielse. Men December Termin nærmede sig hurtigt for den bekymrede Præst. Materialer og Haandværksarbejde m. m. skulde betales, og Warthoe indestod med sit Navn under for alt. Nu var han i Bekneb: „Hvor skal jeg som fattig Mand tage 10.000 Rd. D.C., naar Stiftets Løfter glipper, og er det billigt, at mit Navn som redelig og vedholdende Mand sættes paa Spil, fordi jeg satte Lid til Stiftets Ord og Foranstaltninger“.

Warthoe havde ogsaa forregnet sig med Hensyn til Degn Hans Almstrups Afgang, som først skete i Maj 1816. Han blev naturligvis hjulpet ud af sin Knibe, og straks efter Degnens Død gjordes der Anstalt til at sælge Degnejorden, som var paa 18½ Td. Land. Salget indbragte 500 Rd. + 1 Td. Byg i aarlig Afgift pr. Td. Land til Fordel for Skolevæsenet, idet der betaltes Renter og om muligt Afdrag deraf paa Gælden, som Sognet var kommet i ved Opførelsen af Sjolte Skole. Om mere Skolebyggeri blev der foreløbigt ikke Tale. Det var i det ulykkelige økonomiske Sammenbruds Aar. En halv Snes Aar senere kunde Skolen være blevet opført for en Sjettedel af det førnævnte Beløb. Senere paatænktes at opføre Smidstrup Skole, men Skoledirektionen vilde nærmere overveje Opførelsen af den i Aaside. Det var i 1820. Og som Græsset gror, dør Horsemor. Imidlertid toges Sjolte Skole i Brug, først med *Hans Suhr*, † 1824, derefter med *Jens Peter Eskildsen*, fh. Vallebo, begge ustuderede Lærere. 1824: mg. mgx. mg. mg.

I. Udby-Ørslev Sogne.

1. Udby kgl. Skole.

Udby Sogns første Skoleholdere var *Lorents Conrad*, 1721— † 34, og *Andreas Tersling*, fh. Vordingborg, † 1774. Den første Juni 1740 om Formiddagen visiteredes Udby med Annex Ørslef. Præsten Christian Runge prædikede over Hebræerbrevet 8,11. Scholeholderen, som har tient i 19 Aar, befandtes at have gjort Flid, og blev forsikret første Degnekald. Degnen var hurtig og flittig. Ungdommen fandtes kiøn og smuk øvet. Kand ventes at blive god. 1749: Hr. Christian Peder Runge, en brav Mand, der holder god Skik og Orden paa Menigheden, holdt en god Prædiken over Psalme 9,11. Der var en stor Forsamling af Hovedsognet og Annex Ørslef, og ret god kundskab, der vidnede om Lærernes Flid med deres Underordnede.

Præsten *Runge* var en lærd Mand og en stor Mechanikus. Han lavede Kunsture med Sangklokker, der spillede en Salme hvert Kvarter, men forsømte derfor ikke sit Embede. I et stille Levned arbejdede han fast utroligt og forrettede sit Embede indtid sin Dødsdag (1725— † 76). Da han jordedes, skete det mærkelige, at hans egne Hænders Arbejde lod sig høre, da hans Sangværk spillede Ligsalmen ved Jordpaakastelsen. — Runge havde i over 25 Aar en flink og dygtig Degn, senere fik han en, han altid klagede over.

Udbys næste Skoleholder, Stud. *Christen Feld*, læste til Præsteeksamen, som han tog 1785. Mens han var i Hovedstaden en Tid for at afslutte sit Studium og underkaste sig Prøven, holdt hans Broder *Lars*, Sognepræst *Johan Grundtvigs* Huslærer, Skole i hans Sted. Da nogle Orlogsskibe i 1788 udrustedes, blev C. Feld ansat som Skibspræst umiddelbart før Skibenes Afgang. Johan Grundtvig ordnede i Hast, at der blev tilbageholdt 3—4 Rd. af Skolelønnen til hans Hustrus og lille Søns Underhold i hans Fraværelse. Efter sin Tilbagekomst udnæv-

tes C. Feld til Sognepræst for Lem-Østrup. Ved Visitatsen 1787 fandtes en Del, som svarede fuldstændig og med god Betænksomhed. Ellers var Kundskaben i Almindelighed antagelig. Sognepræsten har og ved Skrifter bevist Flid og i sit Embede Duelighed. Han præker sundt og med god Forstand. Degnen Nohr er ingen Mester hverken i Sang eller Katekisation, men gaar dog nogenledes. I Udby Skole havde nogle store Skolepiger for første Gang mødt og kunde da heller ikke udmærke sig ved andet end Van-kundighed. Men de flittige Skolegængere læste fermt i Bog. I Almindelighed savnedes heller ikke Begreb om det, som var lært udenad, for hvilket de gjorde Rede med Færdighed. Skoleholder Feld er Attestatus og forstaar ret vel at give Undervisning.

Christen Feld kom naturligvis ofte i Præstegaarden for at træffe Broder Lars og har sikkert givet sig lidt af med Præstens lille Søn, der fødtes her den 8. September 1783 og i Daaben fik Fornavnene *Nicolaj Frederik Severin* efter Biskop Nicolaj Edinger Balle og hans Hustru Frederikke Severine, en Søster til Johan Grundtvigs Hustru. Det var Præstens 2 ældre Sønner, Lars Feld underviste, og det saa smukt og godt, at Drengene den 16. September 1788, da han rejste til Hirtsholmene for at overtage Præsteembedet *der*, fulgte med for at fortsætte Læsningen deroppe. Herom skriver Johan Grundtvig til „højstærede Svoger“: „...afrejste i Guds Navn her fra til Hirtsholm Hr. Lars Feld og begge mine Sønner... ej uden Følelser, redig til Graad for os og de rejsende. Jeg anbefalede dem, næst Gud, til Hr. Feld som deres Fader i mit Sted“. Da Lars Feld senere blev Sognepræst i Tyregod, sendte Johan Grundtvig ogsaa Nic. Fred. Sev., 9 Aar gammel, til Feld for at undervises.

Den konfuse Skoleordning af 1788, se Steensby, mærkedes ogsaa her. Teglstrops Bønder ydede til Dyrlev Skole, mens Hadstrups ydede til Udby Skole. Men Børnene søgte Skolerne i deres Hjemsogn. Udbys nye Skoleholder, c. theol. *Bertel Faurschow*, † 1807, 78 Aar gammel, kom med Hu-

stru til Egnen paa Skib. Han var Fyenbo af Fødsel, men havde nu i en Menneskealder som Sprogmeister „informeret saavel adelige som andre galante Folks Børn“. Han blev snart den lille Nic. Fred. Severins Lærer i Latin, men det gik ikke saa godt. „Han har ellers den Fejl at ville hjælpe Børnene med deres Svar, før de kan komme paa Spørgsmaalet“, skriver Provst *Platou*. I 1793 søgte *Faurschow* et Degnekald og skrev til *Balle*: „Deres Højærværdighed tillader ej, at vi af Mangel paa Livets Fornødenheder skal krepere her imellem grove og ubehøvlede Bønder, thi dertil er vi ej oplærte eller opdragne“. Hans Ansøgning paategnedes af Provst *Faber*: „Det er vist, at *Faurschow* fortjener et bedre Brød. At Manden falder noget tung, ja, næsten egensindig, kan lettelig pardonneres. Han har virkelig Læsning og Levemaade. Han er honnet opdraget og slikker Skolestøv iblandt uartige Drengene. Jeg tænker, den Mand vilde gøre sin Lykke i en Købstad. Hr. *Grundtvigs* og *Madam Grundtvigs* Fortrolighed har han mistet, og ilde var det. *Geheimeraad Rabes* Forvalter er en besynderlig Person, der bryder ham alt det, der er muligt. Hidsig er *Faurschow*, og den anden koldsindig drillende.“ Det var helt igennem smaat, hvad den fine Familie maatte finde sig i her. Indtil 1795 havde Skolen f. Eks. ingen Brønd, men maatte hente Vand fra Bybrønden. Og da de endelig fik en Brønd, var der ingen Brøndvippe, ejheller Bræder til at staa paa.

Skolegangen forsømtes meget, men nogle af de større Børn søgte Degnens Aftenlæsning, saa Skolegængerne var flest meget smaa. Men de læste vel ved Visitatsen 1799. „*Faurschow* er gammel og vrantende, skikker sig kun lidet til Bønderbørns Undervisning og katekiserer maadelig, idet han vil vise sig for klog“. I 1806 var han udlevet. Af 100 Børn møder i det højeste 18 om Vinteren, men oftest kun 6. Nu havde 12 Børn indfundet sig til Visitatsen, af hvilke een havde søgt Skolen i 4 Aar, en anden ikke 3, og 2 ikke halvandet Aar. Det er fornødent at bedre Skolegang vorder fremmet paa venligste Maade med Bistand af den

verdslige Øvrighed. — Aaret efter ophørte Skolegangen saa godt som helt. Faurschow blev mageligere, Bondens Markarbejde større, og der blæstes Krigsalarm.

Efter at man forgæves havde søgt efter en ny Lærer, maatte Degnen, Stud. *Christian Valdemar Nohr*, se Baarse, paatage sig Skolen, † 1820. Fra 1810 holdt han til Undervisningen en fhv. Bogtrykkersvend ved Navn *Carl Jacob Aagaard*, der var en Broder til Skoleholderen i Snesere og fik Embedet efter Degnens Død. Han havde eet Par Maaneder været hos Flemmer i Kongsted „og vil blive ret brav. Læsning og Skrivning mg, Hovedregning ganske god. Hans Religionsundervisning vil blive skikkelig ved fortsat Øvelse. Han er et godt og flittigt Menneske“, noterede Biskoppen ved Visitatsen den 12. Juni 1813, fem Maaneder efter Johan Grundtvigs Død. Nogle faa af den voksne Ungdom havde glempt en Del af deres Bøglæsning. Ellers „fandt jeg saare vel oplyste unge Mennesker. Den trofaste Lærefader Hr. Johan Grundtvigs Navn være længe i taknemmelig Erindring og Velsignelse i denne Menighed, hvis tilkommende Lærer vil finde saa skøn en Grundvold lagt for sine Bestræbelser. Ogsaa Sønnen Hr. Nic. Fred. Grundtvig fortjener Menighedens og min Tak for den Iver, hvormed han har understøttet Faderen i hans sidste Leveaar og indtil nu fortsat sit gavnlige Arbejde!“ Præstegaarden er i ret god Stand, Haven smuk. Skolerne er forfaldne, den i Ørslev har et Udhus, hvortil Skolepatronen har givet Tømmeret. „Hr. Grundtvig prædikede over første Petr. 5,1—4, ret godt og fortroligt, kun af og til med noget dystert (?) Udtryk i hans Tone. Han katekiserer aldeles upaaklageligt med Liv og Munterhed. Men i visse Materier glemmer han sig og begynder i en begejstret Tone at deklamere. Degnen Nohr katekiserer ikke, kan ikke fatte at katekisere.“ 1824: 87 Børn, gx. ug. mg. mg. I 1737 var der Tale om at lægge en Skole i Grumløse. Ogsaa efter Nohrs Død ønskedes den, men man manglede Penge.

2. Ørslev kgl. Skole.

Det var Stud. *Erik Pedersen Vind*, der under Visitatsen 1740 tilsikredes snarligt et Degnekald, som han da ogsaa fik samme Aar i Rorup-Glim. Derefter fulgte Stud. *Peter Nicolaj Arrøboe*, fh. Informator i Gaabense Færgegaard, der 1742 blev Degn i Tømmerup, og Stud. *Nicolaj Jacob Funch* 1751 i Haarslev, Stud. *Ulrich Ameling*, † 1759, *Hans Holst*, † 1777, 32 Aar gammel, og *Gerhard Geertsen*, † 1805, 68 Aar gammel. Geertsen var blandt Biskop Balles Præmietagere, og Johan Grundtvig kvitterede paa hans Vegne: „Svogers naadige Hilsen til Skoleholder Geertsen har jeg efter Ordre anmeldt ham, han aflægger derfor underdanigst Taksigelse og lover fremdeles at fortsætte sin Flid i sit Kald. Hvor nødvendig, jeg end mistede ham, bør jeg dog anbefale ham til Befordring.“

Der var ikke mange Børn til Stede under Visitatsen 1799, Boglæsning var god, Salmer lært, Religion ret god. Geertsen katekiserer saa maadeligt og underviser ellers godt, men som det synes med Barskhed. — Om c. theol. *Jens Faber Lihme*, der allerede i 1806 ffls. t. Kastrup, siger Biskop Balle s. A., at han skikker sig bedre til Præst og høres fra Prædikestolen med Fornøjelse. Der var 107 Børn, men kun 34 havde søgt Skolen den foregaaende Vinter, og af disse savnedes 9 under Visitatsen, og 22 svarede nogenledes, 4 var maadelige i Læsning. — Ejeren af Iselingen gav derefter Kaldsbrev paa Skolen til *Isach Petersen*, se Kastrup, en fhv. Jæger. Han havde deltaget i Undervisningen paa Blaagaard i et halvt Aar. Vis. 1813: Ørslev Skole forsømt dels ved Forældrenes Skyld, som ikke holder Børnene til Skole, dels ved Læreren Hr. Petersens Ligegyldighed og Uvidenhed. Jeg formanede ham kærligt og alvorligt til for Fremtiden at forestaa Undervisningen med større Flid, at øve Børnene i Skrivning og Hovedregning og at gøre sig Umage for at lære en rigtig Katekisationsmetode. Læsning for den Del, der havde været flittig, ganske god. Men var i 2 Aar ikke gaaet frem. De øvrige var saare maadelige. Hr. Grundtvig klagede over

ham, og jeg gav ham i Skolekommissionens Nærværelse en alvorlig Irettesættelse. Han bekymrer sig mere om sin Økonomi. Begge Skoler er forfaldne. 1824: Skolelærer Petersen erindres om min Paategning af 12. Juni 1813. Af Skolekommissionen forlanger jeg efter et Aars Forløb indberetning om Skolens Tilstand, 90 Børn, g. mg. g. g. Skolegangen forsømt.

J. Øster Egesborg Sogn.

1. Øster Egesborg kgl. Skole.

Den første Skoleholder i Øster Egesborg *Troels Jensen Karlebye*, en ustuderet Præstesøn fra Mern, blev den 9. November 1747 grebet med Vildt, som han havde skudt i Kongens Vildtbane, og blev „til den Ende sat i Vordingborg Taarn“. Under Visitatsen den 31. Maj 1740 prædikede Præsten Peder Eeg over Joel 3,1—2. Scholeholderen cathechiserede ikke ilde. Degnen meget eenfoldig og uordentlig. Præsten temmelig. Ungdommen, saa vidt i den korte Tiw kunde mærkes, fandtes lovlig og passabel. 1749: Hr. Anders Werlin prædikede temmelig opbyggelig over Johs. 17,3. Iblandt de smaa, fattigste paa Kundskab, endeel af de voxne bedre. Præsten besværede sig over Forældrenes og Husfædres Gienstridighed at lade deres Børn og Tyende møde ved Cathechisation i Scholen. — Da var Stud. *Christian Gantzel*, ffl. t. Baarse 1750, Skoleholderen. Man var paa Visitatsdagen optaget af den 47 aarige, ulykkelige Rasmus Skræders Hustru, der omtrent samtidig afgik ved Døden. Hun var paa det sidste et saare elendigt Menneske. Man mente hun havde faaet noget ondt i sig, der det sidste Aar tiltog, saa man i Førstningen troede hun var frugtsommelig. Hun blev omsider saa tyk, at hun ikke kunde gaa, døde paa sin Seng, men hvilede paa Albuerne. „Der gik og, kort før hun døde, Hul i Siden paa hende.“

Byen skiftede nu ofte Skoleholder. *Niels Boltrup* afgik i 1751, Stud. *Jørgen Holst* ffls. t. Sværdborg 1755, Stud. *Eb-*

be *Ebbesen* efter kun et Fjerdingaars Tjeneste til Hører i Vordingborg, *E. Schumacher* afgang 1. Juli 1756, og *Lars Jørgensen* døde den 25. Januar 1799. Visitatsen i 1787 forløb pænt undtagen for Degn *Spleth*: Stor i sine egne Tanker, men ikke i andres. I 1799 var Religionskundskab god, Boglæsning for lidt øvet, og Skolegangen forsømt. — *Lars Jørgensen* havde haft Succession paa *Kastrup Degnekald*, men i 1785 afstaaet sin Rettighed til Skoleholder *Michael Woldsgaard* imod at nyde en Pension paa 8 Rd. Han var i mange Aar Medhjælper for Degnen *Jeremias Spleth*, fh. *Steensby*, † 1794. Om *Spleth* fortælles, at han nægtede at sige „Amen“, da en lille *Jeremias*, hvis Moder havde udlagt hans Søn som Barnefader, blev døbt i Kirken.

Degnekaldet forrettedes i 6 Aar efter *Spleths* Død af Skoleholder *Jørgensen*, men efter dennes Afgang opstod først Spørgsmaalet om, hvem der havde Kaldsret til Skolen, der nu var for en Kirkesanger. Biskoppen havde Kaldsret til Skolen, men *Beldringe Gods* til Degnekaldet, og alt Hartkorn til Skolen laa ogsaa nu under *Beldringe*. Godsejer *Raben* indgik paa at lade Bispen vælge første Gang. Under disse Overvejelser stod Skolen vakant i 5 Fjerdingaar, ogsaa foranlediget af Sognepræst, Provst *Chr. Fred. Platous* Betæneligheder i Henseende til Valg af ny Lærer. *Platou* led af en sand Skræk for Seminaristerne, der nu gjorde Krav paa Skolerne. Han følte „endnu Kærlighed til Studenterne“, men forstod, han maatte tage en Seminarist, da Professor *Saxtorph* og Lærer *J. C. G. Clausen* paa *Blaagaard* præsenterede 3 Seminarister til frit Valg for Øster Egesborg Skoles Kaldsmyndighed. „Unægtelig ønskede jeg en Student, men naar jeg faar et skikkeligt Menneske, faar jeg vel ogsaa være fornøjet“, skriver *Platou* til Bispen. „Rygtet fortæller saa meget om Seminaristerne, at baade Præsten og Menigheden er bange for dem, og sandelig, nogle stolte haves iblandt dem, og deres Handlinger mod Præsterne og Menighederne aarsager, at man er færdig at frabede sig dem. Kunde de lære

lidt mere *humanité*, forinden de indkom blandt Menigheden, vilde de og virke mere godt iblandt Menigheden, end de gør. Seminarist Ørslef, Præstø, havde vel nogle Nykker, da han kom herud, men er nu en god og skikkelig Mand. Men hvo er os en Borgen for, at det saaledes bliver med andre. Seminarister i Lille Næstved fortæller Rygtet meget om.“

Det blev Kordegn og Skolelærer i Næstved, Seminarist fra Blaagaard 1795, *Lauritz Frederiksen Serritzlev*, der under 8. Maj 1800 fik Kaldsbrev til Øster Egesborg Skole. Han virkede her til sin Død i 1840. Serritzlev er en duelig Kateket og en meget god Sanger, men udretter kun lidet for den overdrevne slette Skolegang, nedskrev Balle i 1806. Over 70 Børn var mødt til Visitatsen, blandt hvilke en stor Del aldrig havde besøgt Skolen, de fleste Skolegængere kun faa Dage. 1813: Ø. Egesborg og Skovhuse Skoler: Serritzlev rostes for sin ret gode Katekisationsmaade; han katekiserer ikke ilde, men for langsomt og koldt og bør give sin Undervisning mere Liv og Munterhed. Børnene kunde lidt Geografi, havde begyndt paa Hovedregning, og nogle regnede paa Tavlen. Læsning i begge Skoler ganske god, men Skrivning for lidt øvet. Møller i Skovhuse, fhv. Forvalter, er en Stymper, Religionsundervisningen jammerlig, han er straks til Ende med hele sit Pensum. Det gik noget ud paa Udenadslæsning. 1824: Serritzlev er en godmodig, flittig og nidkær Mand. 82 Børn, g. gx. g. gx.

2. Skovhuse Skole.

Provst *Terpager* og Birkedommer *Castrup* havde 1737 søgt en Skole oprettet i Skovhuse, og Bønderne holdt senere nu og da en Skoleholder, i 1787 var det en gammel Kone. Efter Forhandlinger mellem Godsejer *Uldall*, *Lilliendal*, der ejede Skovhuse, Provst *Platou* og Bønderne vedtoges d. 16. Oktober 1795 en ny Skoleplan, som ved Reskript af 15. Maj 1796 godkendtes. Samme Aar opførtes Byens Skole af Tømrrermester *Strøyer* med 5 Fag, til Øster Egesborg

Skole byggedes yderligere 4 Fag, som alt kostede 700 Rd. Uldall gav Byggegrund med Have samt det aarlige Brændselsforbrug. Til Skolens Lærer valgte han *Hans Møller* fra Mern Skole. Han var en maadelig Lærer, udtalte Balle i 1806. Hans Sang kan være rigtig, men ikke behagelig. Han katekiserer som en Latinskole-Hører og passer ikke paa rigtig Stavning eller Læsning. Religionskundskab uden Begreb.

Efter Møllers Død 1814 fulgte *Hans Larsen* til 1820, derefter *Peter Christoffer Børresen*, fh. Dame Skole, nu 41 Aar gammel. Han havde i nogle Uger deltaget i Skrivning, Regning, Retskrivning og Katekisation paa Vesterborg Seminarium og var erklæret duelig til Skoletjeneste af Forstander *Bojsen*. Derefter nedsatte han sig som Skoleholder for nogle faa Børn i Viemose, uden synderlig Løn. 1824: 89 Børn, g. gx. g. g.

K. Everdrup Sogn.

Da Provst *Lars Terpager*, Mern, den 20. Februar 1735 holdt Møde med Herredets Præster i Ørslev Kirke for at drøfte en kommende samlet Skoleplan for Baarse Herred, var Hr. *Knud Berg* til Everdrup ikke til Stede. „Han har i nogle Aar ikke indfundet sig i nogen gejstlig Forsamling i Herredet. Han viser sig i dette som i alt andet vanartig“, skriver Terpager til Biskop *Christen Worm* og henstiller, at Bispen tager ham under Behandling, eventuelt bemyndiger Provsten sammen med nogle Præster at udføre det fornødne i Skolesagen for Bergs Sogn. En Maaned efter kan Terpager give nærmere Oplysninger om Everdrup Sogn. Der er intet offentligt Skolehus, men der kunde indrettes Skole i Engelstrup, „hvor det tilforn har behaget velbaarne Hr. *Rudolph Schinckel*, da han var Ejer af Bækkeskov (1711—29), at lade indrette et Skolehus, hvor han paa nogen Tid selv lønnede en Skoleholder for at undervise Ungdommen. Og saa vidt jeg fornemmer af Sognepresten i en Skrivelse af 11. Marts, erbyder og Landsdommer

Becker sig, at samme Hus til samme gudelige Brug maa være til Tjeneste saavel som og, at han dertil virkeligen selv vel erlægge sit Kontingent, da jeg ikke tvivler paa, at han jo ogsaa sørger for samme Skoles Vedligeholdelse“.

Under et nyt Møde om Skolesagen den 27. Februar 1737 gjorde Terpager og Birkedommer Hans Castrup gældende, at der foruden en Skole i Engelstrup, hvortil Schinckels Hus, 5 Fag Bindingsværk med Straatag og velholdt, kunde bruges, burde bygges en Skole i Bøgesø i *Rasmus Knudsens* kgl. Fæstehus samt en Skole i Hammestrup. Endelig fik Hr. Berg sig samlet sammen til Aaret efter at sige sin Mening. Schinckels Hus var velegnet til Skole, naar en ny Skoleholder antoges, for den Mand, der nu læste for Børnene, var fattig, gammel og svag. Foruden denne Skole kunde der maaske engang blive funderet en kgl. Skole i Bøgesø, hvilket vilde være „meget gavnligt, allerhelst denne By er den ypperste, største og bedste i dette Sogn og tillige har tvende Byer liggende hos sig i Størlinge og Krømplinge“. Det endte med, at der blev en Degneskole i Everdrup og en „Ny Skole“ i Engelstrup.

1. Everdrup Degneskole.

Til Degneskolen lod Gisselfeldts Gods som Distriktets største opføre 5 Fag Bondebygning af Ler og Halm. Skolelønnen fastsattes i Henhold til Forordningens Bestemmelser. Og saa begyndte Degn, Stud. *Hans Rasmussen Smidt*, ansat her 1708, † 1748, sin Skolevirksomhed den 12. Februar 1742. To Aar før, den 13. Juni, holdtes Visitats: Præsten Knud Berg, uciviliseret, grov Mand, prædikede over Johs. 17,3. Ungdommen meget maadeligen øvet, dog vare de ikke med de sletteste og var mindre at undre, siden her har ingen Schole været, men Degn og Præst havde dog gjort noget; vil vente Bedring. — Degn Smidt efterfulgtes af sin Søn, Stud. *Rasmus Smidt*, fh. Køng Skole, † 1779. Paa Visitatsdagen den 11. Maj 1749 prædikede Hr. Knud Berg over Søndags Evangelium, Dominica Rogate, maa-

delig. Børnene havde lært en deel uden ad, de confirmerede var noget bedre, og ellers temmelig i Læsning i Bog.

Jacob Thomassen Kaabe, fh. Dalby Skole, fortsatte Undervisningen indtil sin Død i 1813 som Sognets sidste Degn. Visitatsen i 1788 viste, at faa læste skikkeligt i Bog, lidet eller intet Begreb i Børnelærdommen. Over Halvdele af Børnene savnedes, og de fleste tilstedeværende var noget dorske. 1806: Stadig Skolegang næsten ukendt, Læsning usikker og maadelig, Religionskundskab uklar i Begreb og Indhold. 1813: Degn Kaabe har i 3 Aar været sengeliggende, har nu resigneret, 91 Aar gammel. Bækkeskov Gods har Kaldsret. Men den gamle Degn har beholdt Degneboligen, Jord og 25 Td. Korn, saa Eftermanden kan ikke bo i Byen. En ny Skole skal bygges. Overslaget er 24.000 Rd., som det fattige Sogn ikke kan betale. I Vinter kom der en Substitut, som ikke kunde tale rigtig.

Everdrup Sogn hører under Bækkeskov, fortsætter Biskoppen i sin Visitatsudtalelse. Der var for en 70 Aar siden en Herremand *Becker*, som blev myrdet af samtlige Hoveribønder, nogle blev henrettede, andre kom i Tugt-huset paa Livstid og paa bestemte Aar. Men da Godset trængte til Mennesker, blev det befolket med løsladte Arrestanter fra forskellige Tugt- og Forbedringshuse. Denne Race kender sin Oprindelse, og i de Byer, som hører til dette Gods og sorterer dels til Everdrup, dels til Sne-sere Sogn, hersker der en langt raaere Tænkemaade end i Omegnen. De anses som en Slags Fribyttere. Ingen har endog i senere Tider villet haft med dem at bestille. Begge Præster talte derom.

I Følge Skoleplanen af 24. December 1812 vilde Everdrup Skole være at nedlægge, og i Stedet skulde opføres en Skole i Flintemose. Degn Kaabe maatte beholde den gamle Degnebolig for sin Livstid. Den var paa 21 Fag og havde 27 Td. Land. Hans Pension fastsattes til 25 Rd. af Degnekaldet. Endvidere skulde han nyde 12 Td. Byg fra Engelstrup og 13 Td. fra Flintemose Skoledistrikt. Han døde den 27. December Aaret efter. Fra 1811 havde

Kaabe haft *Johan Christian Richmann*, og derefter Stud. *Carl Leopold Lengnick*, 1814— † 16, som Hjælper. Deg-
nens Efterfølger, *Hans Larsen*, døde 1822, 28 Aar gam-
mel. Nogle Skrivelser om Skolens Brændsel, som Larsen
klagede over til Skolekommissionen, fandt denne uartige.
Men „at klage over ham nytter intet. At tie og lade alting
gaa, som det gaar, er vel det bedste“, mente man. Larsens
Bolig kunde gaa an, men Skolen var saa lille, at den ikke
kunde rumme en Klasse. Hvis alle Børn mødte til Skole,
maatte en Trediedel staa ude i Gaarden, mens de andre
blev overhørte. I 1821 var Skolehuset ved at synke i Grus,
og man besluttede da at sælge den med dens 10 Td. Land
og opføre den planlagte Skole i Flintemose.

2. Flinterup Skole.

I September 1822 paabegyndtes Flinterup Skole ved
Daniel Olsen, fh. Haarlev, der sagdes at have givet Sko-
len Navn. Boligen blev kun lille, men Skolestuen stor og
lys, rigtig egnet til indbyrdes Undervisning, som indfør-
tes i begge Skoler 1822. *Daniel Olsen*, Lx. *Jonstrup*, var
her endnu i Fyrrerne. 1824: 56 Børn, g. gx. mg. g.

3. Engelstrup Skole.

Skolepatronen paa Bækkeskov opførte Engelstrup
Skole i 1741 med 8 Fag Bindingsværk. Skolelønnen blev
16 Rd., Furage og Græsning til 2 Køer og 6 Faar, Brænd-
sel 20 Læs Tørv og 8 Læs Brænde. De ustuderede *Boje*
Willumsen og *Andreas Jørgensen Weis* var Byens første
Skoleholdere. *Weis* nævnes 1759 og ffls. t. *Lundby* i 1772.
Fhv. Urtekræmmer *Christian Frederik Als* var ansat ved
Skolen 1781—1819. Fra Visitatserne kan nævnes i 1788,
at Halvdelen af Børnene udeblev. 1799: Faa Børn, liden
Fremgang. *Als* er ikke uduelig. 1806: Der savnedes 47
Børn, som enten aldrig havde søgt Skolen eller i lang Tid
forsømt den. Læsning god, Religionskundskab simpel, men
rigtig. 1813: *Als* er 63 Aar, ganske brav forhen og endnu

ikke uskikket, gør sig Flid, men mangler Duelighed. Hans Katekisation ikke slet. — Fra 1817 havde Als som Hjælpepædagog *Knud Kirchhoff*, fh. Ring Skole, der lønnedes med Offer, 50 Rd., Kost, Kammer og Tvæt. Til Gengæld tænkte Kirchhoff sig, at han vilde give Als 100 Rd., frit Hus, Brændsel og en Kos Græsning, hvis han fik Embedet. Men *Knud Hansen Dahl*, Lx. Jonstrup, konstitueredes i Maj 1819 og kaldedes til Embedet den 14. November 1820 mod at pensionere Als med 15 Td. Rug og 10 Rd. Han konstitueredes først, fordi Justitsraad *Smith*, Bækkeskov, syntes, at han skrev og regnede mindre godt. Og Amtsprøvest *Krog* protesterede mod hans Ansættelse, men „det nytter jo ikke, naar han er dimitteret fra Seminario“. I Knudsbyskolen havde man ansat en lignende ussel Kandidat. „Jeg tror ikke, at Mangelen paa bedre Seminarister er saa stor, at man skulde være nødsaget til at antage enhver Usling.“ 1824: 58 Børn, g. gx. mg. mg. — Skolebygningen stammede fra 1798. Dahl afgang fra Skolen i 1840.

II. MØENS HERRED

Det er omtalt i Forordet, at *Frederik den Fjerde* ikke fik afsat alle sine 240 Skoler paa Rytterdistrikterne. Dette blev til Gode for Krongodset Møens Land, der af det resterende Antal fik 10 Skoler. De opførtes 1726—27 ved Entreprenør *Lars Erichsen* med Bistand af Murermester *Seyer Jensen*, Præstø, og Tømrermester *Rasmus Olsen* af Beldringe. Efter Ordre fra Kammer Kollegium foretog kgl. Majestæts Amtmand paa Møen, *Kaspar Gottlob Moltke*, Herredsprovsten *Jørgen Huulbech* og Stiftsskriveren sammen med de vedkommende Sognepræster i Entreprenørens Nærværelse en Synsforretning over de færdigbyggede Skolehuse den 5. November og paafølgende Dage 1727. Samtlige Skolehuse befandtes opførte efter Kontraktens Bestemmelser, godkendtes og modtoges. Skolerne var alle

i Gang og af Amtmand og Provst forsynede med Skolemestre. Omkostningerne ved Synsforretningen dækkedes af Det kgl. Rentekammer saaledes: Seyer Jensen blev under Synsforretningen dødssyg og i en lejet Baad for 9 Rd. ført lige over Vandet til Præstø. Rejsen til og fra Møen: Forspand fra Køge til Stege, 8 Mil, 5 Rd. 2 Mk., Færgpenge til og fra Møen 4 Mk., Forspand fra Møen til Roskilde, 11 Mil, 7 Rd. 2 Mk. Endvidere Logement etc. for Stiftsskriveren i 12 Dage à 1 Rd., forskellige Udgifter 4 Rd. 5 Mk. 8 Sk., tilsammen 39 Rd. 1 Mk. 8 Sk.

A. Stege Købstad og Landsogn.

1. Stege Skrive- og Regneskole samt Byskolen.

Stege store, vidtstrakte Pastorat naaede fra Nyord og Ulvs Hale paa Nordspidsen af Øen helt ned til Rydsebæk By ved Hjelm's Bugt mod Syd. Byerne Nyord, Hovedskov og Udby nord og Lendemark syd for Stege hørte under *Hovedsognet*. Til *Landsognet* laa Tjørnemark, Svensmark, Bidsinge, Ebbelnæs, Frenderup, Rydsebæk, Hjelm, Rødinge, Bastenes og Sprove. Fra 1743 udskiltes de 7 sidstnævnte Byer til en selvstændig Menighed under Navnet Damsholte Sogn. Stege Sankt Hans Kirke var Menighedernes eneste Kirke, efter at St. Gertruds Kirke forlængst var nedbrudt. Sognepræsterne i Stege var altid tillige Herredsprovster. Til Menighedernes Tjeneste var desuden ansat en Kapellan, en Kordegn, en Klokker og en Organist. Den sidste lønnedes meget ringe med 25 Rd. plus 4 Tdr. 1 Skp. Rug. Organist Jørgen Lund virkede fra 1699 en Menneskealder ved Kirken, men havde sin største Indkomst som Orgelbygger. Hans Formand gik paa Fiskeri og Aalestangen.

Rektoren ved Byens latinske Skole var — som Reglen i Købstæderne — ogsaa Kordegn og havde altsaa Pligt til at sørge for Bylæsningen med Ungdommen og Katekisationerne i Kirken, men lod det ske ved en af Skolens Hø-

rere. En dansk Undervisning ved Skolemestre, Regne- og Skrivemestre fandt Sted efter Byskik uden et fast Skolehus. Men omkring Aarhundredeskiftet i 1700 skete der endelig noget til Fremme af den danske Undervisning under fastere Former. *Christian den Femte* lod ved en Fundats af 5. Oktober 1697 oprette en *Navigationsskole* i Stege, og ved Reskript af 8. November 1701 *nedlagdes den latinske Skole* til Fordel for en dansk Skrive- og Regneskole, hvis Rektor eller Skolemester ogsaa blev Kordegn. Embedet besattes med Stud. *Niels Axelsen Ursin*, og den sidste Rektor ved Latinskolen, *Søren Colding*, kaldedes til Tørring Præsteembede ved Lemvig. Navigationsskolen blev imidlertid ikke sat i fuld Gang, før *Frederik den Fjerde* ved Fundats af 29. April 1702 knyttede Skrive- og Regneskolen til den. Derved mistede Niels Ursin sin Rektorstilling og maatte tage til Takke med som almindelig Skoleholder at undervise de fattige Børn i deres Kristendom, hvilket fandt Rum i Navigationsskolen, og at forrette sin Tjeneste som Kordegn, dog at han ogsaa forpligtedes til i sit Hus at modtage de formuende Børn til Undervisning.

Hvis Niels Ursin havde følt sig i sin korte Rektortid, saa han nu tilbage paa den med Misnøje. For at aflaste den travle Rektor eller Skrive- og Regnemester, der ogsaa var overbelastet med de fattige Børns Undervisning i Læseøvelser og Kristendomskundskab, benaadedes han ved Forordning af 13. Januar 1702 med fire faste Substitutter i Landsognet, der lønnedes med Fribolig henholdsvis i Sprove, Ebbelnæs, Hjelm og Bidsinge samt ca. 18 Rd. hver i aarlig Løn, der fremkom ved en særlig Jordskat paa 3 Mk. af hver Bondegaard, som var paalagt fra Alders Tid for Degnetjenesten. Substitutternes Op-gave var at undervise Landsognets Ungdom i Læsning og Katekismus, indtil de ligesom de unge fra Bysognet eventuelt kunde optages i Skrive- og Regneskolen. Endvidere *anbefaledes* det Kordegnen at holde en Substitut for Hovedsognet, selv at lønne, men at beskikkes af Provsten. Nu sad Niels Ursin tilbage med et smerteligt Tab. En

Substitut at underholde, og af den gamle Jordskat kun Bøndernes fra Hovedsognet, ialt ca. 14 Rd. Der laa ikke Jord til Embedet, Degnekornet og Smaaredselen var givet til Skolen og erstattedes ringe med 100 Rd. aarligt, Højtidsofferet gav 40 Rd., og Accidenserne 30 Rd., saa Embedets samlede Indkomst kun beløb sig til ialt 184 Rd. foruden fri Bolig og 3 Skovlæs Brænde, frit hjemskovet og frit hjemaget af Bønderne, til Opvarmning af Skolen.

Kordeggen havde faaet sit Hjem i den gamle, forfaldne Rektorbolig, som laa et Stykke fra Latinskolen. Men i 1706 købte Kirken Boligen, lod den grundigt istandsætte og udlejede den for 20 Slettedalere til Embedsbolig for Kordeggen. Man stredes om, hvorvidt Kirken eller Skolen skulde udrede Lejepengene, og det endte med, at Kirken for Degnetjenesten selv maatte betale de 12, og Skolen for Skoletjenesten 8 Sld., hvilket sidste Beløb ved det snilde Køb altsaa tabtes af Skolen. De fattige Disciple, som Rektorerne fra gammel Tid holdt til Sengen i Kirken, maatte Skolen vedvarende forsyne med Vadmel og Sy-løn til deres sorte Klædninger foruden 2 Par Sko til hver, i det højeste til 24 à 30 Dreng. Byfogden fik 10 Rd. for at holde Skoleregnskabet, mens Skolen havde fælles Regnskab med Navigationsskolen, 24 Rd. aarligt; dette Fælleskab ophørte 1738. Endelig betalte Skolen Skrivematerialer til Børnene efter Skoleholderens Opskrift.

Det gik sløjt med Navigationsskolen; ifølge Resolution af 1. September 1723 hjemkaldtes dens Professor *Jochum Frederik Ramus*, der havde afløst *Andreas Lou* i 1720, og en Informator til København. Ramus kom dog senere tilbage, men Skolen sygnede hen og gik ind. En Tid havde Amtmand *Kristopher Lützow* den til Embedsbolig. Efter hans Død i 1733 synes der at være indrettet en Slags Apotek eller Skole for Medicinere i Bygningen, men kort efter stod den ledig, udsat for Molest af Vind og Vejr og skarnagtige Menneskers drengagtige Paahit. Ved Reskript af 6. November 1739 ophævedes Skolen og omdannedes til et *Tugt- og Forbedringshus* for Lolland-

Falster Stift og Præstø Amt. Den forbedredes med en ny Bygning, og Tugthuset sattes i Værk 1743, senere tillige med et Manufakturhus, hvor der ved en Fabrikør, en Skriverkarl, en Spisemester og 30—40 Lemmer forarbejdedes gode Varer. Desuden havde Tugthuset „en liden maadelig indrettet Anstalt for afsindige“. Det fortælles 100 Aar efter, at Bønderne endnu kaldte Tugthuset for Skolen, men ellers stod over Døren *Frederik den Fjerdes* Navnetræk som det eneste Spor, der var tilbage af „denne saa herligt indrettede, men mislykkede Navigations-skole... yderst herligt beliggende i Stege og opført af solid Grundmur i 2 Etager med 3 Kviste“.

Kordegneskolen adskiltes i 1741 helt fra Navigations-skolen, og nu kom den gamle Latinskole ved den vestre Ende af Kirken igen i Skolens Tjeneste. Den var grundmuret med gammeldags Sten, teglhængt, havde en Stue til Undervisningen, og til Substituten et Kammer med Jernbilæggerovn og et lukket Sengested, dannet af nogle Brædder imellem Væggene. I Forstuen var den aabne Skorsten, en Ildklemme, en Ildkiste med Laag til at holde Ild i, en Lem til Loftet og en Stige paa 7 Trin — intet videre i 1745, kun var der ved Enden af Huset lavet et Privét af nogle Brædder Aaret før.

Efter Ursins Afgang i 1723 udnævntes Stud. *Gregers Christian Schierning*, † 1749, som Sognets Kordegn og Skoleholder. Den 29. Maj 1740, 6. Søndag efter Paaske, visiterede Biskop Hersleb: „Provsten Nicolaj Jæger. Capellanen Johannes Bondæus. Provsten prædikede til Aftensang, meget miserabelt, confus, prædikede ialt 20 Minutter. Der var en forskrækkelig Hob Ungdom, som gjorde *Visitatsen* unyttig, thi det var ikke muligt at kunde prøve dem. Jeg lod hver Skoleholder tage sit Rum med sin Schole; Substituten, Chordeggen, Præsten hver deres Sted, og chatechisere, da jeg gik imellem og hørte deres Methode, at jeg siden kunde enstruere, hver i sær om sin Maade. Iblandt Ungdommen befandtes mange kiønt oplyste, andre hurtige til at svare. Med de mange Lærere

der ere kunde ventes at være megen Frugt, og kunde mærkes, at Herrens Gierning drives der med Flid. En Scholeholder blev alvorligen paamindet, baade i Flid og Levned. En Student i Præstens Hus, som hand har brugt i sit Sted at cathechisere, saa og Klokkeren og Rectors Assistent, ere gudfrygtige Personer og giøre stor Flid, og har gjort bedst Nytte“. — Biskoppen sigtede herved til Klokkeren *Peter Thess*, fh. Dame Skole, og Informator *Morten Reenberg*, se Dame Skole, ved Skrive- og Regneskolen. 1749: Den 17. Maj visiteret i Stege. Provst Joh. Friedenreichs Prædiken over Johs. 14,2 var ganske opbyggelig og visiterede jeg her med Fornøjelse, idet jeg fandt Munterhed, Færdighed og Øvelse hos Ungdommen. En Fusker i Udbye, der havde læst for nogle Børn og ganske fordærvet dem, blev afskaffet. Alt med Kirkebøger, Siæle Register, Mandtal accurat.

Efter Gregers Schiernings Død tiltraadtes Degnekalderet af Stud. *Niels Andersen Holst*, † 1770. Blandt hans og Schiernings Substitutter nævnes Klokker *Rasmus Glorup*, *Niels Gjelstrup* og *Nic. Ullitz*, der ligesom Gjelstrup blev Kapellan her, endvidere *H. Schmidt*, se Ebbelnæs Skole, *Søren Riber*, se Tjørnemærk, og *Ivar Dam Just*. Men det blev for besværligt at holde Substitut, som aftog Halvdelen af Kordegnens Indkomst i Penge til Løn, Kost, Lys, Tvæt m. m. Offer og Accidenser gav nu kun ca. 50 Rd. Provst *Friederichsen* arbejdede derfor paa i 1755 at slaa Klokker- og Kordegneembederne sammen til eet eller at lade Substitutten faa Klokkerembedet. Han fandt Klokkeren, der lønnedes med 30—34 Rd. i Offer og Accidentser, tilovers. Klokkerens Bestilling var at tænde Lys, naar der ved Ligfærd gaves Lys, hjælpe Præsten Messeklæderne paa, ringe til Gudstjenesten og ellers de andre Dage Kl. 10, 12 og 5. Kordegnen opvartede med Sang, læste selv med Ungdommen i Hovedsognets 3 Landsbyer og med Borgernes Børn hjemme i sit Hus. Den næste Kordegn, *Hans Wonsild*, † 1776, fik dog Embedet uforandret. Han var meget fattig og paa Ruinens Rand, efter at han ved en Ilde-

brand havde mistet næsten alt, hvad han ejede. Han op-sagde derfor sin Substitut, en gammel Student ved Navn *Peter Paasche*, der havde tjent et Par Aar saa vel, at han baade som Skoleholder for de, nu kun 12, „sorte Drengene og for sine Prædikener paa Tugthuset fortjener sand Berømmelse“, udtalte Provsten.

Den næste Kordegn, c. theol. *Peter Selmer*, fh. Dame Skole, † 1799, maatte forpligte sig til at holde Substitut, da Skolevæsenet under Wonsild „var blevet fordærvet, eftersom han ej vilde holde aparte Værelse og Læsning for de sorte Drengene, der nyder fri Undervisning og Klæder af Skolen, blandt hvilket Byens Folk ej vil have deres Børn“. Ved Visitatsen 1788 for hele Pastoratet holdt Provst Lund en grundig og vel udarbejdet Prædiken, som kunde fortjene at komme for Lyset. Han katekiserer tillige paa en god Maade. Som Poet og Salmedigter har han erhvervet sig Bifald og Ros. Den residerende Kapellan Hr. Balle er ligeledes en opbyggelig og rørende Prædikant. Ved sin utrættelige Flid og Iver for Ungdommen har han udrettet meget til at fordrive de forrige Tidets Vankundighed. Hans Katekisation er underholdende og lærerig. Kordegn Selmer synger taaleligen og katekiserer nogenledes. Kirken fandtes i Orden. Man havde intet i Menigheden at klage over Lærerne.

Det kneb ogsaa for Selmer at faa det til at køre rundt. Alt var blevet dyrere. Brændet, som tidligere udvistes af Kongens Skove, var efter de kongelige Godsers Salg iflg. en Akkord blevet afløst med 6 Rd., nu kostede en Favn Brænde 24—25 Mk. Han skulde holde 2 Skolestuer opvarmede, og hvis Substituten af Helbredshensyn ikke kunde ligge i Skolestuen, men i sit Kammer, blev der 3 Kakkellovne at fodre. Hans Indkomster formindskedes, da Børnene mere og mere søgte Pogeskolerne, hvorved Selmer mistede 2 Sk. ugentligt for hvert Barn. Han tænkte da paa at afsige Substituten. Men en Velynder meldte sig med en aarlig Gave paa 10 Rd. til Substitutlønnen og andre 10 Rd. til Strømper for de fattige Drengene paa Betin-

gelse af, at der vedvarende skulde holdes Skole paa 2 Steder, saa Børnene ikke sammenstuedes i det lille Skolehus. Dette stod som tidligere med 6 Fag til Skolestue, Kammer og den mellemliggende Forstue med Indgang fra Kirkegaarden. I Substituttens Stue var der Fjællegulv, en Alkove, et Fyrrebord, 2 Hylde, en Klæderække og 12 Tavler, men dette Kammer var næsten opædt af Fugtighed. I Skolestuen stod 2 lange Fyrreborde med Bænke, og 2 Hylde opsat. I 1794 var Inventariet forøget væsentligt. Der fandtes 2 Borde med Bænke, et lidet Bord med Krydsfod, 1 Klæderække, 2 Læderbrandspande, 1 stor Vindovn, 1 mindre Bilæggerovn, 12 Bibler, gode og slette, 17 nye Salmebøger, 5 Pontoppidans Forklaring, Cramers Regnebog, 2 Regnetavler, givet af Peter Selmer, 1 Ussings oplysende Anmærkninger over Sangen i den nye Salmebog, 1 Rochows Børneven. Selmer boede i Skolegade paa sin Ejendom, der var paa 14 Fag, een Etage, Bindingsværk, murede Vægge, teglhængt, inddelt i Stuer og Kamre, desuden et Baghus paa 10 Fag, teglhængt, klinede Vægge, til Stald, Lo og Lade.

Man drøftede efter Selmers Død at ansætte to ligestillede Lærere, der begge skulde være Kirkesangere, men Student *Peter Fugl*, der i 16 Aar havde virket her som Substitut, fik dog Kordegneembedet ubeskaaret. Til Skoleholder for Fattigskolen valgte han derefter Stud. *Rasmus Paludan Holmboe*, der i 9 Aar havde informeret Byfoged *Jørgensens* og flere velstaaende Familiers Børn, men Peter Fugl døde allerede Aaret efter. Forinden havde Biskop Balle været paa Visitats. Paa den Tid var Provst *Jørgen Stauning* Sognepræst her. Til hans Eftermæle lyder det, at hans mange Skrifter vidner baade om hans grundige theologiske Kundskaber og hans Arbejdsvirksomhed. Biskoppen skrev: Provst Stauning prædikede over Efesusbrevet 5,8 meget om Oplysning uden at forklare bestemt, hvad der hører til gejstlig Oplysning, og det synes, at den nye Filosofi har blindet ham. Hans svage Stemme fylder ikke Kirken. Som Kateket er han mer maadelig end god. Mes-

ning er god. Ved hans Tilkomst fra Maribo har Stiftet ikke vundet. Den residerende Kapellan, Hr. Panum, er en tro og retskaffen Lærer og har al Fortjeneste af Ungdommens gavnlige Oplysning. Han katekiserer ret vel. I talrig Forsamling, helst af Landsbyerne, var Ungdommen til Stede. Den svarede i Almindelighed ganske godt. Nogle udmærkede sig. Hos Mængden var Kundskaben antagelig. De læste ellers vel i Bog og havde lært Salmer. Der svarede, at ej noget var at klage. Embedsbøgerne fandtes i Orden. Kirken er i god Stand. Stege By- og Fattigskole: En stor Del Børn var forsamlet. Mange svarede ret vel efter Lærebog og Katekismus med god Forstand. Boglæsning var for de fleste god, men behøver hos de fleste mere at øves. Kordegn Fugl, som tillige er Skoleholder, underviser godt og katekiserer vel.

Student *Engelhard Robsahm*, † 1831, blev nu Kordegn efter Peter Fugl. Visitats 1805: Fattigskolens Lærer Holmboe har ogsaa andre af Byens Børn, som ellers hører under Robsahm. Begge forstaar ret godt at undervise, naar Flid besidder dem. Mange Børn svarede fermt efter Lærebog og Katekismus med godt Begreb og rigtig Indsigt. Men i Boglæsning viste sig megen Svaghed formedelst Mangel paa Øvelse i forskellige Bøger. Bibelhistorien er heller ikke begyndt endnu. Og deres Antal, som skriver, er ikke stort. Skoleungdommen fra Udby, som mødte med sin Skoleholder, var slet. Ungdommen fra Nyord blev rent borte.

Ved et Gavebrev, konfirmeret den 20. Juni 1809, skænkede Proprietær *Jacob Benzon Resch* sin grundmurede Gaard paa Møllegade Nr. 17 med tilhørende Jorder: 6 Tdr. Land paa Stege Mark samt 3 Tdr. 1 Skp. i Heineden, til Stege By. Disse Herligheder skulde efter Fundatsens Bestemmelser anvendes til et Arbejds- eller Fattighus eller til et andet offentligt Foretagende. I den nye Skoleplan, der godkendtes den 6. Januar 1818, blev Gaven brugt til Indrettelse af en ny Borgerskole. Allerede i Sommeren s. A. kunde Skolen tages i Brug. Aaret før nedlagdes Kapellaniet til Fordel for Skolevæsenet.

Efter Planen skulde Byen kun have denne ene Skole, hvor Undervisningen gives af en ordineret Kateket, Kordegnen og Klokkeren. Den hidtilværende Fattigskoles Midler samt det nedlagte Kapellanis Midler inddrages under Borgerskolens Økonomi. Alle 3 Lærere kunde faa Bolig i den rummelige Skole, og hver faa sin Have. Fra 1820 forrettedes Skoletjenesten af Kateket *Andreas Vinding*, Kordegn *Robsahm* og Holmboes Vikar, *Mathias Jensen*, Lx. Jonstrup, der forhen var i Bussemarke og i 1823 ff. t. Roneklint. De fornemme Stegeborgere havde jo deres Fornemmelser. Det passede dem ikke, at Jensen kun var en Smedesøn og dertil ikke Student, han var for simpel. Holmboe, der fra 1811 var Klokker, afgik ved Døden i 1825, og i hans Sted indtraadte fhv. Institutbestyrer i Store Hedinge, Stud. *Habekuk Crone*, † 1857. Kordegn *Robsahtm* holdt fra Slutningen af Tyverne *Rasmus Langhoff* som Medhjælper, og Kateket *Tønnesen* havde afløst *Andreas Vinding*. — Gaardens Markjorder brugtes af Kordegnen og Klokkeren som en Del af deres Embedsindtægter. En Gymnastikplads var der blevet Plads til i Gaardens store Have. Nu trivedes Pogeskolerne ikke godt. Før 1820 søgte kun ca. 30 Borgerbørn Kordegnens Skole, ca. 25 Fattigskolen. I 1822 havde den forenede Borger- og Fattigskole 153 Børn, og i 1829 ialt 190 Børn.

Et Stykke op i Trediverne begyndte man at udskille Fattigskolen fra Borgerskolen. Dennes øverste Klasse deltes i 2 Afdelinger, hver med sin Skolestue. Kun Klokkeren og Kateketen boede nu paa Skolen. For den nederste Klasse lejedes en Sal i Fattiggaarden til Skolestue. — Det bemærkes sluttelig, at der ingen Visitatsudtalelser findes for Stege Pastorat 1815—1830 da Amstprovst *Gjervløv Chr. Krog* var Stedets Sognepræst.

2. Udby Ekstraskole.

Provst *Reenberg*, her 1693—1709, gav i December Termin 1700 70 Slettedalere til de fattige i Udby „for den Kærlighed som de Godtfolk i Udby har vist deres Sjæle-

sørgere“. Af de aarlige Renter skulde Byens Skoleholder, „saa længe er nogen“, forud nyde en Slettedaler, eventuelt alle Renterne, hvis der ikke fandtes værdige Fattige, f. Eks. om de var „hengivne til Drukkenskab, Dovenhed, Utroskab, Skældsord, Eder og Bander samt Letfærdighed“. Morten Clausen Reenberg skildres som „lærd og dygtig; god, medlidende mod fattige, virksom i at fremme Skolevæsenet. „En snurrig Særling“. Han mistede ligesom Biskop Worm alt, hvad han ejede, ved Branden 1728, da han var til Landemode. Han døde som Stiftsprovst ved Frue Kirke i København 1736.

I den lille Skolehytte holdt *Anders Skolemester* Skole fra ca. 1735—44, et gammelt Vajsenhusbarn, *Jonas Andersen* derefter til 1744, saa fulgte *Adolph Borup* og Bøsemager *Bertel Toldrup*, der afsattes 1749. *Andreas Iversen Aakiær* nævnes i Firserne, derefter *Hans Hansen* til 1793, *Peter Hansen* til 1805, *Peter Chr. Børresen*, se Dame Skole, til 1817 og *Morten Fibiger Rydahl*, der fik fast Ansættelse fra 1824, da Extraskolen blev en Hovedskole. Alle Lærerne holdt Bylæsning for Kordegnen. 1822: 54 og 1829: 78 Børn.

3. Nyord Ekstraskole.

Ved Vintertid kunde Nyordfolkene ikke komme til Stege Kirke, da der var en stiv Mil over Vandet, og om Sommeren havde de for deres Lodseripligter slet ikke Tid til at komme. De holdt derfor en Student, hvis da en saadan var at bekomme, til at læse for Børnene i et lille Hus samt katekisere med Ungdommen og prædike Søn- og Helligdagene. Student *Claus Rasmussen Schmidt* forestod dette i 27 Aar, indtil han i 1727 blev Degn i Fane-fjord. *Ole Pedersen Ørbech*, 1740—44, se Hjelm, og *Jonas Andersen*, fh. Udby, ffl. t. Dame 1747, var begge ustadere og derfor uskikkede til Prædiken. Men saa sang de Salmer med Øboerne, oplæste lidt af Skriften eller af en Prædikensamling efter Præsternes Anvisninger. Nu og da maatte Kapellanen eller Provsten tage Turen derop

for at hjemmedøbe et Barn, hvilket dog ogsaa tillodes Skoleholderne. Naar Sommeren kom, førtes det da til Fremstilling i Stege Kirke. Værre var det, naar Præsten i ondt Vejr skulde føres til Øen for at berette et dødssygt Menneske. Dette kunde kun Præsten gøre. I Aarene 1747—63 havde Øen en rigtig Teolog, *Hans Nielsen Wegner*, ffl. t. Damsholte. Ogsaa *Albert Lund*, 1766—76, ffl. t. Tjørnemark, var Teolog, Stud. *Jensenius Thaur* fortsatte til 1782, da han nedsatte sig som Skoleholder for Børn fra Stege Bys fornemste Hjem, blev senere Degn i Kjeldby, Student fra Trondhjem *Curt Strande*, 1784—86, *Christopher Høyer*, † 1797, og derefter *Gjerhardt Christian Bagger*, som var en gammel Student, kommet til Agters og sagdes at være en Søn af „den ulykkelige Amtmand Bagger i Norge“. Han ffls. t. Borre 1801.

Der indkom kun to Ansøgere til Skolen efter Bagger. En vis *Blechingberg*, Broder til Slotsforvalteren og Sognepræsten i Vordingborg, kunde Bønderne slet ikke bruge. Han regnede og skrev godt nok, og han kunde ogsaa fremmede Sprog, men han egnede sig ikke til at lære Børnene deres Kristendom, for han var nylig blevet benaadet fra Møens Tugt- og Forbedringshus, hvortil han var dømt som Livsfange. Den anden Ansøger var gift, og det var en betænkelig Sag at faa en fattig Familie at føde paa. Det havde man erfaret, da *Hans Nielsen Wegner* i 1759 pludselig giftede sig. Lønnen var kun ringe, men efter Bøndernes Mening stor nok for en ugift. Tyve Gaardmænd gav hver 1 Rd., Husmænd hver 3 Mk., fri Kost, Værelse og Brændsel. Skoleholderen gik paa Omgang til Spisning, men til Tider gav Bønderne i Stedet 3 Rd., og Husmændene 3 Mk. aarligt. Der kunde falde et Par Rd. om Aaret for Indersternes Børn, ogsaa noget i Dusører til Nytaar, eller naar han undertiden holdt en Tale ved Bryllupsfester og Begravelser. Der hengik et Aar, inden man fandt en ny Skoleholder. Det var Stud. *Andreas Haderup*, ffl. t. Øster Mariæ Degnekald paa Bornholm 1814, men det kostede Folkene dobbelt Takst, sat af Provst

Staining: en Gaardmand 2 Rd., en Husmand 1 Rd. og en Inderste 3 Mk. til Pengelønnen.

Bønderne antog nu en ung Mand ved Navn *Rasmussen*, der havde været Soldat og en Tid Jæger. Han havde Lyst til Skolegerningen og tog i 1816 paa Vesterborg Seminarium, hvor han døde. *Ole Winnechen* i Strømhuset søgte Dispensation for at faa sin Søn frem til Konfirmation, da Drengen var for ringe oplært. Han vilde gerne have sendt ham i Skole hos den flittige og duelige *Rasmussen*. Der var fra Strømhuset til Nyord kun en Fjerdingvej, men det mellemliggende Vand hindrede Skolegangen. Strømhuset hørte ellers til Udby Skole, men dertil var en Mil, og der holdtes en vilkaarlig Lærer, undskyldte *Winnechen* sig med. — Den næste Skoleholder, *Mathias Jensen*, ffls. t. Bussemarke 1818, *Jørgen Jacobsen Rydahl*, f. i Sprove Skole, ffls. 1821 til Viemose, og *Peder Rasmussen*, Lx. Brahe Trolleborg, holdt Skole i det gamle Hus fra 1825; fire Aar efter opførtes en ny Skole. Der var 40 Børn.

4. Tjørnemark kgl. Skole.

Andreas Gottorp begyndte Skolen den 20. August 1727 og ffls. t. Borre Degnekald 1740, Stud. *Søren Riber*, „den bedste Skoleholder her paa Landet, tillige meget stille og gudfrygtig“, blev Degn i Elmelund 1751, *Jens Mortensen*, fhv. Substitut i Bidsinge, † 1775. Skoleholderne i Tjørnemark og Svensmark var beskikkede til Substitutter for deres Skoledistrikter, men Kordegn *Wonsild* holdt paa, at han selv skulde forrette Bylæsningen. „Saadant har man aldrig hørt!“ udbrod *Mortensen* yderst fortørnet. Nu fulgte Skoleholder *Albert Lund*, fh. Nyord, † 1783, og derefter Stud. *Rasmus Møller* indtil 1838. Visitationen 1788: Mange Børn fattedes, og det, som er værre, der fattedes Skolegang, Lyst, Munterhed og Forstand.

Maadelig Boglæsning. 1799: Skolegang meget forsømt. Møller har forbedret sig. 1805: Mange Forsømmelser, mange udeblev fra Visitatsen, 3 Dreng, 9 store og 2 smaa Piger svarede godt og læste vel i forskellige Bøger. Ingen skrev eller regnede, faa Salmer, men af den gamle Salmebog. Møller kan, naar han gør sig Umage. 1822: 84 Børn, 1829: 64.

5. Svensmarke kgl. Skole.

Ogsaa i Svensmarke begyndte Skolen den 20. August 1727. Skoleholderen *Nicolaj Poulsen Bötticher* afgik 1733, *Hans Mortensen*, † 1768, *Peder Hansen* indtil 1774. *Mathias Præstøe*, fh. Hjertebjerg, havde fra 1787 sin Søn og Efterfølger som sin Medhjælper. En smuk Forsamling af Børn læste alle vel i 1788, deres Kristendomskundskab var blevet dem tydeligt forklaret. Præstøe er en gammel værdig Mand, som ved tro og fornuftig Undervisning har erhvervet sig megen Fortjeneste. Nu danner han sin Søn; Faderen katekiserer som en Mester. — I 1790 tildelte Biskoppen ham en Præmie paa 8 Rd. Han takkede i et Brev for „Gave og Skænk“ og indsendte samtidigt sin Ansøgning om Afsked, hvortil han formede følgende Vers:

I mine spæde Aar jeg Fader, Moder miste
Og havde ingen Hjælp, hvorpaa jeg kunde friste.
Dog havde Gud for mig sit naadig Forsyns Øje,
Da Kongens Hjerte hand de fattige lod føje.

Paa Vajsenhuset, der saa mangt et Barn har set
Guds Forsyn, at de ej har efter Brødet ledt,
men nyder deres Klæder og rundelig Ophold
I deres Christendom og Undervisning bold.

Da der var Grunden lagt hos mig til Gud at kende,
saa det betroede Pund paa andre at anvende.
Blev jeg derfor til Møen til Kongens Skole sendt,
Halvtredsindstyve Aar med Guds Hjælp den betient.

Søren Jacob Mathiasen Præstøe, fh. Kjeldbylille Skole, efterfulgte Faderen til sin Død 1821, 72 Aar gammel. Ved Visitatsen 1799 læste Børnene vel i Bog, svarede med god Forstand og Færdighed, havde lært Salmer, en Del skrev. Præstøe gaar i sin gamle Faders Fodspor. 1805: Børnene havde ved Skødesløshed og Forsømmelser glemt, hvad de forhen vidste. De flittige Børn havde sundt Begreb og klar Indsigt i Religion, læste ogsaa for det meste godt i forskellige Bøger, havde lært nogle gamle Salmer, 8 Børn skrev, Bibelhistorie ikke begyndt. — Den efterfølgende Lærer, *Lars Hansen*, byttede 1827 Embede med *Lars Knudsen*, Lx. Jonstrup, fh. Langebæk, som i 1830 byttede Embede med *H. C. Lund*, Kjeldbylille. 1822: 64 Børn, 1829: 82 Børn.

6. Ebbelnæs kgl. Skole (a).

Endnu en tredie kgl. Skole laa der i Stege Landsogn, hvis omfangsrige sydlige Del søgte til Ebbelnæs Skole. Stud. *Henrik Normann*, fhv. Skriverkarl paa Amtstuen, fik Kaldsbrev paa Skolen og Distriktets Substitut-Tjeneste. Han begyndte Skolen den 9. Juli 1727, men han var „meget kiødelig og verdslig sindet“. Det gav imidlertid nogen Forandring for ham, da Skolen kom til at ligge i det nye Sogn, som i 1743 udskiltes fra Landsognet.

Ved Afslutningen af Stege Sogns og Landsognets Skolehistorie kan her fremsættes nogle Oplysninger om en fælles Optræden af samtlige kgl. Skoleholdere paa Møen. I 1747 søgte de om Lønforhøjelse, da det allerede nu kunde mærkes, at lovligt indrettede Skoler efter Forordningen af 1739 havde en solidere Lønningsordning og desuden nød godt af Lysepengene. Deres Ansøgning afsløges naturligvis. Men senere var alle Skoleholderne let-sindigt gaaet ind paa at afløse Græsning og Brændsel in natura med Penge, idet de ved et Dokument af 31. December 1769 underskrev paa at afløse Brændet med 3 Rd. pr. Favn, Tørvene med 1 Sk. pr. Td. Hartkorn, og Græsgangen med 2 Rd. 4 Mk. 13 Sk. til 2 Køer og 6

Faar, at beregne for $3\frac{1}{2}$ Høveder. Godtgørelsen for Brændet beregnedes af 3 Favne, for Tørvene af 13 Læs for hver Skole. Denne Overenskomst, der i Øjeblikket saa saa fristende fordelagtig ud, sved ad Aare til Skoleholdernes trange Kaar. I 1786 kostede Brændet 4 Rd. pr. Favn, et Læs Brænde 4 Mk., og Græsgangen 8 Mk. pr. Høved. De gjorde da Krav paa Dokumentets Ophævelse. „Vi lider et Tab paa 11 Rd.“, skrev de, men fra Godserne lød det blot, at de var jo selv indgaaet paa Akkorden.

B. Damsholte Sogn.

Den nye Menighed, der omfattede Størstedelen af Stege Landsogn og fik Navnet Damsholte Sogn, med Kirke lidt syd for Ebbelnæs og Præstebolig i Søgaard, skylder paa en Maade Provst *Nicolaj Jæger* sin Tilblivelse, og hans Afkom erholdt derfor fortrinsvis Ret til Præstekaldet. Under et Foretræde for Kong *Christian den Sjette* havde Jæger ladet falde nogle Ord om, at Stege Kald var for stort til een Mand. To kunde rigeligt leve af det. Og Udtalelsen lagde Majestæten sig paa Sinde. Ved Reskript af 11. November 1740 oprettedes Præstekaldet, da Lejligheden var gunstig kort efter Jægers Død, og den 17. April 1743 indviedes den nye Kirke. Menighedens første Præst hed *Rasmus Platou*, dens første Degn blev *Henrik Normann*, trods stærk Modstand fra Præsten, der ikke vilde have Degne- og Skoleholder-tjenesten forenet.

1. Ebbelnæs kgl. Skole (b).

Skoletjenesten fortsattes jo ellers uforandret ved *Henrik Normann* indtil hans Død i 1744, da Degnetjenesten fratoges Skoleholderembedet. Stud. *Hans Larsen Schmidt*, ffl. t. Magleby Degnekald 1756, fik kun Kaldsbrev paa Skolen. Ved Visitatsen i 1749 prædikede Hr. Rasmus Platou over Cant. 4,16 (o: Canticum canticorum,

Sangernes Sang, Salomons Højsang 4,16) med god application (α: Anvendelse). Ungdommen svarede med Færdighed og er Gud at take for, at paa et Sted, hvor saa stort Mørke, ikke for mange Aar siden har været, nu saa kiendelig Forandring sees.

Efter at *Arnoldus Carstensen* havde forrettet Skolen til sin Død 1762, fortsattes Skoletjenesten ved c. theol. *Hans Nielsen Wegner*, fh. Nyord, til 1766, da han kaldedes til Degn i Heininge. Han havde levet og virket vel, „har opbyggeligt prædiket, hvortil han ej alene er meget vel begavet baade af Naturen og Naaden, men ogsaa meget stærk øvet baade her og i Menigheder her paa Landet. Hvo, der kender ham, kan ej andet end ønske ham bedre Brød“, erklærede Rasmus Platou, som tilføjede, at han havde prøvet Hunger, Tørst, Mangel og Elendighed i Ebbelnæs. Wegner blev senere Degn i Gierslev. Herfra søgte han Præstekald. Han fortæller i sin Ansøgning, at han ofte forfulgtes af Ulykke, 20 Aars Skoleløn paa Møen fortæredes af Ilden, han havde haft Kvægpest i sin Besætning, og nu led han med forarmede Bønder i Gierslev og maatte slide sig igennem med tyranniske Herskaber paa Løvegaard. Hans Provst paategnede imidlertid Ansøgningen med følgende Ord: Wegner er dygtig til sin Tjeneste og fortjener vitterlig et bedre Degnekald, men til Præsteembedet er han ej skikket, slet opdragen, ringe i Sæder og ubetænksom i Ord er hans sande Karakter. Blev han Præst, oplivedes sandelig de gamle Historier, at Præsten og Bønderne kom op at slaas.

Wegners Efterfølger her, *Jørgen Tommerup*, † 29. August 1777, 51 Aar gammel, havde om Aftenen været i Stege, sund og frisk lagt sig, men Morgenen efter, da hans Kone kom fra Malkning, var han staaet op og faldet om paa Gulvet, døde om Middagen. *Niels Christopher Castensen*, † 1781, 59 Aar gammel. *Søren Gabriel Kiep* indtil 1816, Sergent, forhen været Medhjælper for Kordegn Svella i Kalundborg, en Tid Informator paa Grønsund Færggaard. Ved Visitatsen 1788 havde Mængden

ikke vovet sig ud over Katekismus, som dog var forstaaet. Præsten Jæger var saa svag, at hans Prædiken kostede ham megen Møje. I Skolen læstes skikkeligt, og det fejlede ikke paa Begreb om Børnelærdommen. Man tav stille, da der blev spurgt, om noget var at klage. Sligt sker oftere og udlægges in mitiorern sententiam (o: i mildere Dom) til et Bevis paa Tilfredshed.

1799: Mange svarede godt, nogle læste vel, mere Øvelse behøves, Salmer lært.

Sognets sidste Degn døde 1798, Degnekaldet nedlægges, og Degneboligen solgtes ved Auktion for 251 Rd. til *P. de la Calmette*, Marienborg. Kiep blev altsaa nu Skolelærer og Kirkesanger, hvilket Balle derfor titulerede ham med i 1805 ved Visitatsen, der viste, at han ledede Børnene til rigtigt Begreb og nøjagtig Bøglæsning, saa de uden Anstød eller dog med rigtig Stavning kunde godt hjælpe sig frem i forskellige Bøger, og nogle læste fermt. Bibelhistorie ikke begyndt, men lært Salmer. — Fhv. Huslærer i Langebæk Præstegaard, Stud. *Jens Paludan*, ledede Skolen fra 1816 og var her endnu omkring 1840. Der var 1822 ialt 105 Børn, mg. mgx. gx. g. 1829: 85 Børn.

2-3. Sprove og Hjelm Skoler.

Substitut *Christian Christophersen* fik i 1697 Lov til at indrette et Skolehus i Sprove for Rødinge, Bastenæs og Sprove Byer paa Byggepladsen af Hans Meylunds nedlagte Gaard og anvende Gaardens Tømmer til et 6 Fags Hus, men han maatte betale 7 Mk. om Aaret i Jordskyld. Da det almindelige Skolevæsen begyndte fra 1742, søgte Gaardmændene fra Hjelm, Sprove, Rødinge og Basnæs om at faa egen Skole imod, at hver Gaardmand gav til Skolelønnen 3 Mk., hver Husmand 1 Mk., foruden Græsning til en Ko samt til Faar, Svin og Gæs, hvor deres egne gik uden Betaling. Ebbelnæs Skole laa jo saa langt imod Nord i Sognet, at de fleste Børn havde alt for langt til Skolen. Der blev intet ud af det. Men

under 7. November 1748 gav Kong *Frederik den Femte* 600 Rd., der sattes paa Rente til 4 pCt. for aarlig Lønning til 2 Skoleholdere, den ene i Hjelm By for Frenderup, Rydsebæk og Hjelm, den anden i Sprove for Byerne mod Vest i Rødinge, Bastenæs og Sprove. Det varede nogle Aar, inden Sagen gik i Orden, men den 13. Juli 1761 udbetaltes endelig Renterne for første Gang, 6 Rd. for et Halvaar til hver af Skoleholderne, idet resolveredes, at Baadsmandshuset i Sprove og det i Hjelm Nr. 8 maatte anvendes til Ekstraskoler fri for Skatter. Den 18. Januar 1762 modtog Skoleholderne Husene, som de forpligtedes til under Fogdens og 3 Bønders Tilsyn at holde vedlige.

Sprove Ekstraskole. Her holdt Substitut *Christian Christophersen* Skole til 1697. I 1730'erne nævnes *Christian Hansen*, i Halvtredserne indtil sin Død 1785 *Niels Poulsen*, *Henrik Larsen Roed*, † 1794, og derefter Smed *Jacob Rydahl* til sin Død 1840. Man fandt ham den 7. December død paa Gaardmand Poul Rasmussens Mark i Ebbelnæs. Kun faa Børn læste lidt i 1788, af Børnelærdommen forstod man intet. Roed forstaar ikke selv meget. 1799: Færdighed og skikkelig Forstand i Børnelærdommen, Læsning meget vel. Rydahl underviser og katekiserer godt. 1805: De Børn, der havde lært noget af Katekismus og Lærebog svarede godt. De kunde godt hjælpe sig frem i forskellige Bøger med rigtig Stavning, og adskillige læste skønt, Salmer lært, 2 begyndt at skrive. 38 Børn, g. tg. Det er blevet paalagt Rydahl, nu 51 Aar gammel, at søge sin Afsked, da han er drikkfældig. 1829: 63 Børn. Rydahl havde nu *Morten Madsen*, Lx. Jonstrup, som Hjælpelærer.

Saavel Sprove som Hjelm Skoler blev Hovedskoler efter Degnekaldets Nedlæggelse.

Hjelm Ekstraskole. *Christian Reiffenberg*, † 1740, nævnes her som Substitut. *Christian Christophersen*, se Sprove, holdt Skole til 1744, *Ole Pedersen Ørbech*, fh. Nyord, ffl. til Omø 1760. *Hans Rasmussen*, † 1775, *Poul*

Pedersen, † 1789, og derefter Skomager *Jens Hansen Mørch* til c. 1840. Hans Sønner sad i Askby, Fanefjord og Tostenæs Skoler. Boglæsning var antagelig 1788, Børnelærdommen ringe. 1799: Religion til Fornøjelse med Eftertanke. Boglæsning god. Mange Salmer lært. 1805: Mørch oplærer Børnene med sundt Begreb, men agter ej nøje paa Boglæsningen, 47 Børn, men 6 fraværende. Fem skrev, een tillige regnede. 1822: 54 Børn, g. gx. mg. mg. 1829: 86 Børn.

C. Fanefjord Sogn.

1. Dame kgl. Skole.

Skolen i Dame begyndte den 9. Juli 1727 med Skoleholderen Stud. *Peter Thess*, som 1736 blev Klokker i Stege. Han havde udvist „uafsladelig Flid, været som et Eksempel, et Lys for de unge og gamle, æret og elsket af al Gejstlighed paa Landet“. Efterfølgeren *Hans Rostrup Carlsen* ffls. t. Damsholte Degnekald i 1744, en Søn blev Skoleholder i Hjertebjerg. I Fanefjord eller Sønder Sogn holdtes Visitats 1740. Embedets Bøger fandtes *der rigtig* og i god Orden. Præsten *Andreas Borch* prædikede over Proverbium*) 22,6 ret smukt. Ungdommen var skikkeligt, de confirmerede temmelig øvede; Scholen ogsaa; den mellemste Ungdom kun maadeligt. Nogle blev især alvorligen paamindede. Ellers kunde intet andet findes, end at Præsten gjør al Flid og har Omsorg for sin Menighed.

Student *Morten Reenberg Schmidt* tjente ved Skolen i 3 Aar og var tillige Substitut for sin gamle Fader, se Nyord, hvis Kald han nød fra 1747; men han var ikke glad for Degnelæsningen, som fandt Sted om Aftenen. Da der kun stod eet Lys paa Bordet, skete der megen Uskik i Krogene, han ikke kunde se. Han vilde derfor læse ved Dagslys, da „Dagens og Lysets Gerninger er de sande og sundeste“. Bispen vilde dog ikke være med til

*) Proverbia: Salomons Ordsprog.

„at pleje hans Magelighed“, men Schmidt holdt alligevel oftest Bylæsningen om Dagen. Saa var *Jonas Andersen*, fh. Udby, Skoleholder her, indtil han 1762 ffls. t. Bakkebølle. Han klagede over, at han ved Lejlighed var blevet „slet og ilde trakteret, endogsaa med Hug og Slag uden Aarsag“ af Sognepræsten *Jens Schjelderup*. Denne skildres som en stor, stærk og rask Mand. Han syslede med at dreje og snedkerere, var en rig Mand, men levede nøjsomt og ulasteligt. En Særhed hos ham var, at han bestandigt gik i Skindpels.

Under Visitatsen 1749 holdt Hr. Andreas Borch, en flittig, tro og lærd Mand, en grundig Prædiken over Prov. 8,17. En meget stor Samling af Børn og Voxne svarede med Forstand og med Bevægelse, saa alt var ræt glædeligt, at see Guds Vingaard blomstre. — De 2 næste Skoleholdere var *Peter Selmer*, ffl. t. Borre 1762, og *Nicolaj Rydahl*. Denne og Castensen i Haarbølle evnede ikke ret meget nu, noterede Bispen i 1788. Den ene laa stadig syg, og den anden havde faaet et Tryk i Brystet af en Vogn. Men den kønne gamle Degn Reenberg gjorde sig fortjent af de unge. Bispen erklærede ellers i 1805, at Rydahl havde været en fortjent Mand, nu gammel og skrøbelig. Mange Børn savnedes ved denne Visitats, en stor Del af de tilstedeværende havde aldrig tilforn været i Skole eller ikkun besøgt den nogle Uger eller faa Dage. Religionskundskab og Boglæsning var ikke til at forkaste, een skriver, ingen regner, faa har lært Salmer.

Efter Rydahls Død i 1811 maatte Degnen, Stud. *Jens Lund*, paatage sig Skolen, men han holdt *Peter Chr. Børresen*, fh. Udby, ffl. t. Skovhuse, som Medhjælper. Lund var gift med Skoleholder Castensens Datter, en Datterdatter af Degn Reenberg. Han døde 1819. Skolen havde nu 160 Børn, og man besluttede at gøre et Skolehus færdigt i Askby, som havde henstaaet en halv Snes Aar i ufærdig Stand. *Ivar Christophersen*, fh. Dragør Skole, fortsatte Skolen til sin Død i 1830. Der var i 1822 84 Børn, i 1829 104 Børn i Skolen.

2. Askby Skole.

Skolen blev færdigbygget i 1820, og *Poul Jensen Mørch* fra Hjelm Skole blev dens Lærer. 1822 og 1829 c. 70 Børn.

3. Tostenæs Skole.

Tostenæs Skole blev til i 1816, og *Hans Jensen Mørch*, Broder til forannævnte P. J. M., dens Lærer. Han havde „besøgt“ Vesterborg Seminarium. En brav Mand, siger Mynster i 1836, men baade han og Børnene skraalede for meget. 1829: 75 Børn.

4. Haarbølle kgl. Skole.

Peter Nielsen var Skoleholder her fra 9. Juli 1727 til sin Død 1748, saa *Rosenbech* til 1749, c. th. *Christian Ludvig Mossin* indtil 1763, *Caspar Jochum Castensen*, † 1802. Adskillige Børn, som havde søgt Degnens Læsning, svarede med Forstand og læste vel. Hoben havde været forsømmelig i 1788. Det samme gjaldt 1799. Castensen er gammel og sengeliggende og behøver en Medhjælper. Saa antoges *Halvor Malling* som Hjælper og efter Castensens Død som Efterfølger i Embedet. 1805: Børnene udviste godt Begreb af og Færdighed i Lærdommen, læste for det meste ret godt i forskellige Bøger og lærte Salmer. 12 skriver, 7 tillige gjort smuk Fremgang i Regning. Malling kaldedes 1807 til Kallehave, hvor man imidlertid ikke før 1810 var færdig til at modtage ham. Men han nød i Ventetiden nogle gamle Degneindkomster fra Kallehave. De sidste Lærere før 1830 var *Carsten Christensen*, † 1825, og *Jørgen Stauning*, Lx. Vesterborg. Vis. 1822: 90 og 1829: 86 Børn.

D. Magleby Sogn.

1. Magleby kgl. Skole.

Student *Mogens Christiansen Hillerøe* var Skoleholder i Magleby 9. Juli 1727—34, da han blev Sognets Degn.

Han havde forrettet sin Skoletjeneste „i al Fredsomlighed med alle, Ædruelighed og tro Flittighed“ og desuden hjulpet den afdøde Degn, Stud. *Wilhelm Bjørnsen Ravn*. Denne havde Præsten haft adskillige Episoder med. Han vilde saaledes ikke fjerne Sneen fra Trappen til Prædikestolen, ikke komme hen i Præstegaarden, da han mente, at Præsten kun havde lige saa langt til ham, som han til Præsten. Han nægtede at meddele Pastoren, at Folk samledes ved Kirketid. Desuden begyndte han sin Kirketjeneste for sent, satte Stak paa Kirkegaarden, hvor han lod sine Faar gaa m. m. Saa der var nok at kævles om, forstaar man. *Frands Farum*, ust., fh. Mandemark, † 1756. Visitats 1740 Christi Himmelfarts Dag: Præsten, Hans Wandal, prædikede over de sidste Ord i Evangelio. Der var stor Ungdom. Scholebørnene af tvende Scholer indtog fast den hele Kircke, og derfor først maatte expederes, og gaae ud; hos dem fandtes en ren Læsning og enfoldig Forklaring. Siden catechiserede Degnen, grundig, men noget højtravende; dog syntes, at han havde rette Begreb, og gik grundig til Værks. Der fandtes mange blandt Ungdommen vel oplyste og grundede, og vante til Bibelens Sprog, saa der kunde findes kiendelige Spor paa, at baade Præst og Degn have gjort god Flid. 1749: Den Prædiken Sognepræsten Hr. Achthon holdt over Act.*) 1,8, var upaaklagelig. Hand har og trolig arbejdet; og vedligeholdte det Vidnesbyrd samme Menigheds Ungdom har, om Lyst til Guds Ord. Derimod blev meget klaget over, at Scholebørn bleve saa meget forsømte. Forældrene lovede offentlig i Fremtiden at holde dem flittigere til Scholen. Hos Degnen blev et og andet erindret.

Baade *Bertel Laurentius Reerslev* og *Jens Jørgen Niemand* ffls. t. Mandemark, og Stud. *Johan Christopher Schmit*, † 1795, var en Søn af Sognedegnen, som han hjalp og efterfulgte. Faderen havde Skyld for at forsømme sit Embede, og i 1764 stilledes han for en Provsteret,

*) Act: Acta Apostolorum, Apostlenes Gerninger.

fordi han tillod sig „Stavsgreb“ ved Bylæsningen og „Haargreb“ under Katekisationerne i Kirken, ogsaa „Nævehug“ forstod han sig paa. Og han kritiserede formasteligt Personer, der meldte sig til Altergang. Han idømtes en større Mulkt og maatte afgive Æreserklæringer til forskellige Personer. Ved Visitatsen 1788 prædikede Sognepræsten Sandal grundigt og smukt og katekiserede fyndigt med Liv og Varme. Degnen lod sig repræsentere ved sin Søn. I Skolen var mange Børn, der fremlyste god Virkning af Præstens Skole-Katekisation. De, som havde bivaanet samme, kunde deres Børnelærdom, en Del svarede paa Bibelhistorie, skikkelig Læsning. Skoleforsømmelserne i alle Henseender maadelige. Schmit er flittig.

Schmit forrettede baade Degne- og Skolekald til sin Død, hvorefter *Johan Martin Hansen*, Lx Blaagaard, kaldedes som Skolelærer og Kirkesanger. Han døde 1833. Under Visitatsen 1799 viste det sig, at Hoben var slet, Boglæsning ussel, kun faa læste skikkelig og kendte lidt af Børnelærdommen. 1805: Saa godt som ingen Skolegang, nogle Børn møder enkelte Dage, men de fleste Forældre holdt sig til Genstridighed imod alle Formaninger og holdt dem helt forsætlig tilbage uden al antagelig Aarsag, da Skolens Lærer er lige saa agtet som duelig. Forældrenes Modvillighed maa her andrages for Amtmanden til behørig Foranstaltning efter Anordningen. 1822: 55 Børn, g. tg. mg. Hovedregning saa godt som intet. Læreren havde selv paa egen Bekostning maattet anskaffe en Bibel, derimod er een i Mandemark. Dog er de ikke saa fattige, som de klynker. 1829: 75 Børn.

2. Mandemark kgl. Skole.

Frands Farum ledede Skolen 20. August 1727—34, *Anders Nielsen*, † 1744, *Andreas Salling*, † 1747, *Magnus Bojesen* afgik 1752, og Stud. *Broderus Riisbrigh* resignerede ugrundet den 30. Juli 1754. Han havde tidligere været Lærer ved Vajsenhusene i Halle og Wærningero

og 5 Aar i Norge. Nu tog han Plads som Kateket ved Grev Stolbergs Vajsenhus i København, hvorfra han kaldedes til Degn i Torup fire Aar efter, senere til Nykøbing Degnekald, som han frasagde sig i 1760, saa han har haft Flyvegriller. Cand. theol. *Bertel Laurentius Reerslev* virkede her, indtil han 1768 blev Degn i Damsholte, *Jens Jørgen Niemand*, † 1777, *Hans Jørgen Niemand* afgik 1786, og *Christen Kibsgaard*, † 1801. Ikke mange kunde læse i Bog eller forstaa deres Børnelærdom i 1788. Kibsgaard ikke oplagt til Skolehold.

Der var stor Forsømmelse i Skolen, da *Hans Jørgen Leegaard*, fh. Borre, † 1825, i 1805 visiteredes af Balle. Af 85 Børn havde de fleste aldrig været i Skole eller kun enkelte Dage. „En Ligegyldighed, som hartad bliver magelig“. 16 Børn læste vel i Bog, dog maatte Stavning øves, to havde begyndt at skrive, een læste Bibelhistorie. Mængdens uovervindelige Lunkenhed i Henseende til deres Børns Oplærelse bør der engang raades Bod paa. 1822: 60 Børn, Leegaard har været Discipel i Vordingborg latinske Skole, er en højst maadelig Lærer. Hansen i Magleby er ikke uduelig, men maa være doven. Skolevæsenet i dette Pastorat er det sletteste paa Øen. tg. tg. tg., ingen Hovedregning. — *Hans Madsen* havde derefter Skolen i mange Aar, 1829: 90 Børn.

3. Bussemarke Ekstraskole.

I Bussemarke læste *Hans Pedersen* med Børnene ved 1775, *Mathias Jensen*, fh. Nyord, nævnes 1818—20.

E. Borre Sogn.

1. Borre kgl. Skole.

Borre Skole begyndte den 9. Juli 1727 med *Peter Lützov* som Skoleholder. Ved hans Død i 1752 klagede Præsten *Jens Engell* over, at han havde haft saa daarlige Hjælpere. Degnen, Stud. *Arnold Møller*, endte sine Dage

i Drukkenskab, den næste Degn, Stud. *Conrad Retchen*, 1723— † 40, var en lige saa slet Person, han havde dog Villie, men ingen Evner. Og Peter Lützov var i sin høje Alder meget tunghørig og tyksynet. I 9 Aar havde Engell forrettet Skoletjenesten 2 Gange daglig for at bøde nogenlunde paa den, og paa 20. Aar havde han indfundet sig ved Degnelæsningerne i Byerne for at holde den uforstandige Ungdom til Lydighed og Højagtelse for Guds Ord og deres Lærer, saa han havde været baade Skoleholder, Degn og Præst. Visitats 1740: Sognepræsten Jens Engell prædikede over Galaterbrevet 4,19 kun maadeligt, skulde synes noget, men uden Kraft. Scholeholderen har lært Børnene vel at læse i Bog, og uden til; men havde ingen Gaver til at cathechisere. Degnen var og nys ankommen og derfor lidet øvet. Ungdommen fandtes meget maadelig, ja, slett, naar der blev spurgt det eenfoldigste med andre Ord, saa vidste de intet. All Skaden over alt kommer af foreskrevne Formular-Forklaringer, som maa læres uden ad, hvorved de undervisende sparer Umagen. Derefter blev min Slutningstale indrettet, med Formaning og Opmuntring. Kirken fandtes smuk, stor, og vel holdt vedlige. 1749: *Søren Bredal*, en from, men svag Mand holdt en bevægelig Tale over Dagens Evangelium, hand er øvet i at cathechisere, hvoraf Ungdommen har indhøstet god Frugt, men Skoleholderen fandtes For sømmelse hos, at derfor de smaa ej kunde svare, som de havde burdt.

En meget afholdt Mand, *Peter Ammentorp*, var Skoleholder her i 10 Aar, indtil han efter Præstens og Menighedens Ønske i 1762 blev Sognets Degn, hvilket skete efter kgl. Reskript, fordi han var ustuderet. Cand. theol. *Peter Selmer*, fh. Dame Skole, blev Kordegn i Stege 1776, *Hans Jørgen Leegaard* ffls. t. Mandemark i 1801. Mange Børn var forsamlet ved Visitatsen 1788, ikke faa læste smukt og havde sundt Begreb i deres Børnelærdom. Men de fleste var ringe, da Forældrene ikke holdt dem til Skole. 1799: De fleste læste godt, havde lært Salmer, god Religionskundskab.

En stor Børneflokk paa 150 undervistes 1801—22 af den maadelige Lærer *Gjerhardt Christian Bagger*, fh. Nyord. I 1819 maatte han tage en Medhjælper, *Jørgen Nielsen Hansen*, som han lønnede med 50 Rbd. Sedler; Sognet tilstod Hansen andre 50 Rd. for ogsaa at undervise Børnene fra Nørre Vestud, indtil der blev opført en Skole derude. Men Natten mellem den 21. og 22. Februar 1822 stak Hansen af fra Borre og Vestuds Skolehold. Visitats 1805: Mange Skoleforsømmelser, en Del svarede godt i Religion, ikke uden Indsigt og Eftertanke. Boglæsning meget ufuldkommen, 3 skriver, lært Salmer, men skødesløst og meget glemt. — Eftermanden, Stud. *Kjeld Peder Hagenstrøm* ffls. 1823 til Sørbymagle. Vis. 1822: 104 Børn, g. gx. Bogstaver og Stavelser. De fleste, som havde skrevet, var konfirmerede til Paaske. Hagenstrøm er just ikke meget stærk i Katekisation. Dog gaar det. — Saa kom *Niels Christian Nielsen*, Lx. Jonstrup, 1823—†64. Vis. 1829: 120 Børn. Han har endog overdreven Iver, skraaler slemt og gebærder sig ilde, dog duelig, noterede Biskop Mynster i 1838.

2. Raabymagle Skole.

Der blev ikke Skole i Nørre Vestud, men i Raabymagle fra 1820, da *Jacob Linde* ansattes ved Skolen. Visitats 1822: 41 Børn. Linde har været i Vordingborg latinske Skoles nederste Lectie og siden Officer ved Landeværnet. Han har et meget nyttigt Begreb baade paa at katekisere og at regne i Hovedet. Men Herren er næsvis, skønt hans Opførsel ellers er god.

F. Elmelunde Sogn.

1. Hjertebjerg kgl. Skole.

Skolens første Leder, *Jacob Christensen Rydahl*, 9. Juli 1727—39, var flittig og sang godt. Paa den Tid var den stridslystne Hr. *Nicolaj Jæger* Sognepræst her. Han

førte Klage over, at Bønderne red Sommer i By, og lod Degnen indstævne for en Provsteret, fordi han „baade inden i og uden Kirken beviser sig meget uærbødig, ulydig og opsætsig“ imod Pastoren. Ogsaa med andre Klager bombarderede Jæger sin Biskop, som i Regelen overhørte dem. *Mathias Præstøe* var ved Skolen i 35 Aar til 1774, da han ffls. t. Svensmarke. Visitatsen 1740: Præsten Johan Philip Plesner, en god og lærd Mand, gjør ogsaa megen Flid, men har Skade paa sine Øien, og frygter at han bliver blind.. Skriver ikke sine Prædikener og kand ikke læse dem. Hand prædikede over 2. Peters Brev 3,18, opbyggeligt og lærd, men saa lavmælet, og uden Fyrighed, at hand kunde prædike i Søvn. Ungdommen var ialt 35, deraf endda 2 Trediedele Scholebørn. De smaa læste vel i Bog. Scholeholderen god, flittig, dog enfoldig. Degnen er en Mester til at cathechisere. Ungdommen var ret kiøn, især de confirmerede. 1749: Hr. Plesner prædikede over første Korinthierbrev 4,3. Hos alle smaa og voxne stor Vankundighed, at det var overmaade sørgeligt. Menigheden er, siden hand maatte afstaa Embedet, bedre bleven forsynet med en oprigtig Præstemand Hr. Hagen, der nu med Flid arbejder paa, at Guds Kundskab maa plantes, og deraf med Tiden Frugt ses.

Til den flittige *Carl Christian Rostrup*, 1774—86, sendte Bønderne gerne deres Børn. Han blev Degn i Borre. *Hans Riber*, Degnens Søn, afgik 1788. Ved Visitatsen s. A. anviste Biskoppen, hvorledes han skulde vække til Eftertanke og paadrive Boglæsning. *Christian Sinding Lindet* døde 1790, 39 Aar gammel, Stud. *Christopher Hersleb Høyer* blev i 1795 tillige Sognets Degn. Degneboligen laa i Raabylille, hvor han selv underviste nogle faa Børn. I Hjertebjerg havde han *Niels Frederiksen Møller*, fh. Kjeldbylille. De Dage, han holdt Bylæsning, sendte han sine Børn til Møller. Vis. 1799 i Hjertebjerg: Et stort Antal Børn forsamlet, mange svarede med Forstand og Færdighed, god Boglæsning. Møller underviser og katekiserer godt. I Elmelunde Skole faa Børn, god Frem-

gang i Religion, Læsning god. Høyer kan godt undervise. 1805: Een til fire lærte at regne og skrive. Hjertebjerg Skoles „duelige Lærer Møller fortjener Opmuntring. Gud styrke ham“. Ogsaa i Elmelunde Skole gik det ret godt. Her havde eet Barn tillige lært lidt Geografi efter Landkort, fire skrev og regnede. „Høyer baner sig Vej ved fortvarende omhyggelig Flid til Yndest og Kærlighed.“

Man ønskede Sognet delt i 2 Skoledistrikter, men det kunde ikke ordnes, før Degn Høyer afgik. Efter Møllers Død i 1813 tog Degnen sin Søn, *Christian Lind Høyer*, Lx. Jonstrup, til Medhjælper. Han havde fra 1818 alle Børnene i Hjertebjerg Skole, som han fik Kaldsbrev paa i 1820. Visitats 1822: 116 Børn. 1829: 61 Børn. Biskop Mynster siger om C. L. Høyer i 1838: mangler ikke Evne, men Lyst og Flid, og saa skal han være drikfædig, dog ikke i sit Embede.

2. Raabylille eller Elmelunde Skole.

Degnen Høyer døde 1822, og saa blev der selvstændig Skole i Raabylille gamle Degnebolig, hvor *Johannes Sørensen*, Lx. Jonstrup, fh. Agersø og Haldagerlille, underviste 1823—51. Det gik ikke saa godt. I 1838 havde Skolen ikke engang et Kateder. Sørensen er en Stakkel; det gaar usselt, skriver J. P. Mynster.

G. Kjeldby Sogn.

1. Kjeldbymagle kgl. Skole.

Sognepræst *Niels Theilgaard*, der virkede her 1673—84, havde bygget et Hus ved Kirken paa Præstegaardens Grund, bestemt til et Enkesæde, men naar der ingen Præsteenke var, skulde Huset anvendes til en Skole. Men da der nu blev oprettet en Skole i Byen, vilde Huset alene være til Enkesæde. Theilgaard var en sprogkyndig Mand, der ogsaa drev botaniske Studier.

Den kgl. Skole begyndte med den ustuderede *Niels*

Andersen, 9. Juli 1727— † 45. Ved Visitatsen 1740 prædikede Præsten Jens With over Marcus 13,33—37. Skoleholderen cathechiserede smukt, Degnen passabelt; Præsten er for gammel og skrøbelig. Ungdommen befandtes ikke at være den sletteste paa Landet, saavidt Læsningen angaar, syntes og ikke ganske uden Begreb, og med nogen Øvelse kand snart blive god. Eftermiddagen besaae Tugthusets Lejlighed ved Stege.

Ved Visitatsen 1749 var Stud. *Marcus Christian Strunge*, fhv. Informator, Skoleholder her, 1745— † 62. Hr. Ludvig Stoud, en god Mand, prædikede over Søndagens Evangelium ret godt, og har været, med Degn og Skoleholder flittig i Menigheden, hvorfor og Børn og Ungdom vidste vel at rede for sig. — *Jørgen Jensen Huulbech* var her kun fra April til Oktober 1762, *Peder Hansen* afgik 1768, *Carl Christian Rostrup*, f. i Dame Skole 1745, ffls. t. Hjertebjerg i 1774, *Hans Jacob Rasmussen Raae* afgik 1783, og den ustuderede *Niels Hjorth* døde 1820. I hans Tid var *Niels Ballum* Sognepræst her. Han havde først været Vinhandlersvend, blev gift med en Datter af *Hans Christian Ørsted*. Det hedder i hans Eftermæle, at han var et mærkeligt Eksempel paa, hvorledes en brændende Lyst, et bestemt Forsæt og utrættelig Flid, endog uden synderligt Talent, kan komme til Maalet. Ved Visitatsen 1788 prædikede han grundigt, tydeligt og alvorligt. Hans Katekisation ikke at laste. Degnen Beck, en smuk gammel Mand af et muntert Sind og Helbred, synger endnu i sit 81. Aar ganske kønt og katekiserer med Liv og Færdighed. Alle gode Gange er tre, sagde den Israelske Olding. Jeg skal endnu den tredie Gang ringe og katekisere for Bispen, førend jeg dør, og denne Glæde ønsker jeg baade ham og mig af ganske Hjerte. Over Præst og Degn blev ikke klaget i Menigheden, men over Skoleholderen i Kjeldbylille. I Kjeldbymagle Skole læste Børnene ikke saa vel, heller ikke forstod de saa vel, hvad de havde lært. Imidlertid da nogle faa viste sig til Fornøjelse, og Skoleholderen besidder

Menighedens Yndest, uddelte jeg 8 Præmiebøger for ej at levere Rum til Klage over Partiskhed, som ellers var paafulgt, om denne Skole i slig Henseende skulde have nydt mindre Fortrin end den anden. Saa god Bonden er, og saa meget jeg elsker ham, ved jeg dog, han skal omgaas med Varsomhed. Skoleholder Hjorth er hverken flittig, ej heller synderlig oplagt til Katekisation. Imidlertid lovede han Bedring og lod sig vejlede af mig til at fatte en bedre Undervisningsmaade.

Til Visitatsen 1799 kom mange Børn, som ellers ikke søgte Skole. De flittige svarede vel med Forstand, de fleste var svage, Boglæsning for mange ikke vel bestilt. — Efter Degnens Død 1801 nedlagdes Degnekaldet; Degneboligen solgtes for 600 Rbd. Visitatsen 1805 forløb ikke godt. Hjorth har ingen Lyst til at undervise, gør sig ingen Umage og forstaar ikke at adskille Mening og Indhold for Børnene. Denne ugudelige Vankundighed, som her tager Overhaand, maa nødvendig afskaffes. Faa Børn vidste lidet af Katekismus uden at fatte Meningen og kunde ledes til taalelige Boglæsning i forskellige Bøger. Kun to af de bedste Børn var undervist anstændigt. Hjorth bør holde sig en Medhjælper eller i andet Fald berede sig paa Tiltale efter Loven. — Hjorth holdt derefter et ungt Menneske fra Stege ved Navn *Johs. Andr. Jensen*, der i sin tidlige Barndom havde brækket sin højre Arm. men skrev ikke slet med venstre Haand og iøvrigt havde gode Kundskaber. Han lønnedes med 30 Rd. plus Kost af Hjorth. Fra 1814 var *J. P. Eskildsen*, se Vallebo, hans Hjælpelærer. Fra den Dag af, da Hjorth blev Kirkesanger, maatte han afstaa 6 Rd. til Læreren i Kjeldbylille, indtil en Skole blev oprettet i Spejlsby. Student *Johan Christopher Bertelsen* var Skolens Lærer i mange Aar fra 1820. Visitats 1822: 4 mg. 1829: 52 Børn.

2. Spejlsby Skole.

Paa Grund af den lange Skolevej udeblev Børnene fra Spejlsby fra Skolen i Kjeldsby. Og i 1811 fremsatte

Bymændene Krav om at faa egen Skole, hvilket ogsaa skete i 1815, da ny Skole opførtes. Her begyndte *Jørgen Larsen*, fh. Øverød, Skolen den 22. Januar 1816. Han kaldedes til Landerslev Skole i 1820 og afløstes af *Jens Herman Bendtsen*, Lx. Jonstrup, † 1825. Vis. 1822: g. gx. g. g. Sadelmager *Simon Frederik Schrøder*, fhv. Hjælpelærer i Everdrup Sogn, modtog nu Skolen.

3. Kjeldbylille Ekstraskole.

Omkring 1785 indrettedes denne Skole, hvor *S. J. M. Præstøe*, ffl. t. Svensmarke 1787, og derefter *Niels Frederiksen Møller*, ffl. t. Hjertebjerg, virkede først. Næsten alle Bymændene var meget vrede over, at Møller fik Skolen, endnu mere over, at hans Svogre i Byen overtalte Præsten til at indsætte ham. Han havde ikke været fordelagtig bekendt af Karakter, Sæder og Skikke, sagde Bymændene, som klagede over ham under Visitatsen 1788. Biskop Balle hørte lidt paa dem og anmodede dem saa om at give Møde i Skolen paa nærmere fastsat Tid. Det gjorde de, og imidlertid visiterede Bispen.

Børnene læste vel i Bog og kunde færdig gøre Rede for Katekismus ikke uden temmeligt Begreb om Meningen og Indholdet. 7 Bøger uddeltes. Skoleholder Frederiksen, som først var ansat for et Fjerdingsaar siden, havde dog bragt adskillige Børn i den Tid fra *Fibelbræt**) til færdig Boglæsning og viste derhos skikkelig Anlæg til Katekisation. Mod hans Duelighed kunde alt saa for det første ikke være noget at erindre. Heller ikke havde man noget paa hans Levned beviseligt at udsætte. Men Klagerne raabte kun paa, at han var bleven dem paatrængt imod deres Villie. Da nu Det kgl. danske Kancelli efter Sagens nøjeste Undersøgelse ved Skrivelse af 12. Februar 1788 havde bekræftet Amtmandens og Prov-

*) *Fibelbræt*: Et tyndt Bræt med et Haandtag. Paa Brættet er klistret Papir med trykte Bogstaver, ved hvilke Barnet lærer Alfabetet.

stens samt Præstens herved beviste Forholdsmaade, blev ej andet for sig tilovers at formåne Klagerne til Fred og Kærlighed, indtil en mere grundet Klage blev givet dem. Imidlertid opsatte de i samme Anledning en skammelig Klage imod deres Sognepræst, hvilken jeg derpaa lod undersøge. Den befandtes i alle sine Dele at være ugrundet. Dokumenterne desangaaende er i min Forvaring. Jeg gav da skriftlig Resolution i Brev til Provsten, som skulde dem forelæses og paa nærmere Forlangende i Udskrift tilstilles, at de maatte tilstede deres Lærere i Ro og Fred at passe deres Embede samt holde sig Pauli Regel efterrettelig, efter hvilken kristelige Tilhørere er forpligtede at holde Lærerne for saadanne, som skulde overmaade elskes for deres Gernings Skyld; men i Tilfælde af, at mindste beviselig Forseelse vederfaredes dem, kunde de frit melde sig, og efter mit Ønske helst vende sig til Det kgl. danske Kancelli, da jeg turde indestaa dem for, at den fuldkomneste Ret skulde blive dem tilkendt. Siden hørtes ingen videre Bevægelse. Men at Avind og Bitterhed mod tvende Bymænd, som var Skoleholderen beslægtede, og som havde paadraget sig et uforsonligt Had ved at drive paa Udskiftning, opflammede al deres Vrede og Harme, er dog nok lagt for Dagen. Man tror næppe, hvorvidt en Bondes Hævnelyst kan strække sig, naar først han bliver ophidset. Hvad man regnede Præsten til Forbrydelse, var just hans Iver i at holde over de kgl. Anordninger. Han er en duelig Mand og meget retsindig.

Saaledes fremsatte Balle Resultaterne af sin Undersøgelse. Men Bønderne lurede paa Lejlighed til „frit at melde sig“ i Kancelliet. Og i 1792 indsendte de en Klage over, at Møller gik for meget paa Jagt, straffede Børnene for haardt og nogle Gange havde været beskænket. Præsten kunde ikke tiltræde deres Klage. Sagen gik sin Gang. Og Kancelliet afviste Klagen.

Efter Møllers Forflyttelse havde Skolen følgende Lærere: Husmand *Pedersen* til 1799, *Morten Andersen*,

der afgik 1824, *Peder Jensen*, Lx., ffl. t. Ejby 1829, *Hans Christian Lund*, ffl. t. Svensmarke 1830, og *Lars Knudsen*, † 1853. Fra Sogndegnens Død i 1801 var de tillige Kirkesangere, da Skolen blev en Hovedskole. Børnene fandtes vel underviste i 1799. Ogsaa i 1805, da de havde godt Begreb om deres Børnelærdom, læste vel i forskellige Bøger, havde lært Salmer og begyndt Bibelhistorie. Men ingen skrev. 1822: gx. tg. Religion Udenadslæsning. Ingen Regning. Skolelærer Andersen trænger til Afløsning, 68 Aar gammel. 1829: 94 Børn. Om Lars Knudsen siger Biskop Mynster i 1838, at han hverken har Lyst eller Duelighed, katekiserer daarlig og skaber sig ilde.

III. HAMMER HERRED

A. Vejlø—Vester Egesborg Sogne.

Det barnløse Ægtepar, *Henrik Lindenov* og *Sidsel Lunge*, gav paa Mandens Dødsleje i 1653 en Kapital paa 1200 Rd., udsat til 5½ pCt., hvis Renter skulde gaa til Løn for et forenet Skolemester- og Birkeskriverembede i Vejlø med 26 Rd., nemlig 18 Rd. for Skole- og 8 for Skrivertjenesten, dels til Gaunø Godsdes Fattige, 40 Rd., fornemmelig til Gaardmænds og Husmænds Enker. Renteudbetalingen begyndte straks fra Gaarden. Men Fundats oprettedes først efter *Sidsel Lunges* Død i 1757, da hendes Arvinger under 15. April s. A. gjorde vitterligt:

At eftersom vores gode Salig Datter, Søster og Møster, velbyrdig *Sidsel Lunge* Salig *Henrik Lindenovs* til Gaunø haver paa det yderste været begierende, at der maatte gøres Fundats for de 1000 Rd., som hendes Husbond har givet til de fattige ved Gaunø, og at Renten aarlig maa erlægges, hvoraf til en Skolemester i Vejlø at nyde 18 Rd., som er Renter af 300 Rd., det øvrige til de fattige udbydes, saa have vi funderet og givet 1000 Rd., som vi nu levere og skal staa paa Rente, og Ren-

terne aarligen til 1. Juni ufejlbarligen erlægges til Gaunøgaards Ejere og Besiddere, som dem til Sognepræsten skal levere. Præsten betaler da 4½ Rd. hvert Kvartal — 11. Juni, Mikkelsdag, Jul og Paaske — til Skolemesteren, som for dette skal være pligtig til at lære de fattige Børn, som Patronen anviser, for intet, og er samme fattige bevilget 2 Rd. til Papir. De andre, hvis Forældre Gud med Middel har velsignet, skal hver give ham en dansk Skilling ugentlig. Skolemesteren skal være en skikkelig og kvalificeret Karl til at undervise Ungdommen og informere dem baade i deres Katekismus og lære dem at læse, skrive og regne... De øvrige 40 Rd. skal gives fem af de mest fattige og sengeliggende paa Gaunø Gods, hver 2 Rd. pr. Kvartal. — Fru Lunge paalagde sluttelig Familien at holde et vaagent Øje over Legatets rette Anvendelse og gav Bispen Paalæg om at se Regnskabet ved Visitatserne. Fundatsen underskrevs paa 3 ligelydende Dokumenter, et til Gaunøs Ejer, et andet til Biskop Hans Svane til Forvaring i Stiftskisten, og det tredie i Vejlø Kirkestol*) indskrevet.

Ved Vejlø Præstegaards Brand 1712 og ved den store Brand 1728 i København brændte de 2 Parter af Testamentet, men Geheimeraad *Otto Thott* sikrede Gaunøs Fattige det tilskrevne Beløb ved Skøde en første Prioritet i Gaunø Gods den 8. December 1737, og Skoleholderen lønnedes derefter af Godset med 32 Rd., af hvilke de 18 stammede fra Fru Lunges Legat.

1. Vejlø Legatskole.

Legatskolen i Vejlø sattes i Gang allerede i 1653. Til Tider søgtes den kun ringe. Sognepræsten oplyser i 1735, at der sjælden kom andre Børn til Skolen end de anviste fattige, skønt Skolemesteren „endnu i sin korte Tid, for

*) *Kirkestol* eller Kirkestol-Bog: En Fortegnelse over Kirkens Indkomster, Rettigheder og Ejendom.

saa vidt hans Arbejde og Undervisning, er upaaklagelig“. Det var nedennævnte Knud Normann, der lige var kommet fra Mesterlectien i Odense latinske Skole. Han blev Student tre Aar senere.

Provst *Thomas Borch* oplyser i sin Forklaring af 7. August 1742 om Herredets Skolevæsen, at Vejlø Skole bestaar af 10 Fag Mur- og Bindingsværk, og at den fra Nytaaret s. A. er for det ganske Sogn. Skolelønnen er 30 Rd., 6 Læs Hø, 4 Læs Halm, 26 Læs Tørv, Græsning til 2 Køer og 6 Faar. Saaledes søgtes altsaa Skoleforordningens Bestemmelser opfyldt. De 2 Rd. gik til Skrive-materialer, jvf. Legatet.

Følgende nævnes i Skoleholder- og Birkeskriverembedet: *Nicolaj Nielsen* 1684— † 1700, *Søren Jensen Blok*, † 1703, *Lorents Jacobsen* til 1705, *Anders Hermansen* til 1713, *Larsenius Hansen Drejer*, Stud., ffl. t. Enø 1728, *Jørgen Wolgast* til 1732, *Christian Iversen Borch*, † 1734, *Knud Olufsen Normann*, ffl. 1749 til Roholte Degnekald, men fem Aar efter kaldet til Degn her. — Den 18. August 1740 visiteredes Pastoratet. Præsten, nu Provst *Thomas Borch*. Privatim ut supra (ø: Pr. som ovenfor, nemlig i Næstelsø). Præsten prædikede over første Korinthierbrev 15,58, smukt og opbyggeligt. Scholeholderen havde lært Børnene smukt at læse i Bog, ogsaa noget øvet dem. Degnen catechiserede passabelt, men alt med tilvante Spørgsmaal og udenad lærte Svar. Præsten bedre. De confirmerede synes at have bedre Begreb, end de kunde forklare sig. Kirken var smuk og vel holdt ved lige.

Sognepræsten *Magnus Hammer* var vel tilfreds med den næste Skoleholder, Student *Lorents Arff*, † 1760. Men „Skoleholderen i Vejlø, som tillige er Birkeskriver, mener, at den Jurisdiktion skal prævalere (ø: gælde mere) for den anden. Her i Vejlø trænges til al den Manuduktion, som kan ske. Det er sikkert Bispens bekendt, hvorledes Ungdommen i Hammer — gid jeg maatte skrive Hammers — Menighed med Skoleholder *Thorn* er opbyggt (1754). — Den 4. Marts 1751 visiteredes i Vejlø. Hr. *Magnus*

Hammer, en ung, gudfrygtig Mand, der med Retsindighed iagttager sit Embede, prædikede saa grundig som opbyggelig over 1. Korinthierbrev 2,2. Skolebørnene i Annexet Wester Egitzborg bedre end de af Hovedsognet, thi Skoleholder Ring er mere flittig end den anden. De unge, Præsten, den Tid han har været der, har antaget til confirmation, ret gode og fandtes ligeledes blant de andre adskillige, som svarede til Fornøjelse.

Mellem Hammer og den følgende Skoleholder *Jacob Johansen Canarius*, 1760—71, gik det ikke altid fredeligt til, og Canarius optraadte uartigt imod Præsten i hans Præstegaard 1767. Provsten maatte forlige Parterne, bad Hammer om at vinde Skoleholderens Kærlighed, og denne om at udvise Ærbødighed imod sin Præst, thi han var gaaet for vidt og burde have en Erindring om Flid og om Agtelse for Præsten, at „andre Skoleholdere ikke skulde tage Anledning til lidet at agte paa Præstens Formaninger.“ Canarius blev Birkeskriver paa Møen, og Degnens Søn, *Oluf Knudsen Normann*, kaldedes i Stedet. Han var ustuderet, men havde en Tid virket i Næstved Skole, nu haabede han engang at blive Faderens Efterfølger, men han var langt fra saa stabil en Mand som denne. I 1772 spekulerede han paa at blive Degn i Snesere, hvorfor han betroede Bispem, at han her havde „alt forrettet af Guds Naade med muligste Flid, upaaklagelig“. Nu havde han trolovet sig med Sneseredegnens Datter, og hendes Fader vilde gerne afstaa Embedet til ham imod at nyde frit Ophold, Kammer, Varme og Lys m. m. i Degneboligen samt 10 Rd. aarlig. „Nyder jeg denne Lykke — dette den almægtigste store Gud selv lægge Naade til for sin Søns Skyld — skal jeg ved den Helligaands Hjælp stræbe med muligste Flid ej til samme nogensinde gøre mig aldeles uværdig, som desværre alt for ofte sker, endog af studerede i Embeder, hvilket ej alene er syndigt, men endog giver stor Forargelse, over hvilke Kristus selv raaber Ve!“

I 1785 tog Oluf Normann Plads som Skriver paa Fuirrendal, men fortrød det to Aar efter, thi han ønskede „at

være i et saadant Fag, hvori jeg kunde finde Lejlighed til at udbrede Guds Ære og forarbejde mit med mines evige Vel“. Hans gamle Fader trængte til Støtte, skrev han til Bispen, og Bønderne vilde gerne have ham tilbage til Skolen, hvor det ikke gik godt for Tiden. Han ønskede naturligvis ikke den nuværende Skoleholder afskediget, men maaske hjulpet til et andet Levebrød. Normann havde ikke Held med dette fromme Foretagende. Den fungerende Skoleholder *Hans Albrecht*, 1771—93, sad urørlig. Da han afgik, beholdt han Birkeskriverembedet indtil sin Død, og Normann afløste ham paa Kontorstolen. Men Forbindelsen mellem Skole og Birkekontor holdt nu op for bestandig. Ved Visitatsen 1787 fremskinnede nogle ypperlige Hoveder blandt den øvrige Flok, hvis Forstandighed jeg maatte glædes over. De fleste kunde deres Kristendom ganske vel og læste for det meste godt i Bog. Albrecht, som er en skikkelig Mand, har dog sin Kone mest at takke for det Gode, her udrettes, thi jeg mærkede let, at hun vidste bedre Besked med Børnene end han. Katekisationen vil heller ikke flyde for ham.

Da den gamle Degn Normann i 1793 ønskede at afstaa Degnekaldet, vilde Reetz Thott besætte det med en Student, men Kancelliet ønskede det nedlagt. Man enedes sluttelig om, at den nye Skoleholder *Rasmus Wissing*, Lx. Blaagaard, † 1842, skulde have baade Skole og Degnekald efter Normanns Afgang imod at afgive 20 Rd. aarlig af Degneindkomsterne til Skoleholderen i Vester Egesborg. Normann trak sig tilbage i 1795 og døde Aaret efter. Han nød Pension af Kaldet. Præsten skrev følgende smukke Ord om ham i Kirkebogen. Han var en værdig Olding, blev 86 Aar gammel, som bestandig udmærkede sig ved Flid i sit Embede, saa længe han havde mindste Evne dertil, da han ingen større Glæde følte end sine Pligters Udøvelse. Han har staaet i Embede som Skoleholder og Degn i 60 Aar, gift her med Enken efter Skoleholder Borch.

Fra Visitatsen 1799, der gik nogenlunde, skriver Bispen: Wissing kan vel undervise, men gjorde sig ikke

Umage, hvorfor han blev erindret. Han holder en Assistent, som ikke er meget passende for en ung Mand. 1805: Wissing synes ikke at anstrenge sig for Ungdommens Oplysning, men behandler alt med Kulde og Ligegyldighed. Skolegangen er meget forsømt. 1815: mg. g. mg. tg. tg. Wissing er duelig, har gode Gaver til at katekisere, men hans Foredrag er ikke levende nok, hvilket jeg især bemærkede i den bibelske Historie. Han er en af de gamle Seminarister fra Blaagaard. 1824: 99 Børn, mgx. mg. gx. g. — Under 4. Juli 1812 godkendtes en ny Skoleplan. Fire Aar efter nedstyrede en Del af Skolehuset. Vinduerne faldt ud af Ælde. Huset var solgt, ny Skole under Opførelse.

2. Vester Egesborg kgl. Skole.

Nogle Gaarde af Næstelsø henlagdes 1721 til Vester Egesborg Skole, der nød Hartkornsydelsen. Men Børnene søgte Næstelsø Skole. Da Ejeren af Rønnebæksholm i 1740 stod for at skulle skaffe Skole for sine 8 Gaarde i Myrup By, tingede han dem ind i Vester Egesborg Skole imod 8 Mk. og 8 Læs Tørv til Skoleholderen.

Byens første Skoleholder hed *Mathias Thuresøn*, 1722— † 44. Han jordedes i Kirkens Gulv og fik en smuk Omtale af Sognepræst Borch: „Han var en verdslig Mand, der gennem adskillige fata og Forandringer kom til Skolen, dog i Sandhed har tjent vel, levet skikkelig, lært flittigt. Paa sin Maade med Katekismens Ord, at Ungdommen har reciteret reelig. Nu er Manden gammel, i nogle Aar tunghørig og er bleven mere, har dette Aar hjulpet sig med Klokkeren i Byen, som han føder af sin fattige Formue til det samme. Endnu i sin Alderdom ved et nyt Ægteskab 1733 har 2 Børn og lever under Guds Kors bekymret over sin Tilstand og besværlig, dog gudfrygtig, stedse i Skolen og ved Ungdommen af en synderlig Lyst og Drift, han har til Gerningen“.

Ogsaa Efterfølgeren *Hans Ring*, 1745— † 61, 42 Aar gammel, rostes af Sognepræsten Magnus Hammer: „Han

er saa brav og skikkelig en Mand i Lærdom og Levnet, at han aldrig kan forlanges bedre“. Den næste Skoleholder, *Peder Hansen Borg*, døde 1784, og c. theol. *Niels Nørbech* døde 1787, 25 Aar gammel. Ved Visitatsen s. A. læste en Del Børn ferm, nogle maadelig, og i Børnelærdommen savnedes Eftertanke. Nørbech er nylig død. Hans Broder, som skulde være Efterfølger, fik Anvisning til nyttig Læremaade. — *Andreas Lützhøft* forrettede nu Skolen til 1794, derefter *Conrad Henrik Obenhausen*, Stud., indtil 1811. Under Visitatsen 1799 fandtes god Boglæsning, smukt Begreb og god Forstand i Børnelærdommen. Men i 1805 lød det: Obenhausen er uflittig, katekiserer hel maadelig og fik Paamindelse, ogsaa indtegnet i hans Skolejournal. Jeg skønnede, at han ikke har fortsat sin forhen udviste Flid, men er bleven lunken og ligegyldig. Han maa indstændigen anstrenge sig, saafremt han i Tiden vil undgaa Ansvar. Obenhausen maatte formentlig i 1811 staa til Ansvar. Han døde 1827, 79 Aar gammel, en Datter ægtede Lærer *Gundorph*, Karrebæk.

Omkring 1790 kom en lille elleveaarig Angelbo ved Navn *Erik August Frederik Lützhøft* med sin Broder, en Mejeriforpagter eller Hollænder, senere Forpagter af forskellige sjællandske Herregaarde, her til Sjælland. Da Erik var ca. 25 Aar, slog han sig paa Skolevæsenet, først som Vikar i Søndersted 2 Aar, næst i Reinstrup $\frac{1}{2}$ Aar. Saa var han en Tid hos Hollænderen paa Bækkeskov, i 1811 deltog han i Flemmers Kursus og fik da Vester Egesborg Skole, idet han indgik paa at pensionere Obenhausen med 2 Td. Rug, 2 Td. Byg in natura samt de 20 Rd., Degnen ydede til Skolen, dog med 10 Rd. Afslag i Dyrtiden. Vis. 1815: Peter Lützhøft — saaledes nævner Bispen ham — har været 3 Maaneder i Kongsted, hvor han fik det Skudsmaal Ej ganske uduelig — hvilket jeg ogsaa gav ham. Kan ikke katekisere. Hans Opførsel er god. g? g. mdl. tg. tg.

De pæne Ord om Opførsel kan formodentlig tilskrives den venlige Sognepræst *Niels Sørensen*, der i Omtale

plejede at bære over med Lützhøfts Svagheder. Samme Præst havde tidligere sejlet som Skibspræst til Kina, og det siges om ham, at han „bevarede vel meget af Matrosen og Skipperen, var iøvrigt meget skikkelig, lagde meget Vind paa Jordbær og Fugle samt paa sin store pyntelige Have.“ Allerede Aaret efter Visitatsen siges om Lützhøft, at hans Duelighed kun var ringe, og at hans Opførsel ikke kunde roses. Han turede mere og mere frem i Drikfældighed, var ustadig og selvklog. Vis. 1824: 46 Børn, g. m. m. tg. Lützhøft drikfældig, advaret af Skolekommissionen og mulkteret i 1823. Jeg advarede ham om baade at gøre sig Flid og at forbedre sin Vandel, da jeg ellers ser mig nødsaget til at andrage paa hans Afsættelse. Denne Advarsel vil efter de flere, han har faaet, være den sidste.

Amtsprøbst Bøgh henstillede i 1826 til Lützhøft at holde en Medhjælper, men det afslog han, fordi Embedets Indkomster var for smaa. Imidlertid skete der ved Skolens Eksamen den 26. November 1828 noget, som fældede ham. Han skal ved denne Lejlighed have udvist en næsten uhørt Opførsel imod Reetz Thott. Pastor Sørensen iagttog i Tide Lützhøfts rasende Ansigtstudtryk og forhindrede derved, at han øvede Vold imod Baronens. Efter Eksamenens Slutning afholdtes et Skolekommissionsmøde, under hvilket man forespurgte Lützhøft, om han vilde afgive en Del af sin Lønning til en Hjælpepædagog. Han tilbød at give 4 Td. Rug, 5 Td. 2 Sk. Byg og 20 Rd., men han vilde ikke give Hjælperen dagligt Underhold. Det mente han, at Skolelærer-Hjælpekassen kunde bekoste, men denne Institution, som et Amt iflg. Skoleloven af 1814, § 63, skulde forvalte, kunde paa ingen Maade bære en saadan Byrde, og da Lützhøft havde overhørt Bispens Advarsler og Formaning af 1824, ansaa Kommissionen det for bedst, at han fratraadte med en Pension paa 4 Td. Rug, 5 Td. Byg og 20 Rbd. Sølv i Penge.

Men Baronens klagede over Lützhøft til Kancelliet, som 24. Januar 1829 paalagde Skolekommissionen at suspendere ham fra Embedet, indtil en Pastorats Dom var fal-

den. Han anklagedes da ved en Provsteret for Drikfældighed og Forsømmelighed i sit Embede. Under Forhøret oplyste han om Oprinet i Skolen, at da han vilde rette Børnene, sagde Baron en „Hold Mund“ og „Hold Kæft“ til ham. Han nægtede, at han havde været beskænket. Baron en fik 2 Snapse, før Eksamen begyndte, han selv kun een, men han havde drukket een, før Præsten og Baron en kom. Han vilde iøvrigt mene, at Præsten havde et Horn i Siden paa ham og var en hidsig Herre, der ved Lejlighed havde slaaet Børnene og rykket dem i Haaret.

Provsterettens Dom faldt den 17. August 1829. Thi kendes for Ret: Erik August Frederik Lützhøft bør have sit Embede som Skolelærer i Vester Egesborg forbrudt..... og betale Aktionens flydende Omkostninger.

Under Sagens Gang lededes Skolen af *Frederik Georg Biermann*, ffl. t. Aashøje 1. Marts 1830. Saa kaldedes *Jacob Hvistendahl*, Lx. Vesterborg, „en Stymper, katekiserer slet“, skriver Mynster 1841.

B. Hammer—Lundby Sogne.

Hammer Sogn var kongeligt Gods med Undtagelse af Lou Bys 12 Gaarde under Gaunø. For disse maatte der gøres Udvej til en Skoleundervisning. Sognepræsten *Knud Sevel* foreslog derfor ved Skolesessionen for Hammer Herred, at Degnen ved Skifte eller Omgang i Byens Gaarde kunde holde Læsning med Børnene. Forsamlingen fandt dog dette „for meget, at Degnen hver Dag skal drage til en anden By og være borte fra Hjemmet“. Men da Sevel fastholdt sit Forslag, idet han tilføjede at Degnen ikke havde andet at bestille, og da man tænkte, at det var en Aftale mellem Præst og Degn, vedtoges det. Degnen fandt imidlertid Præstens Rævestreg saa generende, at han pure nægtede at gaa til Lou, og endnu den 7. August 1742 henvendte sig til Videnskaben. Provst Borch mente, at naar Degnen ikke vilde søge Børnene i Lous Bøndergaard, maatte Børnene søge Degnen i Hammer Degnebolig, med

mindre Gaunø kunde faa en Aftale med Grevens Vænge om en Fællesskole, jvf. Pederstrup Skole.

1. Hammer kgl. Skole.

Hammer Skole begyndte 1722 med *Frands Jacobsen Gad* som Skoleholder, der afgik 1. Juli 1730. *Christian Hjort*, fh. Nedervindinge, afgik 1. Oktober 1731, *Niels Lundorph* ffls. t. Næstelsø 1. Oktober 1734, og *Jon Torn* til Jungshoved Degnekald den 1. Juli 1755. Den 19. Maj 1740 visiteredes Pastoratet. Præsten Knud Sevel, som hidtil har været Adjunctus, men nu først efter den Gamles Død, tiltraadt Embedet. Præsten prædikede over Johs. 17,3 Exord. Col. 3,16 (o: Exordium eller Indledning af Kolosenserbrevet 3,16). Prædiken kunde synes god, si proprio arasset vitulo (o: hvis han havde pløjet med sin egen Kalv). Scholeholderen cathechiserede ret smukt; Degnen ogsaa; Præsten nogenledes. De smaa Scholebørn læste ret godt i Bog. Den øvrige Ungdom var ikke ubillig. De Cenfirmerede kunde og burde være meere øvede. Begge Kirkerne bleve beseete, og vare vel holdte ved lige. 1751: Hr. Knud Chr. Sevels Prædiken over Col. 1,10 skickelig. Her var Ungdommen bunden til visse Ord og Spørgsmaal, hvilket gjorde, at de snart intet kunde svare, eller og vare ganske uvisse. Degnens Bøger ikke alle i Rigtighed.

Thorn skal have været en god Skoleholder og en flink Medhjælper for Sogndegnen, jvf. Vejlø Skole 1754. I hans Ansøgning af 1748 til Bispen om Everdrup Degnekald finder man ret den gamle Stil:

Den naadige Hyrde og Biskop Jesus, som self siger: beeder og I skulle finde, bancker og Eder skal oplades. Hand bøye nu Deres Høyærværdigheds Hierte til, at jeg efter Befalningen med Bønnens Hammer bancker paa Naadens Kammer allene for at søge og beede om dette Brød ej endnu af min himmelske Gud og Fader kunde være mig beskieret denne min Ansøgning og derud over ey i Unaade maatte af Deres Høyærværdighed imodtages, mens jeg derimod om dette Brød nu skulde være bortgiven, da tages iblandt deres Tal, som især til videre Promotion er opskreven.

Hammer Skole havde derefter følgende Skoleholdere. *Peter Klemp*, Stud., fh. Informator, bl. a. hos Assessor *Bruun*, Allerslev, ffls. 1762 til Allerslev Degnekald. *Jochum Jørgensen Holst*, c. theol, fortæller, at han ankom til Hammer Skole Lørdag den 27. November 1762 Kl. 11 Formiddag, blev præsenteret for Forældrene den 5. December, og den 6. December læste han for Børnene. Han ffls. til Knudsby 1766. *Jens Gélius Møldrup*, Stud., til 1. April 1769, modtog efter Opfordring fra det samtlige Børgerkab i Præstø denne Bys Skole. *Lars Birkedahl*, Stud., en Søn af Skomager *Niels Larsen*, Herlufmagle, var gift med Sogne- degnen *Parelius'* Datter — fra dem nedstammede den bekendte Valgmenighedspræst *Vilhelm Birkedahl*. Ved Kontrakt af 1771 afstod Parelius Degnekaldet til Svigersønnen, der dog ogsaa beholdt Skolen til 1773. *Andreas Hansen*, Stud., ffls. 1778 til Rorup-Glim Degnekald. Nu søgte Birkedahl at forene Skole- og Degnekald. Han havde lidt Tab i sine Degneindkomster ved Ryttergodsets Salg i 1774, og han havde sine gamle Forældre hos sig, efter at de ved en Ildebrand i Herlufmagle 1772 havde mistet alt, hvad de ejede. Myndighederne tillod imidlertid ikke paa dette Tidspunkt en Forening af Degne- og kgl. Skolekald. *Edvard Røring Bedsted*, en Søn af Køngdeggen, var tidligere paa Grund af Dovenskab afvist fra Roskilde Skole, kom saa hertil som Skoleholder, men blev i 1784 paa Faderens Forbøn, med Biskoppens Tilladelse, optaget paa Vordingborg Skole. *Frederik Christian Runchel*, c. theol., † 1787. Der opstod en Strid mellem de 2 Theologer i Præstegaard og Skole om hvem af dem, der var den største. En Dag i 1785 besøgte Præsten *Peter Homann* Skolen, hvor der kun sad 3 Børn. Han forlangte da at se Dagbogen. Men Runchel svarede „i de skammeligste Udtryk og lod mig (Sgp.) vide, at jeg blot kunde passe mig selv og være ubekymret om ham og hans Forhold. Han fandt sig ikke forbunden at aflægge Regnskab for og i Henseende til Skoleungdommen“. Provst *Hersom* saa paa denne Sag og fandt, at den var „en ubehagelig Misforstand, oprejst af Sinds Oprør

og Gemytternes utidige Bevægelser“, men formanede Runckel til at være lydige mod sin Præst, og Runckel maatte skrive under paa, at han vilde vise Præsten „al Hørsommelighed og Ærbødighed i alle Maader“. — Bispemanden var ikke tilfreds med Skolen i 1787, slet Boglæsning, smaat med Børnelærdommen. Runckel, nu død, havde været træt af Arbejdet.

Hammer Skoles sidste Skoleholder, *Peter Larsen Hammer*, ust., fh. Neder Vindinge, † 1806, lærte 1799 Børnene godt at læse i Bog, men katekiserede saa maadelig. I 1805 var han 75 Aar gammel, kunde ikke virke stort mere. Læsningen dog god, og Katekisationen ikke slet. Ingen Bibelhistorie, Salmer lært, 4—5 lærte at skrive. En tro Olding siger Bispemanden om Hammer. Sogndegnen *Lars Birkedahl* maatte herefter paatage sig Skolegerningen, hvilket ingenlunde passede ham. Allerede i 1784 afstod han sine Degneindkomster fra Lundbytorps 3 Gaarde, der hver havde 9 Td. 3 Sk. 1 Fdk. Hartkorn, og hver skulde yde 1 Trave Byg, Julerenter m. m. til Pastoratets Skoleholdere imod, at de forrettede Bylæsningen for ham, og i 1813, da hans Skoleassistent, *Søren Gade*, døde, afstod han Degnekaldet imod en Pension, stor 200 Rd. af Embedet. Der var nu 4 Lærere til at dele Resten af Degneindkomsterne, men de nød jo ikke deres Skoledistrikts fulde Degneindkomster før efter Birkedahls Død 1830. *Julius Henrik Schou*, oplært i Kongsted, kaldedes til Skolen. Hans Kone havde lært Jordemodervidenskaben i København og nedsatte sig som Jordemoder i Hammer. Schou er 31 Aar gammel, ikke uduelig, men uden Liv, skriver Bispemanden 1815, mg. gx. ret god. tg. mdl. 1824: 65 Børn, gx. m. kan ikke katekisere, m.

2. Lundby Skole.

Lundby havde følgende Skoleholdere: *Jacob Petersen* 1724— † 36, *Michael Winding* blev 1752 Degn i Køng, *Jacob Hansteen Funch*, † 1772, *Andreas Jørgensen Weis*, fh.

Engelstrup, † 1801, *Poul Roeder* til 1803 var forhen Skriver ved General-Toldkammeret og samtidig Skoleholder ved en af Holmens Skoler. Han nød fra København 84 Rd. i aarlig Pension, var en rettænkende Mand og ikke uduelig til Skolehold, men han søgte tilbage til Toldvæsenet, da Forholdene, navnlig vedrørende Brændselydelserne, ikke behagede ham. Præsten udtalte imidlertid ved hans Fratræden: „Vi har savnet den uforglemmelige Weis, af hvis Flid endnu ses de herligste Virkninger“. *Alexander Carstens*, f. i Sønderborg 1767, † 1811, havde haft Nybøllegaard i Hammer Sogn, var senere Husmand i Lundby og fik saa Skolen, da han havde „god Religionskundskab, regner, skriver og synger ualmindelig godt“. Saa fulgte *Jonas Houghs*, Stud., † 1825, og *Peter Magnus Poulsen*, fh. Huslærer paa Jægerspris, fl. t. Store Hedinge 1830.

Uddrag af Visitatsudtalelserne. 1787: I Almindelighed vel fornøjet. Weis er en flittig og skikkelig Mand, prøvet ved allehaande Modgang. Hans Katekisationer gaar an. 1805: Carstens er ikke uskikket, beviser Flid og katekiserer nogenledes vel, 4 skriver. 1815: Houghs er brav, ganske duelig, g. gx. mg. tg. 1824: 56 Børn, mg. gx. mgx. g.

3. Ring Skole.

Bønderne i Ring holdt ofte selv en Skoleholder, i 1748 nævnes *Heegaard*, se *Køng*, fra Midten af Firserne *Ditlev Bolandt*, † 1812. Sognepræsten Homann tog sig ivrigt af Skolevæsenet i Sognet og fandt det for ringe. Han kunde i 1785 af 17 Konfirmander kun antage 5—6 til Konfirmation. De 4 var fra Ring Skole, „som er en af de lykkelige Byer, der fik en retskaffen Ejer i den ypperlige og højagt-værdige Konferensraad *Ryberg*, hvis ivrigste Ønske er at udbrede Guds Ære og lykkeliggjøre sine Medmennesker“. Bispens havde i 1787 i Ring Skole en „besynderlig Fornøjelse“. Alle Børn viste megen Anstændighed i deres Adfærd, læste ypperligen i Bog og kunde færdig besvare hvert Spørgsmaal af deres Børnelærdom, saa meget jeg

end vilde dreje og vende alt for at prøve dem. Deres Bibelhistorie havde de lært med god Forstand. I 1799 noterer Bispem, at mange skriver og regner, men i 1805, at det var tvivlsomt, om Bolandt anvendte al Flid. Han katekiserer fermt, men ikkun noget vidtløftigt og udsvævende. Ej heller tilholder han Børnene at lære ret udenad. To skriver, een regner.

Da en Skibskaptajn i 1787 kom hjem fra Afrika, medførte han en Negerdreng, som han forærede Ryberg. Godejeren sendte Drengen til Bolandt for at undervises i Læsning, Kristendom, Skrivning og Regning, indtil hans Daab i 1795, da han fik Navet *Ezekiel*. Man mente ellers, at Drengen tidligere var døbt, men sikkert vidste kun Kaptajnen det, og hans Opholdssted søgtes forgæves. Ryberg gav Ring et nyt Skolehus.

Forhenværende Skoleholder i Vallensved, *Edvard Samuel Blichfeldt*, der afløste Bolandt i en Alder af 32 Aar, „er næsvis, dog ikke uden Evne. Opførsel forargelig, lever med en gift Kone, der fik en alvorlig Advarsel. tg. g. g? 0. Læreren duer ikke stort“. Efter Blichfeldt, som døde i 1819 mellem sin Trolovelse og sit forestaaende Bryllup, fulgte *Knud Kirchoff*, fh. Engelstrup, Stud. Han havde med Hjælp af sin gamle Skolekammerat, Bispens Amanuensis, erholdt Ligeret med Seminarister til at søge Skolekald. Vis. 1824: 42 Børn, tg. g. mg. g. Kirchoff sad længe her i Embedet.

4. Faarup Skole.

Ogsaa i Faarup underholdt Bønderne til Tider en Skoleholder, i nogle Aar Haandværkeren *J. H. Schou*, se Hammer. Da Hammer Skole i 1813 var overfyldt, indrettedes et Hus til foreløbig Skole i Faarup, trods Bymændenes Protest, da de vilde faa lige saa lang Skolevej, som de hidtil havde haft til Hammer Skole. I 1824 byggedes en ny Skole. Skolen lededes 1813—21 af Underofficeren *Christen Madsen Glud*, fh. Pederstrup, oplært paa Kongsted Hjælpe-seminarium. Vis. 1815: g. mg. mdl. Hovedreg-

ning næppe begyndt. Efter ham fulgte først *Johan Andreas Theodor Fogh* til 1825, og saa *Lars Jensen*, ffl. t. Lundby 1830. Vis. 1824: 48 Børn, tg. m. g. g.

C. Kastrup Sogn.

Kastrup Sogn, Anneks til Vordingborg, havde egen Degn med Degnebolig i den yderste Ende af Kastrup By indad mod Vordingborg, den havde 3 Td. Hartkorn. Til Sognets eneste Skole i Neder Vindinge udskiftedes i 1795 4 Td. Land, der laa tæt op ad Degneboligen og indhegnedes med dobbelte Grøfter, delvis beplantet med levende Gærder af tyske Pile.

1. Neder Vindinge kgl. Skole.

Stud. Niels Frederiksen Rhode blev i 1724, 25 Aar gammel, Sognets første Skoleholder. Han fik to Aar efter Stedets Degnekald, som „han forestod med Retsindighed og Ærlighed“, lød det ved hans Baare, da han 1761 jordedes i Kirkens Vaabenhus.

Christian Hjort ffls. 1730 til Hammer, *Niels Hoffmann* til Dyrlev 1731, og *Anders Cronborg*, fh. Dyrlev, døde 1751. Vis. 1740: Som Capellanen 1740 var suspenderet, blev ingen Prædiken holdt, ikkun Tale af mig. Scholeholderens Cathechisation var meget slett og eenfaldig. Hand havde og gandske faa Børn i Schole, har og ikke været anderledes den hele Vinter. Degnen maadelig. Ungdommen var ikke synderlig øvet, uden at svare de lærte Spørgsmaal uden ad. Men naar deres Forstand blev prøvet i det, de selv oplæste, vidste de slett intet. Kirken i god Stand. 1749: Se Vordingborg.

I 24 Aar til sin Død i 1775 lededes Skolen af *Knud Jørgen Gyrsting*, fh. Enø. I hans Tid behagede det Gud den 30. August 1766 at sætte Sognedegnen udi en højst bestrængt Tilstand, da hans Degnebolig nedbrændte af en meget hastig opkommende Brand, der tog sin Begyndelse hos Smeden, Nabo til Degnen. Alt: nylig indhøstet Sæd, Bo-

skab og Husgeraad lagdes i en utrolig Hast i Aske. — I Skolen fortsatte *Hans Trochmann*, † 1779, *Mickael Woldsgaard*, fh. Over Vindinge, ffls. 1781 til Sværdborg, men kom 4 Aar efter tilbage som Degn her, *P. L. Hammer* ffls. t. Hammer i 1787. Børnene havde ved Visitatsen s. A. blot lært uden ad, men læste skikkelig i Bog. — Degn *Woldsgard* sad meget smaat i det, da han pensionerede Formandens Enke med 6 Rd., og Skoleholderen i Øster Egesborg med 8 Rd., jvf. Ø. E. Skole. Han søgte derfor at faa Skolen til Degnekaldet, var ogsaa i 4 Aar dens Vikar, indtil han ved kgl. Skr. af 7. Okt. 1791 fik den for sin Levetid. Men det blev besværligt for ham, da Skole og Degnebolig laa saa langt fra hinanden. Han passede dog Skolen godt. Børnene svarede fermt 1799 og læste vel i Bog.

En tidligere Tjener hos mange fornemme Herskaber, *Isach Petersen*, havde Skolen indtil 1807, da han ffls. t. Ørslev. I hans Sted tiltraadte cand. theol. *Mads Møller*, som fra 1810 tillige forrettede Vakancen i Degnekaldet, men Bønderne syntes ikke om ham. De klagede over, at han „udøvede et lovstridigt og skammeligt Forhold ved Slagsmaal, Klammeri og Trusler, og at han ikke sjældent brugte Skolestuen til Høsehus og Opholdssted for andre Smaakreature“. Man søgte i 1814 forgæves at komme af med ham ved en Forflyttelse, som ogsaa Kancelliet ønskede. Men da Biskoppen 2 Aar efter paa Grund af *Møllers* Udskejelser forbød ham at fungere som Kirkesanger, lod Kancelliet ham tiltale for en Provsteret, der suspendede ham i April 1818 og den 18. Oktober Aaret efter, iflg. Højesterets Comptoir, afsatte ham fra sit Embede og paalagde ham Sagens Omkostninger. Ved Visitatsen 1813 havde Bispemesteren noteret: *Møller* er et slet Meneske. Ingen Bibelhistorie, ingen Skrivebøger fremlagt. Kun een regnede.....

2. Kastrup Skole.

Efter Degn *Woldsgaards* Død i 1806 indrettedes en Stue i Kastrup Degnebolig til Skole for Kastrup og Orne-

bjerg Byer, der hidtil laa til Lundby Skole, men rimeligvis ellers søgte Skolegang i Neder Vindinge. Kastrup Skole lededes af Degnen *Jens Faber Lihme*, cand. theol., indtil han 1810 blev Sognepræst i Raabjerg. Saa var det, at Mads Møller blev Vikar. I 1815 indrettedes Sogneskolen i Degneboligen, idet den gamle kgl. Skole nedlagdes og solgtes til *Hans Jørgensen*, Kastrup. En ny Skolebygning opførtes 1827. Cand. theol. *Johan Peter Groth*, fh. Nykøbing Mors Borgerskole, virkede ved Kastrup Skole 1819—28, da han ffls. t. Vordingborg. Vis. 1824: 110 Børn, mg. g. mg? mg. *Andreas Andersen* efterfulgte 1828—31.

D. Køng Sogn.

1. Køng kgl. Skole.

Køng Bys første Skoleholder hed *Thomas Kingo Steenberg*, 1724—26. Han efterfulgtes af *Jens Jensen Møller* til 1. Oktober 1729, *Christopher Ostermann*, Stud., ffl. t. Toxværd Degnekald 1736, og *Johan Otto Langemach*, c. theol, ffl. til Sejro Degnekald 1741. Den 20. Maj 1740 visiteret Køng Sogn. Præsten Søren Kiærulf. Bøgerne efterseete, men fandtes ikke saa indrettede, som de burde være. Det syntes ogsaa, at denne Præst vilde ikke meere vide af, end hvad hand selv fandt for got, og hvad før har været Brug. Han prædikede over Filippenserbrevet 1,9—11. Ungdommen var her slettere end i hele Hammer Herred. Schole-Børnene intet at klage paa, alt saa Schoien god. Degnen kunde og ikke lastes for hands Catechisation, uden at den var for haard og rud og alt binde dem til samme Ord. I Saligheds Forstand fandtes endogsaa de confirmerede meget uøvede, og rett dumme, naar de ikke fik læse heele Stykker op, vidste de slet intet. Denne, som den sidste Præst, havde og nær blevet vallt til Provst per plurami*), og da havde Herredet været vel forsynet.

*) plurama vota volent: De fleste Stemmer gælder (nemlig, naar Herredspræsterne indstemte Provst).

Nicolaj Juul ledede Skolen et Fjerdingaar, saa fulgte *Enoch Kreimann*, ffl. t. Allerslev 1743, Stud. *Rasmus Smith*, der blev Degn i Everdrup 1748, og Stud. *Stephan Heegaard*, fh. Ring, som blev Klokker i Præstø 1752. Vis. 1751: „Hr. Elias Naur Fabritius en enfoldig Mand holdt en bevægelig Prædiken over Matth. 26,31. De unge slette i Læsning og Kundskab. Ingen Vished i Catechismus, hvorfor de fornødne Erindringer blev givne“. Heegaard efterfulgtes af Stud. *Lorents Henrik Frobøes*, som 1778 blev Degn i Kastrup. Derefter cand. theol. *Johannes Møller*, formentlig straks. Han var her i hvert Fald 1786—1805. Han blev Byens sidste Skoleholder, idet Degnekaldet ved Reskript af 23. Juli 1792 nedlagdes. Han blev derfor ogsaa Byens første Skolelærer og Kirkesanger. Han forrettede Degnekaldets Vakance for 1 Mk. 8 Sk. pr. Tjenesteydelse.

Ejeren af Øbjerggaard, Grosserer *Niels Ryberg*, oprettede i 1774 en Spinde- og Vævefabrik i Køng. Nogle uformuende Arbejdere paa Fabrikken sendte deres Børn til Køng Skole. Men Møller forlangte 4 Rd. aarligt for hvert Barn, da de ikke hørte til Bondestanden. Provsten maatte da erindre ham om, at han efter Forordningen kun kunde faa 2 Sk. ugentlig pr. Barn. Et Par bedrestillede Funktionærer og Kromand *Wejerslev*, hvilken sidste „sad i en stærk Næring“, lod deres Børn undervise privat hos Møller, men han krævede 4 Rd. pr. Barn, fordi Børnene ogsaa skulde lære at skrive og regne. — *Niels Ryberg* ansaas for at være en meget skoleinteresseret Mand, jvf. Ring Skole 1785, men det var særligt Spindeskoler, han kastede sin Kærlighed paa. I 1778 indrettede han en *Spindeskole i Køng*. Den var af Størrelse og Udseende omtrent som Frederik den Fjerdes Skoler. Spindeskolen lededes af *Ane Birgitte Colme*, hvis Mand var Svend paa Fabrikken, omkring 1800 af Indsidders *Anders Nielsens Hustru Christine Larsdatter* som Spindemoder. „Næstved patriotiske Selskab“ lod med Støtte af *Ryberg* indrette flere saadanne Skoler paa Egnen.

Ved Visitatsen 1787 besad Møller Duelighed. I 1799 svarede Børnene meget vel af deres Børnelærdom og læste vel i Bog. I 1805 var Møller næsten døv, havde været efterladet og ligegyldig. Han lovede Bispen en Ansøgning om Afsked for at undgaa Afsættelse. Skolens Tilstand var slet helt igennem, kun eet Barn lærte at skrive. Om Morgenen paa Visitatsdagen overleveredes Bispen en Klage fra 15 Mand over Møller, og om Eftermiddagen traadte 2 Mænd, *Hans Sørensen* og *Mads Smed*, frem for Bispen og beskyldte Møller for, at han lod Børnene sidde i Skolen og gøre Ustyr uden at læse for dem, eller han brugte dem til Arbejde og Kreaturerne Røgt, eller han afsagde dem i 2 Dage, naar de havde været der een, og gik paa Jagt. Møller afstod Embedet imod en Pension, stor 100 Rd. af Embedet. Han bosatte sig i København, hvor man længe forgæves afkrævede ham Skolens Journal, han havde taget med. Sluttelig truede Inspektør *Chr. Gotfred Wolcker* ham til at udlevere Bogen, hvis han ikke vilde miste 10 Rd. aarligt, som han nød af Godskassen. *Hans Andreas Hammer*, fh. Sallerup, afløste Møller indtil 1830. Han er en meget brav Mand og katekiserer ret godt, skrev Bispen 1813. Og 1824: 87 Børn, g. g? tg. g.

2. Svinø Skole.

Gaunø Herskab ejede hele Svinø og opførte Skolehuset, 9 Fag af Tømmer, Ler og Langhalm inden Nytaaret 1742. Men Skolen begyndte ikke før i Juli, fordi den antagne Skoleholder blev syg straks efter sin Beskikkelse og døde i Maj. Skolelønnen blev 12 Rd., 3 Td. 4 Skp. Rug, 3 Td. 4 Skp. Byg, 7 Læs Hø, 9 Læs Halm, Brændsel samt Græsning til 2 Køer og 6 Faar. Her virkede kun ustuderede Skoleholdere, først *Anders Schou*, † 1771, saa *Niels Striboldt*, † 1797, hvis Søn blev Lærer i Næstved, og derefter *Jens Jacobsen*, † 1841.

Alle Børnene i Svinø Skole læste 1787 vel i Bog undtagen et Par voksne Drengene, som derfor var afviste fra

Konfirmationen. Jeg maatte desaarsag tale til Rette for Præsten med deres Moder, som vilde gøre sig unyttig. Børnene havde iøvrigt godt Begreb om deres Børnelærdom, Striboldt er duelig, flittig og tro, noterede Biskoppen. 1815: Jacobsen katekiserer ikke ilde, men Børnene faar ikke ret Indsigt derved. De læste nogenlunde i Bog. Kun een skriver, faa lært Salmer. Jacobsen var fh. Tjener hos Reetz Thott paa Gaunø. 1824: 49 Børn, mg. g. —. tg.

3. Sallerup Ekstraskole.

Bymændene i Sallerup af Køng Skoledistrikt holdt i en Aarrække en Inderste til at læse med deres Børn. Ved fornævnte Reskript af 1792 fik Byen en Hovedskole, hvor *H. A. Hammer* virkede fra 27. Oktober 1792, indtil han ffls. t. Køng. Som Skolelærer og Kirkesanger nød han jo Distriktets Degneindkomster, men Husmandsmarken kunde ikke fratages den kgl. Skole i Køng. Derimod fordeltes en Kapital, hvis Renter gaves til fattige Børn, mellem Sognets Skoler. Hammer var Taffeldækker paa Lise-lund, hvor Skolens Patron, Kammerherre *la Calmette*, midlertidigt residerede, da denne som Ejer af Rosenfeldt gav ham Skolen. Forvalteren paa Rosenfeldt forsikrede, at Skolen vilde være vel tjent med Taffeldækkeren, da „han skriver en god Haand, er et midaldrende Menneske, stille og anstændig“. Han eksamineredes da af Provsten og bestod Prøven. Vis. 1799: Børnene læste ret godt, Børnelærdommen fandtes ret god.

Ogsaa Gartneren paa Aunø, *Mickael Jensen Sødring*, † 1816, 51 Aar gammel, trøstedes med Sallerup Skole som Hammers Efterfølger. Hans Provsteprøve forløb vel: Han skriver godt, regner med Færdighed, har god Stemme og kan flere Salmemelodier, og han udvikler nogenlunde Begreberne af Lærebogen. Vis. 1815: mg. g. ret god. g. mg. — Skolen lededes derefter længe af *Jens Pedersen*, Lx. Brøndbyvester. Han var nu 24 Aar gammel. 1824: 57 Børn, g. mg. gx. mg.

4. Kostræde Skole.

Reskriptet af 1792 anordnede, at der skulde være en Hovedskole i Kostræde. Men det blev ikke til noget, før Skoledirektionen i 1812 krævede dens Oprettelse. Saa maatte Skolekommissionen afgive sin Indstilling i Sagen. Desuagtet maatte Bispen ved Visitatsen 1815 skubbe paa: „En Skole ønsker jeg snarest mulig oprettet i Kostræde. Jeg hørte dog nogle Børn læse, som deres Forældre havde undervist. Det gik saa an“. Straks efter Visitatsen anvistes der Plads til Skolen. Endnu 5 Aar hengik, inden den indviedes d. 20. November 1820, og *Holger Jacobsen*, f. i Svinø Skole, Lx. Brøndbyvester, kunde indlede Skolegerningen. Vis. 1824: g. gx. mg. mg. Han ffls. 1841 t. Fodby, hvor han under sit 50 Aars Jubilæum hædredes „som et lysende Eksempel for ældre og yngre“ og modtog Sølvkorset.

E. Sværdborg Sogn.

1. Sværdborg kgl. Skole.

Her var *A. Lintrup* den første Skoleholder 1724—28, saa *Thomas Thycksen*, ust., † 1752. Den 20. Maj, Eftermiddag, 1740 visiteredes Sognet. Præsten Jacob Møller. Børgerne, Præstens og Degnens, kunde været accuratere, som blev erindret. Præsten prædikede over Prov. 15,8 simpelt dog ulasteligt. Scholebørnene vare nogenledes, sær at læse i Bog. Ungdommen temmelig i Læsning, men fattedes Øvelse at forstaa, hvad de læste; dog kunde mærkes, at Præsten i hands Tiid har gjort sit Beste. 1751, 3. Marts: Hr. Jacob Møller prædikede over Lucas 22,53 lovlig got. Scholebørn sludrende og forsagt. Saa og mange af de Voxne, hos nogle bedre Skønsomhed.

Den næste Skoleholder, Stud. *Hans Piilsmed*, blev Degn her 1755, *Jørgen Holst*, fh. Ø. Egesborg, afgik 1758, og *Erik Andreasen* 1763. Der gik den 5. Juni 1760 et voldsomt Uvejr over Sværdborg By. Lynet slog ned i Kirken,

fortæller Præsten, Alteret blev overstrøet med Kalk og vaade Pletter. Paa den højre Side af Alteret er Foden sveden, saa stort som 2 Hænder kan være. Et Skab, som staar paa samme Side, er sort paa 3 Steder, hvilket lugter som Krud. Paa Knæfaldet ses ligeledes 3 Steder sveden og Aabninger i Jorden, og paa det ene Sted, som er mest sved, er Jernet, som det var nylig skarp filet. Bag ved Altret ses Kalken at være nedfalden og temmelig store Rifter i Muren. — I Skolen fortsatte Stud. *Claus Plum*, der 1771 blev Degn i Baarse, Stud. *Frederik Hoff*, fh. Steenstrup, en flittig, tro Mand af godt Sind og stille Forhold, der blev Degn i Gyrstinge 1781, og *Mickael Woldsgaard*, fh. Neder Vindinge, der, skønt ustuderet, fik Kastrup Degnekald i 1785 paa anbefaling af Præsten, som „gerne selv vilde have haft en saadan Mand til Degn“.

Nu synes det, at Kammerherre *Calmette* en Tid ansatte „en liderlig afsat Vagtmester“ ved Navn *Nielsen* i Skolen. Men snart efter kaldedes *Johan Peter Strejt*, der havde været Skoleholder fra sit 20. Aar. Han afgik i 1823 og døde 7 Aar efter, 78 Aar gammel. Under Visitatsen 1799 læste en Del Børn godt i Bog og svarede vel i Religion. I 1805 laa Strejt under Visitatsen til Sengs, men han havde lært Børnene god Boglæsning, og i Børnelærdommen svarede de flittige forstandigt. Men mange Børn, især fra Skagerup, Kastelev og Svinninge havde aldrig før været i Skole, og mange var endnu udeblevne. 1815: Strejt kan ikke katekisere, men øver Børnene godt i Læsning og temmelig vel i Regning.

Da Sognedegnen *Lars Hochlandt* i 1798 afgik ved Døden, ønskede Provsten Degnekaldet nedlagt til Fordel for Oprettelsen af en ny Skole. Men det maatte opsættes „iblandt de fromme Ønsker“, fordi Stamhuset Gaunø var Modstander af Degnekaldets Nedlæggelse. Saa prøvede Provsten at tage lidt fra Degnekaldet til Løn for en Skoleholder, men det lod sig heller ikke gøre. Endelig i 1829 døde Sognets sidste Degn, *Carsten Schrøder*, se Roholte. Han maatte delvis lønne *Frederik Thye*, Lx. Jonstrup, ved

Skolegerningen fra 1823. Thye var her til 1844. Vis. 1824 : 50 Børn, g. g. m. md., Thye er 22 Aar gammel.

2. Kastelev Ekstraskole.

Rasmus Klemp nævnes 1801 som Skoleholder i Kastelev. Der havde ellers en Tid været Tale om at forene en Skole her med Degnekaldet. I 1815 efterlyste Bispen Oprettelser af nye Skoler i Kastelev og Svinninge. Aaret efter opførte Bønderne selv en Skole og antog fhv. Premierløjtnant fra Norge, *Peder Hansen Schouby*, som Lærer. Fra 1829, da Schouby afgik, blev Skolen en Hovedskole med *Christian Lauritsen Schmidt*, Lx. Fohl Præstegaardsseminarium, som Lærer. 1824 : 46 Børn, gx. g. g. mg.

3. Over Vindinge Ekstraskole.

Her underviste *Mickael Woldsgaard*, 1776—79, se Neder Vindinge, senere en *Per Persen*, † 1792. Ved Visitationen i Sværdborg 1799 mødte *Ole Poulsen* med 6 Børn, og i 1805 med faa Børn, af hvilke 4—5 skrev. Senere forrettedes Skolen af Sadelmager *Frederik Schrøder* fra Prøjsen. Han havde i 1815 lært Børnene „godt at regne og skrive, og selv skriver en smuk Haand“. 1824 : 61 Børn, g. mg. ug. mg. Schrøder er et genifuldt Menneske. Skolepatronen havde nu givet et Hus til Raadighed for Undervisningen, og i 1816 lod Beboerne det forbedre. Fra c. 1825 forrettede *Erik Hansen Ommel* Skolen. Han ffls. t. *Enø*, og *Peder Hansen Schouby*, fh. Kastelev, afløste ham til 1833, da Skolen nedlagdes.

4. Snertinge Ekstraskole.

Hans Bendtsen nævnes som Skoleholder her fra Halvfemserne. Det var smaat for ham, „thi jeg haver slet ikke Løn af mere end af 8 simple Gaardmænd“, skriver han til Bispen i 1794. Og Aaret efter: „...Ligesom vi læser om Høvidsmandens Barnetro til Jesum, Matthæus 8,10. Men maa jeg med Høvidsmanden sige i det 8. Vers ibd.

Ja, formedelst min ringe Stand og store Fattigdom var jeg ikke værdig at komme i Biskoppens Hus, men min stærke Tro til Deres store Kærligheds Tale, som Biskoppen han havde til mig bemeldte Hans Bendtsen, som skete i Sværdborg Kirke Anno 1793, den 17. Maj..." gav ham Haab om, at Bispen vilde hjælpe ham til et bedre Brød. Ved Bispevisitatsen 1805 „virkede Sognepræsten for det meste, omtrent 11 Børn svarede med Fornøjelse og læste vel“. Biskoppen tilføjede: Biskolelæreren i Snertinge, hans Hus var brændt, og Skolejournalen med. Selv var han udgaaet med Amtmandens Brandbrev. Sognepræsten leverede en Fortegnelse over Børnene.

Efter 1805 nævnes Biskolen ikke oftere. Men i 1833 fik Snertinge en Hovedskole, da en ny Skole opførtes her i Stedet for den nedlagte Over Vindinge Skole.

F. Næstelsø—Mogenstrup Sogne.

Næstelsø Sogn kendte ikke sin Besøgestid, da *Kong Frederik den Fjerde* i 1722 udviste Plads til en kgl. Skole i Næstelsø By, antog en Skoleholder og fremlagde Fordeelingen af Hartkornsydelserne. „Formedelst Proprietærernes Egensindighed i at formene deres Bønder fra Hjælp med Materialers Tilførsel, blev det gode Værk forandret, saa Skoleholderen, som dog havde været her i 2 Aar og lejet Hus, maatte bort, og den Skole, som var begyndt, blev, — som mig er sagt — forflyttet til et andet Sted“, skriver Sognepræsten 1735. Da den forrige anviste Byggegrund endnu stod ledig, og Hartkornfordelingen endnu urørt uden at svare til nogen anden Skole, kunde en Skole forsynes som andre kgl. Skoler, naar dette inddelte Hartkorn lagdes til, mente Præsten. Kongen ejede 8 af Sognets Bøndergaarde, Holmegaard 18, Bjeverskov 6, og Rønnebæksholm 3. „Hele Sognet er velsignet med mange Børn. Til disse har vel Bønderne da og da antagen en og anden Skolemester, som de selv har født og belønnet, undtagen

nogle fattige Børn, for hvilke er betalt af Sognets Kasse, men formedelst Kassens Uduelighed og Bøndernes Foranderlighed er dette tit blevet ophævet“. Præsten havde imidlertid ikke Ret i, at Kongens Hartkorn stod til Raadighed. De 8 Gaarde svarede til Vester Egesborg kgl. Skole. Han kunde derfor i 1738 kun indberette: Her er hverken Skole eller Skolemester enten af Kongen eller Proprietærerne eller af Sognet forordnet eller antaget. Det er det, vor Sorrig er, skønt jeg har nogle Gange for Øvrigheden angivet gode Lejligheder baade om Skole og Skolemester.

Næstelsø havde virkelig i Aarene 1722—24 om ikke just et kgl. Skolehus, saa i hvert Fald en kgl. Skoleholder, nemlig Student *Christian Peter Bruun*, der selv lejede Hus. Han saa, det var haabløst at afvente stabile Forhold, og forlod Byen. En *G. Meyer* saa mere lyst paa Sagens Udvikling og afventede 1725, men med lige Uheld. Saa ophørte Skolegerningen. Der var i Aarene 1716—34 en utidig Sogndegn, *Rasmus Nielsen Hertz*, i Næstelsø, som Præsten *Ole Brøndbye* lod tiltale ved en Provsteret „for adskillige grove Forsyndelser i Liv og Levned, baade i og udenfor sit Embede, hvilket han ved forargelig Drukenskab forsømte i Kirken og ved Læsning i Byerne“. Ved Landemodets Dom 1734 afsattes han fra Embedet. Men Præsten gav ellers Degnekonen Skylden for Mandens Forseelser.

1. Næstelsø Degneskole.

Det blev saa en Degneskole, Sognet fik i 1741. Degneboligen tilhæftedes 5 Fag af Tømmer, Ler og Langhalm til Skolebrug. Degnens Skoleløn sattes til 12 Rd., 7 Læs Hø, 8 Læs Halm, 35 Læs Tørv, 3—4 Læs Brænde, Græsning til 2 Køer og 6 Faar paa Fælleden. Student *Niels Madsen Lundorph*, der kom her fra Hammer Skole i 1734, begyndte nu Skolen den 26. November 1741; han ff. t. Rønnebæk 1761. Den 17. Maj 1740 visiteredes Pastoratet. Præsten *Ole Brøndbye*. Privatim som sædvanligt. Præsten prædikede over Es. 38,19, saa og saa, dog cathechiserede Præsten

loflig; Degnen heller ikke ilde. Schole er der ikke i begge Sogner. Af Ungdommen var ikke en tredie Deel tilstæde og kunde mærkes, at ingen var kommer tilstæde uden de, som Præsten holdt for de bedste, hvilket og blev offentligent sagt, og Lovens Ord og Mening forklaret. Der var intet at klage, men med Præstens Sind, Maade og Embeds Føring var jeg ganske maadeligen tilfreds, som ham mundtligent blev sagt og siden til Provsten udførligere skrevet, at med den Menighed og Præst maatte have god Tilsyn. 1751: Hr. Peder Hersom holdt en god Prædiken over Hal. 27,14 (o: Hallel, Lovsang, Davids Salmer 27,14). Cathechiserer og paa den rette Maade. Derved har hand udrettet, at de unge svarer med Eftertanke, uden at holde sig til visse Ord.

Andreas Brøndbye, Stud., fh. Bakkebølle Skole, 1761 til 1794, † 95, afstod Kaldet, da hans tro Skoleassistent *Alexander Weeche* afgik ved Døden. De fleste Børn kunde læse i 1788, svarede fermt med godt Begreb. Brøndbye er flittig. Den sidste Degn blev *Peder Bech*, Stud., 1794— † 1854. Faa Børn var til Stede 1799, og faa svarede vel, men læste vel i Bog. Bech kan nok undervise, naar han vil anvende Flid, hvorom han paamindedes. 1805: Bech synes ikke at have megen Lyst. To læste Bibelhistorie, 4 lærer at skrive. 1815: tg. mg. mg. mg. Degn Bech er en brav Mand, jeg har sjældent hørt saa brav en Degn. 1824: 78 Børn, g. g. mg. g.

2. Pederstrup Skole.

Der laa i Mogenstrup en Kirkelade, tidligere tegl-, nu straatækket, indbygget i Kirkegaardsmuren af Brandmur, som i mange Aar brugtes til Sogneskole. Men da Herskabet paa Holmegaard krævede 2 Rd. aarlig i Husleje, blev Skolen ophævet. Provsten mente 1735, at Kirkeladen nu med Herskabets Billigelse kunde anvendes til Skole. Der fandtes i Mogenstrup 2 Fattigblokke — der var Kildefærdsel og Marked. Da Pastor *Brøndbye* i 1712 kom til

Sognet kunde Blokkene „give 100 Rd. aarlig og derover, nu kun 40 mer eller mindre. Aarsagen til Forringelsen er, at Folk mente, at Kirkepatronen ikke brugte Pengene til de fattige“. Men Præsten mener, at „Pengene nok har været anvendt til Kirkens Udsmykning eller lignende. Der maa være mange Penge oplagt, for hvilke kunde bygges Skoler, henlægges til deres Vedligeholdelse, ja, til Skolemestrenes Belønning i begge Sogne“.

Ved Skolesessionen vedtoges, at Sognets Skole skulde ligge i Pederstrup. Men da Majestæten som Ejer af Sognets eneste Gods nægtede at tage Andel i Bygning og Skolehold, idet hans Bønder svarede til Vester Egesborg Skole, var de øvrige Gaarde kun 15, af hvilke Grevens Vænge ejede de fleste, mens Holmegaard, Rønnebæksholm og Gaunø kun ejede een eller to Bønder. Det trak da i Langdrag med Skolens Tilblivelse. Provst *Thomas Borch* saa sig nødsaget til den 7. August 1742 at gøre Amtmanden opmærksom paa den ulovlige Forsinkelse. De 4 Proprietærer enedes langt om længe om at lade Skolen indrette med Kaptajn *Giøring*, Grevens Vænge, som Skolepatron. Baron *Reetz Thott* deltog desuden for Lou Bys Beboere, jvf. Hammer Skole.

Endelig stod Skolen opført til December Termin 1745, da Kaptajnen præsenterede den nyansatte Skoleholder *Frans Folsach*, † 1760, 69 Aar gammel, for Beboerne. Den næste Skoleholder, *Mathias von Westen*, Stud., var fh. Informator hos en Fiskbløder i København. Han søgte i 1761 om kgl. allernaadigst Oprejsning for begaaet Lejermaal, idet hans Kone gjorde Barsel 2 Dage før Brylluppet; det var en Undskyldning, at de havde Bud efter Kongebrev, men det kom for sent. Præsten skriver, at „han bejamrer denne hans uanstændige og forargelige Gerning, og at han iøvrigt er flittig og skikkelig baade i og uden for Skolen“. Han benaadedes, og 1770 ffls. han til Kirke Hvalsø-Særløse Degnekald, men som en stakkels fattig Mand. Konen var en Datter af Degn *Lundorph*. I Hvalsø blev det helt sølle for det fattige Degnepar, da han i 1793 ved en Ildebrand mistede sit Syn.

Skoleholderen *Peder Nielsen Birkedahl*, ust., efterfulgtes 1810 af sin Søn, *Niels Pedersen Birkedahl*, † 1821, 41 Aar gammel. Han assisterede først i mange Aar sin gamle Fader, Dannelsen fik han 1812 i Kongsted. Ved Visitatsen 1799 vidste Børnene kun lidt. Bøglæsningen den bedste. Denne forhen gode Skole er ved Skolegangsforsømmelser blevet til en af de slette. Jeg gjorde alvorlig Erindring herom. Birkedahl kan meget vel undervise og katekiserer godt, men har maaske tabt Modet. 1805: Vel fornøjet med Oplæsning, nogle læser Bibelhistorie og lærer Salmer. 11 skriver, et Par regner. Ære og Lov den gode Skolelærer. 1815: g. g. g. mg. mg. *Christen Madsen Glud*, fh. Faarup, ledede Skolen 1821—37. Visitats 1824: 50 Børn, mg. tg. tg. g. Glud havde ogsaa sin Uddannelse fra Kongsted.

G. Toxværd Sogn.

Assessor *Andreas Lauritsen*, Sparresholm, ejede i 1736 28 af Sognets Bøndergaarde, Geheimeraad *Krabbe*, Holmegaard, 19, Gisselfeldt 9, og Universitetet 4. Nu var Loven om den tvungne Konfirmation netop kommet, men det var ikke muligt at naa den Fremgang hos Ungdommen, som Loven kræver af dem, der skal første Gang antages til Guds Bord, naar der „ingen Skole er, hvor de kan lære at læse, hvilket og er et almindeligt Paaskud for Vanvitigheden hos den gemene Befolkning“, beklagede Præsten sig til Biskoppen. Han klagede videre i 1738, da han forgæves havde søgt at faa Herskaberne til at indrette Skole. Kirkepatronen vilde nok bygge Skolehus, men da man ikke kunde paalægge Bønderne at betale Skoleløn uden efter kgl. Befaling, og man intet sikkert kunde bygge paa deres frivillige Løfter, var et Skolehus uden Skoleholder og Skoleløn til ingen Nytte. Nu havde Herskaberne, Præsterne og Bønderne i Henhold til kgl. Ordre ved 2 Samlinger forgæves drøftet en fremtidig Ordning af Herredets Skolevæsen, saa Ungdommens Forfremmelse i Kristendom

kunde stadig ikke ske, hvormeget man saa stræbte. Ikke heller kunde Konfirmanderne læse i Bog, som dog Loven krævede af dem. „Thi at afholde dem af høj Alder fra Herrens Bord, som ikke kan læse og ikke har Lejlighed eller endnu kan faa bekvem Lejlighed til Skolegang, er saa betænkelig, som det er at admittere (o: tillade) dem, naar de ikke kan læse, da det erfares, at hvad der mundtlig alene læres, glemmes alt for snart... Det er vel og ved kgl. Reskript givet til Kende, at Degne skulde læse som Skoleholdere, som i sig selv var i mine Tanker langt vigtigere end den Bylæsning en Gang om Ugen, da dog den største Del af Ungdommen er til Hove og Hoveri. Bedst var alt godt, naar Degne var bekvemme til at lære Børn, som muligt mere kan ventes af de herefter kommende end en Del af de nuværende Degne. Men som ingen Anstalt er sket om Degneboligers bekvemme Indretning til Skolehuse eller billig Løn pro officio, er det endnu opus imperfectum (o: Fortids ugjorte Værk).

1. Toxværd Degneskole.

Det blev en Degneskole, der fra 1. Januar 1742 oprettedes i Toxværd og begyndte den 5. Februar s. A. Den meget lille Degnebolig med kun een Stue og et Køkken, uden Degnejord, tilhæftedes 5 Fag af Ler og Langhalm uden Fod til Skolebrug. Det var et Fag mindre end oprindeligt fastsat, men til Gengæld brændselsbesparende, trøstede man. Det *paatænkte* at give 12 Rd. i Skoleløn, hvilket Jægermester *Trolle* som største Lodsejer ogsaa tiltraadte. Men senere trak han sig tilbage, da han ikke vilde indestaa for mere end sit Gods' forholdsvise Andel af Lønnen, idet de andre Lodsejere vægrede sig ved at deltage. Der var ogsaa Vrøvl med Furagen og Brændselet, som bestod af 10 Læs Brænde, 30 Læs Tørv, 7 Læs Hø, 8 Læs Halm à 32 Lispund, saa Degnen som Skoleholder kunde have 2 Køer og 6 Faar, der ved Sommertid frit græssedes paa Bymarken. Endnu den 7. August havde Deg-

nen intet set af Skolelønnen. Men han trøstede sig med, at Vrøvlet nok vilde køre træet engang, hvad det ogsaa gjorde.

Student *Christopher Henrik Ostermann* var kommet her til som Sogndegn i 1736 fra Køng Skole, † 1753. Ved Visitatsen i 1740 prædikede Præsten, Magister Christian Lindemann. I Huset blev paa dette som paa hvert Sted, holdt privat Samtale med Præsten og efterseet de Ting, som burde, som og hans Prædikener. Præsten prædikede over Act. 11,23—24 ret got og opbyggeligt. Der var ingen Schole, hvorfor de smaa vidste intet, faa kunde læse i Bog. Degnen cathechiserede eenfoldigt og slet efter Bogen; dog var han skikkelig, og intet over ham at klage i Flittighed og Villighed. Præsten cathechiserede got. De confirmerede vidste god Grund og Reede at giøre og havde nogenledes Begreb. Den øvrige Ungdom kunde ikke stort andet end læse uden ad. Efter slige Omstændigheder blev min Slutningstale indrettet til Formaning, Opmuntring, Advarsel. 1751: Mag. Chr. Lindemanns Prædiken over Johs. 18,19—21 opbyggelig. Ungdommen lovlig og ulastelig, Børnene, særdeles de i Hovedsognet, vel anførte. — Ostermann efterfulgtes af *Christopher Hjorth*, Stud., fh. Ringsted Skole, † 1780, og cand. theol. *Henrik Petersen*, † 1827, der havde været Informator for Klasseskolen i København og udgivet en Verdenshistorie til Skolebrug. I en lang Aarrække holdt han Medhjælper til Skolegerningen, sidst *Bjørnstad*, *Bech* og *Lind*, alle ust. og ffl. t. Dysted Skole. Petersen var allerede fra sidst i Halvfemserne stokdøv.

Af Bispernes Visitatsudtalelser foreligger. 1788: Mange Børn læste vel i Bog og havde smukt Begreb om Bibelhistorien. Petersen er en fortjent Mand. 1799: Faa Børn havde lært noget af Lærebogen, ikke med synderlig Indsigt. Nogle vidste Katekisme, men uden stort Begreb. Faa læste godt, de fleste slet. Assistent *Bech* synes ikke at være meget oplagt. 1815: Toxværd Sogns Skolevæsen er tilbage. g. mg. m. m. Sogndegn Petersen har været

en meget duelig Mand, der har dimitteret Unge til Universitetet, nu er han stokdøv og drikker, dog forretter sit Embede upaaklageligt. Han synger afskyeligt. Hans Substitut, Hans Lind, fhv. Tjener, har været paa Kongsted i 3 Maaneder. Kan ikke katekisere. Hans Selvklogskab blev i Prøve temmelig ydmyget. 1824: 87 Børn, ug. mg. tg. mg. — *Frederik Christian Preuss* kaldedes 1827 som Skolelærer og Kirkesanger. Han var tidligere Maanedsløjtnant, idet han i Krigstid havde forrettet Søofficers Tjeneste imod en Maaned Varsel for Afsked.

2. Dysted Skole.

Dysted Skole stiftedes 1. Januar 1742 og begyndte 12. Februar s. A. i et grundmuret Hus i ypperlig Stand, opført af Assessor *Lauritsen*, Sparresholm. Skoleløn: 24 Rd., 10 Læs Brænde, 30 Læs Tørv, 7 Lpd. Hø, 7 Lpd. Halm, Græsning til 2 Køer og 6 Faar. *Caspar Lachmand*, Stud., der i 4 Aar havde undervist i en kgl. Skole paa Bogø og havde gode Vidnesbyrd, blev Dysteds første Skoleholder til c. 1750, senere nævnes *Samuel Andreas Møller*, † 1771. Han havde bygget et 3 Fags Hus til Foder og Tørv, idet dog Spanager Gods gav Tømmeret. Skifteretten tilkendte Enken i Erstatning for Huset 1 Rd. 2 Sk. af Eftermanden *Claus Henrich Biehl*, † 1773, fh. Fensmark. De sidste Skoleholdere var *Niels Christian Schmidt*, —?— 1787 —† 1805, 85 Aar gammel, *Martin Bjørnstad* 1805, som kasseredes, *Jacob Bech* til 1820 og *Frederik Christian Preuss*, se Toxværd. *Hans Mickael Lind* kaldedes 1827 som Skolelærer og Kirkesanger, † 1830.

Fra Bispevisitatserne nævnes: 1788: Mængden svag, forstod lidet eller intet. Schmidt er nu gammel og har aldrig været ret oplagt til Undervisning. 1799: Kun 13—14 Børn mødte, blandt dem havde 3 ikke søgt Skolen. Schmidt bør have en Medhjælper. 1805: Bjørnstad lader kun Børnene ramse. Kun 3 Børn læste færdig og nøjagtig, men de to ikke lært det i Skolen. 4 øvede sig i Skrivning.

Salmer lært, men skødesløst og sludderagtigt. 1815: tg. g. —. —. Bech, en Broder til afdøde Provst Bech, er en udlevet Olding, 78 Aar gammel. 1824: 88 Børn, g. g. mg. mg. Preuss er et godt Hoved. Han gjorde adskillige gode Anordninger om den indbyrdes Undervisning, der har gjort sin Begyndelse i Aar.

H. Rønnebæk—Olstrup Sogne.

Af Rønnebæk Sogns 32 Gaarde ejede i 1735 Kongen og Universitetet hver een, Rønnebæksholm 16, Grevens Vænge 6, Holmegaard 5 og Gaunø 3. Der fandtes desuden 50 smaa Hytter. Olstrup Sogn bestod af 25 hele, halve og fjerdingss Boel, af hvilke 12 laa under Herlufsholm, 12 under Holmegaard, een var Anneksgaard til Præstegaarden i Rønnebæk; desuden 18 Huse og Hytter. Fru *Krabbe* var Kirkepatron til begge Sogne.

1. Rønnebæk Degneskole.

Man ønskede vel en Skole i Rønnebæk, men Almuen var fattig og kunde ikke lønne en Skoleholder. Saa Præstens Indberetning i 1738 lød: „Ordentlig Skolehus eller Skoleholder er ikke i Rønnebæk Sogn, hvor saa højlig behøves baade Skolehus og Skoleholder som nogen Steds, men Middel dertil har ej været hidindtil at tilvejebringe“. For Rønnebæk Sogn blev det da kun en Degneskole, der fra 1. Januar 1742 stod indrettet i et 5 Fags Hus med Tømmer, Ler og Langhalm. Degnens Skoleløn blev 12 Rd., 7 Læs Hø, 7½ Læs Halm, 4 Fv. Brænde, 31 Læs Tørv samt Græsning paa Byfælleden for 2 Køer, 6 Faar.

Degnen, Student *Bertel Christensen Schmidt*, havde været her fra 1720, og fra den 2. Januar 1742—† 60 holdt han ogsaa Skole. Bispevisitatsen 1740 citeres nedenstaaende. I 1751 prædikede Præsten Hr. Jens Hersom got over Passionen*) om Christi Siælelidelse. Da saavel hand

*) Passionen: Christi Lidelses- og Dødshistorie.

som og Degnen og Skoleholderen hver paa sin Side har været flittige, saa vistes Frugten deraf saavel paa de smaa, som de voxne, at de ikke havde været glemsomme Hørere, men hver efter sin Alders Maade havde lært og fattet de fornemste Sandheder.

Niels Madsen Lundorph, Stud., 1761—† 95, fh. Næstelsø, gjorde sig fortjent ved Stiftelsen af „Den hammer-ske Degneforening“, en Enkepensionsforsikring, til hvilken hver af Herredets 8 Degne i 1766 indgik paa aarligt at give 2 Rd. Aaret efter tillod Provst *Jens Hersom*, at Foreningen maatte indføres i Degnenes Embedsbøger. I 1773 tegnede Degnen i Jungshoved sig som Medlem af Foreningen, som den 10. November 1774 erholdt kgl. Konfirmation, der yderligere offentliggjordes paa Sct. Hans Landemode Aaret efter. Foreningens smukke Opgave viste sig allerede i 1772 ved Pensionsydelse til *Mickael Vindings* Enke af Køng. Men hun fik baade i Pose og Sæk saa gode Kaar, som kun faa Degneenker nød. Af Eftermanden i Embedet nød hun 2 Td. Rug, 2 Td. Byg, 1 Td. Havre, 2 Skp. Ærter, 1 Læs Hø og 1 Læs Halm af en Jordlod paa 1 Td. 1 Skp. 1 Fdk. Hartkorn, som var fæstet af hendes Mand paa begges Livstid og nu overdraget til Eftermanden. Af den gejstlige Enkekasse nød hun 26 Rd. 4 Mk. aarlig og nu desuden 16 Rd. af den hammerske Degnekasse. „Saaledes er Begyndelsen til fattige Enkers Understøttelse i deres jammerfulde Tilstand i Jesu Navn sket af os nuværende Sognedegne i det, om jeg saa maa kalde det, rolige og enige Hammer Herred, siden jeg ikke ved, at Justitsprotokollerne har været aabnet i de 43 Aar, jeg har tjent i Herredet, i 3 Aar som Skoleholder i Hammer og som Degn i 40 Aar, siden min Formand i Næstelsø blev dømt fra Kaldet“, skriver Lundorph til Bispen. — Ved Visitatsen 1788 fyldte den gamle Provst Hersom sin Prædiken med Dvælinger efter gammel Skik. Katekisation har ellers næppe været hans Hovedfag. Degnen synger godt og katekiserer meget vel. I Rønnebæk Skole læste alle de flittige rent og tydeligen i Bog og svarede med

god Forstand af deres Børnelærdom. Mange forsømmer Skolen. Lundorph er tro og flittig, en fortjent Mand.

Degnen *Thomas Hansen Wellejus*, Stud., 1795—† 1833, fh. Fensmark, syntes 1799 ikke at gøre Flid, og i 1805 havde Skolegangs Forsømmelser taget Overhaand. 6—7 lærte at skrive. 1815: g. tg. mgx. mgx. W. gør sine Sager meget godt, har ogsaa et rigtigt Begreb paa Katekisationen. 1824: 79 Børn, slet. g. mg. mg.

2. Olstrup Legatskole.

Olstrup Skole synes at være oprettet paa Geheimeraad *Otto Krabbes* Dødsleje i 1719 og sat i Gang af hans Enke *Birgitte Skeel* († 1737) tre Aar efter. Der fandtes ingen Fundats, men Skolen var for saa vidt nogenlunde sikret ved de skiftende Købekontrakter paa Holmegaards Gods. Herskabet byggede og vedligeholdt Skolehuset, beskikkede Skoleholder og gav i Skoleløn fri Hus, 12 Rd. og 40 Læs Tørv aarlig imod, at Skoleholderen gav fri Undervisning til 12 Drengbørn af Holmegaards Gods, som af Herskabet udvalgte til Skolegang i 3 Aar. Drengene nød af Herskabet hver 6 Sk. ugentlig eller 1 Sk. for hver Dag, de søgte Skolen i de 3 Aar, desuden fik de hver aarligt fri Vadmel til Kjortel, mens de gik i Skole. Ved Købekontrakt af 24. September 1800 fik hvert Barn 1 Sk. pr. Skoledag og 4 Pund Uld hver Mortensdag. Godsforvalter *Nielsen* oplyste i 1834, at Legatet indeholdt en Bestemmelse om, at Drengene skulde gaa Postrejser for Herredet og for Forvalteren samt møde en Dag om Ugen paa Holmegaard for at renholde Borggaarden og Broen. Saa skulde de ogsaa efter Gudstjenestens Slutning fremstille sig for Herskabet. I Aarene 1805—08 uddeltes baade Skolepenge og Uld, men det skete ikke i de dyre Krigstider og senere, da Drengene hellere gav Afkald paa Skolelønnen end at fortsætte med Postgangen. I 1834 skal hele Ordningen have været for en højere Domstol.

Ved Skoleplanen af 1742 lagdes Kalby af Herlufs-

holm Gods til Olstrup Skoledistrikt. Til det 6 Fags teglhængte Skolehus byggedes 2 Fag Lude (o: Skur) til Kreaturer, idet Lønnen nu fra 1. Januar 1742 forøgedes med Foder af Hø og Halm samt Græsning til 2 Køer og 6 Faar. Den første Skoleholder, *Ole Ipsøn*, ust., 1722—† 50, rostes ved Visitatsen 1740: Præsten var den Tid død. Bøgerne bleve efterseet, saa og Prædikenerne. Siele Register var der ikke. Formedelst Præstens Død blev ingen Prædiken, ikkun jeg holdt Tale over Johs. 13,17. Den gamle Scholeholder havde lært Børnene got at læse. Degnen cathechiserede skikkeligen. Ungdommen var god i Læsning, men jeg havde ventet dem bedre i at forstaa og at svare med egne Ord. De confirmerede vare bedre øvede. Det øvrige som sædvanligt.

Der var i Ipsøns Tid en ejendommelig Præst ved Navn *Chr. Achton* i Rønnebæk. Han brugte at købe en og anden til at gøre Folk Fortræd paa Legeme og Sjæl, hvilket f. Eks. gik ud over Fogden paa Gaunø. Præsten afsattes 1727.

De efterfølgende Skoleholdere indtil 1807, alle ustuderede, var *Anders Hansen* eller Anders Skoleholder til 1757, *Jens Petersen Fix*, ffl. t. Fensmark 1771, *Jens Rasmussen*, † 1785, *Michel Guldager* til 1797, *Christian Johansen*, fh. Herlufmagle, ffl. t. Holsted 1801, og *Henrik Petersen*, ffl. t. Holsted 1807. Læsningen var mindre god i 1788. Børnelærdommen antagelig. I 1799 Boglæsning meget god, Religion og bibelsk Historie god. 1805: Petersen holder god Orden, Religion skøn Fremgang, lært bibelsk Historie. De flittige Børn læste bestemt og nøjagtigt. 9 Børn skrev, hvoriblandt een ogsaa regner. De havde lært Salmer og sang temmelig godt.

Søren Andersen, Lx. Brøndbyvester, fh. Skuderløse, var her fra 1807 til omkring Midten af Aarhundredet. 1815: g. g. mg. mg. mg. Biskoppen roste Herredet for flittig Skolegang. 1824: 68 Børn, g. g. g. g.

IV. FAXE HERRED

1. Faxe Legatskole.

Der synes at have været Skole i Faxe By fra Begyndelsen af det syttende Aarhundrede, da en Skolemester lejede sig et Hus, hvor han modtog Godtfolks Børn til Undervisning imod en ugentlig Løn af 1—2 Sk. pr. Barn, dog at de helt fattige undervistes frit. Men da det indtraf sig saa uheldigt, at der i hele Faxe By ikke kunde opdrives et eneste Værelse eller et Hus til Skoleholdet, tog Sognepræsten, Magister *Rasmus Svendsen*, her 1620 til 1645, sig af Sagen, idet han med Støtte af kgl. Befalingsmand *Tycko Brahe* paa Tryggevælde lod opføre et Skolehus, som han under 1. Februar 1644 funderede til Bolig og Undervisning for en Skolemester i Faxe By. Det gaves frit for Landgilde, Ægt,*) Arbejde eller andre kgl. Byrder, fordi „det angaar Guds Ære og Ungdommens Fremmelse“. Til Skolen laa en liden Enghave og nogen ringe Jord udi en Vang paa Faxe Mark, hvis Indkomster skulde være til Forbedring af Skolemesterens Kaar, som yderligere lettedes ved, at Præsten hensatte 100 Slettedalere paa Rente til Skolehusets Vedligeholdelse m. m.

Der blev ogsaa givet visse Pengeindtægter til Skolelønnen. *Jesper Brochmand*, der var Sjællands Biskop i Aarene 1639—52, havde som tidligere Rektor ved Københavns Universitet i sin Egenskab af Faxe Kirkes Patron givet en Tavle paa Kirkens 3 høje Festdage, der regnedes at give 12 Sld. aarligt. Og nogle gode Mænd fra Egnen skillingede sammen til en Sum, hvis Rentepenge henlagdes til Lønnen: *Tycko Brahe* til Tostrup gav 50 Sld., Herredsfoged *Christian Ostridsen*, Faxe, 22, *Laurids Jørgensen* og *Morten Rasmussen* fra Atterup henholdsvis 4 og 5, og *Laurits Fugl*, Værløse, 3 Sld. Rasmus Svendsen afrundede dette saaledes, at Skolemesterens aarlige Løn, fornævnte 100 Rd. in mente, kunde anslaaes til 22 Slettedalere.

*) Landgilde: Fæsteafgift. Ægt.: Pligtkørsel.

Naar nogen Pædagog kommer herfra, da skal Sognepræsten med Biskoppens Vidskab og Samtykke opsøge og høre om en anden gudfrygtig og dygtig Person til Skolen. Skolemesteren skal flittigt lære Børnene, leve gudfrygtigt, skikkeligt og sædeligt, som ugift leve ensomt efter Skikken i andre smaa Skoler. Han maa ikke slaa sig paa Avlsbrug, thi derved forsømmes Ungdommen meget, mindre holde nogen Slags Drik som Kro. Ejheller maa han søge Kroer, eller andre Steder at sætte sig til Drik, men dersom han har nogen Dages Kost udi Ugen i Kroerne eller hos andre, da straks efter Maaltid og Taksigelse opstaa og forføje sig til sit eget, og sin Skolegerning tage Vare.

Undervisningen skal om Sommeren begynde Kl. 6 Slæt, om Vinteren 7—7½, med Morgenbøn, Oplæsning af Skriften og en kort Morgensang og vedvare til Kl. 10. Imidlertid faar Børnene Davre, og da kan Skolemesteren være i sine egne private Studereværelser, dog førend han giver Børnene Lov, skal læse et Stykke af den danske Bibel — eller og lade læse af en Discipel, som kan ret og tydelig læse. Naar Læsningen atter begynder Kl. 12, synges en aandelig Sang eller nogle faa udvalgte Vers af en Salme, hvorefter Undervisningen fortsættes til Kl 3—3½ om Vinteren, og om Sommeren til Kl. 5. Dog kunde Børnene have nogen Forlov imellem at rekreere sig med Leg i Marken at gaa om under Skolemesterens Opsyn. Om Aftenen læses nogle Stykker uden ad af Katekismens Forklaring o. a., som dertil hører. Item Aftenbøn, et Kapitel af Bibelen og Salmesang.

Skolemesteren maa ikke tage paa Rejse uden Præstens Tilladelse. Han skal, om det kræves, om Søndagen læse for Ungdommen i Kirken. Den første Onsdag i hver Maaned — og hele Fasten igennem — skal han med sine Disciple være til Stede i Kirken. De andre Onsdage skal han en Del af Skoletiden lære Disciple at synge Litaniet*)

*) Litani, Kyrie eleison, d.v.s.: Herre forbarm dig, jvf. Bods-salmerne Nr. 219 og 220 i Salmebog for Kirke og Hjem.

med kristelig Andagt. Som Regel gives saa 1—1½ Times Orlov om Eftermiddagen. Skolemesteren skal ikke alene lære Disciplene at læse og skrive og Gud at frygte, men og formane dem at øve sig i gode Sæder i Skolen, hjemme hos Forældrene og hos de andre paa Gaderne. Desuden skal han i Skolen overhøre, hvad de har hørt og mærket sig af næst foregaaende Prædiken.

Det gamle Skolehus var opført af Bindingsværk og Mursten, og her blev det i Tidens Løb Degnens Substitut, der læste med Børnene. Men da Byen i 1730'erne var saa stor og rig paa Ungdom, foreslog Præsten, at der paa Skolens Grund kunde opføres en ekstra Skole, hvor ogsaa Degnen gav Undervisning. Det blev der intet ud af, men Skoleholderens Løn forbedredes i 1740 „med noget lidet, saasom det, han tidligere havde, var ej tilstrækkelig til hans fornødne Ophold: Ordinær Løn 10 Sld. eller 40 Mk. i Penge, som er Renten af 200 Sld., Skolen tilhørende, Tavlepenge til Højtiderne, som kan prompte være 2 Daler hver Gang, nok 6 Rd. i Penge og 6 Tdr. Korn, nok et lidet Vænge, hvor han saar en Tønde, men maa betale kgl. Skatter“. Dette blev da Skolelønnen iflg. Skoleplanen af 4. August 1740.

Sognet skiftede Præst i 1739, da *Mickael Frølund* tiltraadte i Stedet for den afdøde Magister *Jacob Hansen Jacobæus*. Han kom hurtigt paa Kant med Madam Jacobæus, da han sigtede hendes afdøde Mand for ikke at have aflagt ordentligt Regnskab for Skolen, hvis økonomiske Herligheder nu tegnede sig ret broget. Først var der de 200 Sld., som indestod i Præstegaården. Saa var der de tilliggende Jorder, som tidligere havde været bortfæstet til Præsterne for 5½ Daler og Pligt til at vedligeholde Skolehuset, men som Jacobæus havde overladt til Skoleholderens Brug. Endvidere laa ved selve Skolen en ret stor Byggegrund, der ikke var omtalt i Fundatsen, men som efter samtlige Bymænds eenstemmige Forklaring altid havde tilhørt og aldrig været afdisputeret Skolen. Paa denne Grund laa foruden Skolehuset et Hus, som Jacobæus i 1711 havde til-

ladt *Oluf Tøffelmager* at opføre og derpaa at bebo for Livstid imod en aarlig Lejeafgift af 1 Rd. Efter Tøffelmagerens Død i 1735 bortfæstedes Huset til en Bager for 6 Rd. aarligt. Der laa ogsaa 2 Materialhuse paa Grunden, som Madam Jacobæus havde bortlejet til Etatsraad *Bartholin* til Oplag for den Sten og Kalk, han lod brænde her. Og endelig laa der en ganske lille Hytte, i hvilken Enken efter en fhv. Substitut og Skoleholder havde et Værelse.

For Frølund var det lige til, at det *lucrum* (∴ de Indkomster), som flød af Husene, maatte være Skolens, at Madam Jacobæus skulde aflægge Regnskab for 5 Aar tilbage, og at hun burde give 50 Rd. i Erstatning til den fattige Skole for, hvad den havde mistet. Madammen mente, at Pengene var medgaaet til Genoprettelsen af Skolen, da den engang var nedfalden. Men dette kunde Præsten ikke tage for gode Varer, da der henstod Penge til Husets Vedligeholdelse. Og havde Jacobæus forsømt Skolen saa stærkt, var det rimeligt, han selv bekostede dens Genrejsning. Frølund forelagde Sagen for Amtmanden paa Tryggevælde, *E. von Bülow*, der klogeligt henviste ham til Stiftsøvrigheden. Saa gik han til Biskoppen, hos hvem Sagen i Stilhed hendøde.

Ved den nye Skoleplan blev Skoleembedet mere selvstændigt, for saa vidt uafhængigt af Degnen, selv om Skoleholderen skulde vedblive som Substitut. *Jacob Prag*, der ved sin Død den 30. September 1748 havde virket her længe, kunde blot skifte Titel fra Substitut og Skoleholder til Skoleholder og Substitut. Og det kunde jo være lige fedt, men Skolelønnen var dog blevet forbedret. Da Frølund nu skulde finde en ny Skoleholder efter Prag, var han saa letsindig uden videre at indstille *Peter Hansen Lund* fra Værløse, skønt han vidste, at Biskop Hersleb i Stedet ønskede *Meyer*, Karise. Bispnen mente, at Præsten burde have indstillet dem begge to, og følte sig krænkert i sin Myndighed og Værdighed. Frølund blev hed om Ørerne, for det var ikke Spøg at gaa den mægtige Bisp i Bedene. Han trak sig forsigtigt tilbage, forklarede

Bispen, at Lund var saadan en velstuderet, gudfrygtig og skikkelig Mand. Ogsaa Meyer var der meget godt at sige om, men han havde ikke Talent til at undervise Børn. „Har jeg forset mig, beder jeg underdanigst om Forladelse“. Biskoppen kunde selv gøre sit Valg, „da Tjenesten staar aaben efter Deres Højærværdigheds Resolution“. Bispen var dog ikke indstillet paa mere Tab af Værdighed, men paa Oprejsning. Han gav Lund Kaldsbrev paa Skolen, men Meyer paa Substitutstillingen som et Trøstetillæg til Karise Skole. Og Frølund havde jo kun Indstillingsret til Skolen. Meyer mødte vistnok aldrig til Tjeneste i Faxe, maaske paa Grund af efterfølgende Klage fra Sogndegnen *Rasmus Roersløf*. Paa Visitatsdagen den 24. Maj 1749 prædikede Hr. Laurits Mickael Frølund over Johs. 12,35 passabelt. Her er en stor Mængde af Ungdom og Børn, men des mere Aarsag at bedrøve sig, at saa liden Kundskab fandtes. Særdeles var den ene Skoleholder Anders Halds Børn meget slette. Advarsler blev givne, hvad de har frugtet, vil Tiden udvise.

Degnen Roersløf sad rigtig smaat i det. Degnekornet gav for lidt, fordi Bønderne i Faxe Sogn efter en gammel Skik ikke leverede Degnetrave, men Korn i Skæpper. Han kom fattig til Embedet, overtog en forfalden Degnebolig, og da han mødte til Tjeneste i Kirken, fandt han to for mange i Degnestolen, saa han selv blev den tredie. Baade Magister *Bagger*, Bispens Broder, og *Jacobæus*, Bispens Søstersøn, havde af egen Myndighed sat Skoleholderen i Degnestolen. Det havde Roersløf med Taalmodighed og usigelig Skade fundet sig i, „da disse store Mænd var ikke til at igen drive“. Men nu gentog dette sig, idet Frølund med Gevalt havde sat Skoleholderen i Degnestolen, skønt Skolefundatsen intet nævnede om en Substitutgerning. Men Frølund „bruger bare en *phras* og kalder ham Degnens Vikarius, da jeg dog ikke kan vide, hvori hans Vikariat skal bestaa, thi han kan ikke synge en Salme i Kirken, ikke antegne til Alters, ja, ikke engang tænde og slukke Lysene. Men den endelige Aarsag hertil er nok denne,

at naar han undertiden prædiker for Præsten, saa kan han straks tage sin Betaling hos Degnen. Vilde han ikke være fornøjet med Faxe Skole i den Tilstand, den nu er, som er meget god, thi der er nu mere Avling til, end der er til Degneboligen, saa burde han være blevet der, han var, det var en god Skole, og da havde vi været den Fortræd uden“.

Heller ikke Skoleholder Lund dansede paa Roser. I 1754 stod hans Løn temmelig uvis i Frølunds Dødsbo, og seks Aar efter fik han sin gamle Skolekammerat *Esben Haste* til Præst, men det havde været saa som saa med Kammeratskabet, og det reservede Forhold mellem Præst og Skoleholder udartede til et aabent Brud, da Lunds gamle Fader 1765 døde i Faxe Skole, og Haste modsatte sig, at der efter gammel katolsk Skik ringedes med Klokkerne ved Jordefærden. Fra den Tid syntes Præsten, at Lund paa forskellig Maade chikanerede ham, men som han skrev i en Klage til Biskoppen, saa laa der jo ogsaa „et gammelt Had, som han har haft til mig fra Frue Skole af“. Ved Skoleholder Lunds Jordefærd den 7. Januar 1775 ses imidlertid Chikanerierne i klarere Belysning, idet Haste fortæller Bispen, at han „har mistet en tro Skoleholder, men til sidst i forvirret Tilstand, og Faxe var (sluppet af med) en urolig Kvinde, som af hendes Søn, Sieur Lund i København, er bleven afhentet. Havde dette sket for 9 Aar siden, saa havde Skoleholderen maaske endnu levet“.

„Jeg har nu 5 Skoleholdere, kompetente, iblandt dem nogle særdeles flittige og duelige Mænd, men alle ustude-rede og gifte“, jublede Haste. Og i Faxe Skole sad en Student, c. theol. *Niels Bützow*, fh. Spjellerup, hvor hans Kone Aaret før var død. Haste tvivlede om, at Bützows økonomiske Kaar bedredes ved at flytte til Faxe, „med mindre han vilde anse Faxe Skoles smaa Herligheder, f. Eks. flere og rummeligere Værelser, en stor og smuk Frugthave, et Vænge, hvori kan høstes 7 à 8 Læs Hø, og nogen Jord i Marken for noget betydeligt“. Bützow indsaa snart,

at uden Kone var Landbruget for besværligt. Han søgte da om og fik Lov til at gifte sig. Men den nye Kone forbedrede ingeniunde Økonomien, og en skønne Dag i 1778 sattes han under Administration af Præsten. Et Par Aar efter bad han om igen at maatte forvalte alt selv. Det fik han Lov til paa flg. Betingelser: Den store Skolestue skal altid bruges til ordentligt Skolehold. Gærderne omkring Jorden skulde holdes forsvarligt lukkede. Han skal selv drive Jorden og føre Kornet til Skolen og ikke som tidligere sælge Gødningen. Haven skal plejes forsvarligt, Træerne maa ikke ruineres, og intet Træ afhugges, som bar Frugt. Og Præsten forbeholdt sig at føre Tilsyn med dette. Men ingen troede paa, at Bützow rettede sig. Han var en urolig Natur, uegnet til Skolegerningen. Man var led og ked af ham. Det hed sig, at Provst, Professor *Bützow*, København, snart ventede ham befordret til et Præstekald paa Fyen. „Kunde det ske, at jeg snart slap ham, vilde jeg glæde mig meget paa Skolens Vegne“, skriver Haste. Det skete et Par Maaneder efter; i December 1780 begav Bützow sig til Næstved, hvor han af Sognepræsten var antaget til at forrette Aftensangs Prædikener.

Faa Dage efter sad en ny Mand ved Skolepulten, nemlig Student *Peter Meyrup*, som Haste havde indstillet, fordi han syntes at være et stille, anstændigt og skikkeligt Menneske. Han frasagde sig Skolen den 26. April og rejste 1. Maj 1784. Efter Aftale med Haste lod han foreløbig henstaa i Skolen en Kakkelovn, han selv havde maattet skaffe sig, men den nye Skoleholder, Student *Jacob Basballe Bruun*, vilde ikke købe den. Saa klagede Meyrup til Bispem. Bruun lovede at modtage Ovnen, hvis han fik den gratis som Erstatning for, at „Meyrup har ruineret Skolen, ikke gødet Jorden, som han burde, fyldt Bryggeret med Møg i Stedet for at føre det ud paa Jorden, fordærvet en Enghave, som gav omtrent 8 Læs Hø af sig ved at overlade samme til Kammerjunker *von Holstein*“, som lod den opløje og derved ødelagde den fede Engbund, saa Bruun ikke fik saa meget som et Læs Hø om

Sommeren. Det gjorde Haste ondt, at „den ublu og urolige Meyrup“ havde ulejliget Biskoppen med disse *bagateller*, og han takkede Gud, „som skilte mig ved saa slet og udelig Skoleholder og ved et saa stridigt og ondskabsfuldt Menneske“.

Skoleembedet blev allerede i November 1785 igen ledigt ved Bruuns Død. I Stedet kaldedes Stud. *Jens Haubro*, fh. Viemose. Men Embedet var daarligt. Der dukker stadig nye Oplysninger op om Faxe Skoles Jorder og Bygninger. Der var 30 Fag Hus at holde vedlige. Præsten fortæller, at en Mand i Begyndelsen af Aarhundredet, der boede tæt op til Skolen og drev Krohold og anden Næring, havde bygget en Del flere Huse, som han senere legerede til Skolen sammen med et Jordstykke. Det skulde være Grunden til Skolens store Husrum, men der fandtes intet Gavebrev. Husene var til Byrde for Skolen, og nogle af dem burde nedrives. — Ved Visitatsen 1786 havde Balle 500 unge, store og smaa, at overhøre. Ingen blev forbigaaet Og alle svarede til Fornøjelse... Skolebørnene læste smukt i Bog og havde godt Begreb om det, som var lært... Præsten Andreas Dreyer, som er en aarvaagen Tilsynsmand med Skolerne og en utrættelig Kateket, holdt en vel gennemtænkt og grundig Prædiken i et smukt og veltalende, men tillige fatteligt Foredrag. Iblandt Skoleholderne fortjener Haubro især megen Berømmelse. 1790: En stor Del Børn forsamlet. God Boglæsning og Kristendomskundskab, lært Salmer, begyndt paa den bibelske Historie.

I Følge Befaling udarbejdede Sognepræsten i 1794 et Forslag om Degnekaldets Nedlæggelse til Fordel for Skolevæsenet. Det godkendtes 3 Aar efter. Sognets sidste Degn, den ulykkelige Stud. *Jørgen Musted*, døde s. A. „af Sorg og Græmmelse, thi hans Hus blev efterhaanden af hans slette Kone udfejset saaledes, at han ikke engang havde det nødvendige Linned at iføre sig“. Haubro søgte nu at faa Degnekaldets Indkomster til Skolens, hvilket Sognepræsten, Provst *Søren Heiberg*, anbefalede, fordi han havde en behagelig Stemme og vundet meget ved i

saa mange Aar at staa i Degnestolen ved Siden af Musted. Haubro fik for en væsentlig Del sit Ønske opfyldt. Han forpligtedes i sit Kaldsbrev til „at være flittig saavel i Henseende til Ungdommens vedbørlige og flittige Undervisning i Børnelærdommen som og anden Tjeneste i og uden for Kirken“. En lignende Formular havde de tidligere Degne underskrevet, ja, en af dem endog forpligtet sig til at ægte Formandens Enke, der iøvrigt paa samme Maade et Par Aar efter gik i Arv til den næstfølgende Degn.

Næsten alle Børn havde været flittige, noterer Balle i 1803, de svarede forstandigt af Børnelærdommen, især af den bibelske Historie, havde lært mange nye Salmer, læste meget godt i Bog, og en Del skrev. 1809: Skolen er delt i 2 Klasser, meget god Bøglæsning og Tænksomhed i Børnelærdommen, mange smukke Salmer lært, gjort Begyndelse med Skrivning, og man kendte Tal. Haubro katekiserer med Forstand, og Præsten er i alle Maader fornøjet med ham. 1827: 42 Børn, gx. mg. mg. g. Indbyrdes Undervisning indført 1825. — I 1806 nedbrændte Præstegaarden og Degneboligen. Haubro døde 1830. De sidste 8 Aar af sin Levetid havde han den fhv. Forstander for Lyngby Seminarium paa Djursland, *H. P. Barfoed*, til Præst. Han skildres som en kraftig Personlighed, der med den strengeste Nøjagtighed røgtede enhver af sine Embedsgjerninger, dog uden Pedanteri. En begavet, skønt ikke aandrig Taler, en udmærket Kateket og en fortrinlig Seminarieforstander.

2. Stubberup Legatskole.

Skolen oprettedes i 1722 af *Prins Carl*, jvf. Spjellerup Skole. Af Skoleholdere nævnes *Hans Nielsen Walbye*, ust., —?— 1738—42 —?— og *Anders Holst*, Stud., 1754—57, som Provsten havde ansat, fordi han var en meget gudfrygtig Mand, som Skolen trængte til efter at have haft 3 slette Skoleholdere paa Rad, af hvilke de 2 blev kasse-rede. Efter Paasken 1757 begyndte Holst at faa nogle

mærkelige Griller, men $\frac{1}{2}$ Aar efter maatte man lade ham afgaa, da han helt var gaaet fra Forstanden. Han vilde mane Folk*) og være Kapellan for Provsten *Chr. Ostenfeldt* i Spjellerup, hvortil han var kaldet i Moders Liv, sagde han. Omsider fandt han paa, at han var et salvet Hoved. „Spørger man ham, hvor han er blevet salvet, svarer han: I Daaben! Naar? Der var en Dekanus (o: en Biskop), som kom op af Jorden og salvede ham! Hvem der har kommet ham paa de Tanker? Fantasien! Hvormed han var salvet? Svar: Stercore dei (o: Guds Skarn). Om han ved nogen, der paa den Maade er salvet? Svar: Jojachim (en Konge i Juda). Hvordan det gik ham? Han gik om og betlede og omsider hængte sig selv!“ Provsten formanede ham da at tage sig i Agt, at hans Griller ikke førte ham i Ulykke. Men Holst svarede, at det skulde Gud nok bevare ham fra og den Hellige Aands mange Piger. — Holst afløstes af Student *Tommerup*, se Spjellerup, senere nævnes *Christen Roed*, —?— 1769 til † 1788, *Rasmus Nielsen*, fh. Smerup, † 1809, *Lars Hansen*, fh. Haunlev, † 1812, *Frederik Neumann*, fh. Tommestrup, † 1817, *Anders Petersen*, f. i Greve, ffl. t. Valløby 1819, *Frederik Schiøth*, exam. jur., indtil 1824, og *Jens Rasmus August Cappelen*, Lx. Jonstrup, der i flere Aar fik Vemmetofte Klosters højeste Præmier, ffl. t. Freerslev 1832.

Uddrag af Visitatserne. 1790: meget god Læsning, forstandig og færdig Kundskab i Kristendommen. Rasm. Nielsen underviser med Held og Lyst, som læg Mand betragtet er han en god Kateket. 1802: Mange Børn til Stede, de svarede godt, vidste noget af Bibelhistorien, havde lært mange nye Salmer og læste for det meste vel i Bog. 1809: Boglæsning kuns temmelig god, vel fornøjet med Religionskundskaben, Bibelhistorie ej forsømt. Smukke Salmer var lært i Mængde. 10—12 Børn begyndt at skrive, og de kendte alle Tal. Den nye Lærer hedder *Lars Hansen*, er af Bondestanden, katekiserer ikke ilde

*) Mane: Fordrive en ond Aand, f. Eks. Fanden, bort.

og tegner til at blive en god Lærer. 1824: tg. g. g. tg. tg. Schiøth bliver god; naar han først har lært noget. Men hans Katekisation er endnu for vild og overfladisk. Han spurgte om Urias' Hustru, og hvad blev der af Kristus. 1827: 55 Børn, mg. mg. ug. mgx. Indbyrdes Undervisning indført i 1826, mg. Gymnastiske Øvelser.

3. Værløse kgl. Skole.

Værløse Skole opførtes 1724, afhændedes 1747 til Grev A. G. Moltke. Skoleholdere: *Hans Olsen Valeur* til 1727, *Christen Jensen Verup* til 1741, *Svend Hansen Lund*, ffl. t. Faxe 1749, *Andreas Hald*, —?— 1759—† 98, om hvem Balle i 1790 skrev, at han var gammel og ikke syntes at være udrustet med synderlig Bekvemhed til Undervisning, *Edvard Røring Rodich*, † 1817. Børnene havde gjort nogenlunde Fremgang i Børnelærdommen i 1802, nogle lærte bibelsk Historie, men Skrivning og Regning var ikke begyndt. Boglæsning mindre nøjagtig. Man havde lært Salmer. Rodich kan vel undervise, naar han vil anvende Flid, og katekiserer ikke ilde. 1809: Skolen er delt i 2 Klasser. Stor Forsømmelse hersker i denne Skole; jeg var utilfreds med Børnenes Svar af Lærebog, Katekismus og Bibelhistorie, som alt for kendelig røbede Udenadslæsning. Boglæsning nogenlunde god, men skødesløs. Adskillige Salmer lært. Med Skrivning er gjort Begyndelse paa Tavlen, men ingen regnede, da Børnene kun kendte Tal. Jeg formanede Læreren til større Opmærksomhed, Iver og Alvorlighed imod de forsømmelige. Han hedder Edvard Rodich, er privat Infor bc et Præstesøn. (Dette kan maa-ske tydes: privat Informator Baccalaureus og Præstesøn).

De 2 sidste Lærere før 1830 var *Hans Jensen Saltofte*, Lx. Jonstrup, ffl. t. Freerslev 1819, og *Adam Gottlieb Ludvig Dettmer*, Lx. Jonstrup, der havde deltaget som Rytter i Slaget ved Sehested, forfremmedes til Korporal og kom senere paa Jonstrup; en Broder var Lærer i Lille Hedinge. Vis. 1819: g. mg? mg. ug i Religion. ug i Bibel-

historie. Dettmer har meget gode Anlæg og fortrinligt Liv og Munterhed. 1827: 53 Børn, mg. g. mg. mg. Indbyrdes Undervisning indført 1825. Gymnastiske Øvelser. Mynster karakteriserede i 1837 Dettmer som en grundlig og opvakt Mand.

4. Houby Skole.

Skolen begyndte Nytaar 1742 i et 6 Fags lerklinet Hus. Skoleløn 12 Rd. plus 10 Td. Korn. Skoleholderen *Mickel Rull*, Stud., havde været her nogle Aar, mén ffls. nu til Vallebo, og *Lars Jørgensen*, ust., fortsatte. Han efterfulgtes af *Michel Rosendahl*, † 1752, *Holger Rosendahl*, hans Søn, † 1782, og *Christen Møller*, over hvem Balle maatte beklage sig 1790: Daarlig Boglæsning og Mangel af alt Begreb over det lidet, som var læst. Han forstaaer næppe at gøre et eneste fornuftigt Spørgsmaal til Børnene og blev anklaget for Drikfældighed og Uduelighed. Jeg har ladet en ordentlig Undersøgelse desangaaende anstille ved Provsten og nogle Sognemænd. Men intet videre kunde dog endnu efter Forordningen foranstalles, end at han blev offentligt irettesat og mulkteret med den Begrundelse, at han ved næste Klage, som maatte findes at have Grund, bliver afsat. Nogle hviskede mig i Øret, at hans Drukkenskab ikke ret kunde bevises, og at han efter Formodning var bleven forført et Par Gange til at tage for meget til sig af nogle Uvenner, som lagde an paa at styrte ham. Derfor drev jeg ikke Sagen denne Gang til det Yderste.

To Aar efter klagede Bønderne igen over Møller, og der var Tale om at sætte Gartner Schmidt, Rosendal, til Skolen imod at give Møller lidt Pension. Men i 1794 optog Præsten Sagen, og Provsten kaldte Parterne sammen i Skolestuen. Her bejaede Bønderne til Provstens Spørgsmaal, at Møller ikke kunde vejlede Børnene i deres Kristendoms Kundskab, og at han til Tider sad beskænket i Skolen uden at læse eller kunne læse for Børnene. Og saa faldt Dommen prompte af Provst og Præst: „At Skole-

holder Møller har ved sin imod alle Erindringer vedvarende Drikfældighed forbrudt sin Skoleholdertjeneste og er dertil uværdig. H. Rosenkilde, Heiberg. Houby Skole d. 26. November 1794“. — *Niels Hansen Schmidt*, fh. Gartner paa Rosendal, fik nu Skolen til 1820. I 1802 noterede Balle, at han var skødesløs og tog andet Vare i Stedet for at passe sin Skole. Han fik Paamindelse og lovede Bedring. I 1809 var Skolen delt i to Klasser, alt var kuns temmelig, nogle kendte Tal, 3 begyndt at skrive. — Endelig nævnes Stud. *Jørgen Bagge* 1820—27, som blev Skoleholder i København, se Store Taarøje, og *Jens Christensen Svanholm*, Lx. Jonstrup, se Roholte. 1827: 68 Børn, g. tg? gx. g.

5. Vallebo Skole.

Denne Skole opførtes 1741 med 8 Fag, opklinet med Ler. Skoleløn: 12 Rd., 12 Td. Korn. *Michael Rull* begyndte 1. Januar 1742, † 1757, *Hans Chr. Feldtmann*, † 1758, *Peter Møldrup*, † 1765, *Johan Frederik Johansen*, ust., fh. Haunlev, blev Degn i Ulsø 1785, *Herluf Chr. Kastrup*, † 1800, som Balle i 1790 var misfornøjet med. Børnene læste maadeligt, Kristendomskundskaben lidet og uden Forstand. Kastrup advarede mundtligt, og skriftligt i Skolejournalen, da han tog anden Vare end sin Skole.

Skolehuset blev 1789 grundig forbedret. „Ret meget fornøjer det mig at se denne vakre Bygning uden videre Fortrædelighed at være bleven det, hvortil den var bestemt. Gid nu, Ungdommen vilde komme der. Der var kun 9 Børn til Stede“, skrev Provsten paa Skolebesøget s. A. — Stud. *Ivar Hee* forrettede nu Skolen til 1820. Stor Forsømmelighed i Skolegang konstateredes under Visitatsen 1809; kun faa læste godt, de ældste havde begyndt at skrive, de yngste kendte Tal. Hee er et skikkeligt Menneske, men mangler Munterhed. — *Jens Peter Eskildsen*, fh. Kjeldbymagle, tjente her til 1824 og ff. t. Sjolte; efter ham kom *Christen Jacobsen*, Lx. Lyngby, † 1827, saa fulgte *Reinhardt*, der havde Lærereksamen, til 1828, og derefter

Mads Bie Aagesen, Lx. Jonstrup. Vis. 1827: 57 Børn, g. mgx. mg. mg. Gymnastik øves.

6. Vibede Ekstraskole.

Der havde meget langt tilbage været en lille Skole i Vibede, som senere blev en Biskole til Stubberup, da Vemmetofte gav 10 Rd., 2 Fv. kløvet Brænde og 1 Fv. Fagot til Skolelønnen, og Gaardmændene forpligtede sig til hver at give 1 Td., 1 Skp. Rug, 1 Td. 1 Skp. Byg og 1 Mark. Der var 13 Gaarde i Byen. Her undervistes af *Christian Clausen*, † 1755, *Poul Dancker Textor*, ffl. t. Eskildstrup, *Christian Clausen Tranfeldt*, † 1785, og *Morten Schade*, som var paa en Tur til Vemmetofte 2. Juledag 1803. Paa Hjemvejen gik han vild, faldt i en Bæk og druknede. Børneantallet var kun lille ved Visitatsen 1789, Boglæsning upaaklagelig, Fremgang i kristelig Kundskab, lidt Bibelhistorie lært. Schade forretter sit Embede efter Evne og med Troskab og katekiserer nogenlunde. *Morten Johansen*, † 1813, som ledede Skolen efter Schade, rostes ikke af Bispen i 1809: Hans Katekisation er maadelig, som f. Eks.: Hvad var Jesus aldeles R. uskyldig. Han mangler Kundskab. Skolen er delt i 2 Klasser. Læsning unøjagtig, Religion temmelig god, Salmer lært, men ingen Skrivning og Regning. — En fhv. Gaardmand fra Tessebølle ved Navn *Zander Poulsen* ansattes nu. Han ffls. t. Lund i 1815, og i hans Sted tiltraadte Skomagær *Jørgen Hansen*, Vemmetofte. Vis. 1819: g. mg. gx. gx. mg. Vibede Skole nedlagdes 1827.

7. Kessendrup Skole

oprettedes i Stedet for den nedlagte Vibede Skole, og her fortsatte *Jørgen Hansen* til 1832. Vis. 1827: 59 Børn, mg. mgx. mg. g?

B. Spjellerup Sogn.

Spjellerup havde som Anneks Smerup Sogn i Stevns Herred. I Spjellerup ligger Vemmetofte, der dog betragtes som et Sogn for sig selv.

1. Spjellerup Legatskole.

Holger Rosenkrantz til Glimminge i Skaane, kgl. Befalingsmand paa Hammershus og over Bornholm, en Tid residerende paa Vemmetofte, † 1647, og Hustru *Karen Krabbe* skænkede Mikkelsdag 1643 et nyopført Hus og 1000 Rd., udsat til 6 pCt., til et Hospital i Spjellerup, i hvilket 6 Husarme kunde bo frit, aarligt nyde hver 10 Rd. i Penge samt 6 Læs Ved, hjemaget af Bønderne paa Vemmetofte Gods. Da der i 1649 stod et Værelse ledigt, resolverede *Karen Krabbe* Paaskedag den 21. April, at det skulde gives som Fribolig til en Skolemester, der kunde give Undervisning imod at nyde Renterne af 200 Rd., dog paa Vilkaar, at hvis Skolen ikke paaskønnedes ved Skolegang, skulde Beløbet m. m. falde tilbage til de fattige.

Dette er Oprindelsen til Spjellerup Skole, men *Frederik den Fjerdes* Broder, *Prins Carl*, udvidede Hospitalet med 30 nye Fag til 15 fattige, saa der blev Plads til ialt 21 med Ret til Fribolig, visse Favne Brænde og 12 Rd. hver aarligt. Der var en Bestemmelse om, at saadanne Fattigfolk, der hellere vilde blive hjemme hos deres Venner, kun fik Pengene, mens andre fattige saa nød deres Husly og Brændsel, men uden Penge. Dette kom bl. a. en Skoleholderenke i Smerup til Gode i 1769. Ogsaa Skolen udvidedes, idet *Prinsen* samtidig, den 22. September 1722, funderede denne og 5 andre Skoler: Spjellerup, Taarøje og Stubberup paa Vemmetofte og Haunlev, Lund og Frøslev paa Højstrup Gods.

Hospitalsskolen udvidedes med 3 Fag til Forstue, Bagerovn og Skolestue (2 Fag), mens Skoleholderen beholdt de 2 gamle Fag til sin egen Raadighed, og denne Stue forsynedes med et Sengested, et Bord, 2 Bænke, 3 Træstole og en Stenkakkelovn, desuden Hylder rundt omkring. Skolestuen havde en Jernkakkelovn, et Bord og 8 Bænke, og der var Hylder rundt omkring. Desuden 1 Bibel, 5 Nye Testamenter med tilføjede Salmebøger, 100 Katekeser, 100 Abc'er. Naar Prædiken ikke indfalder, skal Skoleholderen hver Morgen og Aften forføje sig til Hospitalet og holde

der en andægtig Morgen- og Aftenbøn med en liden Salme, som Præsten ham ordinerer, hvorfor han skal nyde samme Løn som de andre Skoleholdere i de af os stiftede Skoler. Hvert Aars Søndag efter Paaske skal i Spjellerup Kirke efter Gudstjenesten denne Forordning oplæses.

I Lund var der allerede et Skolehus med et Værelse paa 5 Fag. Paa tværs af dette opførtes nu 3 Fag, saa det blev paa 8 Fag: Skolestue 3, Forstue 1, Spisekammer 1, og de 3 nye Fag til Skoleholderens Raadighed. Her indsattes en Teglovn, et Sengested, 2 Træstole og 1 Bord, Hylder rundt omkring. I Skolestuen 1 Jernkakkellovn, 1 langt Bord, 6 Bænke, Hylder rundt omkring.

Skolehusene i Taarøje, Stubberup, Haunlev og Frølev opførtes med 5 Fag. Forstuen med Skorsten, Ildsted og Bagerovn optog eet Fag med et lille Spisekammer bagved. Ved højre Side af Indgangen var der 2 Fag til Skolestue med Jernkakkellovn, 1 Bord og 8 Bænke, paa venstre Side laa Vaanstuen, der havde 1 Sengested, 1 Bord, 2 Bænke, 3 Træstole og en Stenkakkellovn. Saavel i Skolesom i Vaanstue var der ogsaa her Hylder rundt omkring. I Skolestuen var der 2 Vinduer til Gaden og eet til Gavlen, i Vaanstuen 2 Vinduer, og et lidet i Spisekammeret. Alle Skolerne opførtes af Bindingsværk, udvendig Eg, indvendig Fyr og muret, samt Skorsten. Hver Skole havde sin lille Kaalhave, indhegnet med Grøft og Gærde.

Til Prins Carls Skoler skal udsøges dygtige Subjecta, der er funderede i deres Kristendom og kan undervise med ren Dansk og læse i danske Bøger, skrive nogenlunde, og især, at de er gudfrygtige, ærlige og uberygtede Personer. De kaldes af Herskabet, men før de antages, skal de forevise lovlige Attester fra hvert Steds Præst, hvor de har været, og derefter eksamineres. Skolemesteren skal tilholde Børnene og Ungdommen til Guds frygt. Og som alle Ting skal ske ved Bøn og Paakaldelse til Gud, saa skal hver Skole begynde og ende Dagen med Bøn og Sang. Skolemesteren skal lære Børnene at bede og ret at kende Gud, saa og at vide deres Katekismus og læse perfekt i Bibelen.

Han skal traktere Børnene lempelig, fornuftig, med Kærlighed og skal ikke give Børnene onde Eksempler eller Forargelse ...og iøvrigt følge Præstens Instruks. Han maa ikke selv ejheller lade andre holde Kro eller lystige Forsamlinger eller forhandle Varer i Skolehuset. Børnene tilholdes at komme i Skole, item alle Søn-, Fest- og Prædikendage at lade sig informere i Kirken. Forældre, der ikke holder deres Børn til Skole, skal straffes. — Og som Hensigten med denne Anordning sigter alene at indplante Ungdommen den sande Guds frygt og sande Kristendom, hvortil Skrive- og Regnekunsten ikke egentlig hører, men derved kun Tiden spildes, saa skal Skrive- og Regnekunsten ikkun agtes som et tilføjet Værk, men findes nogle dertil *capable ingenia*, kan dem og derudi forhjælpes. — Skolestuen er alene til Børnenes Undervisning, saa og for de almindelige Forsamlingers Bøn og Sang, Skolelønnen 30 Rd. og Brændsel. Præsten skal 4 Gange aarligt besøge Skolen, og der skal een Gang aarligt afholdes Eksamen i Overværelse af Stedets Øvrighed. Hvert Aars St. Hansdag skal denne Anordning efter Gudstjenesten for al Menigheden forkyndes. Den 22. September 1722.

Spjellerup Bys første Skoleholder er ukendt, Stud. *Lorents Storm*, 1738—40, ffls. t. Taarøje, og Stud. *Johan Christian Find* blev Degn i Lyderslev i 1750. Visitatsdagen den 22. Maj 1749: Provsten Hr. Christian Ostenfeldt, en retsindig Præstemand, der arbejder med en øm Samvittighed, prædikede over Act. 10 V. 44 meget godt; og saa bedrøvet, jeg havde været i Faxe, saa inderlig blev jeg Andagspræget ved den gode Kundskab, der fandtes hos den i Mængde tilstædeværende Ungdom. — Den næste Skoleholder, Stud. *Jens Tommerup*, fh. Stubberup, ffls. t. Bregninge-Bjergsted Degnekald 1766, Stud. *Daniel Muxæus*, Søn af en Landfysikus i Odense og fh. Skoleholder i Laurvig i Norge, blev Degn i Lyderslev 1768, og *Niels Bützow*, c. theol, ffls. 1773 t. Faxe. Han havde faret vidt omkring som Vikar i Skole- og Degnekald. Frygt havde hidtil hindret ham i at søge Præstekald, fortæller han, men

han havde paataget sig det besværlige Skolearbejde for ad den Vej at bane sig frem til et Degnekald. Hans økonomiske Forhold var fortvivlede, og han mistede her sin Kone i et Aar, da Spjellerup Sogns Befolkning, unge og gamle og Børn, Gang paa Gang opskræmmedes af store Ulykker i Byen. Det var 1771—72.

En Dreng paa 10 Aar blev kvalt i noget Hø, som faldt ned paa ham fra Stænget i Stalden. En gammel Kone stod ved en Park i sin Have og toede Tøj, faldt ud i Vandet og druknede, 80 Aar gammel. Et 2½ Aars Barn druknede i en Lergrav. En 27-aarig Møllersvend i Spjellerup Vejr-mølle „kreperede paa en ynkelig Maade; da han en Dag vilde snøre Møllen, og Vingerne drejede omkring, kom noget af hans Klæder uforvarendes ind i Møllehjulet og blev knusede, hvorefter han laa i megen Smerte, da Benene raadnede af ham, og Koldfyrr slog til, indtil han paa tolvte Dag døde“. En Gaardmand, 70 Aar gammel, sad paa sit Tag og tækkede, hvorfra han faldt ned og døde straks.

Ogsaa paa anden Maade blev 1772 et Mærkeaar for Spjellerup By, idet dens Jorder opmaalttes og indrettedes paa den holstenske Maade, og 4 Gaarde udflyttedes fra Byen, saa de fik deres Jorder for sig selv. Den nye By kaldte man *Lille Spjelderup*, nogle sagde Ny Spjelderup. Den næste Skoleholder, der nævnes, Student *Johannes Andreas Borch*, blev i 1787 Degn til Næsby-Tyvelse.

Det var med et lykkeligt Smil, Biskop Balle i 1787 kørte videre efter Visitatsen: Her traf det sig, at Forfatteren af en Skolelærers Anmærkninger mod Luthers Katekismus var til Stede fra Begyndelsen til Enden. Velbetænkt holdt jeg mig desto nøjere til Bogen forenet med Pontoppidans Forklaring. Imidlertid blev saaledes spurgt og saaledes svaret af alle, store og smaa, at den vise *in-formator* af egen Drift, da Forretningen var til Ende, kom hen og sagde: Jeg maa tilstaa, at denne Ungdom er vel oplyst og kan tænke selv. Gode Luther! tænkte jeg hos mig selv. Saa skaber den dog ikke lutter Plappermaskiner! Gud ske Lov! Den Erfaring er mig ikke sjælden eller frem-

med. Og naar vore mægtige Opklarere vilde selv komme ud at beskue det saakaldte Ægyptiske Mørke, for hvilket at bortdrive de holder sig forpligtede til at skaffe Lysning, om det skal være Lyn eller Torden, saa fik vel Tonen en anden Lyd — eller om man tav i det mindste stille, som maaske kunde være det tjenligste. Alligevel fandtes dog her nogle faa svage. Men den store Hob udviste megen Eftertanke og svarede fermt. Skolebørnene havde Indsigt efter deres Alders Maade i det, som var lært, kunde ogsaa gøre Rede for Bibelens Historie og læste vel i Bog. Sognepræsten Hr. Buch er en gudfrygtig, meget redelig og arbejdsom Mand, som holder den nøjeste Orden i alle sine Forretninger. Paa Prædikestolen er han ikke begavet. Dog taler han ganske grundigt og til Menighedens Opbyggelse. Tillige besidder han en smuk Læsning og har et godt Bibliotek, som indeholder ogsaa nyttige Skrifter i fremmede Sprog. Degnen Sommer er en duelig og brav Mand.

Om den næste Skoleholder, cand. theol. *Didrik Otto Myhlenphort*, † 1797, skriver Provst *Rosenkilde*, at han i Fattigdom havde stræbt sig frem til sine Eksaminer og fortjente bedre Lykke end at leve og dø i et fattigt Skolekald. „Lyders og Lasters Vej, som desværre saa mange elsker, har stedse været ham en Afskyelighed, og jeg tror, han har gavnet sin Ungdom mere ved sit gode Forhold end ved den af ham givne Undervisning, thi han har aldrig været oplagt til Skolehold og endnu mindre, da Aarene tiltræder. Hans haarde Udtale, hans sure Udseende og hans overmaade knurvorne Væsen kan aldrig give Børn Lyst til at læres af ham, tværtimod er de bange for ham og ved næppe, hvad Stilling de tør sætte sig i, hvordan de bærer sig ad, saa kan de ikke være denne hypokondre tilpas, hvad Under han aldrig er sig selv tilpas. Det blide Ansigt, den milde Tiltale er ikke her at finde. Endogsaa naar han paa sin Vis synes at være venlig, er det dog den bare Snuhed“. Provsten bad Bispen skaffe Myhlenphort en Klokkertjeneste eller lignende i en Købstad, hvor-

ved hans tunge Sind, som mere og mere trykkedes i Skolen, kunde lettes (1792). Under Visitatsen 2 Aar før besøgte Biskop Balle alle Stuerne i Hospitalet, men ingen Klager hørtes. I Skolen kunde adskillige Børn læse vel i Bog, og Kristendommen var i noget lært ikke uden al Forstand. Myhlenphort er en gammel vranten Attestatus, som ikke tager sig Embedet nærmere, end han højst maa nødes til.

Efter Degn *Laurits Sommers* Død i 1807 nedlagdes Degnekaldet. I Skolen virkede den gamle Herskabstjener fra Bregentved, *Jens Andersen Birkeløv*, 1797—† 1829. Han havde en høj Stjerne paa Slottet, nød megen Støtte derfra og var iøvrigt en flittig Skolemand, der 7 Aar i Træk fik Moltkes Flidspræmier. Børnene svarede under Visitatsen 1802 til Fornøjelse og med Forstand, de fleste læste ret vel, man skrev og regnede.

I den første halve Snes Aar af det nye Aarhundrede var den senere saa berømte Biskop *Jacob Peter Mynster* Stedets Præst. Ved Visitatsen 1802 var han endnu ikke bleven indsat i sit Embede. Men i 1809 blev det Fornuftens Repræsentant paa Bispestolen, *Fred. Münter*, der — Fremtidens Tildragelser skjulte — kom ud for at give sin anden Efterfølger paa det høje Sæde sit Skudsmaal. Münter nedskrev: „Præsten Mynster prædikede over Deuteronomion (o: 5. Mosebog) 31,11—12 fortræffelig. En talrig Ungdom var forsamlet. Jeg havde megen Glæde af at erfare den fortrinlige gode Religionskundskab og ønsker den værdige Lærer af mit ganske Hjerte til Lykke med de gavnlige Frugter, hans redelige Bestræbelser har baaret, ligesom jeg ønsker, at Menigheden maa fuldkommen skønne paa den Lykke at have saa nidkær og oplyst en Lærer. Skolen er delt i 2 Klasser. Den nederste var tilbage i Læsning. Skrivning begyndt. Religionskundskab og Sang god. Birkeløv vil nu være betænkt at undervise i Regning. Pastor Mynster er fornøjet med ham. Han mangler ikke ganske Anlæg, men hans Katekisation er dog gerne Udenadslæsning. Han har faaet 3 Præmier“.

Birkeløv havde navnlig sin Styrke i Boglæsning og

Hovedregning. I 1819 stod Skolen saaledes: ug. g. (ikke 2 Børn). mg. ug. 1827: mg. g. g. mg. Skolen var indrettet i den gamle Degnebolig, hvis Jorder sammen med den udlagte Skolejord var saa store, at Birkeløv kunde holde 4 Heste og 6 Køer. Saa Münter kunde med Rette sige, at „han staar sig meget vel“. Han efterfulgtes i Skoleembedet af Sønnen *Joachim Godske Birkeløv*, Lx. Jonstrup, † 1837.

2. Skolen ved Vemmetofte.

Priorinde honoraria *Juliane von Barner* gav i 1756 en Kapital paa 2000 Rd., hvis Renter skulde anvendes til en Skole for saadanne Børn fra Vemmetofte, hvis Forældre stod uden for Bondestanden, f. Eks. Kuskes, Gartneres, Jægeres Børn, og ikke rigtig hørte hjemme i Spjellerup Skole, men heller ikke kunde optages i nedennævnte Klosterskole. Skolen indrettedes ganske som Prins Carls og gik under Navnet „Skolen ved Vemmetofte“. *Christopher Wegner* havde fra 1746 paa egen Regning holdt Skole for disse Børn og fik nu en kærkommen Støtte, fri Bolig m. m. i den nye Skole. I 1766 tilbød Priorinden ham Spjellerup-Smerup Degnekald, men han afslog, da Kaldet kun takseredes til 150 Rd. Og Embedets Byrder forringede det for stærkt, nemlig en Pension til den afgaaende Degn, 6 Rd., Degnepensionen til Køge Skole samt 20 Rd. til Skoleholderen i Smerup, dels for Tjeneste under Kirkesangen, som Wegner ikke selv evnede, dels for Degnekaldets gamle Afgift til dets annekerede Skole i Smerup. Senere er intet set om Barners Skole.

3. Vemmetofte Klosterskole.

Christian den Sjette stiftede den 10. Juni 1735 Vemmetofte Frøkenkloster, der kunde optage 7 Jomfruer, af hvilke den ene skulde være Priorinde. Hver af dem nød fri Bord, Kammer, Lys og Varme, men forpligtedes til hver paa sin egen Bekostning at antage og kristeligt lade

opdrage et forældreløst Barn. Naar de økonomiske Forhold efterhaanden tillod det, kunde Klostret eventuelt udvides til at optage indtil 21 Jomfruer. Ved Klostret ansattes baade en dansk og en tysk Præst samt en Klokker, der tillige skulde være Skoleholder for Børnene og føre dem med til Kirken for at høre Guds Ord. Frøknerne udsatte Vajsenbørnene for Betaling hos Bønderne, indtil de konfirmeredes; men deres Skolegang var til Klosterskolen. I 1791 var der 19 Vajsenbørn i Spjellerup og Smerup Sogne, 4 i Alslev Sogn.

Følgende Klokkere, der ogsaa tituleredes Kantor og Skolemester for Vajsenbørnene, nævnes: Student *Edvard Strundtz*, 1739—80, † 91, *Bent Schönberg*, c. theol., † 1789, der fungerede som Medhjælper for Strundtz, Student *Hans Wandal Bruun* begyndte som Strundtz' Vikar, † 1826. Børnene var 1802 vel underviste i Religion, havde god Kundskab i Bibelhistorie, Geografi, Naturlære og Naturhistorie, regnede godt af Hovedet, skrev godt, læste fermt og havde lært Salmer. Bruun katekiserede vel, noget spagfærdigt. 1809: Vemmetofte Skole under Bregentved er en forhenværende Smedie, meget forfalden. 1819: Ved min Visitats i Vemmetofte mødte Skolens Ungdom i Kirken, g. g. tg. mdl. Der er ingen Katekisation i Vemmetofte efter Gudstjenesten. Balle har alt paaanket det, men faaet til Svar, at Klostret var fritaget derfor. Jeg maa henvende mig til *Curatores*. Efterfølgeren *Theodor Lang*, Søn af Lærer L. i Strøby og Lx., 1826—† 61. Visitatsen 1827: 12 Børn, ug. ug. ug. mg.

C. Dalby—Tureby Sogne.

1. Dalby kgl. Skole.

Dalby Skole begyndte i Maj 1724; den afhændedes i 1747 til Grev *Moltke*, Bregentved. Den første Skoleholder, *Jens Jensen Bruun*, døde 1. Juli 1727, *Frantz Knudsen Rommer* afgik 31. Marts 1729, Stud. *Nils Ursin*, fh. Rode, blev Degn her i 1750. Ved Visitatsen 1740 prædikede Præ-

sten Wilhelm Lindam over Evangelium for 4. Søndag efter Paaske og Exordium Apoc. (α: Indledning over Apocalypse eller Johannes' Aabenbaring) 13 V. 3. Begge Scholeholdere cathechiserede lofligen, men klagede over Børnenes Forsømmelse, at de ej holdes flittig til Schole. De, der vare, kunde læse reent i Bog. Degnen cathechiserede ret got. Ungdommen befandtes at have lært meget vel og meget uden ad, men at forstaa, og have Begreb af det læste, fattedes meget. Der var intet at klage. Skeede Formaning og Opmuntring, efter Omstændighederne, og i sær Indskierpelse for Menigheden at rette sig efter de kongelige Anstalter. Embedets og Kaldets Bøger, saavel som Degnens, bleve efterseete, og itegnede. — Registeret mig leveret og Scholeholderens Mandtaller. 1749: Hr. Wilhelm Lindam prædikede nogenledes over (Dagens) Evangelium. Om Scholebørnene haves got Haab. Af de voxne svarede nogle vel, flere var hel maadelige.

Efter at Niels Ursin var blevet Degn, udartede han. Han var flygtig og hidsig af Gemyt. Under en Ligprædiken i 1764 vakte han stor Forargelse. Som sædvanligt havde han „brav pumpet sig af en Brændevinsflaske“. Efter Prædikenen vilde Præsten irettesætte ham, men Ursin brugte Næverne og sagde: „I Canaille! I Bengel! Du Præst! Du Satan! Var jeg 20 Aar yngre, skulde jeg træde paa din Hals! Du staar og fordømmer de ugudelige og kan dog ikke løse og binde!“ Ursins Ondskab og Grovhed tiltog, og Aaret efter stilledes han for en Provsteret, men han døde inden Afgørelsen faldt. Hans Efterfølger paa Degnestolen, *Jacob Lindam*, Søn af fhv. Pastor Lindam, levede saa uordentligt, at Provsten ved hans Død erklærede, at han længe havde været *Candidatus mortis* (1777).

I Dalby Skole havde imidlertid *Jacob Thomas Kaabe*, Stud., undervist 1750—79, da han blev Degn i Everdrup, Stud. *Ole Lassen* blev 1782 Degn i Skævinge, Stud. *Marcus Pahl* ffls. 1786 t. Hellested. Hans meget daarlige Taleorgan generede ham meget i Skolen. Præsten fandt ham vel skikket til Degnekald, ja, endog til Prædiken, under hvil-

ken hans uheldige Organ ikke mærkedes. Hans Efterfølger, Stud. *Peter Schousboe*, Sognepræstens Søn, ffls. 1792 til Kæderup. Børnene svarede i 1790 med god Forstand, men Boglæsningen skulde mere paadrives. — *Johan Weismann*, fh. Høsten, † 1802 af en langvarig Sygdom, 59 Aar gammel. Han havde ikke undervist i Skrivning og Regning. Degnen *Jens Gelius Møldrup*, der kom hertil efter Lindam, men allerede i 1792 havde afstaaet Tureby Sogn til fornævnte Peter Schousboe, paalagdes nu Skoletjenesten. Han døde pludselig den 9. Januar 1808 uden foregaaende Sygdom, 74 Aar gammel. Saa kom *Peter Schousboe* tilbage til Dalby og tog Bolig i den gamle Degnebolig. Ved Visitationen 1809 havde 6 Børn af første Klasse begyndt at skrive, men Regning kun lidet øvet. Læsning vel øvet. Religionskundskab god. Kun 6 Drengene var mødt, hvilken Overhørigheid ikke kunde undgaas at anses efter Loven. Schousboe havde en god Metode til at gøre Sandheder tydeligere for Børnene. Han har haft den Uskik at prygle Børnene. 1819: 83 Børn, mg. g. mg. mg. 1827: 84 Børn, 5 mg'er. Biskop Mynster noterede 1837: Schousboe svirer stundom slemt, viser udvortes Værdighed, slaas med sin Hjælpe lærer. En maadelig Person.

2. Kæderup kgl. Skole.

Kæderup Skole, som afhændedes til Moltke i 1747, begyndte med *Peter Barfoed* som Skoleholder fra Juni 1723 til 31. Marts 1728, *Mads Andersen Bjørn*, † 1741, 78 Aar gammel, *Jens Holst*, Stud., † 1749, 68 Aar gammel, c. theol. *Jacob Lindam* blev Degn her 1765, da han indsattes med Teksten 1. Korinth. 16,10: „Men dersom Timotheos kommer, da ser til, at han kan blive hos eder uden Frygt; thi han gør Herrens Gerning, ligesom og jeg“. *Andreas Nyegaard*, fh. Allerslev, underviste næstefter til 1792, da han flyttede til sin Familie i Dalby Sogn. De fleste Børn læste slet i 1790 og vidste lidet eller intet af Katekismus. Nyegaard gør, hvad han kan, men Børnene agter ham ikke

mer, og Forældrene sender ikke villigt Børnene til Skole. En Medhjælper skal antages.

Der havde tidligere altid været en Substitut her i Tureby Sogn, men afskaffedes, da fhv. Sognepræst Lindams Søn blev Sogndegn. Nu ønskede Pastor Schousboe Substitutstillingen genoprettet — til Fordel for sin Søn, der kunde forrette den sammen med Skolegerningen. Men da Degnen Møldrup ønskede at komme af med Tureby Sogn, ordnede Grev Moltke det saadan, i Forstaaelse med Bispen, at Kæderup Skolekald forenedes med et Degnekald for Tureby. Og nu ffls. Peter Schousboe hertil. Peter var sin Faders kære Dreng, Faderen var ganske blind for hans Fejl og fløj i Flint, naar nogen lastede ham. Dette og andet mere, naar han indvæltede sig paa alle uden Forskel og vilde retfærdiggøre sig, bevirkede, at „han er forhadet af sine Menigheder, da jeg (Provst Heiberg) vist tør paastaa, at han er intet mindre end elsket af sine Tilhørere..., immer ny Alarm med ham og dem, saa at man i Almindelighed er bange for Omgang med ham“. Ogsaa Sønnen levede i Klammeri med Bønderne, og han førte et forargeligt Levned med sin Hustru. Bønderne indgav Klage over ham. Han passede ikke Skolen, men var som Regel at finde i Byen eller paa Marken, dyrkede bestandigt Selskaber, „og naar han endelig er hjemme nogle Dage, da behandler han Børnene saa umenneskeligt, at vi nødes til at lade dem blive hjemme fra Skolen“. Provsten fik Parterne forligt. Peter Schousboe lovede at udvise Venlighed mod Børnene, og da Provsten lovede at føre flittigt Tilsyn med Skolen, var alle tilfredse. Men det blev aldrig godt i Kæderup Skole, før Peter Schousboe i 1808 ffls. t. Dalby. Han forrettede nu bedre Embedet, „næppe af Lyst, men af Frygt driver han Værket“, skriver Provsten 1798. Visitationen 1802 gik pænt. Skøn Fremgang i Religionskundskab, Bibelhistorie lært, og nye Salmer. En Del skrev ret godt. Boglæsning antagelig, men mere Øvelse behøves.

Student *Mathias Ejler Wolff*, Søn af Degnen i Sæby ved Tissø, var derefter Lærer her til sin Død i 1829. Bi-

skop Münter var meget misfornøjet under Visitatsen 1809. Skolegangsforømmelserne var store. „Jeg var misfornøjet med den Overhørigheid af Anordningerne, Forældrene har vist ved at saa faa af de skolepligtige Børn mødte ved denne Prøve, hvorfor de uden Tvivl vil blive ansete efter Loven“. Faa læste godt i Bog, men de fleste langt tilbage, antagelig Religionskundskab, enkelte Salmer lært. 2 havde begyndt at skrive, men urenlgt. De fleste kendte Tal. Om Pastoratets Lærere skrev Bispen: Peter Schousboe har en god Katekisations Metode, men er ikke synderlig flittig, har slaaget Børnene og maa holdes under strengt Tilsyn. Han synger kun enkelte Salmer godt, og han er næsvis mod Præsten. Kautsch i Høsten er et skikkeligt og flittigt Menneske. Poul Jørgensen i Rode er flittig, men uden Talent, stivsinde, spiller gerne, har været oppe at slaas med Bonden. Wolff i Kæderup er et godt Menneske, ordentlig og sagtmodig mod Børnene, hvis Kærlighed han har vundet. 1819: tg. ret gode. falder ud. tg. g. 1827: 40 Børn, g. mg. mg. g. g. Wolffs Efterfølger, *Julius Marius Theodor Hersom*, fh. Høsten, havde Lærereksamen fra Brahe Trolleborg.

3. Høsten Ekstraskole.

Bønderne i Høsten holdt fra c. 1780 en Skoleholder til deres Smaabørn. Fra Bregentved Gods fik Skoleholderen 10 Rd. aarlig, og i 1792 opførte Byfolkene et lille Skolehus til ham. Lønnen forbedredes noget. Skoleholder *Christen Mathiesen* nævnes c. 1780 til sin Død 1782, *Johan Weismann* ffls. t. Dalby 1792, *Jochum Carl Kautsch*, ust., fh. Medhjælper i Rode, ffls. 1815 til Haslev. I Stedet ansattes Stud. *Daniel Mickael Møller* til 1823, han havde byttet Embede med Kautsch, *J. M. T. Hersom* ffls. t. Kæderup, og *Peder Andreasen* i 1832 til Haarlev Overdrevs Skole. Fra Visitatserne noteres i 1790: De fleste ikke kommet videre end til at stave og læse. 1802: Børnene svarede for det meste vel, Boglæsning gik an, lært lidt Bibelhistorie og Salmer. Kun een begyndt at skrive. 1809: Læsning vel

øvet, Religion antagelig, Salmer lært. Tal kendtes, og nogle havde begyndt at regne i Hovedet. Men ikkun 3 fremviste deres Skrivebøger. Høsten Skole er meget forfalden. 1819: 23 Børn, 1827: 40 Børn, gx. ug. g. mg. mg.

4. Rode Skole.

Rode Skole oprettedes ved Skoleplan af 1740. Skolepatronen, Oberstløjtnant *Beenfeldt*, Egedegaard, lod i 1742 opføre et lerklinet Skolehus, men der var hverken fastsat Skoleløn eller antaget Skoleholder. Den første Skoleholder, *Bolle Frederik Henriksen*, døde 1750, 48 Aar gammel, se Enderslev, *Weyer*, se Enderslev, *Niels Bech*, 1769—† 78, 70 Aar gammel, *Hans Hytter*, † 1791, 79 Aar gammel. Hans Hytter var forhen Birkedommer ved Jomfruens Egede Birk, men blev afsat for sit trættekære og usømmelige Forhold. Uden Levebrød forblev han og Hustru boende her og brugte i 12 Aar alt, hvad de ejede. Saa fik han Skolen. Skolehuset laa paa et meget højt Sted, saa Vindene fra alle 4 Verdenshjørner ofte susede og stormede omkring og over det, Taget reves jævnlgt i Huller, og naar Regnen faldt piskende ind, opløstes Lervæggene og faldt ned. Men Hytter boede i sit Ejendomshus i selve Byen. Det havde han aftalt med Skolepatronen, idet denne fik Lov til at udleje hele Skolehuset til 2 Familier imod til Gængæld at vedligeholde Hytters Hus til Skolebrug, men dette forsømtes mest muligt af Patronen. De fleste Skolebørn hørte hjemme paa Jomfruens Egede Gods, men det var ikke muligt, hverken med det Gode eller det Onde, at bevæge Forældrene til at sende dem i Skole. Særlig fra Midten af Firserne var det smaat med Skolegangen, og adskillige Børn i Konfirmationsalderen kendte næppe Bogstaverne.

Baade Sognepræst *Hans Schousboe* og Skoleholder *Hans Hytter* var stridige af Sind, og Store Hans havde et Horn i Siden paa Lille Hans. Det var Præstens forkælede store Dreng, Peter, næppe uskyldig i. Han, hvis livfulde Fantasi — i neddæmpet Form — senere kom hans Evner

som Kateket til Gode, gik pralende Sognet rundt og vigitede sig af sin store Lærdom og gav sin Fantasi frit Spil. Det skulde være en let Sag at vippe Hytter ned af Skolesædet og selv sætte sig, han kunde for en billig Pris faa det med Kvinder, som han vilde o.s.v. Faderens Horn og Sønnens Pral irriterede Hytter saa stærkt, at han gav sin Harme Luft i en Klage til Biskoppen. De fik begge to læst og paaskrevet. Præsten var lige glad med, enten Børnene lærte noget eller ej, og han forsømte at føre Tilsyn med Skolerne, hvilket fremgik af den hoslagte Skolejournal, skrev Hytter. Naar Børnene naaede frem til Konfirmationen, var de meget slette i deres Kristendoms Læsning. Og paa de Dage, de gik til Præst, maatte de staa og save store Kævler Brænde for ham. Til Jul, naar Æggene var dyre, maatte enhver af dem købe, skaffe og give ham en Snes Æg, og de maatte ogsaa ud for at købe og give ham store Krukker af Faaremælk. Alt underforstaaet for ikke at blive afvist til Konfirmationen. En Dag kom Schousboe paa Besøg i Rode Skole. „Han kom ind og sagde: Hvoraf kommer det, at der er saa faa Børn i Skole? Jeg svarede, at det plejede der jo ikke. Præsten sagde: Løgn og Tillæg af Bander, skældede mig for en gammel Hund og en gammel Skælm, og han vilde skille mig fra mit Embede“. Præsten var ogsaa nogle Aar berygtet for at have levet utugtigt samt siddet og drukket og spillet Kort og andet Spil i Smedehuse, i Dalbys Kroer og i Køge paa det store Værtshus. Saaledes diskede Lille Hans op for Store Hans, og Peters Synderegister savnedes ikke som ekstra Pynt paa Bordet.

Provst *Buch* fandt intet undskyldende eller forsvarende for Pastoren: „Det er ilde, at et saadant Menneske (Hytter), som al sin Tid har vist, at hans Lyst er at chikanere andre og gøre dem ulykkelige, skulde nogensinde komme i det Embede, han nu har. Det lader, ligesom Folks Tænkemaade er, at naar een er uduelig eller uværdig til alle andre Embeder, saa er han endda god nok til at være Skoleholder. Gid, Hr. Schousboe var saa forsigtig i sit Liv

og Levned og Embedsførelse, som han burde være, saa kunde han vel med Foragt traktere saadanne Beskyldninger, ihvor krænkende det end maatte være for ham, naar de blev ham bekendte. Men maaske denne Hytter endnu skal være et Ris i Guds Haand til at tugte Præsten, gid, det maatte være til den sande Forbedring“. Hytter havde ogsaa beklaget sig over manglende Reparation paa Hus og over, at Bønderne holdt igen med deres Ydelser til Skolelønnen, men Provsten mente, at det kunde han takke sin plumpe og grove Skrivemaade for. Iøvrigt var det slet bestilt med Skolegangen overalt i Provstiet, da Børnene ideeligt blev holdt til at gaa til Hove, sluttede Provsten.

Schousboe havde selv intet sagligt at sige til sit Forsvar, men han kunde pege paa, at han i 16 Aar havde gjort Hytter meget godt. Saa længe Hytter var brødløs, havde Præsten skænket ham 4 Mands Korntiende i Rode. Imidlertid stævnedes Hytter sin Præst til et Møde for Jomfruens Egede Birketings Ret. Men Schousboe noterede paa Stævningen: „Naar Hytter fremlægger vedhørlig Tilladelse fra sin og min Øvrighed til at citere mig, samt naar han citerer (o: indkalder) mig til mit rette Forum, skal jeg møde, men før har jeg ej i Sinde at møde“. Provsten tog nu Hytter i Tale, „men intet kunde rokke hans haarde Hjerte, saa han gik fra mig med Sindelag at ville forfølge Præsten. For Faderens Skyld forfølger han nu med samme Ondskab Sønnen, som af Grev Moltke er gjort til Skoleholder i Dalby“. Efter Provst Buchs Forflyttelse fra Spjellerup søgte Hytter 1786 hos den nye Provst, *Hans Rosenkilde* i Kongsted, om Lov til at søge Altergang hos en anden Præst. Men Rosenkilde fraraadede det stærkt. Med saa hadefuldt et Hjerte vilde det være frugtesløst at gaa til Alters. Endelig forligtes Parterne ved følgende Erklæring af Hytter:

„Da jeg i Overilelse har maaske brugt fornærmelige Ord mod min Sognepræst Hr. Schousboe i Dalby, hvorved er foraarsaget, at jeg i nogle Aar har afholdt mig fra Sakramentet, saa erklærer jeg herved, at jeg i ingen Maade ved noget ondt om bemeldte min Sognepræst, men vil el-

ske og ære ham som min Sjælesørger og gerne hos ham søge Naadebordet, hvortil jeg giver mig forsikret, at han antager mig, naar jeg dertil anmelder mig.

Rode d. 5. Okt. 1789. Hytter“

Nu staar kun tilbage at skaffe Hytter Dispensation fra Kirkens Disciplin, hvorom han, og jeg med ham, underdanigst beder“, skrev Rosenkilde til Biskoppen. Denne Bøn overhørtes ikke, og 14 Dage efter gik Ægteparret fra Skolen til Alters i Dalby Kirke. „Gud give til deres salige Nytte“.

Da et nyt Skolehus samme Aars November stod færdigt til Indflytning, nægtede Hytter at fraflytte sit Hus i Byen, men vilde nok holde en Kone i Skolen til Opsyn og Kakkelovns Opvarmning. Bønderne generede ham i hans Faarehold, afknappede deres Ydelser, Hegnet og Bygningen forsømtes. Han krævede Sagen for en Provsteret. Men dette fandt Provsten at være for stift et Stykke og ansatte straks Snedker Kautsch, se Høsten Skole, som hans Assistent imod den halve Skoleløn. Man ventede, at Hytter vilde blive afsat. Men nu holdt hans stakkels forpinte Hjerte ikke til mere. Den Salut, som Schousboe gav ham som sin sidste Hilsen, kunde vel have været sømmeligere: „Endelig er Hytter død. Som hans Liv var, saa var venteligen hans Død ...Der fortaltes for 3 Uger siden, at baade Konen og en gift Datter har saa ilde slagen og forrevet ham, at han endog fører et forkradset Ansigt med sig i Graven. Han beklagede sig for adskillige og havde fattet den Beslutning at forfølge sin Datter indtil Tugthuset, men pludselig døde han. Gid, der ej maa spørges mere“.

Visitatsen i 1789 var ingen heldig Dag for Hytter. Elendig Bøglæsning. Ikke engang de flittige Børn kunde opramse, mindre forstaa Katekismus. „Skoleholder Hytter er en gammel, uduelig, stridig og slem Mand, som aldrig har befattet sig med andet end at skrive Klager og Indlæg. Sognemændene klagede haardeligen over ham. Han trodsede, indtil jeg endelig fik ham tvunget til at lade sin Undervisningsgave høre for mig. Da viste det sig, at

han ej kunde forklare den simple Mening af det andet Bud, eller af den fjerde Bøn i Fadervor, og nu var da hans hele Mod paa engang tilintetgjort. Af Hjælpsomhed over hans høje Alder bevægede jeg Sognemændene til at taale ham ved Brødet paa de Vilkaar, at en anden duelig Mand paa hans Bekostning skulde antages til at læse i Skolen. Dette var nu sket, og Undervisningen er da blevet forbedret.

Hytters Enke levede under fattigste Kaar i Bregninge, skriver Præsten dersteds i 1796.

Bønderne og Schousboe kunde dog enes i at ville beholde Kautsch ved Skolen, men von Holstein vilde kalde *Poul Jørgensen*, kaldet Poul Væver. Han kunde næppe skrive et Ord eller bogstavere, og hans Forstand gav Hytters lidet efter, mente Hans Schousboe, selv om han som Stævningsmand havde samlet sig mange Kneb og pralede af sine juridiske Kundskaber. Han og Konen havde et stort Væveri med mange Væve og holdt Lærlinge, og det var vist ikke saa heldigt. Paa Holsteins Krav eksaminerede Provsten nu Væveren; han fandtes egnet til Skolehold, og Provsten fandt intet til Hinder for, at han ogsaa vævede. I Smerup gik det til alles Tilfredshed meget godt med en Væver som Skoleholder. Schousboe vilde dog ikke tage Provstens Attest for gode Varer og nægtede at indsætte Poul Væver i Embedet. Saa sendte Holstein ham til Bispeprøve. Og Balle resolverede grundigt:

Poul Jørgensen, beskikket Skoleholder til Rode.

Boglæsning prøvet i Bibelen: Nehemias 13,28 skikkelig, uden Anstød, 2. Krøn. 1,11—12, godt efter Destinationstegn, Prov. 11,1—5 godt, Lucas 24,9—12, Act. 27,1—6 stødte ved Ordet Aristarchus men hjalp sig ved Stavning og stavede snart godt flere Ord og Navne, læste Salmer efter Versemaalet færdig — læser Kollekt, Epistler, Evangelier med Færdighed og uden al Anstød, læste færdig i min Udgave af Luthers Katekismus parallelle Steder, hvor forskellig Stil findes, baade store og middelmaadige og liden samt vidste at citere Sprogene, kendte Tal og kunde forklare, hvorledes at Ordet sammenlignes — slaar op i Bibelen, hvor man vil finde det saavel

i det gamle som i det nye Testamente. Svarede meget godt af Katekismus og Forklaring, ej alene at han skønt opregner efter Ordene, men samme med Forstand at give rigtig Besked paa hvert enkelt Spørgsmaal, som af Stykkerne blev oplæst, samt og især ikke fattes ved egne Ord at uddybe Meningen rigtigt, ja, selv give Spørgsmaal af Stykkerne saasom det tilhøres for Bønder, naar Meningen skal gøres anskuelig. Ligesaa vidste han noget af Bibelhistorien og kunde smukke Salmer udenad. Da jeg er bleven opfordret til at undersøge Poul Jørgensens Kundskab i Overensstemmelse med det kgl. Reskript af 30. Marts 1792, saa kan jeg efter anstillet tilbørlig Overhørelse herved bevidne, at han forstaa sin Kristendoms Grundvold, kan læse, nogenlunde skrive og er bekvem at undervise andre derudi, hvorfor jeg i allerunderdanigste Følge af forbemeldte Reskript herved maa decide, at han hvad Lærdommen angaar, er duelig og bekvem til at forestaa det ham anbetroede Embede, samt at han i slig Henseende ikke kan eller bør forkastes (1792).

Saa flyttede Væverfamilien med sine Væve ind i Rode Skole, hvorfra den i 1813 ffls. t. Lidemark Skole. Vis. 1802: Skøn Fremgang i Religion, læst meget af Bibelhistorien og mange Salmer. En Del skrev ret godt. Bøglæsning udfordrer mere Øvelse. 1809: Mange Forsømmelser, især fra Babberup. Maadelig Læsning. Tallæsning antagelig. Nogle havde lært Multiplikationstavlen, men den øvrige Regning og Skrivning stod tilbage. Religionskundskab bedre.

Møllersvend *Jørgen Mathias Kastrup*, fh. Borup Skole, var derefter Skolens Lærer indtil sin Død i 1828. Vis. 1819: 50 Børn, tg. tg. falder ud, tg. g. 1827: 50 Børn, tg. ganske god; kan ikke katekisere; ingen Hovedregning. Efter 3 Aars Tjeneste her ffls. *Adam Rasmus Pedersen Møller* i 1831 til Højelse.

D. Karise—Alslev Sogne.

1. Karise kgl. Skole.

Karise Skole, opført 1724, afhændet 1735, havde først Skoleholder *Niels Hviid* indtil 1. Juli 1725, saa *Christopher*

Kierulff til 1735 og Stud. *Jens Kirketorp*, † 1743, som „synger vel, han lærer Ungdommen at læse inden og uden ad, men ej synderlig til at katekisere og ej eksemplarisk, men som de fleste“. Stud. *Samuel Johannes Meyer*, se *Faxe*. Vis. Pinsedag, 25. Maj 1749. Hr. Herman Treschow holdt en god Prædiken over Evangelium. Ungdommen var skikkeligt nock. Ellers fandtes, at Skoleholderen havde vendt flid paa sine Skolebørn. — Stud. *Jac. Roerslev*, som efterfulgte, hjalp i mange Aar indtil 1752 sin Fader i *Faxe* Degnetjeneste, og Professor Ludvig Holberg vilde kalde ham til Eftermand, men Bispen havde lovet Meyer Embedet, og iøvrigt nægtede Kancelliet at give Roerslev Dispensation til dette gejstlige Embede, fordi han ikke havde tjent Skolen i 3 Aar. — *Frederik Størckel* tjente her til 1790. Ved Vis. s. A. prædikede Hr. Zoffmann godt og opbyggeligt. Han er tillige en ferm Kateket. Degn *Fjeldsted* er baade i Sang og Katekisation netop taalelig. I Skolen kunde nogle færdig læse, andre derimod maadeligen. Om Indhold og Mening af det, de havde læst, var de ikke vante til at gøre sig noget Begreb. *Strøckel* er en gammel Mand, som kan lære Børnene at læse i Bog og høre dem en Lektie uden ad, men intet videre.

I H. t. Skoleplan af 1790 maatte Degnen, Stud. *Niels Jensen Fjeldsted*, fh Høve, paatage sig Skolen. Den var ved Vis. i 1809 i bedrøvelig Tilstand. Halvparten af Børnene forsømte Skolen, af de øvrige kunde ikke een læse rigtig. De kendte ingen Tal, lærte ikke Salmer, kun 4 havde gjort Fremgang i Skrivning! Her er meget at forbedre, og jeg formaner *Fjeldsted* alvorligen til større Flid, at iagttage sit Embedes Pligter og at føre sin Skolejournal ordentlig og nøjagtig og at efterkomme den ham foresatte Sognepræsts Forskrifter! Han er *capricios* (o: lunefuld), opsætsig imod Præsten og uordentlig i sit Embede. I Tegnebogen til *Altergangen* skrev jeg: Set og formanet Hr. *Fjeldsted* til at holde Tegnebog for Fremtiden ordentlig og straks at indføre hver communion Dags communicantes (o: hver Altergangsdags Altergæster).

Fra 1816 holdt Fjeldsted, der døde 1819, *Hans Emil Arnberg*, Søn af en Bjergværksarbejder og Gravør paa Kongsberg Sølvværk, Lx. Jonstrup, som Hjælpelærer med Efterfølgerret til Embedet. 1819: 76 Børn, mg. mgx. ug. ug. ug. 1827: 70 Børn, g. mg? g. g. Arnberg fik flere af de Moltkeske Præmier. Han var gift med en Dettmer, Datter af Distriktskirurg D., Søster til Lærerne i Værløse og Haarlev.

2. Store Linde Ekstraskole.

Store Linde Skole indrettedes fra 29. Maj 1790 for at aflaste Karise Skole. Grev Moltke lod opføre et 9 Fags Skolehus og akkorderede *Børge Olsen*, fh. Taagerup, til Skolen med følgende Lønning: Fri Bolig i Skolen, Løn som Skoleholder Weismann i Høsten, aarlig 10 Rd., Furage 6 Læs Hø, 6 Læs Halm, 2 Skovlæs Brænde eller Æquivalent derfor. Desuden efter Forening og Ombud under afvigte 31. Marts af Store Lindes 12 Gaardmænd 3 Td. Rug, 3 Td. Byg, Græsning til 2 Køer og 4 Faar samt et Stykke Jord til Brug lige ved Skolen og et Stykke ved deres Enghaves Østerende. — I 1792 foregav Olsen, at han ikke havde faaet de 6 Læs Hø, men Moltke foreviste ham en Kvitte- ring, iflg. hvilken han i Stedet havde faaet 11 Rd. „Iøvrigt staaer det mig frit at vedligeholde denne Biskole, tidligere henlagt under Karise Skole, og siden af min Fader ikke er anvist nogen Fond til Vedligeholdelse, formodentlig fordi dette Sted er indrettet for Børge Olsen alene, da Hr. Zoffmann ønskede at skaffe en god Bolig og Løn til en Mand, som han yndede, fordi han driver Skomagerprofessionen og var i Egnen af Vallø, hvor Hr. Zoffmann tidligere har været. Børge Olsen kan ellers vist ikke nægtes det Vidnesbyrd, at han som Skomager paa Landet har god Næring“, skrev *Grev Joachim Godske Moltke*, der havde overtaget Bregentved Gods efter Faderens, *A. G. Moltkes Død* s. A.

I sine sidste Leveaar havde Børge Olsen, † 1815, 83 Aar gammel, sin Efterfølger, *Jens Christensen Giessing*

som Medhjælper. Ved Visitatsen 1802 var faa Børn forsamlede, de svarede ikke uden Eftertanke, Boglæsning for det meste ret god. Ingen skriver eller regner, men lærte Salmer. 1809: Børnene mødte paa faa nær i Karise Skole, men de kunde hverken skrive eller læse. Hukommelsen var øvet til at lære smukke Salmer. Faa viste Tænksomhed i Børnelærdommen. Olsen vil stræbe at indprente Religionens Sandheder ikke alene i Hukommelsen, men og i Forstanden og Hjertet og først lade dem lære uden ad, naar de rigtigheden har fattet dem, hvortil han ikke vil savne sin værdige Sognepræsts Vejledning. — Olsen fik Vemmetoftes Præmie, 30 Rd., i 1804.

Det var af Mangel paa duelige Skoleholdere, Jens Giesing († 1839) fik Embedet efter at være blevet eksamineret: „Han læser med Færdighed og meget godt i Bog, skriver nogenlunde antageligt, men ortografisk set maadelig, regner ret godt de 4 Specier i hele Tal, har begyndt Reguladetri; han katekiserer ikkun maadelig“. 1819: 40 Børn, g. mg. tg. mg. g. Det paatænkes at indrette en femte Skole i Olstrup for Karise, Haarlev og Alslev. 1827: 22 Børn, mg. gx. mg. g. Fik Moltkes Præmie.

3. Alslev kgl. Skole.

Skolen opførtes 1724, solgtes til Bregentved 1747, og *Jørgen Krabbe* underviste 1. December 1724—† 57, 74 Aar gammel, *Peder Pedersen*, —?— —70—† 81, 54 Aar gammel. Skrædder *Niels Jensen*, † 1841, 81 Aar gammel. Sønnen Lars, fh. Møllersvend i Langebæk, assisterede ham i c. 10 Aar, men rejste 1827 til Møen og ægtede der en Møllerdatter. Visitatsen 1790: Læsning upaaklagelig, Kristendommen ikke uden Forstand. 1802: Boglæsning langsom og vaklende. Nogle skrev. 1809: 25 Børn mødt af 20. Jensen har ingen Gaver, men er hjælpsom. Mange Skolefossømmelser. Maadelig Læsning hos de fleste, liden Øvelse i Skrivning, mindre i Regning. Religion, Salme og Sang bedre. 1819: 28 Børn, mg. gx. g. færdig Udenadslæsning, ikke slet. 1827: 24 Børn, mg. nogle ug. Udenadslæsning. tg.

4. Taagerup Ekstraskole.

Ogsaa Taagerup Skole blev til ved Nyordningen i 1790. Men fornævnte *Børge Olsen* havde fra c. 1785 holdt Skole i Byen for egen Regning. Nu fastsattes Skolelønnen til 10 Rd., 1 Td. Rug, 1 Td. Byg in natura, 4 Skp Byg efter Kapitelstakst. Væver *Christian Hansen*, † 1815, ansattes. Han fik Vemmetoftes Præmie paa 20 Rd. i 1804. Mange Børn var forsamlede ved Visitatsen 1802. De svarede med Færdighed og god Forstand, gjorde Rede for Bibelhistorien og havde lært mange nye Salmer. Nogle læste vel i Bog. Hansen arbejder med Troskab og katekiserer ret godt. 1809: 20 Børn. Læsning fortrinlig god, ogsaa Religion, Sang og Salmer god. Regning og Skrivning forsømt. Han skriver selv slet, men har gode Forskrifter. De sidste 2 Aar havde Christian Hansen sin Søn og Efterfølger, *Ole Christensen*, som Hjælpelærer. Han vandt 3 Præmier i sin Tid. For de 10 Rd. i Skoleløn lejede han 1½ Td. Land til Græsning. 1819: mg. g. mg. mgx. mg. 1827: 42 Børn, mg. ug. ug. mg.

Taagerup Skole nedlagdes 1843, da saavel Christensen som Børnene overførtes til Alslev Skole.

E. Kongsted Sogn.

1. Kongsted Degneskole.

Hr. *Peder Grubbe* gav omkring 1660 et Hus lige overfor Kongsted Kirkes Klokketaarn til en Skole, hvor Degnens Substitut kunde bo og holde Skole. Efter hvad ældgamle Tider beretter, blev Huset givet af Lystrup Gods og brugt til Skole i 60 Aar, indtil *Claus Bendix Beenfeldt* fik Godset og fandt for godt at tage det fra saa gudeligt Brug og gjorde det til et Fæstehus, ja, til et Krohus. Herskaberne fra Jomfruens Egede siges at have givet 10—12 Slette-dalere til Bøger i Skolen, 10 Rd. i Skoleløn og nogle Skovlæs Brænde, og Ejerne af Lystrup Gods gav som gudfrygtige og retsindige Herskaber foruden fri Hus en og

anden Ducør baade i Penge og Brændsel. Der forelaa ingen Fundats, men „jeg har læst et Kaldsbrev til den sidste Skoleholder, og Substitut tillige, udstedt af Hr. *Tønne Grubbe*, Herre til Lystrup og Kongsted Kirkes Patron, i hvilket Kaldsbrev bemeldte Herre kalder dette Hus et virkeligt Skolehus, given af hans højadelige Forfædre til et Skolehus evindeligen. Huset er i god Stand endnu, men det, som Fædrene var given til Skolehus, er i vore Tider gjort til et Krohus“, skriver Sognepræsten bittert i 1742.

Degneskolen i Kongsted indrettedes nu i en 4 Fags lerklinet Tilbygning til Degneboligen. Skolelønnen fastsattes til 6 Rd. „og uden Tvivl 25 Læs Tørv eller Brænde“. Degnen, Stud. *Simon Mørch*, som havde været her fra 1723, begyndte Undervisningen den 11. Juni 1742. Det maa antages, at den egentlige Grund til, at det gamle Skolehus ophævedes, maa søges i Skolelønnens Forringelse, da Mørch afsagde Substituten ved sin Embedstiltrædelse. Mørch var en efterladende og uordentlig Degn. I 1768 maatte han love at vise tilbørlig Flid og Kærlighed. — Præsten Hr. Wejle prædikede 1749 maadelig over Proverbium 17,20. Alting ellers slet, hvorfor her var Paamindelse fornøden. Ministerialbøgerne ikke heller rigtig holdne. Dog Degnens accurate.

Efter at have faaet sin alvorlige Paamindelse om Forbedring søgte Mørch at afstaa Embedet til en anden — paa Grund af Svagelighed, sagde han, men Provst *Herbst* erklærede, at han havde hentet sin Sygdom ved Gæstebudsrejser om Natten. Det lykkedes Mørch at sikre sig en Pension paa 50 Rd. af Kaldet og efter Forhandling med Grev *Holstein* selv at vælge sin Efterfølger, Stud. *Johan Frederik Neumann*, Snesere Skole, April 1770—Nytaaret 1771, ffl. t. Nidløse. Provsten havde en Mistanke om, at Mørch gik saa længe om med Holstein, fordi „den gamle Skalk derved havde bag Øret, at hans Eftermand ikke skulde gøre ham til Skamme“. Der er intet forbedret ved dette Degneskifte... Den nye Degn er uduelig... Han og Konen lever godt, saa længe de har noget... ellers laaner

eller rettere bedrager (de sig frem). Cand. theol. *Poul Christopher Weidemann*, fh. Eskildstrup Skole, lod sig nu overtale til at modtage Skolen en kortere Tid. Han var forlovet med et Fruentimmer fra Lyderslev og rejste til København „for at lade gøre Brudeklæder“. Men Pigen svigtede ham, og fra en ny Rejse til Hovedstaden vendte han ikke tilbage. Han efterlystes, og i April 1772 opklaredes det, at „den brave Degn“ var omkommet i en Snestorm paa Hvidovre Mark, hvor han tænkelig havde skudt Genvej paa sin Vandring hjemad. Han jordedes i Glostrup, fortælles der. Men Hvidovre Kirkebog 1772 oplyser: Den 16. April blev den dødfundne Degn paa Hvidovre Mark, navnlig Johan Christopher Weidemann, Degn til Høje Kongsted, begravet nogle og 30 Aar gammel.

Allerede i 1776 indsaa Provst Herbst, at den nye Degn, Stud. *Christian Ludvig Schytz*, 1772—99, fh. Eskildstrup Skole, næppe kunde gøre Nytte. I 1785 brændte hans Degnebolig, og Degnekonen mistænktes for Brandstiftelsen — ved uforsigtig Omgang med Ild i Drukkenskab. Der herskede de ulykkeligste Forhold i Degneboligen. Hun førte skammelig og ublu Omgang med sin Mand, til Tider slog, rev og bed hun ham i de hæftigste hysteriske Anfald. Hun dømtes Aaret efter paa et halvt Aars Tugthusarbejde, 7 Aar senere opløstes Ægteskabet, og saa levede hun som Almissemænd indtil 1836. Ved Visitatsen 1786 fandtes ikke faa, der svarede færdigt og forstandigt, men kun faa Børn havde givet Møde. 1790: Provst Rosenkilde er en god Folkelærer, som ved at nedlade sig til Almuens Fatteevne, og prædiker opbyggeligt. Degnen Schytz er en skikkelig Sanger og en god Kateket... I Kongsted Skole fandt jeg den Sjældenhed, at Tjenestdrengene snart læste bedst i Bog og kunde gøre Rede for deres Kristendom med temmelig godt Begreb.

Endelig fik Kongsted en god Degn i Stud. *Niels Schafte*, † 1818, fh. Informator i fornemme Hjem. Der var ogsaa Præsteskitte i 1799, idet *Niels Holbye*, en duelig Prædikant og en meget ærlig og retskaffen Mand, som talte

Sandhed uden Persons Anseelse, afgik og efterfulgtes af *Hans Christian Flemmer*. Der var en lykkelig Forstaaelse og Venskab mellem de to nye gejstlige Embedsmænd til Gavn og Glæde for ældre, unge og Børn. Under Flemmers Virksomhed med den af ham indrettede „*Uddannelsesanstalt for udannede Skoleholdere i Præstø Amt*“ støttedes han smukt af Schafte (udtales Skafte), og paa alle andre Maader støttede de to hinanden i deres Kaldspligter. Schafte var 48 Aar gammel, da han kom hertil, Flemmer kun 27 Aar. Schafte førte en meget smuk Haandskrift og underviste dygtigt i Skrivning, ogsaa i Regning, hvilke Fag han for en stor Del ledede paa Undervisningsanstalten. Heldigvis var det paa venstre Haand, han tidligere havde mistet 3 Fingre ved et uheldigt Skud. Om Flemmers og Schaftes Fortjenester og Samarbejde fortælles i Præstø Amts Aarbog 1948, p. 171—194.

Ved Visitatsen 1802 var mange Børn forsamlede. Børnelærdommen var lært med Forstand. De læste temmelig vel i Bog, havde lært Salmer og nogen Bibelhistorie, men de forsømmelige Børn læste slet. Schafte katekiserer noget frygtsom. 1809: Skolen er delt i 2 Klasser. Meget stor Forsømmelse har fundet Sted i nederste Klasse, de flittige Børn svarede godt og læste godt. Skrivning begyndt. Fremgangen i Regning og Geografi var saare fornøjelig. Schafte er udmærket tro og flittig baade i og udenfor Embedet. — Flemmers Agtelse og Venskab med Schafte ses af hans smukke Notat i Kirkebogen: „Den 28. December 1818 døde Degn og Skolelærer Niels Schafte, Kongsted, 68 Aar gammel. Han var en udmærket duelig og nidkær Embedsmand, en sand Børne- og Menneskeven, en trofast og oprigtig Ven — og i Omgang det blideste og sagtmødeste Menneske. Alle, som kendte ham, sørgede derfor ved hans Død“. Ogsaa Skoledirektionen, Amtmand *C. C. S. Daneskjold Samsøe* og Amtsprovst *Bøgh*, hædrede hans Eftermæle og mindede om, at han havde efterladt sin Formue, c. 1000 Rd., dels til Skolens Forbedring, dels til Amtets Hjælpekasse for Skolelærere.

Efter Schaftes Død nedlagdes Degnekaldet, og fhv. Huslærer paa Gisselfeldt *Johan Christopher Mørkeberg*, Lx. Jonstrup, udnævntes til første Kirkesanger i Kongsted og Skolelærer for Kongsted Skoledistrikt, 1819—58. Det vil nu komme an paa, om Flemmer kan støttes af Skolen, hvad han begyndte med den afdøde Degn Schafte, thi den Hjælp, han har af Skolemestrene, er kun maadelig. Flemmer er brav og virksom som sædvanlig. Han katekiserer i Kirken meget flittig og har mange paa Kirkegulvet, endog over 100, hvorfor jeg roste Menigheden, skrev Biskop Münter 1819. 66 Børn, mg. g. gx. g. g. Skolekommissionen samles flittig. 1827: 72 Børn, ug. g. mg. mg. mg. — Mørkeberg blev en dygtig Lærer, som rostes af Biskop Mynster.

2. Eskildstrup Skole.

Det var drøftet at opføre Skole baade i Aastrup og Eskildstrup, men det blev ved den sidste. Oberstløjtnant *Beenfeldt*, Lystrup, var ikke videre interesseret eller ivrig i Skolesagen, men som Skolepatron lykkedes det ham dog kun at komme c. 8 Maaneder efter den lovfæstede Frist for Skolernes Indretning. I August stod et lerklinet 6 Fags Hus til Raadighed for Skolen, Lønnen var fastsat anordningsmæssigt, men endnu stod det paa, hvem der skulde være Skoleholder. Beenfeldt vilde give Skolen til „en skikkelig, stakkels fattig Mand, der var ganske uduelig til Skoletjeneste“, og han faldt da ogsaa for Provstprøven. Men det lod Beenfeldt sig ikke anfægte af. Han eksamine-rede selv Manden og fandt ham god nok. Men den gik ikke. Han kunde ikke læse ret i en Bog, erklærede Provsten. Saa kaldedes Stud. *Hans Jacobsen Holst*, 1742—60. Men Bønderne var uvillige i deres Skoleydelse, fordi Kongsted Skoledistrikt kun ydede Degnen 6 Rd. for Skoleløn, mens Eskildstrup Distrikts Bønder var haardere spændt for. De holdt igen paa Ydelserne, og paa Grund af Beenfeldts sædvanlige Uvillighed og Skødesløshed havde Holst i Marts 1745 udestaaende 5 Td. Rug, 4 Td. Byg, 6 Læs Hø og 6

Læs Halm, der skulde have været leveret den foregaaende Sommer eller i afvigte Efteraar. — *Ferdinand Christian Nebel*, 1760—62, fik Løbepas, og i den følgende Tid stod Skolen ofte længe ledig eller skiftede hyppigt Skoleholder. *Heinrich Sigil*, ust., forlod Skolen i Marts 1764 efter 4 Maaneders Skolegerning og blev Skoleholder i København. Nordmanden, fhv. Husar i Regimentet, *Niels Nielsen Feldt*, læste med Børnene i 3 Aar til 1767, *Poul Chr. Weidemann* ffls. t. Kongsted 1771, ogsaa *Chr. Ludvig Schytz* ffls. t. Kongsted.

Skolehuset laa i elendig Tilstand. Sognepræsten, Provst Herbst, maatte ofte tage en af de hurtigt skiftende Skoleholdere paa Kost for at holde paa ham. Ja, han havde endog en Tid en gift Mand med hans Kone paa Kost for at holde ham en Vinter igennem, men alligevel tog han en anden Skole fra 1. Marts 1773. Derefter synes Skoletjenesten at være forrettet ved en *Jensen*, men fra 1774—5. November 1776 af Stud. *Bay*, der ffls. t. Roholte. Endelig var man saa heldig i 20 Aar at beholde en god Skoleholder i *Poul Danckel Textor*, fh. Vibede, † 1796. Fremgangen havde dog i 1790 ikke været stor, men der var arbejdet flittigt i Skolen. Dog behøvedes mere Eftertanke. „Textor udretter, hvad han kan“. I 1795 var Textor saa afkræftet af mangeaarig Brystsvaghed, at Provst Rosenkilde og Grev Holstein gav ham en Medhjælper, som Textor lønnede med Kost, Lys, Vask og den halve Skoleløn i Penge, 6 Rd. De to Herrer enedes pænt om at give Holsteins Svigermoders Tjencr, *Frederik Tollgreen*, denne Vikarplads med Efterfølgerret til Embedet. „Han er et meget flittigt Menneske, vel oplyst, læser perfekt i Bog, skriver vel, kan og regne noget og bliver uden Tvivl en dygtig Skoleholder“, garanterede den galante Svigersøn. Visitatsen 1802 udviste antagelig Boglæsning, og de flittige svarede vel i Religion. I 1809 mødte Eskildstrup, Lestrup, Borup og Hyllede Skoler, omtrent 30 Børn af hver Skole, til Visitats i Kirken. Skolerne var omtrent lige, hvorfor Biskoppens Censur ogsaa var ligelydende for dem. Læsning temmelig, Religions-

kundskab bedre, især i øverste Klasse, hvor Pastor Flemmer katekiserede. Skrivning antagelig Begyndelse, og Børnene var underviste i de første Specier af Regning. Tollgreen i Eskildstrup er tro og flittig, men meget enfoldig. Kastrup i Borup gør, hvad han kan, men det er lidet, ikkun Udenadslæsning. Runge i Lestrup tager sig af Skolen med Iver og Nidkærhed. Larsen i Hyllede har i den senere Tid forbedret sig og gør med god Villie, hvad han kan. Hver Lørdag kommer de 4 Skoleholdere i 4—5 Timer til Hr. Flemmer for at undervises af ham, hvad de behøver at vide. De kommer meget ordentlig og profiterer af Undervisningen. Menighedens indsigtsfulde og utrættelig virksomme Lærer, Hr. Flemmer, fortjener dens varmeste Tak for den Iver, hvormed han underviser Ungdommen i Sognets Skoler og i den af ham stiftede Søndagsskole, og tillige stræber at danne Skolelærerne selv. Gud glæde ham derfor med den Glæde, at han maa altid se skønne Frugter af sine almennyttige Bestræbelser. Ogsaa hans trofaste Hjælper Hr. Schafte tilønsker jeg af ganske Hjerte Guds rige Velsignelse.

Eskildstrup Skole nedlagdes ved Skoleplan af 23. Oktober 1817 og flyttedes til Taarnmark, men uden Tollgreen.

3. Taarnmark Skole.

Her virkede *Jens Larsen*, fh. Hyllede Skole, til 1856. Han var Krøbling. 1827: 62 Børn, mg. g. mg. mg.

4. Hyllede Ekstraskole.

Hyllede Skole skulde saa smaat have begyndt i 1802, men en fattig Indsieder, der var antaget til Skolen, døde 14 Dage efter sin Ansættelse. Men først da Flemmer i 1805 fik de økonomiske Forhold fastlagte, dels ved Bøndernes og Flemmers egne Ydelser, dels med Støtte af Grev *Chr. F. Holstein Rathlou*, Jomfruens Egede, Baron *Reetz Thott*, Lindersvold, og Baron *Selby*, Bækkeskov, lykkedes det at faa Skolen i Gang med den 20 aarige *Jens Larsen*,

en Skrædder, der havde holdt Skole for Ulsødeggen. Visitatsen 1819 gik ret pænt for Larsen: mg. mg. g. g? g.

Skolen nedlagdes 1817, idet den med Jens Larsen flyttedes til Taarnmark nyopførte Skole, hvor indbyrdes Undervisning indførtes 1826.

5. Lestrup Ekstraskole.

I Lestrup havde Beboerne tidligere nu og da holdt en Mand til at undervise deres Børn. Fra 1802 havde *Johan Peter Runge*, der nød 40 Rd. i Pension af den kgl. Kasse, slaaet sig ned her som Skoleholder. Det var jo Smalhans, men 1805 lykkedes det ogsaa her Pastor Flemmer at gøre de økonomiske Vilkaar taalelig for en Ekstraskoleholder. Baron Reetz Thott støttede godt, Beboerne og Flemmer gav deres Bidrag. I 1811 opgav Runge sin Stilling, og i hans Sted tiltraadte *Johan Peter Hylsenberg*, f. i Rostock, efter 2 Kurser i 1811 og 1812 paa Kongsted Uddannelsesanstalt eksamineret med Karakteren „Ej uduelig“. Han formanedes ved Visitatsen 1819 alvorligt til mere Flid og ikke oftere at give Skolekommissionen Anledning til Klage over sig. „Han er doven og næsvis og er derfor meget alvorligt anklaget af Skolekommissionen for Skoledirektionen. 1827: 52 Børn, mg. g. Læreren er bortløbet til Lübeck. — Aaret efter døde han, 68 Aar gammel. Efterfølgeren *Niels Peder Rasmussen* afgik 1831. En Søn paa 8½ Aar druknede ved at bade i Gadekæret den 15. Juli 1829.

6. Borup Ekstraskole.

Borup Skole begyndte i 1804 som en Hjælpeskole til Kongsted Distrikt, idet Borup By ved Udskiftningen s. A. blev forøget med 21 nye Husmænd. En gammel Skrædder læste med Børnene indtil 1807, men fra samme Aars Mikkelsdag fastlagdes Skolens økonomiske Vilkaar. Og saa denne Skole skylder Flemmer sin Tilværelse. Grev *Danneskjold Samsøe*, Gisselfeldt, gav Huset, 11 Fag, 10

Td. Land m. m. til Skolen. Beboerne ydede deres Bidrag, og Flemmer stod ikke tilbage. Byen havde nu 5 Gaardmænd samt 25 Husmænd og Indsiddere. Der var 40—50 Skolebørn i Filialskolen, og endda blev der 80—90 tilbage i Kongsted Hovedskole. Møllersvend *Jørgen Kastrup*, ffl. t. Rode 1813, antoges til Skolen efter at have bestaaet Provstprøven, der viste, at han baade kunde læse og skrive og havde en ualmindelig god kristelig Oplysning. *Christopher Nielsen*, ust., var her derefter længe. 1819: mg? mg? g? tg. g. 1827: 45 Børn, ganske god. tg. mg. ganske god.

Om Oprettelsen af Ekstraskolerne gives udtømmende Oplysninger i „Præstø Amts Aarbog 1948, p. 171—194, ligesom Flemmers „Uddannelsesanstalt for udannede Skoleholdere i Præstø Amt“ og hans Søndagsskoler nærmere omtales.

F. Rholte Sogn.

Det var paa Tale i 1736 at forsyne Rholte Sogn med 2 Skoler, nemlig en Degneskole, tilbygget Degneboligen i Rholte By, og en „Ny Skole“ i Vindbyholt. Der var intet Skolehus i Sognet, men den i 1737 afgaaede Degn havde for en Aarrække siden antaget en ustuderet Substitut, som „holder da Skole, saadan som det er, thi som han intet har at leve af, og Herskabet er saa paa- holden, at det ikke vil unde ham fri Hus til at holde Skole udi, saa han paa den ene eller anden Maade maa være om sit Brød og kan ikke tiltales for sin Forsømmelse al den Stund, han intet nyder for sin Umage end, hvad nogle faa blandt Bønderne kan give ham paa de Tider, de lyster at lade deres Børn gaa i Skole“ (1738).

Sognepræsten *Frederik Rasmussen* stred tappert for Vindbyholt Skole, men forgæves. Rholte By laa midt-sogns saa bekvemt, at der kun var Brug for een Skole, placeret nær Kirken, hævdede Herskabet. Men da Rasmussen oplyste, at der var 100 skolepligtige Børn i Sognet,

og holdt paa, at saa mange Børn kunde een Skoleholder ikke undervise, maatte Herskabet under „største Vrede“ belave sig paa at indrette 2 Skoler. Men Rasmussen erindredes: „Der blev straks taget en Rigsdaler hver Højtidsdag af mit Offer“, fortæller Præsten.

Herskabet begyndte nu at stille an med Indretning af et Skolehus i selve Rohlte By saa tæt op ad Degneboligen, at det kunde synes uvirkeligt ogsaa *der* at lave Skole. Og der blev Tavshed om Forandringen ved Degneboligen. „Thi har det siden været saaledes beskaffen, at Degnen har læst for en Del af de fornemste Børn i Sognet, hvorfor han endog har faaet Penge og Vederlag, og saa længe det er sket, har man da tiet med Resten og ladet Skoleholderen besørge de andre, saaledes som ske kunde“, skriver Rasmussen 1754 til Biskoppen.

1. Rohlte Skole.

Baron *Thott* lod da Skolehuset opføre af 4 Fag Bindingsværk med Mursten, og her begyndte saa Skoleholderen *Jens Stub* sin Undervisning fra Nytaaret 1742. Baronen lovede at svare 30 Rd. aarlig til Skolelønnen, Bøndernes Ydelser fastsattes til 2 Skp. Korn pr. Bonde. Visitats afholdt 1749: Hr. Frederik Rasmussen, en svag Mand, holdt en skickelig Prædiken over Proverbium 22,6. Ungdommen svarede med temmelig Skiønsomhed, og nogle af dem vare meget gode. Børnene læste vel i Bog. Degnen katekiserer got.

Da *Jens Stub* i 1754 i en Alder af 72 Aar saa smaat begyndte at ligge til Sengs, ønskede Rasmussen, at Skoleholderen kunde nøjes med at læse med Abc-Børnene, indtil de havde lært at læse den lille Katekismus, de øvrige Børn maatte da Degnen tage sig af, naar de begyndte paa Pontoppidans Forklaring til Katekismen. Han var ung og studeret, mens Skoleholderen var gammel og ustuderet. Det vilde Degnen dog ikke vide af at sige, for der var jo Skole i Byen, sagde han. Men Provsten mente, at Deg-

nen skulde holde Skole for Rholte By og nærmeste Byer deromkring, og Skoleholderen flyttes til Vindbyholt for at tage sig af Børnene i den Del af Sognet, der havde 3 Byer. Men der skete intet. Dengamle Stubs Syn aftog stærkt, og i 1762 maatte han give op. Præsten *Johs Sevel* foreslog da, at han pensioneredes med 4 Td. Rug, 4 Td. Byg, 10 Rd. og lidt Brænde, hvilket alt kunde skaffes til Veje, naar hver Gaardmand i Sognet gav 1 Skp. Rug og 1 Skp. Byg samt hver 8 Sk., den efterfølgende Skoleholder et Par Rigsdaler, og naar saa Baronen lagde lidt til. Noget saadant kunde naturligvis ikke gennemføres. *Ferdinand Christian Nebel*, en Student, fh. Eskildstrup, fulgte efter Stub, men kun i 40 Dage indtil Begyndelsen af August, da han blev kasseret paa Grund af Vankundighed, og derefter af den ustuderede *Hans Nielsen*, ogsaa en uegnet Person, til 1764, da Greven, som boede paa Gottorp Slot, sendte nu een, senere en anden, begge „slette Personer“ til Rholte Skole. Den første kasseredes. „Den anden kunde heller ikke antages, saa vidt han var endnu slettere og vidste ikke, at der er 3 Personer i Guddommen. Desuagtet holder denne Person sig til i Skolen og foregiver, at han har Tilladelse dertil“.

Provsten vilde nu have Degne- og Skolekald forenede, saaledes at Degnen fik Skoleholderlønnen til sin Degneindkomst. Han mente, at Degnen derved fik noget at bestille, saa han ikke henfaldt til Laster eller et flygtigt Liv eller gaa i Desperation, som uden Tvivl lagde den sidste i Graven. Der var 100 skolepligtige Børn i Sognet. Det gik, som Provsten ønskede.

2. Rholte Degneskole.

Sognet havde imidlertid skiftet Degn nogle Gange: Stud. *Andreas Quist*, 1737—† 49, der i 1748 maatte bede Pastor Rasmussen om Naade: „Som jeg paa en meget ubetænksom, ublu og skamløs Maade har i mit Sinds Overilelse skrevet noget om Hr. Rasmussen, hvilket jeg tilstaar

at være meget ilde, falsk og løgnagtig skrevet, som derfor ret hjertelig fortryder mig, saa beder jeg indstændig, at han af kristen Kærlighed vil tilgive og forlade mig samme min store Fejl og Forseelse“. *Knud Olufsen Normann*, fh. Vejlø Skole, ffls. t. Vejlø-Vester Egesborg Degnekald i 1754, Stud. *Jens Balling*, fh. Fensmark Skole, † 1763, og Stud. *Hans Bedsted*, fh. Viemose Skole, ffl. t. Køng 1772. Bedsted tog sig i 1764 af Skolen og ansøgte Reetz Thott om at forene Skole- og Degnekaldet, og dette bevilgedes den 11. Maj 1765. Bøndernes Bidrag til Skolen var fra 1762 ikke blevet opkrævet, dog i det sidste Aar leveret og givet til Jens Stub. Efter dennes Død i August 1765 delte Baronen Bidraget mellem Stubs Enke og Bedsted, senere nød denne det hele.

Nu fulgte efternævnte Degne. Stud. *Hans Almstrup*, ffl. t. Snese 1776, Stud. *Bertel Bay*, fh. Eskildstrup Skole, † 1791. Paa Visitatsen 1786 syntes Børnene ferme nok, men med for ringe Eftertanke. I 1790 læste Pigerne godt i Bog, men Drengene havde været mindre flittige og mere dorske. Bay fik en Paamindelse. Stud. *Carsten Schrøder* ffls. 1798 til Sværdborg. Stud. *Jens Christian Olsen*, † 1831, havde en Tid *J. C. Svanholm*, se Houby, og fra 1827 *J. C. F. A. Melau*, Lx. Jonstrup, som Hjælpelærer. I 1819 fandt Biskoppen alting meget vel, Interpunktion dog uøvet. Der var 114 Børn, og der behøvedes en Skole i Vindbyholt. 1827: 120 Børn, indbyrdes Undervisning indført. Biskop Mynster erklærede 1837 Melau for udmærket duelig, samvittighedsfuld, spagfærdig. Der undervistes i Geografi „ligesom i nogle af Faxes Skoler“.

G. Ulsø Sogn.

Som Anneks til Ulsø Sogn laa først Freerslev til c. 1770, derefter Braaby, begge Sogne af Ringsted Herred.

1. Ulsø Degneskole.

Der indrettedes for hele Sognet en Degneskole i en Tilbygning til Degneboligen af skikkelig Bindingsværk og

Mursten. Man var sent paa Færde, saa Skolen begyndte ikke før i Marts 1742. Der var ingen Jord til Degneboligen, saa Provsten *Ole Reesen*, Stedets Præst, formodede paa dette Tidspunkt, at Skolelønnen fuldt vilde blive som Skoleholdernes. Men det blev foruden Brændsel kun til en Skoleløn paa 6 Rd. plus 1 Rd. 4 Mk. 15 Sk. i Lysepenge.

Undervisningen paabegyndtes af Degn, c. theol. *Just Olsen Bouchorst*, der kom til Ulsø i 1710, † 1746. Han led et stort Tab ved Degneboligens Brand den 11. September 1730. Hans Enke og hendes Søster bosatte sig i Taarne-mark ved Fuirendal, hvor de døde, efter at de ved en Fejltagelse havde brugt Arsenik til Teen i Stedet for Sukker. Den følgende Degn var Stud. *Hans Fraas*, ffl. t. Karise-Alslev 1774. Vis. 1749: Provsten Hr. Ole Reesen er gammel og kunde for Alderdoms Skyld ikke mere prædike, Kapellanen Hr. Niels Olivarius prædikede godt over Efesus 54,13. De voxne vare slette i Kundskab. Skolebørnene noget bedre, især i Læsning i Bog. Vedkommende blev advaret. — Nu fulgte Stud. *Lambert Bagge Selmer*, fh. Frølev, † 1785, og *Johan Fred. Johansen*, fh. Vallebo, til 1805. Denne havde af Baron *Rosenkrantz*, Rosenlund, Succession paa Kaldet. Men efter Baronens Død, mente Amtmand *Bjelke*, at den ikke gjaldt, og modsatte sig som Medlem af Gisselfeldt Klosters Direktion og som Embedets Patron hans Udnævnelse, som han dog endelig fik paa sine smukke anbefalinger. I 1790 læste Børnene godt i Bog og havde været flittig i Børnelærdommen, dog var de for ringe vejledet i at agte paa Meninger. — Ved sin Afgang skrev Johansen til Bispem: „...været Skoleholder i næsten 50 Aar, Gud være lovet med en god Samvittighed“. Han underviste hverken i Skrivning eller Regning, † 1817. — Stud. *Hans Henrik Nielsen* forrettede som Sjællands sidste Degn Embedet indtil sin Død den 27. Juni 1856. Han hædredes med Sølvkorset i 1840. Biskop *Mynster* havde tre Aar før nævnet ham som en duelig og kraftfuld Mand.

2. Nielstrup Ekstraskole.

Under Degnekaldets Vakance 1785 benyttede man en kærkommen Lejlighed til at give Nielstrup en Skole. Man fratog Degnens 6 Rd. for Skolehold til Lønning i Nielstrup, og Bønderne gav 1 Skp. Rug og 1 Skp. Byg, saa længe de havde Børn i Skolen. Det blev i 1789 til 1½ Td. Korn af hver Slags. Husmændene gav 1 Sk. ugentlig for hvert skolesøgende Barn. Brændselet leveredes med 12 Læs Tørv eller Brænde, dels af Bønderne, dels fra Gisselfeldt. — Her var *Ole Hansen* ansat indtil c. 1790. Ved Visitatsen dette Aar mødte mange Børn, de svarede fermt og med Eftertanke og læste godt. *Ole Hansen* katekiserer, skønt en Bondekarl, ganske fornuftigt. — *Hans Nielsen* læste til sin Død i 1795, *Mickael Johansen Grønholt* indtil 1809. Han underviste ikke i Skrivning og Regning i 1802. I Henhold til Gisselfeldts Fundats fik han i 1806 en Præmie paa 25 Rd. „for fornøjet Flid og Lyst“. Hvis han fortsatte saadan, kunde han vente sig et aarligt Tilskud til Skolelønnen, hed det. Den paafølgende Søndag hædrede Præsten ham i Kirken ved fra Kordøren at holde en kort Tale, før Slutningssalmen istemtes.

Skrædder og Vandkiger *Lars Nielsen*, † 25. Oktober 1830, 80 Aar gammel, underviste som de tidligere Skoleholdere i et gammelt Husmandshus. Fra 1827 drøftedes det at nedlægge Skolen. — Forud for Visitatsen i 1809 havde der været mange Skoleforsømmelser, især i Ulsø. Religionskundskaben var god, Bibelhistorie forsømt, Skrivning, men ikke Regning begyndt. Ulsø Skole var delt i 2 Klasser, men dette stiftede ikke Nytte, saa længe Skoleforsømmelserne vedvarede.

H. Øster Egede Sogn.

I Øster Egede eller Jomfruens Egede, der var Anneks til Vester Egede i Tybjerg Herred, havde *Christian den Femtes* Frille, Grevinde af Samsø *Sophie Amalie Moth* som Ejer af Jomfruens Egede 1674 til sin Død i 1719,

opført et Skolehus og ansat en Skoleholder. Hun vedligeholdte det til sin Død og gav Bøger, Papir og Blæk til de fattige Børns Undervisning. Men efter hendes Død nedbrødes Huset. Under Skoleforhandlingerne i Trediveerne var det paa Tale at indrette en Skole i et Hus, der laa mellem Attrup og Egede Gaard, men det blev ikke til noget. Aas By henvistes til Dalby Skole, Attrup og Heide til Værløse, og Nyrup til Faxe Skole. Trods kraftige Advarsler holdt Forældrene dog Børnene hjemme paa Grund af den lange Skolevej. Fra 1821 gaves Husmændenes og Indersternes Børn Adgang til at søge Haarslev Overdrevs Skole. Men Sognet fik ikke egen Skole før i 1737.

V. BJEVERSKOV HERRED

A. Herfølge-Sædder Sogne.

1. Herfølge Legatskole.

Under 14. November 1641 underskrevs paa Vallø en Fundats, ifølge hvilken Hr. *Christen Skeel* til Holbækgaard (Randers Amt) som Ejer af Vester Vallø skænkede 300 Rd., udsat til 6 pCt., hvis aarlige Renter vilde være at give til en dansk Skolemester i Herfølge. Han fastsatte visse Krav vedrørende Skolens fremtidige Forvaltning, hvis første Punkt var, at han og hans Arvinger, „som Vester Vallø bosiddende vorder“, alene forordner, hvem der skal være Skolemester og nyde Renterne, dog at ingen dem bekommer, uden det er gudfrygtige og skikkelige Mænd, som er dygtige til at informere Ungdommen. Endvidere bestemtes, at Skolemesteren skal lære saa mange Børn for intet, som Patronen ham befaler, og saa mange, som har skriftlig Kundskab fra Præsten og Medhjælperne*), at deres Forældre er saa forarmede, at de ikke

*) Medhjælpere: 2 Bønder, der i forskellige praktiske Menigheds-sager gik Præsten til Haande, en Slags „Menighedsraad“.

har Middel til at holde deres Børn i Skole. De andre, som Gud har givet Formue til at holde deres Børn frem, skal give Skolemesteren hver en Rigsdaler aarlig. Skolemesteren skal lære Børnene at læse, skrive og regne samt øve dem flittigt i deres Børnelærdom, som han og hver Dag skal tage noget af Katekismus for at lade dem lære. Og skal han begynde Skoledagen med Morgenbøn og Salme og ende ved Aftenstid med Aftenbøn og en Salme og give dem noget af Katekismus at lade dem lære. Vester Valløs Bønder i Herfølge og omliggende Sogne skal være forpligtede til at lade deres Børn gaa i Skolen fra de er seks, indtil de er 10 Aar gamle og kun holde dem hjemme i Høsttiden. Forsømmer de at lade deres Børn komme frem, da skal de give for hvert Barn 1 Rd. ligesaaavel som de gik i Skole. Forældrene skal skaffe et Læs Ved til Skolen for hvert Barn, saa længe det gaar i Skole.

Sluttelig paamindede Christen Skeel „alvorligen mine Børn, Arvinger og Efterkommere, at de for Guds Æres og deres egen Samvittigheds Skyld denne Fundats i alle sine Punkter holder og efterkommer“. Fundatsen underskrevet paa 3 enslydende Dokumenter, af hvilke eet skulde opbevares i Valløs Brevskab, eet af Provsten for Bjeverskov Herred, og det tredie af Sognepræsten i Herfølge.

Skeelerne solgte senere Vallø Gods til *Frederik den Fjerde*, der gav det til Dronning *Anna Sophie Reventlow* som Nytaarsgave, men efter Kongens Død afleveredes det til Kronen. Ved Gavebrev af 1731 gjorde *Christian den Sjette* sin Dronning *Sophie Magdalene* til Godsets Ejer.

Da Herfølge Skolevæsen i 1740 organiseredes, vedtog man, at Skolen skulde nedbrydes og flyttes til Ejøje. Følgende Skoleholdere nævnes ved Herfølge Legatskole: *Jens Nielsen*, † 1728, som tillige var Birkeskriver, og Stud. *Mathias Seest*, hvis Kaldsbrev underskrevet af Dronning *Sophie Magdalene*, og som fortsatte sin Skolegerning i Ejøje Skole. Dronningen udviste Brænde til Skolen af sine Skove.

2. Ejøje Legatskole.

Vallø Stift opførte et 10 Fags Skolehus, god Bondebygning i Fod i Ejøje By og leverede Skolen 12 Abc'ere, 12 Katekismer, 6 Davids Salmer, 6 Nye Testamenter og 6 Salmebøger. Skolelønnen blev nu 16 Rd. af Herskabets Kasse og af hver Bonde, som har Børn, en Rigsdaler eller Korn og Foder i Stedet i Forhold dertil. *Mathias Seest*, † 1748, modtog Skolen den 1. Januar 1742, Stud. *Herman Barmeyer* ffls. 1752 til Haarlev—Himlingøje Degnekald. Quinquagesima Søndag 1751 visiteredes Pastoratet: Hr. Lyder Roed, en accurat Mand, prædikede over Evangelium. En kiøn Forsamling af Børn og Ungdom gav Vidnesbyrd om den fliid, som der er vendt paa dennem. De have god Lejlighed at profitere, da her findes 6 Skoler. — Stud. *Frederik Pedersen Busch*, fh. Ølby Skole, ffls. t. Lellinge Degnekald i 1770. Han havde tjent Skolevæsenet fra dets Indrettelse og underviste saa godt, at ogsaa andre uden for Bondestanden satte deres Børn i hans Hjem for at blive underviste i Læsning, Skrivning og Regning.

Tiden 1770—86 giver ikke Navn paa Skoleholderen, muligt var det Stud. *Magnus Rose*, der nævnes fra 1786. Samme Aar visiteredes Pastoratet: Her (ligesom i Faxe) havde jeg atter over 500 unge Mennesker, store og smaa, at overhøre... Skolebørnene var ganske færdige, de havde godt Begreb om Ordenes Mening og læste vel i Bog. — Rose afløstes af *Morten Poulsen*, en fhv. Fuldmægtig, ffl. 1791 til Store Hedinge, *Søren Møller* afgik 1816 med en lille Pension af Embedet, † 1819, 87 Aar gammel. Ved Visitatsen 1803 var kun faa Børn, en Del laa syge af Mæslinger. Børnene svarede vel med godt Begreb, læste godt i Bog, kendte lidt af Bibelhistorien og havde lært Salmer. Kun een lærte at skrive. Møller er flittig, katekiserer godt, men er noget selvklog. 1814: Ingen Visitats, da Amtsprovst Bøgh residerede her. Da Degnekaldet først nedlagdes i 1819, var Skolelønnen endnu saa lav, at Seminarister ikke søgte den. Saa kaldedes fhv. Skrifer paa

Billesborg, *Johan Just Richard*, † 1831. Skolen havde ved Visitatsen 1825 61 Børn.

Smedens Søn i Ejøje, Friskolelærer *Kristensen*, fortæller i „Holger Begtrup's Minder fra gamle, grundtvigske Hjem, VI“ lidt om Skoleforholdene i Herfølge Sogn noget senere. Om Lærer *Lars Pedersen*, ansat her 1842: Børnene læste i Kor, saa det rungede, og nogle af dem læste noget Sludder, som slet ikke stod i Bogen. Naar han blev vred, stampede han i Gulvet, saa Træskoene gik i Stykker. Der vankede ogsaa af Kæppen, men han slog ikke haardt, naar bare de vrælede rigtig højt. Han var iøvrigt en brav Mand, der omtaltes smukt af hans gamle Elever, men af den gamle Skole, og Børnetallet var alt for stort.

3. Herfølge Degneskole.

I Stedet for den bortflyttede Legatskole indrettedes i Herfølge en 4 Fag stor Skolestue i en gammel fraflyttet Degnebolig, ved Siden af Porten til den nye Degnebolig. Vallø Stift forsynede Skolen med 18 Abc'er, 12 Katekismer, 12 Pontoppidans Forklaring, 12 Davids Salmer, 12 Nye Testamenter og 12 Salmebøger. Skolelønnen blev 6 Rd., Græs og Foder til 2 Køer og 6 Faar samt Skolebrændsel.

Sognedegnen, Stud. *Jacob Jensen Desington* begyndte Skolen i Nytaaret 1742, entledigedes 1745, døde 1746, 52 Aar gammel, og jordedes i Kirken. Han havde været her fra 1717, da han afløste Riddersmanden Stud. *Peder Brasch*, der gjorde sig bemærket paa Efteraarsmarkedet i Køge 1701 sammen med Enderslevdegnen ved at overfalde Amtsskriver *Anders Jørgensen*, Tryggvælde, og at tilføje ham mange Saar med deres Kaarder. Cand. theol. *Christian Ditlev Leyh*, † 1796, ægtede sin Formands Datter. Hun blev sindssyg et Par Aar efter, men overlevede Manden. Hun nød 25 Rd. i Pension af Kaldet. Leyh var en flittig Mand, men der var saa meget at gøre for en Degn i dette store Pastorat, at han maatte tage sig en

Medhjælper. Som saadan havde han først Stud. *Jens Chr. Müller*, der 1769 blev Skoleholder i Ringsted. Han lønnes med Skolens Pengeløn, Brændsel, fri Værelse og Offer. Fra 1781 havde han dernæst sin Svigersøn og Efterfølger i Kaldet, fhv. Informator paa Herfølge Hospital, Stud. *Jens Bjørn Thaulov*, † 1805, som sin Assistent. Thaulov indrettede fire af Degneboligens Fag, en Stue og et Kammer, til Enkesæde for Kaldet. Ved sit 50 Aars Jubilæum gjordes stor Stads for den gamle Leyh, og han prædikede ved Gudstjenesten i begge Kirker.

En Mængde Børn var forsamlet ved Visitatsen 1803. Børnelærdommen var tilegnet med sundt Begreb, Læsning god, lært Bibelhistorie og Salmer. Nogle skrev og regnede. — Efter Thaulov fulgte *Hans Graulund*, fh. Sædder, † 1819, 62 Aar gammel, og *Ludvig Frederik Ravn*, fh. Vraaby, † 1831, 68 Aar gammel. Han fik Sølvkorset. Biskop Münter visiterede just ikke Amtsprovstens Menigheder i 1825, men han aflagde Besøg i Herfølge og Alkestrup Skoler. Ravn, som havde faaet mange Præmier af Vallø Stift, rostes for nydelig og renlig Skrivning. Bedst tilfreds var Bispen i Alkestrup, hvor Skrivning var meget god, Læsning fortrinlig god, Børnene var vel øvede i Hovedregning, og Læreren katekiserede meget vel og med Liv. „Læreren er en Bonde, Christen Nielsen... Han staar ved Siden af hver duelig Seminarist og har megen Lyst for sit Kald. Endnu er han kun Interimslærer, thi han har endnu ikke kunnet erholde lige Ret med Seminarister. Jeg har lovet at anbefale en ny Ansøgning, han agter at indgive.

Om Lærer *Niels Ravn*, der efterfulgte sin Fader i 1831, fortæller Smedens Søn: „Den fromme Mand katekiserede saa kønt med Børnene og gav dem en læsterlig Masse Prygl, naar de ikke kunde deres Lektier eller lavede Spilopper, hvad de altid gjorde“. Han var Ordfører for Forsamlingsfolkene i Herfølge. — Biskop Mynster nævner ellers Ravn i 1835 som en udmærket duelig og virksom Mand, og Bispen var jo stærkt ude efter de gudelige Forsamlinger.

4. Herfølge Hospitals Skole.

En af Skeelerne havde funderet et Hospital i Herfølge By for 8 Lemmer, der af Vallø Gods aarligt nød 6 Rd. og Brændsel. Dronning *Anna Sophie Reventlow* indrettede ved Fundats af 1. Januar 1729 et større Hospital i Byen for 20 Lemmer og 10 Vaisenbørn, 30 Personer ialt eller 15 af hvert Køn: 10 Mænd, 10 Kvinder, 5 Drengene og 5 Piger, alle gamle svagelige Folk eller forældreløse Børn. Dronningen hensatte 24000 Rd. til Hospitalets Trivsel og lod opføre et grundmuret Hus med tilstrækkelige Værelser baade for Lemmerne, for Forstanderen, til Gudstjenesten og til Skole. Hvert Lem nød hver Mandag 2 Mk. 12 Sk., fri Lys og Varme samt nødtørftige Klæder.

Det hedder i Fundatsen, at Børnene grundigt skal oplæres i deres Kristendom og noget øves i Skrivning. Naar de kommer til Alder og Styrke og kan tjene deres Brød, skal de sættes i Lære paa Grevskabet, Drengene helst til et nyttigt Haandværk, hvorved de selv kan underholdes og tjene Herskabet til Gavns. Forstanderen beholder Børnenes Ugepenge, for hvilke han daglig forsyner dem med forsvarlig og tilstrækkelig Føde — enten ved hans eget Bord eller ved et aparte Bord under hans og Informatorens Opsyn, for at Børnene kan lære sømmelig Bordskik og Guds Gaver ikke at foragte og misbruge. Præsten skal føre Tilsyn med Hospitalet, prædikede nogle Gange, holde offentlig Eksamen og Katekisations Øvelse med Børnene i Lemmernes Paahør. En skikkelig og duelig Student skal informere Børnene daglig paa sin Stue i deres Christendom, Læsning og Skrivning, og en Gang om Ugen, Onsdag eller Fredag, katekisere i den store Stue, hvilke Katekisationer altid begyndes og endes med Sang, et Kapitel af Bibelen og et Stykke af Luthers Katekismus samt Bønner, som passer til de syges Forhold. Hver Søn- og Helligdag skal han prædike for Lemmerne. Han skal daglig, Aften og Morgen, holde Bøn i den store Stue for det hele Hus, synge de Salmer, som Præsten anordner, og hver Gang læse et Kapitel af Bibelen. Han

skal tilse Børnene, at de lærer skikkelig uden ad, være til Stede, naar de spiser, og holde alting skikkelig. Han skal overvaage, at der tales gudelig over Borde og advare Forstanderen venlig og i Kærlighed, hvis Børnene ikke faar deres tilbørlige Spise, give Præsten til Kende, hvad Uskik og Ugudelighed, han skulde finde og selv ikke kunde afhjælpe, trøste de syge og tale gudelig med Lemmerne. Skolemesteren lønnes med 100 Rd. til Løn og Kost, som han selv forskaffer sig. Naar han har tjent vel i 3 Aar, kan han forfremmes til Præstekald her paa Godset eller andetsteds. Hospitalet forsynes med en Bibel til dets Brug, hvert Lem med en Salmebog, en Katekismus, en Kommunionbog og et Ny Testamente. — En Kone fra Herfølge lønnes med 6 Rd. aarlig for hver Onsdag og Lørdag Eftermiddag, naar Børnene er fri for Skole, at kæmme, rense og røgte Børnenes Hoveder og holde dem og deres Klæder rene for Utøj, som vil hænge ved dem, at de ikke skal fordærve og stikke det hele Hospital. Uden for Hospitalet hensattes en Blok, hvori Bidrag kan lægges til Hospitalets Gode.

Biskop *Hersleb* gæstede den 14. Maj 1740 i Følge af Fundatsen Hospitalet „*der* at eftersee Protocollerne, fornemme om Lemmernes Forhold, om de fik, hvad de tilkommer, saa og prøve, hvad Børnene har lært, og hvorledes Gudstjenesten *der* forholdes“. Biskop *Balle* visiterede 1803, gik rundt til alle Lemmerne i deres Stuer, fandt alting i Orden, og at enhver fik sit Tilkommende. Børnene var forhen overhørte i Herfølge Skole. De fleste viste skikkelig Kundskab. Men 2 voksne Drengene paamindedes.

5. Aashøje Skole.

Aashøje Skole opførtes med 7 Fag Mur- og Bindingsværk, teglhængt. Skolelønnen efter Anordningen. Stud. *Tobias Borrebye* begyndte Skolen i Nytaaret 1742, † 1767, *Søren Vedel*, † 1776, var tillige Herredsskriver, *Andreas Hansen Schmidt* afstod Skolen Mikkelsdag 1790 til *Frederik Christian Dræse* imod 5 Skilling daglig af Embedet.

Der var da 31 Børn i Skolen. Andreas H. Schmidt, † 1792, 70 Aar gammel, havde været drikfældig. Hans Kone ansøgte i 1790 om Optagelse i Slagelse Hospital. Hun skriver, at hun er 76 Aar gammel, en Krøbling, kan ikke bruge sin ene Arm, og Øjnenes Lys begynder at slaa fejl. Hendes Fader havde været Degn i Jersie. Manden er skrøbelig og gaar saa slet, at han næppe kan gaa over et Stuegulv. Hans Pension paa 5 Sk. daglig er kuns lidet til een — mindre til to. — Efter Dræse, † 1793, fulgte *Hans Christian Wenstrup* til 1826, † 1833, dernæst *Gottlieb Anthon*, se Arnøje, og fra 1830 *Frederik Georg Biermann*, fh. Vester Egesborg. Visitatsen 1803: Nogenlunde Begreb i Religion. Boglæsning antagelig, Salmer lært. Enkelte skriver. Wenstrup katekiserer ikke ilde.

Smedens Søn i Ejøje fortæller, at en Lærer *Kruse* virkede her c. 1840. Han fylder Børnene med Eventyr og Historier i Stedet for at give dem af Kæppen og lære dem noget ordentligt. Han fik snart et andet Embede, Festdagene var forbi, det var blevet Graavejr.

6. Gunderup Skole.

Gunderup Skole for Vedskølle og Tessebølle Byer opførtes ved Gunderupgaard med en god 10 Fags Bondebygning i Fod. Skoleholderen lønnedes efter Forordningen. Vallø Stift forsynede Skolen med Abc'er, Katekeser, Forklaringer, Davids Salmer, Nye Testamenter og Salmebøger, 6 Eksemplarer af hver Slags. Den ustuderede *Jens Nielsen Bang* indledede Undervisningen fra Nytaaret 1742 og ffls. t. Lidemark 1748, efter at Forældrene havde klaget over, at han slog Børnene for haardt. „Men det bliver ikke saa let at faa en anden Skoleholder hertil, thi de er alle bange for Gunderup“. Saa kaldedes *Hans Christian Dreyer*, ffl. t. Taarnby 1751, *Hans Jørgen Falck* indtil 1753, *Jørgen Marthens*, † 1759, *Peder Bøes*, † 1767, 28 Aar gammel, *Buchholtz* til 1770, *Ole Werdelin* i 1770, ffl. t. Taarnby, *Hans Enevoldsen*, som boede i Store Hedinge,

indtil 1772, *Petersen* 1773, *Rasmus Neergaard*, ? — 1783, *Johan Christian Pedersen*, ffl. t. *Vraaby* 1789. Han var Skræder og Søn af P. Andersen, Slimminge Skole; *Mathias Dreyer*, Søn af fornævnte Dreyer, paatog sig foruden Skolen at forrette Bylæsningen for Faderen, hvis Degnekald i Enderslev han arvede i 1803. Børnene svarede i 1803 med god Forstand efter Lærebog og Katekismus, læste vel, lært Salmer, de var underviste med Flid. Nogle skrev.

Skoledistriktets Bønder ansøgte i 1792 med Provst Tønnesens Anbefaling om Skolens Henflyttelse til Vedskølle og en ny Skoles Opførelse i Tessebølle. Kancelliet sendte Sagen til Erklæring hos Fru Abbedissen, der modtog den med megen Fortørnelse, og der vankede vældigt med Smæk til Provsten. Hun forstod ikke, at Tønnesen vilde blande sig i den Sag, „da den iflg. Forordningen ikke findes at sortere under Kancelliet.“ Forordningen lød nemlig paa, at Grevskaber og Baronier selv havde Ret til at indrette Skoler paa deres Godser. Hendes Durchlautighed var saa meget mere forundret, da *Mathias Dreyer* den 26. Jan. 1789 dog var kaldet til Skolen med samme Indkomst, som hans Formand havde nydt. Sagen kunde ikke tages under Overvejelse før ved Dreyers Afgang, men den havde ikke undgaaet Durchlautighedens alvorlige Opmærksomhed og Mishag, helst da saa vigtig og prisværdig Sag til rette Tid fremsættes, ikke maa ved Ligeegyldighed tages i Betragtning. Provsten vovede dog at lade Sagen gaa videre til Biskoppen for maaske ad den Vej at komme til en Afgørelse. Men det lod sig ikke gøre.

Efter Dreyers Forflyttelse til Enderslev optoges Sagen med bedre Held, idet det godkendtes under 10. Juli 1805, at Distriktet efter Bøndernes Ønske deltes i 2 Distrikter, naar Vakancen i Degneembedet indtraf, hvilket skete den 30. Sept. s. A. *Gunderup Skole* skal flyttes til Vedskølle, hvor der var 15 Gaarde og 14 Huse, Hartkorn ca. 100 Tdr. Skoleholderens Løn blev 12 Rd. af Skolekassen, 18 Rd. fra Vallø Stift, 3 Rd. i Skovningspenge,

2 Td. 4. Skp. Rug, lignende af Byg, Fourage og 2 Td. Land i Stedet for Græsningspenge samt Brændsel. Tessebølle Skole vil faa 8 Gaarde og 8 Huse, 47 Td. 2½ Skp. Hartkorn. Der skal opføres et Skolehus i Tessebølle By. Skolelønnen bliver 30 Rd. af Stiftskassen, 3 Rd. i Skovningspenge, 1 Td. 1½ Td. Rug, 1 Td. 5 Skp. Byg, Fourage og 1 Td. 5 Skp. Land til Græsning samt Brændsel.

7. Vedskølle Skole.

Ole Pedersen begyndte Skolegerningen i Gunderup 1804 og flyttede til Vedskølle i 1806. Han døde 1818 af en smitsom Sygdom, 35 Aar gl., *Niels Ravn* ffls. t. *Vraaby* 1819, *Jens Nielsen Holm* afgik 1820, *Peder Sørensen*, Lx. Brøndbyvester, fh. *Reersø*, †1822, 26 Aar gl. Han blev gift her i 1819. *Hans Frederik Ring* efterfulgte til ca. 1850, var en Tid sindssyg.

8. Tessebølle Skole.

Den ustuderede *Niels Nielsen* begyndte Skolen i 1805, † 1831. Skolen nedlagdes i 1842.

9. Sædder Skole.

Til Sædder Skole opførtes et 10 Fags Hus, god Bondebygning i Fod. Skoleløn efter Anordningen med Tillæg af Offer paa Højtiderne for Substituttjeneste i Sædder Sogn. Stud. *Henrik Ørsløv* begyndte Skolen i Nytaaret 1742, † 1766, 68 Aar gl. *Jens Nielsen Bang*, fh. Lidemark, † 17. Maj 1790 tidlig om Morgenen, 72 Aar 13 Uger gl. Skolestuen var paa 3 Fag og kunde rumme 24 Børn, men nu var der 41 Skolebørn.

Provst *Kraglund* havde i 1791 haft Besøg af en Bondekarl, som gerne vilde have en Skole at læse for, thi han var skrøbelig. Karlen læste meget godt og havde Lyst til Skolegerningen. Men Provsten kunde alligevel ikke være ham til Tjeneste. „Her i Sognet maa vi tage til Takke med Skoleholdere, som os fra Herskabet gives, en Kusk, en

Skrædder og en Skomagersvend“, skriver han til Bispen; men han havde dog været saa lykkelig Aaret før at faa Skoleholder *Hans Graulund* fra Skrodsbjerg til Substitut i Sædder. Han var bekendt som en duelig Mand. Graulund ffls. t. Herfølge i 1805. Ved Visitatsen 1803 kunde Tænksomheden have været bedre, faa læste Bibelhistorie, Boglæsning var rigtig, men langsom og uden Liv. Man lærte Salmer, nogle skrev. Skolegerningen fortsattes af *Mathias Ejler Wolf*, fh. Skrodsbjerg, ffl. t. Kæderup i 1808, *Christian Gottlieb Lund*, fh. Hellested, † 1827, 54 Aar gl., og *Jens Frederik Engell*, Lx. Jonstrup, til 1845. To af hans Sønner blev Lærere henholdsvis i St. Linde og Høsten.

10. Ringsbjerg Skole.

Ringsbjerg Skole indrettedes ganske som Sædder Skole, men Bygningen var et ældre Gadehus. Stud. *Herman Henrik Apiarius* begyndte Skolen i Nytaaret 1742 og afgik 1751, *Peder Bøes* ffls. t. Gunderup 1759, *Jørgen Jacobsen Jæger*, † 1778, 45 Aar gl., hans Enke døde 87 Aar gl. tre Aar efter, *Jens Christian Mathiasen* gav sig af med Landinspektørforretninger, som efterhaanden optog hans Tid saa stærkt, at han med Myndighedernes Tilalelse i 1792 indgik Akkord med Opsynsmand *Christen Olufsen*, se Valløby, om at overtage Skoletjenesten imod en Løn af 12 Rdl. og 5 Td. Sæd samt 5 Læs Brænde til Opvarmning af Skolestuen, hvor Undervisningen skulde finde Sted. Inspektøren beholdt saaledes selv 7 Td. Sæd, Græsning og Furage til 2 Køer og 6 Faar, en væsentlig Del af Skolebrændselet samt sin Fribolig i Skolen, der nu stod indrettet med 3 Fag til Dagligstue, en 2 Fags Stue, et Kammer paa 1 Fag, Forstue, Køkken 2 Fag og Skolestuen 2 Fag. Der var altsaa taget 1 Fag fra Skolestuen til Fordel for Lejligheden, og til Stald, Tørvehus m. m. maa have været opført et Udhus, saa det gamle Skolehus helt var Stuehus. Inspektøren skulde have Plads! De 30 Skolebørn fik ikke for meget! Ved Skolen var et maadeligt ind-

hegnet Gaardsrum, hvori var en Brønd med Vinde og Redskab. Haven var uden Frugttræer, men der laa til Skolen 7 Td. Sædmark med lidet Eng i begge Ender samt 1 Skp. Sæd, et Vænge i Marken, i Stedet for Græsning, alt udlagt ved Udskiftningen 1788. Embedet var forbedret, endog med Lysepenge 3 Rd. 3 Mk. 14 Sk. Inspektøren forstod at skære Pølsen! Olufsen tingede sig ind i en Stue hos en Gaardmand for 5 Rd. aarlig eller en ugentlig Arbejdsdag. Provsten vilde ikke høre om Arbejdsdage i den Forbindelse, og Inspektøren vilde kun give 1 Rd. til Huslejen.

Mathias Mathiasen efterfulgte sin Fader 1799— † 1848, og han afløstes igen af sin Søn. Børnene svarede 1803 færdigt og forstandigt og kendte lidt Bibelhistorie. Boglæsning meget god. „Adskillige lærte at skrive. Salmer skulde hellere læres“. I 1835 giver Biskop Mynster følgende Notat om Mathiasen: simpel, men duelig og særdeles tro, katekiserer gammeldags, men temmelig godt. — Natten til den 19. Aug (?) 1809 opkom en ulykkelig Ildebrand i Ringsbjerg By, hvorved 5 Gaarde og 2 Huse foruden Skolen lagdes i Aske. Mathiasen med Kone og 3 Børn mistede paa nogle faa Kreaturer nær alt, hvad de ejede.

11. Alkestrup Hjælpekole.

Bønderne i Alkestrup havde i 1738 nogle Aar haft baade Skolehus og Skoleholder, saa det var dem en Skuffelse, at Sædder ved Skoleplanen 1740 fik den autoriserede Skole, men saa fortsatte de som Regel med deres egen Skole, ved hvilken nævnes Skoleholder, Birkeskriver *Hans Dreyer* i Fyrrerne, *Peder Berg* 1759—† 63, *Svenning Skovsbølle*, ffl. t. Haarlev 1786, og *Jens Christian Madsen*, † 1802 paa Vallø Hospital kort efter sin Afgang. Skolen støttedes efterhaanden af Grev *A. G. Moltke*, Bregentved, der den 30. Aug. 1786 ansatte Madsen ved Skolen paa flg. Vilkaar: 1) Han tiltræder Skolen, saasnart Bønderne har repareret Skolehuset. 2) Hvis Bønderne er

tornejtet med ham og derpaa giver Attest een à to Gange aarlig til Præsten, nyder han aarlig af Greven 16 Rd., 3 Skovlæs — eller Favnebrænde og det Leden ved Skoven beliggende Brug, som forrige Skoleholder blev tillagt. Han beholder det forhen af Hersleb bekostede Skolebord, Bænke og en Jernkakkellovn. Gaardmændene giver Hus ligesom til hans Formand, desuden hver 1 Skp. Rug, 1 Skp. Byg samt fri Græsning paa Byens Marker til en Ko. Ikke fattige Husmænd og Inderster skal give hver 2 Sk. om Ugen pr. skolesøgende Barn. Og som Madsen ikke selv endnu er øvet ret meget i at skrive, men har lovet at øve sig mere, saa maa han, hvis han bringer det saa vidt, at han kan fralære sig Skrivning, tage en billig Betaling.

Madsens Eftermand, *Erik Johan Møller*, døde 1816, 64 Aar gl. Børnene svarede 1803 med skikkeligt Begreb, nogle med Færdighed. Adskillige skrev, Boglæsning god. Salmer skal herefter læres. — Efterfølgeren *Poul Nielsen Engell* ffls. 1817 til Højrup, Aaret før opførtes en ny Skole. *Christen Nielsen*, fh. Substitut i Herfølge, var derefter Lærer her til 1839. Der havde ingen Seminarister meldt sig som Ansøgere, og saa ansattes Nielsen efter behørig Eksamination: Han læser godt, er vel kristelig oplært, men Skrivning og Ortografi ikke videre godt, brav i Hovedregning og hjemme i de 4 Specier, ogsaa noget regula de tri, synger antageligt, og Forhold godt.

Mærk Visitatsudtalelsen om Nielsen i 1825 ved Herfølge Skole. Biskop Mynster karakteriserede C. Nielsen som meget duelig og meget tro. Det bedes ogsaa bemærket, at Biskoppen helt fra 1808 ikke visiterede Herfølge og Sædder Sognemenigheder, hvor Amtsprovsten *Bøgh* havde Sæde til 1831. Provsterne havde iøvrigt alle haft Sæde i Herfølge.

B. Haarlev-Himlingøje Sogne.

1. Haarlev gl. Skole.

Haarlev Skole, der indgik under Bregentved Gods i 1747, begyndte i 1724 med den ustuderede *Niels Rejn-*

strup, som kvitterede 20. Juni 1740, da han var under Tiltale, og fortsattes med Student *Peter Krøyer*, formentlig forhen Slotsbjergby, ffl. t. Taastrup Degnekald i 1748, og *Nicolaj Otzen*, en ugudelig og uduelig Skoleholder, som afsattes i Henhold til Forordningens Kapitel 17, men forlod Skolen uden Forlov og løb bort uden Pas i 1762. Vis. 1751: Hr. Nicolaj Leganger den Tid nylig der ankommen, holdt en god Prædichen over Johs. 18,25. Præsten er kommen til en god Ungdom, paa hvilche Hr. Jørgen Fogh har anvendt megen fliid, hvilchen og de Unges forfremmelse i Guds og Vor Herre Jesu Christi Kundskab er bleven velsignet.

I Aarene 1742—52 havde Pastoratet en meget gudfrygtig, skikkelig og flittig Sogndegn i *Peder Hansen Lytzing*, fh. Borre. I Skolen efterfulgtes Otzen af *Niels Deurs*, † 1778, 46 Aar gl., og *Emanuel Ejberg*, † 1785, der kort før sin Død nævnes sammen med den samtidige Degn *Herman Barmeyer*, fh. Ejøje, saaledes: „En kristelig Degn og en Skoleholder, der begge gør, hvad de formaar“. *Svenning Skovsbølle*, fh. Alkestrup, tjente derefter Skolen til sin Død i 1794. Under Visitatsen 1786 læste Børnene for det meste vel og vidste god Besked med, hvad de havde lært.

Det var vistnok ikke for Svagheds Skyld, mente Skolekommissionen, at Skoleholder *Wiborg* efter 15 Aars Tjeneste her i 1810 frasagde sig Skolen, saa Kommissionen „ikke drister sig til at gøre Forslag om Pension til ham“. Hans Kone blev den 27. Aug. 1807 om Aftenen i al Stilhed begravet, efter at hun Dagen før var funden død i Aen ved Enghaven. Visitatsen i 1803 forløb ikke ret godt. I Religion gik det an. Men Boglæsning var i det hele maadelig, ingen lærte Salmer, ingen skrev. Og *Wiborg* syntes ikke at have gjort sig Umage, hans Katekisation var ikke meget bevendt.

Ogsaa *Jens Carl Bering*, c. phil., frasagde sig Skolen. Bønderne havde den 28. Februar 1814 klaget over ham: „Han ligger bestandig i Sengen, undertiden kalder han Børnene ind til Sengen og i Stedet for at høre dem, pryg-

ler dem, undertiden jager han dem helt bort fra Skolen ... Han lever i største Uenighed med sin Kone, næsten daglig prygler hende, ofte har hun søgt Øvrighedens Bistand... Nu er Konen flyttet fra ham for at redde sit Liv“. Provsten kunde ikke give Bønderne Ret i deres Klage; Bering havde levet under uheldige Omstændigheder, og ved Eksamen var Børnene gode. Fire Dage efter sagde Bering sig fra. Han fik et Par Aar efter Vollerslev Skole. Men i Haarlev fortsattes Undervisningen af *Daniel Olsen*, Lx. Jonstrup, ffl. t. Flintemose 1822, og saa af *Johan Frederik Dettmer*, Lx. Jonstrup, ffl. t. Lille Hedinge 1827. Vis. 1825: 68 Børn. gx. gx. mg. Ved en Forveksling fra Bispekontorets Side modtog Seminarieeleven *Lars Nielsen* paa Jonstrup til sin Overraskelse sit Kaldsbrev paa Haarlev Skole i 1826. Han skal have været drikfældig her.

2. Himlingøje Skole.

Der havde tidligere været en Skoleholder i mellem Stunder i Himlingøje, f. Eks. i 1708, men fra 1731 havde Børnene Ret til at søge Vallø Legatskole. Nu fik Byen i 1742 en egen Skole, opført med 10 Fag god Bondebygning i Fod, næppe færdig i rette Tid, hvorfor Undervisningen begyndte i et andet Hus ved Student *Frants Dahl*, † 8. Aug. s. A. Han efterfulgtes af Student *Friis*, der gjorde sig bekendt ved et uroligt Levnet og afgik 1743, *Mads Simonsen Bøes*, ffl. t. Enderslev 1753, og *Poul Brodersen*, fh. Huslærer for Møllerens og Skovriderens Børn i Lellinge, en ustuderet Mand, men duelig og retskaffen, og med „saa godt Vidnesbyrd, som gives kan“ havde han Ord for at tjene Himlingøje Skole. I Eftermanden *Nicolaj Rasmussens* Tid bestod Skolehuset kun af 9 Fag, nemlig Sovekammer 2, Køkken 2, Skolestue 3 og Stald 2 Fag. Efter hans Død i 1792 lededes Skolen af *Andreas Mortensen*, † 1814, hvis Enke døde som Almisselem.

Visitatsen i 1803 forløb nogenlunde i Religion. De fleste læste godt i Bog. Salmer var lært. Enkelte skrev. Om Sognepræsten skrives, at han prædikede med stærk Stemme, ikke uden Kraft til Opbyggelse. Han skal ellers være forfalden, og hans Ansigt synes at røbe det. Hans Væsen er i Selskab meget frit, og hans Tale støder maaske af Mangel paa Opdragelse. Tilforn spillede han en Skinhelgen. Jeg trykkede ham mine Formaninger i Kirken, men kunde ikke gøre mere.

Degnekaldet nedlagdes ved Sogne­degnens Død i 1828, saa *Niels Petersen*, † s. A., som var en Bonde, dannet af Sognepræsten, kaldet til Skolen i 1814, blev Byens sidste Skoleholder. Vis. 1825: 37 Børn, mgx. g. g. Petersen gør, hvad han kan. Byens første Skolelærer og Kirkesanger, *Andreas Chr. Engell*, Lx. Jonstrup, en Søn af Engell i Højrup, ffls. t. Frøslev i 1842.

3. Haarlev Overdrevs Skole.

Grev A. G. *Moltke* lod 1780 indrette en smuk Skole for Børnene (16), der fandtes paa Bregentved og dets nærmeste Huse, formodentlig for Godsets Funktionærer uden for Bondestanden. Han hensatte 2000 Rd. til 5 pCt., af hvis Renter Skoleholderen lønnedes foruden Brændsel. Skoleholderen skulde være en Teolog og tillige virke som Kapel-Prædikant. Skoleholderen i Holtug, Stud. *Jens Andreasen*, kaldedes hertil fra 1. Januar 1785.

Grev *Joachim Godske Moltke* nedlagde Skolen i 1821 og lod den i Stedet opføre paa Haarlev Overdrev eller „brændte Overdrev“, som man sagde, for Husene under Bregentved i Haarlev, Karise, Dalby og Øster Egede Sogne. Skolehuset blev maaske lidt sjusket opført, for man kaldte det „Lerhuset“. Over det sattes paa en Tavle den Indskrift, hans Fader havde sat over Skolen ved Bregentved:

Til et bestandigt Mindesmærke paa den Taknemmelighed, jeg er Gud skyldig for alle de mig fra min Ungdom beviste mange Velgierninger, samt for den rige Velsignelse,

han haver lagt til de af mig foretagne Indretninger til Agerdyrkningens Forbedring ved Grevskabet Bregentveds Hoved-Gaardes og Bønderes Bys Marker, haver jeg Gud til Ære og Ungdommen til Undervisning i deres Kristendom samt andre nyttige Kundskaber stiftet denne Skole paa denne Dag, da jeg ved hans Naade opfylder mit Alders halvfjerdsindstyvende Aar den tiende November 1780.

A. G. Moltke.

Greven lønnede Skolelæreren med 100 Rd., 15 Læs Tørv og 3 Fv. Brænde. Der var 10 Td. Land og Udhus til Skolen. Her virkede *Hans Vilhelm Hartvigsen*, Lx. Jonstrup, fra 1. Juli 1821, til han 1832 ffls. t. Vraaby. Børnene havde ikke tidligere søgt Skole, saa kun faa kunde læse. Vis. 1825: 30 Børn, mg. mg? mg. mg.

Grev A. G. Moltke indførte fra 1763 den saakaldte Kobbeldrift eller den hollandske Drift paa Sophiendal i Testrup Sogn. Den afløste Trevangsdriften, der lod en Del henligge som naturligt Græs, mens der i Kobbeldriften afveksledes med Sæd i nogle Aar, derefter Høslæt og Græsning et Antal Aar, hvorefter Jorden hvilede et Aar i Brak. Der indrettedes da ofte paa større Gaarde et Høllænderi eller Mejeri til Fremstilling af Bøttesmør.

C. Enderslev-Vraaby Sogne.

1. Skrodsbjerg kgl. Skole.

Skrodsbjerg Skole opførtes 1721 og afhændedes til Bregentved Gods i 1747. Student *Frederik Høstmark* var ved Skolen i 17 Aar til sin Død i 1738. „Han læser lovlig godt for Børn, kan temmelig katekisere, sjunger ellers vel nok, men er ellers meget fuld af Skørbug“, siges mod Slutningen. *Lars Graulund* tjente Skolen i 46 Aar og blev 84 Aar 8 Uger gammel, men *Hans Graulund* kun i 6 Aar, da han 1790 ffls. t. Sædder. I Skolens lille Have stod der kun nogle Abildtræer, og der var ingen Plads til Køkkenurter. Graulund var saa letsindig at afløse Skolens Brændsel, som leveredes med et Skovlæs Brænde og 14

Læs Tørv imod 1 Skilling pr. Td. Hartkorn, ialt 2 Rd. 5 Mk. 8 Sk. for 280 Td. Hartkorn.

Skolelønnen var ringe, før Degnekaldet nedlagdes 1836. Der skiftedes ofte Skoleholder. *Gotfred Funch* holdt ud til 1801, *Søren Tang* ffls. t. Terslev 1802, *Math. Ejler Wolf* til Sædder i 1806. Han fik Bregentveds Førstepræmie, stor 50 Rd. *Christopher Petersen*, f. i. Ulstrup Kro, var her til sin Død i 1827, blev 77 Aar gl., men assisteredes af sin Søn og Efterfølger i Embedet, *Hans Petersen*, fra 1822. Sønnen oplærtes først af Ravn i Vraaby, senere Lx. fra Jonstrup. Vis. 1825: 23 Børn, g. g. g. tg.

2. Enderslev Degneskole.

Sognedegnen, Student *Jørgen Jensen Busch* kaldedes til Embedet i 1712. Han maatte nøjes med en Skoleløn paa 6 Rd. + Brændsel og begyndte saa Skolen fra Nytaaret 1742 i en 3 Fags god Bondebygning i Fod, der var tilbygget Degneboligen. Han jordedes i Kirken med et anseligt Følge den 29. Dec. 1752. Under Visitatsen 1749 prædikede Hr. Laurits Lend om Guds Endeligt af Passionen. Nogle af de unge svarede lovlig, andre var kuns maadelige. Degnen *Mads Simonsen Bøes*, 1752—† 63, var Stedsøn af Skoleholder Weyer i Rode. Han havde først forsøgt sig som Hollænderiforpagter, hvorved han blev helt afklædt, saa blev han Stiftsslagter paa Vallø og dernæst Skoleholder i Himlingøje. Stud. *Hans Christian Dreyer*, 1763—† 1803. Visitatsen holdtes 1786 i Kirken. De voksne har for største Delen fornøjet mig med deres færdige og forstandige Svar. Især maatte jeg meget rose 2 Karle, Niels Pedersen og Ole Pedersen, som ikke blev mig noget skyldige, hvorledes jeg end spurgte dem. Her fandtes ogsaa nogle af maadelig Kundskab. Men Skolebørnene var ret ferme. Sognepræsten Hr. Zoffmann, som nu er forflyttet til Karise, prædikede rørende og opbyggeligt. I 1803 var Dreyer syg, og hans Søn katekiserede da paa hans Vegne. Konen og Datteren underviste til dag-

lig i Skolen, mens Sønnen plejede at forrette Aftenlæsningen med Ungdommen. Det gik nogenledes med Visitatsen. Ingen lærte at skrive.

Til Skolen laa nu 2 Haver, nemlig en Kaalhave og „en liden Græshauge, indhegnet for sig selv“, en Fjerdingvej fra Skolen. *Mathias Dreyer*, fh. Gunderup Skole, arvede Degnekaldet efter sin Fader. Han døde 1836. Ved Visitatsen 1814 i Kirken mødte alle 3 Skoler. Enderslev Skole var bedst i Læsning, fordi den er varmest og uden syngende Tone. Skrivning, Hovedregning og Sang bedst i Vraaby. Skrodsbjerg Skole ret god i Skrivning, Læsning og Religion. Hovedregning maa nu øves. Ravn og Dreyer har vundet flere Præmier. Petersen i Skrodsbjerg har været Gartner, gør, hvad han kan, ikke ilde. — Der holdtes vedvarende Skole i Degneboligen, men Skolen var endnu for indskrænket til Indførelse af indbyrdes Undervisning, hvorom der søgtes. 1825: 84. Børn, tg. tg. tg. g.

3. Vraaby Skole.

Anders Abraham begyndte Skolen i en 10 Fags Bondebygning i Fød fra Nytaaret 1742 med Løn efter Loven. Da hans første Kone døde i 1753, jordede han hende i Kirken mod 10 Rd., for Klokker 3 Rd. Han døde 1764, 85 Aar gl.; da betaltes 3 Mk. for Klokker. „Han er en ældgammel Mand, i kærlig og flittig Anførsel ligesom en Fader for den hele Ungdom“, erklærede Provsten i 1762. *Jørgen Jensen Marthens*, † 1788, havde for et Ligtræ, der tre Aar før lagdes paa hans Kones Grav, betalt 3 Mk. Brændselet var forhen leveret med 25 Læs Tørv og ½ Skovlæs Brænde, men nu var Tørveskæret opskaaret, og Skolerne fik da hver 32 Læs Jordklumper samt et Skovlæs Brænde, hvilket sidste bestod af 8 smaa Bønderlæs. *Johan Christian Pedersen*, indtil 1794, var af Profession Skrædder, fh. Gunderup Skole, blev Degn i Ejby. Den dygtige *Ludvig Frederik Ravn* ffls. t. Herfølge 1819,

og *Niels Ravn*, Lx. Brøndbyvester, fh. Vedskølle, efterfulgte i 1831 Faderen i Herfølge. 1825: 33 Børn, g? g. g. gx.

D. Lidemark-Bjeverskov Sogne.

1. Bjeverskov Legatskole.

Christian Carl Gabel tilskodes Giesegaard, Spanager m. m. omkring 1720 og afhændede i 1726 de fleste af Herlighederne til *Anna Sophie Rantzau*, Enkegrevinde Schack til Gram og Nybøl, der oprettede et Stamhus af Giesegaard, Spanager og Juellund m. m. i 1760. Gabel blev 1726—† 48 Stiftamtmand i Ribe og boede paa sit Gods Brammingegaard. Han stiftede ved en Fundats af 1. Juli 1723 en Skole i Bjeverskov By paa Spanager Gods. Fundatsen lød afkortet saaledes: Hvis Forældrene holder deres Børn tilbage fra at undervises i deres Christendom, skal de tilbørlig straffes. Skolemesteren skal straffe ulydige Børn med Maade, først formane, agtes dette ikke saa med Ris, men ikke med Ferle*) eller Stok. Om Sommeren holdes Skole 7—11 og 2—6, Vinter 8—12 og 2—4. Morgen og Aften begyndes og endes med Synge og Læsning. Søn-, Hellig- og Bededage skal Børnene mødes med Skolemesteren i Kirken og forblive dér, til Prædiken og Katekisation er til Ende. Skolelønnen bliver 18 Rd. af Spanager Gods, og af Bønderne 12 Rd., 4½ Td. Rug, 4½ Td. Byg, 20 Læs Tørv, 6 Læs Hø, 10 Læs Rug og Byghalm à 30 Lispund til 2 Køer og 4 Faar samt fri Græsning paa Byens Fællad. Skolen er i Kirkeladen, der har 7 Fag Grundmur, 18 Tommer tykke Mure. I 1735 gives nærmere Oplysninger om, hvorledes Naturalydelse leveredes til Skolemesteren: Hver af Grevinde Rantzaus Bønder leverer 1 Skp. Rug, 1 Skp. Byg, 5 Lpd. Hø,

*) Ferle: En Træstok med en rund Klump eller en Plade i den ene Ende, brugt til at tildele de store Disciple Slag paa Rygen eller især i den flade Haand.

8 Lpd. Halm. Men Juellunds Bønder i Sognet gav ugentligt for deres Børn efter Akkord.

Paa Skolens Stiftelsesdag valgte Gabel Student *Mathias Nielsen Ravn*, fh. Nordrup, til Skoleholder under Ordre, at han havde at begynde Skolen 8 Dage efter. Ravn blev 1742 Pastoratets Degn, men blev boende i Bjeverskov By, hvor Degneboligen laa. Herovre var den forrige Degn, Stud. *Morten Bennedsen Bech*, fh. Venslev Skole, nylig død efter 13 Aars letfærdigt Levnet. Skolegerningen fortsattes af Student *Frederik Christian Carl Holm* og senere af *August Marfeldt*, † 1751. Ved Visitatsen 1749 prædikede Hr. Hans Sidenborg maadeligt over en herlig Tekst. Ungdom og Børn forsømt og ganske ustadig i at svare paa det, de blev tilspurgte om. Det vigtigste var Ministerialbøger og Degnens Bøger. Sjæleregister ikke efterrettelig.

Efterfølgende Skoleholder *Christian Frederik Thomsen*, fh. Slimminge, døde Palmesøndag 1784, saa var fhv. Skytte *Nicolaj With* her til 1794. Hans Kone var Jorde-moder, en Datter ægtede Skoleholder Bedsted i Hammer. Visitatsen i 1786 skete i Lidemark Kirke. Mange Skolebørn forstod Lærdommen ganske vel, læste godt. De, som ikke læste, advaredes.

Af Indberetningen til den store Skolekommission ses, at Skolen i 1789 havde 62 Børn, Lønnen var 24 Rd., 3½ Td. Rug, 3½ Td. Byg, 216 Lispund Halm og 135 Lispund Hø. Det grundmurede Hus paa 7 Fag var forsynet med en Skolestue paa 4 Fag, 8×12 Alen, der kunde rumme 50 Børn. Der var en lille Have til Skolen, ingen Ager-jord, men Græsning for 2 à 3 Høveder. Skolelønnen var altsaa nu betydeligt ringere, hvilket formentligt maa være sket efter Nedlæggelse af nogle Bøndergaarde.

Den ustuderede Skoleholder *Jens Jacob Kiær* virkede ved Skolen 1794—† 1852. Det var en lang Embedstid, han blev meget gammel og svækkedes i sin Alderdom helt i Gerningen, men han hagede sig fast ved Skolen lige til det sidste, hvilket alt vil fremgaa af efterfølgende Visi-

tatsudtalelser. Den sidste Sognedegn, *Frederik Christian Arentzen*, havde sin korte, ikke afsluttede Uddannelse ved at overvære Undervisningen paa Blaagaard Seminarium i 2 Aar. Han blev saa Degn i Nordrup ved Ringsted og kom til Bjeverskov 1806. Lidemark Sogn udskiltes fra Degnekaldet i 1813, og nu afventede man jo saa Kiærs Afgang ad Aare — han var godt oppe i Alderen — saa Arentzen kunde faa baade Skole- og Degnekaldet for Bjeverskov Sogn. Men ved Arentzens Død i 1842 var man lige vidt.

Børnene havde begyndt paa Lærebogen og læst lidt Katekismus ikke uden Begreb i 1803. Boglæsning antagelig, da de i det mindste stavede rigtigt. „Kiær er ikke uskikket og katekiserer ikke slet“. 1814: Læsning og Skrivning ganske god, Religion antagelig, Hovedregning i sin første Begyndelse. Skolelærer Kiær er undskyldt ved den store Mængde Børn, han har at undervise i et indskrænket Lokale, hvilken Mangel snart vil hæves ved den nye Skoles Anlæg. Han har ingen ordentlig Undervisning set, men er ved Øvelse bleven en taalelig Lærer, der med Lyst og Flid gør, hvad han kan, skriver en god Haand“. 1825: 136 Børn, gx. tg. tg. g. Kiær gør, hvad han kan, ligesom Jørgensen i Lidemark. I 1835 noterer Biskop Mynster: Kiær er naragtig og ubrugbar, har de sidste 5 Aar haft 5 Hjælpelærere, er 94 Aar gl., siger selv 98. Og i 1851: Saa længe Kiær lever, skal der være en særlig Kirkesanger i Bjeverskov, ikke Skolelærer. Kiærs Kaar er ringe, dog maa han bidrage Halvdelen af Hjælpelærens Løn. — Den gamle Degnebolig blev vel vedligeholdt i Arentzens Tid. Den bortsolgtes til Giesegaard, men Degnejorden, 16 Td. Land, bortarvefæstedes for 2 Td. Byg pr. Td. Land til Fordel for Amtsskolefonden.

2. Lidemark Skole.

Lidemark Skole indrettedes i en god Bondebygning paa 10 Fag i Fod. Skolelønnen lovmæssig. Og Stud. *Her- man Barmeyer* indledede Undervisningen fra Nytaaret

1742, indtil han ffls. t. Ejøje 1748. De Lidemark Bønder syntes slet ikke om Afgifter af deres Gaarde; om det gik ud over Skoleholderen eller i hvert Fald Degnen, vides ikke, men Præsten beklagede sig 1742 over, at de ikke leverede ham Ostetiende. Bønderne foregav, at Forordningen derom kun var en Bispeforordning, og at den Ost, de lavede af deres Mælk, gik i Hovposen til Herskabets Arbejde og Hoveri at fortsætte. Følgelig skal Præsten frem for andre føde Bondens Tjenestefolk, der gør Hoveri paa Spanager, skriver Præsten lidt bittersødt. *Jens Nielsen Bang*, fh. Gunderup, der 1766 ffls. til Sædder Skole, gik for at være en flink og duelig Skoleholder, men anklagedes dog „for adskilligt ondt Forhold“. Det var antageligt i 1762, da Provsten fandt Uorden baade af Skoleholderne i Herredet og ved Skolegangsforsømmelser og derfor lod afholde Visitatser i alle Skoler under de stedlige Skolemyndigheders Nærværelse. Skoleholderen *Christen Pedersen Würtzel*, Stud., blev 1770 Degn i Ølsemagle, og *Enevold Randrup* afgik 1785.

Lidemark Præstegaard nedbrændte totalt den 24. Juli 1780. „Ilden opkom i en liden Inderstes Bolig, der stod Præstegaarden saa nær, at den saa hastig slog derhen, at næsten intet af det indehavende Gods kunde reddes. Hr. Peder Baade fik sine 4 smaa Piger af Vejen, og da han vilde redde noget ud af sit Kammer, maatte han fly ud af et Vindue. Kirken blev frelst formedelst hastig Hjælp, men tog megen Skade.“ Skolehuset brændte muligvis samtidigt, for i de fremsendte Oplysninger i 1789 til Den store Skolekommission siges, at det for 9 Aar siden blev opført af 10 smaa Fag, at Skolestuen var 8×7 Alen stor og kunde rumme 30 af Distriktets 48 skolepligtige Børn, af hvilke dog kun 10—12 søgte Skolen. Der var paa den Tid udlagt et Græsvænge paa 3½ Td. Land i Stedet for Græsningsretten.

Det stod længe daarligt til med Pastoratets Skolevæsen, skrev Sognepræsten, da Skoleholder *Peder Hansen* i 1794 ffls. t. Ølsemagle Degnekald. I den forrige Præsts

18-aarige Virketid var kun ganske faa Konfirmander i Stand til at læse ret inden ad i Bog, og skønt der til Tider havde været studerede Skoleholdere, havde aldrig et Barn lært at skrive, før den ustuderede Peder Hansen i 1785 kom til Skolen. „Han er flittig og nidkær og aagrer med sit lille Pund og udretter mere end de lærde, det har jeg erfaret i Lidemark.“ Efterfølgeren *Ole Pedersen* ffls. 1802 til Ejby Degnekald; *Lars Jensen* afgik 1806. Ved Visitatsen 1803 var mange Børn til Stede. En god Del svarede med Forstand. Nogle skrev og regnede, havde lært Salmer og læste ret godt. — Saa kom den sidste Skoleholder, *Johan Peter Unger*, † 1813, en ustuderet Søn af den fhv. Sognedegn. *Poul Jørgensen*, fh. Rode, var Skolelærer og Kirkesanger fra 1813—† 39, 85½ Aar gl. Han havde en god Metode i Katekisationen, skrev Biskop Münter 1814 — dog forbunden med nogen *suffisance* (ø: Opblæsthed, Selvsikkerhed). Amtsprovsten sagde, at saa god, som han lod til, var han ikke. Børnene læste meget distinkt (ø: tydeligt), skrev godt og renligt. Hovedregning i sin Begyndelse, men denne Skole er unægtelig en af de bedste i Omegnen. De sang ogsaa meget godt. 1825: 18 Børn, g? tg. g? Hovedregningen begyndt for nogle. Jørgensen er ikke ganske uduelig.

3. Kylerup Ekstraskole.

Denne Skole nævnes i Firserne og Halvfemserne med Husmand *Poul Christensen* som Skoleholder for 35 Børn, som han underviste i et gammelt, slet vedligeholdt Hus paa 9 smaa Fag, af hvilke 3 var til Skole- og Stueværelse, hvor der kun rummedes 20 Børn. Resten var til Lo og Stald. Der var en lille Have, iøvrigt ingen Jord til Skolen, men Græsning til et Par Høveder og formodentlig lidt Furage. Skolen nævnes ikke fra omkring 1800, men gik vel ind ved P. Christensens Afgang.

E. Valløby-Taarnby Sogne.

1. Valløby Legatskole.

Christian den Sjettes Dronning, *Sophie Magdalene*, stiftede ved en Fundats af 28. Nov. 1731 en Skole i Valløby for Valløby, Taarnby og Himlingøje. Der opførtes et Skolehus med 10 Fag Bindings- og Murværk, teglhængt. Ellers blev alt som *Frederik den Fjerdes* Skoler. *Henrik Schurmann* var Skoleholder her 1733—38, men Præsten klagede over, at han forsømte sin Kirkegang. Det gjorde jo ikke Forholdet mellem Præst og Skoleholder bedre, og i 1737 fik han efter Ansøgning til Dronningen Ret til at søge Altergang i Himlingøje Kirke. Han efterfulgtes Aaret efter af *Joachim Erlow*, der var blevet opdraget i Vajsenhuset. Det vedtoges ved Skoleplanen af 1740, at Skolen fra Nytaaret 1741 skulde flyttes til Taarnby, og at der i Stedet vilde være at indrette Degneskole for Valløby Sogn. Det trak noget ud, inden Erlow kunde begynde ovre i Taarnby, hvor Skolehuset i 1741 stod under Opførelse med 10 Fag god Bondebygning i Fod, og det forundtes Erlow paa Grund af Fugtighed i Bygningen at blive i den gamle Skole i Valløby Vinteren over. Han flyttede til Taarnby d. 18. Maj 1742.

2. Taarnby Legatskole.

Ved kgl. Resolution af 25. Sept. 1744 blev *Joachim Erlow* Sognedegn for Pastoratet. Stud. *Mathias Christian Irgens* ffls. 1751 til Højrup Degnekanl. Samme Aar, den 23. Februar, afholdtes Bispevisitats: Hr. Jens Jacob Hege-
lund er en bekiendt retsindig Mand. Hans Capellan Hr. Hans Bladt prædikede over Matthæus 22,37—38. Saavel Børn som den voxne Ungdom aflagde god Bekiendelse om det Haab, som er i dennem, og et Vidnesbyrd, at deres Læreres Arbejde i Herren ej har været forgiæves. — Næste Skoleholder, *Hans Chr. Dreyer*, fh. Gunderup, ffls. 1763 til Enderslev, *Otto Didrik Tordneskov*, † 1763, 34 Aar gl., Stud. *Peder Unger* blev 1770 Degn i Haudrup,

og Stud. *Ole Werdelin*, fh. *Gunderup*, i 1773 Substitut i Højelse, *Lars Christian Lyngberg*, ? — 1787—† 1822, 82 Aar gl. Visitatsen 1786 afholdtes i Valløby Kirke. Ogsaa her — som i Enderslev — fandtes 2 Karle og en Pige, som besynderligen udmærkede sig. De allerfleste svarede til Fornøjelse. Iblandt Skolebørnene var en Del af de mindste Børn paa 6 Aar og derunder, som ganske lovlig læste i Bog, hvori mange af de store maatte vige for dem. Ellers var de ogsaa her tilvante at lægge Mærke til Meningen af det, som læres.

Skolen havde nu 59 Børn, Skolestuen var paa 3 Fag, og alt var iøvrigt indrettet som i 1741. Sognepræsten roste i 1802 *Lyngberg* meget: „Han er en af de sjældne nuværende Skoleholdere paa Vallø Stift. Hans Fremgangsmaade i Undervisningen er uforlignelig, elsket er han af Menigheden og af mig. Retsindig og kristelig god er hans Forhold.“ Efter Degnekaldets Nedlæggelse 1802 blev han Skolelærer og Kirkesanger. Vis. 1803: Kapellan *Mølsted* prædikede. Den fordrukne Sognepræst Hr. *Bjørnsen* er af mig forbudt at beflitte sig med gejstlig Embedsforretning. Nu er han svag og ser ussel ud... I *Taarnby* er kun faa Børn. De svarede med god Forstand, læste vel i Bog, læste *Salmer* og lidt *Bibelhistorie*, nogle skrev. I 1814 skrev *Bispen* en fælles Udtalelse for Pastoratets Skoler: Skolerne er maadelige, begge Lærerne gamle Mænd. Læsning god, især i *Valløby*, Skrivning temmelig, Hovedregning ikke slet at sige om. Lærerne ved ikke selv, hvad der er Komma og Semikolon, dog for det meste med Eet mod Eet. Religion bedst i *Taarnby*, hvis Lærer har noget mere Hoved. Han hedder *Lyngberg* og har været Musikant. Læreren i *Valløby*, nu Skoleholder i 30 Aar, var saa angst, at han næppe vidste, hvad han gjorde. Dog skal han, som *Amtsprovsten* og Hr. *Hemmer* (Præsten ved Klosteret) siger, være bedre, naar han gaar alene i sin Skole.

Lyngberg indgik d. 1. Febr. 1816 en Akkord med *Mathias Henrik Bramsen*, Lx. Tønder, at denne i 3 Fjer-

dingaar skulde passe Skolen imod Kost, Lys, Varme og Vask samt 30 Rd., som Sognemændene vilde give. Ved Julitid s. A. blev Bramsen Lærer i Brokøb. I hans Sted tiltraadte saa Hjælpelæreren i Søllerød *Christopher Olsen*, Lx. Brøndbyvester, der ægtede Lyngbergs Datter og blev hans Efterfølger indtil 1836. Mynster skrev 1835, at Olsen var en brav Mand og katekiserede godt, lidt spagfærdigt. Skolen havde i 1825 48 Børn, alle mg. Der søgtes om en ny og mere udvidet Skole for Taarnby Sogn, som skulde koste 450 Rd., af hvilke de 300 var til Raadighed, men alt vilde komme an paa at tilvejebringe de manglende 150 Rd. — Valløbys og Taarnbys Lærere lønnes 1830 af Sognet, undtagen henholdsvis 26 og 24 Rd. fra Vallø.

3. Valløby Degneskole.

Valløby Skole indrettedes i Degneboligen, efter at den var undergaaet en Forandring. Skolelønnen blev 6 Rd. + Brændsel. Stud. *Jens Jørgensen Marthens* kom til Menigheden i 1726, begyndte Skolen d. 18. Maj 1742 og ffls. t. Lellinge i 1744, *Joachim Erlow* ffls. t. Lellinge i 1753, Stud. *Ole Poulsen Wenstrup*, fh. Substitut i Højelse, † 1769. Stud. *Lambert Wederkinch*, fhv. Skoleholder i Højelse og senere Degn i Haudrup, blev Pastoratets sidste Degn, † 1802. Da han mod Slutningen blev helt døv, maatte han holde Substitut, hvis Løn bestod af de 6 Rd. for Skolehold, 10 Rd. fra Abbedissen, en Rigsdaler for at ringe med Kirkeklokkerne samt 5 Mark 2 Skilling for at gaa med Provstecirkulærerne. Først havde han *Andreas Mortensen*, der 1792 blev Skoleholder i Himlingøje. Han havde 58 Skolebørn at undervise i en Skolestue paa 2 smaa Fag. Dernæst *Ole Pedersen*, som 2 Aar efter kom til Lidemark Skole, og endelig *Christen Olufsen*, fh. Ringsbjerg. Olufsen synes oprindeligt at have begyndt som Opsynsmand ved Gærderne omkring Strøbys og Varpelevs Marker, hvor han boede i et Markhus. Han havde Lyst til Skolevæsenet, kom jo saa ogsaa ind, men det var en yderst

ringe Løn, han nød som Skoleassistent paa Vallø Stift. „Er der nogen Skoleholder, som i denne Tid lider Nød, saa er det ham,“ sagde man. Han lønnedes for sin taalmodige og udholdende Ventetid, da han i 1802 udnævntes til Skolelærer og Kirkesanger for Valløby Sogn, efter at Degnekaldets Nedlæggelse var tilendebragt. Degneboligen faldt sammen af Ælde og Skrøbelighed under et rask Blæsevejr 1800. Ved Visitatsen 1803 svarede Børnene med skikkelig Indsigt. Nogle læste godt i Bog og skrev.

Olufsen døde i 1819, 62 Aar gl., af en smitsom Sygdom, 24 Timer efter stededes han til Jorde efter Forordning af Øvrigheden. Det gamle, skrøbelige Skolehus stod endnu, og her underviste da *Anders Petersen*, Lx. Jonstrup, fh. Stubberup, indtil sin Død i 1830. Visitats 1925: 53 Børn, i alle Dele god.

4. Vallø Stifts private Skole.

Dronning *Sophie Magdalene* udvidede i 1737 Vallø Slot med en stor Fløj, som hun indrettede til en Stiftelse for adelige Frøkener. Der blev Plads til en Abbedisse, som skulde være Prinsesse og have den øverste Ledelse af Stiftelsen, en Dekanesse eller Forstanderinde, som mindst skulde være Grevinde eller staa i Rang med en Geheimeraad, og 10 Frøkener. Aaret efter indrettedes en Kirke til Stiftelsen, der nød Indkomsterne fra Vallø, Alkestrup, Gunderup og Lellinge Godser. Der blev ogsaa en Skole, hvor Stiftets Kantor og Informator forrettede Undervisningen. Skolen søgtes af nogle Vajsenbørn, som underholdtes og opdroges af nogle af Stiftsdamerne, men ellers var det nærmest Funktionærernes Børn paa Stiftelsen, Skolen var anlagt for, hvilket særligt viste sig, efter at en Klosterdame havde funderet Skolen en lille Sum. Præsten var tillige Sognepræst, men fik Kapellan til Menigheden. Der krævedes naturligvis særlige Egen-skaber af Præster og Kantorer paa denne overmaade fine Stiftelse. *Ivar de Hemmer*, forhen Højelse-Lellinge Sogne-

kald, som virkede her 1787—1823, var netop i Besiddelse af saadanne Egenskaber, jvf. Visitats i Lellinge 1786.

Dronning Sophie Magdalenes Fromhed stod som en mærkelig Modsætning til hendes stive Fornemhed og Pragtsyge, ikke mindre ved hendes Foragt for det danske Folk, dansk Sprog og danske Skikke. Stiftet blev Vallø, og stift gik det til. Det var ikke almindelige Præster og Degne og Skoleholdere, som her sad, nej, Stiftspræster, Stiftskantorer og Informatorer, og der var Stiftsskomagere o. s. v., Degnen i Enderslev havde været Stiftsslagter!

Biskop Münter visiterede i 1825: Skolen forestaas af Stiftskantor *Lund*, som, tilforn ulykkelig gift, har været meget uordentlig og drikfæddig, men nu forbedrer sig. Den bestaar af 13 Børn, hidtil betragtet som privat Institut, men skal efterhaanden omdannes efter Forordningen. Skrivning fandt jeg meget god og gavnlig, men ikke nøjagtig nok. Jeg befandt mig ret vel fornøjet... Jeg anbefaler især Hovedregning, Elementerne af Geografi og Fædrelandshistorie, da denne Skoles Undervisning bør nærme sig den, der gives i Borgerskolerne. Ogsaa Biskop Mynster nævner i 1835 Skolen som et privat Institut, som nu for det meste søgtes af Kuskes, Forrideres, Vægteres med fleres Børn, der undervistes i de sædvanlige Skolefag og i Geografi.

F. Vollerslev—Gørslev Sogne.

1. Gørslev Degneskole.

Degneskolen i Gørslev begyndte ligesom de fleste Skoler i Bjeverskov Herred fra 1. Jan. 1742. Der blev indrettet et lille Hus paa 4 Fag Bondebygning til en Skolestue, Lønnen fastsattes til 6 Rd. + Brændsel, og saa gjorde Sognedegnen, Stud. *Ole Andersen Bulponton*, her 1729—† 81, sin Entre i Skolestuen. Visitats 1749: Hr. Henrich Judicher, Præst sammesteds, er bekjendt noch. Hands Prædiken over anden Pintsedags Evangelium no-

genledes. Ungdom maadelig: Børn passable. Menigheden dér i Egnen er bekiendt for at bande saa stærkt, saa denne Synd næppe paa noget andet Sted saa grovelig skal exederes (o: udskejtes) udi. Intet blev klaget. — Efterfølgeren *Jens Spliid* ffls. t. Terslev 1801. Visitatsen 1786 gik bedre: Her blomstrer i Almindelighed en rosværdig Oplysning... Spliid er en god og flittig Mand.

Den følgende Degn, Stud. *Jens Jørgensen Fæster*, † 13. Juni 1812, kom hertil fra Nordrup med en Bunke Gæld, som han forøgede her, bl. a. havde en Kromand ham i sin Lomme. Han skejede helt ud her. Endnu i 1803 skrev Biskop Balle, at Religion gik til Fornøjelse, færdigt og forstaaeligt, Salmer og Bibelhistorie lært, man læste godt, og nogle skrev. Men saa gik det hurtigt ned ad Bakke for ham. „Hans Forhold er saa uværdigt, at han paa ingen Maade bør deltage i Gudstjenestens Forretning,“ lyder det til Slut. „Drikfældighed er hans Hovedtræk, og selv i Kirken tillader han sig alle Slags Usømmeligheder, hvoraf blot een: I Stedet for at bringe Præsten paa Prædikestolen Tillysningsbogen ... giver han en Otteskillings-Seddel, hvoraf, som latterlig skønnes, højst upassende Spøg fandt Sted i Kirken.“ Fæster suspenderedes nu d. 19. Marts 1812 og, efter Ordre fra Kancelliet, stilledes for en Provsteret under Tiltale for Drikfældighed, Beruselse i Skoletjenesten, ved Bylæsningen og under Gudstjenesten og derfor at have sit Embede forbrudt. Han led Nød under Sagens Gang, men døde, før der faldt Dom, som lød:

Fæsters Bo bør betale til Aktor for Befordring og Diæt 125 Rd. 1 Mk. 6 Sk., samt i Salarium til Defensor Befordring og Diæt 103 Rd. Endvidere til Sognepræst *Theodor Lang*, Spjellerup, til Dækning af dennes Udgifter til Befordring m. m. 75 Rd. 1 Mk. 1 Sk., iøvrigt frifindes Fæsters Bo for videre Tiltale, dog med Reservation, hvad det offentlige i Anledning af Fæsters Suspension maatte have tilgode.

Under Fæsters Suspension og indtil Juleaften 1815 besørgedes Skolegerningen af Husmand og Skomager *Lars*

Clausen Meyer, mens Kirketjenesten forrettedes af Degn *Arentzen*, Bjeverskov. Efter at Degnekaldets Nedlæggelse var bragt til Ende, paabegyndte den nysudnævnte Skolelærer og Kirkesanger, *Christian Daugaard*, Lx. Brøndbyvester, † 8. Marts 1830, sin Embedsgerning Juledag 1815. Vis. 1825: 41 Børn, mg. ug. mg. mg. — *Mads Olsen* efterfulgte 1830—† 47.

2. Slimminge Skole.

Slimminge Skole bestod af 6 Fag Bindingsværk og toges i Brug fra Nytaaret 1742. Det hed sig, at Lønnen var fastsat efter Frederik den Fjerdes Forordning, men i 1789 ses det, at nok var Pengelønnen 24 Rd., men der gaves kun Foder og Græsning til en Ko og 6 Faar, og nogle Aar efter kom det frem, at Skolen aldrig havde været funderet, kun løseligt forordnet af *C. C. Gabel* til Spanager. Skoleholderne i Slimminge nød noget Offer som Substitutter for Degnene. Stud. *Hans Michaelsen Beyer* indledede Undervisningen, † 1745, *Christian Frederik Thomsen* ffls. t. Bjeverskov 1751, Stud. *Michael Ferdinand Thim* fra Have Mølle blev Degn i Lidemark 1755, *Hans Michelsen Reesen*, † 1760. Den ustuderede *Jacob Hadelér*, en flittig og forstandig Mand, var her endnu i 1764 og ventelig i seks Aar til. *Peder Andersen* afløste ham til sin Død i 1792, 82 Aar gammel. Hans Søn var Skoleholder i Gunderup, selv var han en ærværdig Olding, der i mange Aar gjorde et hæderligt Arbejde, siger Biskop Balle i 1788. *Hans Fristrup* tjente her indtil 1795, † 1801, og *Hans Henrik Lillholm* indtil 1825, † 1829, 66 Aar gammel.

Med Skoleholder Lillholm gik det ligesom med Degn Fæster endnu ret godt i 1803, da Skolen bedømtes ganske som Gørslev Skole. Men saa gik det Arm i Arm sammen med Degnen den gale Vej, og i 1810 klagede Bønderne over dem: „...Ungdommens Lærere bør være ordentlige Mænd og ikke ugudelige... (Vi) har været plaget af 2, den ene er Degnen, den anden er Skoleholderen, de drikker dem

saa fulde, at de slaas. Skolelæreren har været saa fuld, at de har puttet ham i en Sæk og baaret ham ud i Marken. Naar han er fuld, siger Børnene det til ham, støder til ham, river hans Klæder itu og har ham til Nar... Kun faa og snart ingen Uger, uden at han er fuld. Saa gik han omkring paa Gaden om Natten og tudede og brølede... og han er mødt fuld i Kirken. Degnen er tit saa fuld, at han bliver liggende paa Vejen, Skoleholderen nu i 14 Dage været fuld...“

Det var efter Lillholms Klage i 1811 over, at han ikke modtog Lønning efter Forordningen, at Skolens manglende Foundation viste sig. Skolehuset var jo ogsaa indrettet provisorisk. Men nu rettede Grevinde *Schack* Fejlen ved at sætte Lønnen paa Linie med Bjeverskov Skoles. Visitatsen 1814 gik nogenlunde. I Religion havde Lærerne i Gørslev og Slimminge gjort sig Umage. Hovedregning bedst i Slimminge, Skrivning i Gørslev. „Lillholm har været Barbersvend og hos Flemmer i Kongsted, hvor han erholdt bedste Karakter. Ikke uskikket, men drikker, skønt ikke dagligdags. Jeg har formanet ham. Skolen er ikke ilde, men Skrivning forsømt, fordi Forvalteren ikke vilde give Papir“. 1825: 47 Børn, tg. tg. — — Lillholm kom beruset til Skolen, han er maadelig og drikfærdig. Da han var beruset, kunde jeg ikke lade ham katekisere. Han undgik Følgerne af den Forseelse, han havde gjort, ved Dagen derpaa at indkomme til Skoledirektionen med Ansøgning om sin Entledigelse, hvorfor jeg ikke videre forfulgte Sagen. Skolehuset meget forfaldent og maadeligt. — *Jørgen Andersen*, Lx. Jonstrup, ffls. t. Far-ringløse 1832 efter 3 Aars Tjeneste her.

3. Vollerslev Ekstraskole.

Præstegaarden i Vollerslev nedbrændte ved Midnat mellem den 28. og 29. April 1773 og lagdes helt i Aske, intet reddedes. Branden opkom hos en af Indsidderne i Naboens Gaard, som laa tæt op til, og Præsten vækkedes af Braget, da Nabogaarden brændte. Paa den Tid var

der endnu ingen Skole i Vollerslev By. Børnene søgte Gørslev Skole, men for smaa Børn var Vejen slem i daarligt Vejr, om Vinteren umulig. Provsten ønskede derfor i 1800 en Skole indrettet i Byen, hvor en Nebenskoleholder en Tid havde læst med Børnene, kun højst maadeligt, men dog læst lidt. Nu havde han for 2 Aar siden frasagt sig, og Børnene fik ingen Læsning.

Efter Degnen Spliids Afgang i 1801 forpassede man en gunstig Lejlighed til at nedlægge Degnekaldet og dele Pastoratet i 3 Skoledistrikter. Det var Inspektør *Klestrup*, Giesegaard, der saa snildt forstod at sno sig Sagen ud af Verden: Naturligvis kunde Degnekaldets Indkomster deles til Skolerne, men der vilde næppe blive mere end 69 Rd. til Deling mellem alle 3 Skoler, hvilket maatte anses alt for lidt, selv om det maatte indrømmes, at Skoleholderen kun havde haft en Trediedel deraf. Og Klestrup malede op saa mange Penge, der vilde medgaa til Skolebygningens Opførelse, Lærerløn, Brændsel o. s. v. Heroverfor holdt Præsten paa, at Degneembedets Klokkerhus i Vollerslev, hvor Nebenskoleholderen holdt til, nok kunde bruges til Skole endnu. Desuden havde denne nydt 6 Rd. og lidt Foder i Løn, som jo kunde føres Udgifterne til Gode.

Michael Steffensen, † 1805, 84 Aar gl., havde 1798 frasagt sig Skolen, som han syntes at have haft fra omkring 1780. *Lars Clausen Meyer* havde læst med Børnene et Par Aar, før han konstitueredes i Gørslev, men han holdt sig kun til Indenadslæsning og kunde ikke forklare dem noget. Endelig godkendtes en ny Skoleplan den 3. April 1813. Det var paa det alleruheldigste Tidspunkt, midt under Statsbankerotten. Det blev alt for dyrt at opføre ny Skole, hvorom Forslag først fremsattes i 1817, og ad Aare byggedes derefter. Man sikrede sig dog fra 25. Maj 1816 den hjemløse *Jens Carl Bering*, fh. Haarlev, † 1819, 32 Aar gl., til Undervisningen. Efter ham fulgte *Mads Olsen*, Lx. Jonstrup, fh. Vedbysønder, se

Gørslev. 1825: 28 Børn, gx. mg. mg. g. *Søren Rindahl*, Lx., † 1839, efterfulgte.

G. Lellinge Sogn.

Lellinge Sogn var Anneks til det større Højelse Sogn i Ramsø Herred, hvor Præstegaarden laa, men Degneboligen stod her i Lellinge. Der havde indtil 1738 ikke været Skole i dette Pastorat.

Lellinge Degneskole.

Nu indrettedes en Skolestue i en 4 Fags Bondebygning nær Degneboligen, og Degnen sattes i Gang med Skolegerningen fra Nytaaret 1742 med en Skoleløn paa 6 Rd. + Brændsel. Stud. *Peder Jensen Busch* var tilflyttet fra Haarlev-Himlingøje Degnekald i 1722, † 1744. Hans 2 Brødre var Degne henholdsvis i Enderslev og Brøndbyvester. Den efterf. Degn *Jens Jørgensen Marthens*, fh. Valløby, † 1753, holdt *Ole Poulsen Wentrup* som sin Substitut i Højelse, hvor Wentrup allerede i 1738 var begyndt. Vis. 1751: Hr. Jørgen Fogh er for ikke længe siden kommen til en navnkundig (o: meget omtalt) og uøvet Menighed, og har jeg det visse Haab, at denne brave Præstemand ved Guds den højestes Kraft vil vaage og arbejde, at smaae og store kand lære at kiende Herren; og saaes allerede dermed en god Begyndelse paa de sidst confirmerede; hand prædikede opbyggelig over Hoseas 6,3.

Provsten oplyste i 1762, at Skolegangen i Lellinge var ganske ophørt. „Dog uden Klage over Skoleholderen, som er Degnen“. Det var Degn *Joachim Erlow*, fh. Valløby, †1770. Efterfølgeren, Stud. *Frederik Busch*, en Søn af fornævnte Busch og ugift, fh. Ølby Skole, jordedes i 1787 efter gammel katolsk Skik med Klokkeringning, Salmesang og Prædiken. Under Visitatsen 1786 udmærkede mange Voksne sig ved deres Forstandighed. Sognepræsten Hr. de Hemmer er en grundig Prædikant, som baade rører og opbygger. Hans Foredrag er smukt og

levende. God Læsning, ædel Tænkemaade og et anstændigt Væsen gør ham behagelig. — *Ole Werdelin*, fh. Substitut i Højelse, se Taarnby Skole, var Degn her 1787—1819, † 1825, 89 Aar gl. Han afgik, fordi Degneboligen var ved at falde ned over Hovedet paa ham. Aaret efter nedlagdes Degnekaldet, men de fleste af dets Midler kunde jo ikke frigøres, før han døde. Biskoppen var 1790 „vel fornøjet baade med Boglæsningen og med Kristendommens Kundskab hos Børnene, som ikke var nedgravet i den blotte Hukommelse“, men Bibelhistorien var dog ej endnu begyndt. 1802: Religion lært med Eftertanke og Forstand af nogle Børn. De fleste læste godt og lærte Salmer, men faa lærte at skrive.

Hans Christiansen, Søn af Gaardmand Chr. Hansen, Borup, Lx. Brøndbyvester, som en Tid havde været Werdelins Substitut i Højelse, blev nu hans Efterfølger her, men som „Skolelærer og Kirkesanger“. Han var gift med en Datter fra Lellingegaard og sad vistnok i Embedet i henimod 60 Aar. Vis. 1820: mg. ug. gx. tg. 1826: 54 Børn, Pastoratets bedste Skole, men Hans Christiansen har ikke Liv nok.

VI. STEVNS HERRED

A. Store Hedinge—Højrup Sogne.

1. Store Hedinge Byskole.

Store Hedinge var kun, hvad man i vore Dage vilde kalde en stor Landsby, saa alt var smaat i denne By. Der var formodentlig nok en Skolemester, der gav sig af med at undervise de Børn, der kom til ham, men der fandtes intet Skolehus, ejheller efter at der ved Fattigloven af 1708 gaves Befaling til en Undervisning for fattige Børn i deres Kristendom, hvorved ogsaa forstodes i Læsning. Det var smaat og uanseligt i den latinske Skole, saa smaat, at Biskop *Worm* i 1711 forandrede den til en dansk Skole,

hvilket han dog senere fortrød og igen lod Latinen komme til Orde. Men af Skolens Disciple i 1738 havde kun 4 begyndt at lære lidet Latin, mens 13 læste Dansk.

Efter Forordningen af 17. April 1739 omdannedes den latinske Skole fra 7. November s. A. til en dansk Skole. I Stedet for det hidtidige Rektor- og Kordegneembede oprettedes et Kordegne- og Skoleholderembede. Rektor *Niels Reimard*, † 1758, indvilligede i at modtage Kaldet, hvis han maatte beholde Latinskolens 12 Td. Korn i Degnepensioner. Det bevilligede kgl. Majestæt ham, men efter hans Afgang skulde Pensionerne gaa til Køge latinske Skole. Til det gamle, ret forfaldne Skolehus laa en lille Have og lidt Jord under Fællesskabet, der senere hen i Tiden frigjordes ved Fællesskabets Ophævelse. Skolehuset var paa 5 Fag til Bolig og 3 Fag til Skolestuen, hvor der kunde være 40 Børn, og stort flere var der paa den Tid næppe af skolepligtige Børn.

Kordegnen holdt Substitut, som særlig tog sig af Fatigbørnene og ellers hjalp ham til Rette. For Kordegnens Tid optoges meget af Katekisationerne. Om Søndagen efter Prædikenen for hele Sognet, derefter indtil Kl. 1.30 for Landsbyernes Ungdom, Kl. 2—4 for Byens egen Ungdom. Om Tirsdage Kl. 10 katekiserede han eller Substituten for Byens Børn. Naar Degnen var ude paa sine ugentlige Bylæsninger i hver af Landsbyerne: Sierslev, Tommestrup, Bjælkerup og Renge, holdt Substituten Skole. Men Reimard havde ogsaa i mange Aar katekiseret i Skolen hver Onsdag og Lørdag Eftermiddag for Stege Bys Ungdom, fra 1740 kun hver Lørdag Aften.

Biskop Hersleb kom paa Visitats den 26. Febr. 1751: Hr. Helm. Lax holdt en god Prædiken over Christi Siæles Lidelse. Her er ved hans og Kapellanens Hr. Lyngbyes Omhyggelighed noget got udrettet hos de voxne, hvilke af ham er antagne til confirmation. De ældre til deels vankundige, og de fleste Børn ligeledes. Dog havde Substituten Raff været flittig hos dem, han havde under sin information.

Stud. *Andreas Pedersen Raff*, der forhen havde været ved Frue Skole i København og i 1741 kom her til Byen, efterfulgte Reimard i Kaldet indtil sin Død i 1788. Raff havde straks et lille Opgør med Madam Reimard om sin Løn fra Mikkelsdag 1757 til den 13. Februar, ialt 137 Dage. Biskoppen resolverede, at Raff havde Krav paa fri Bolig i Skolen, dennes Brændselspenge, 3 Rd. 4 Mk., og Offeret, og hans Løn i Naturalier vilde for de 137 Dage blive 12 Skp. Byg, 12 Brød, 6 halve Gæs og 60 Æg. Ruffs første Substitut, *Nicolaj Rasmussen*, klagede i 1772 over sin ynkelige Armod. Det var ham umuligt at leve af 8—10 Børns Skolepenge, og han mente, at alle Børn mellem 6 og 13 Aar burde betale ugentlige Skolepenge, enten de saa gik i Skole eller ej. Skolehuset havde længe været ubeboeligt, men nu havde Borgerne endelig faaet det gjort i Stand for 63 Rd. Da Raff imidlertid ikke var tilfreds med Rasmussen, blev han opsagt, og i Stedet antoges *Johannes Bech*, som først eksamineredes af Præsten, der fandt ham ikke uskikket til at udlægge og lovlig god til at analysere Luthers Ord samt forstod at omgaas Børn. Nogle Dage efter satte Præsten ham i Kirken til at katekisere med Børnene fra Landsbyerne, men det vilde deres Skoleholder, Mourits Petersen, ikke finde sig i, han traadte frem og kaldte Bech for en „Lymmel, Tyvetrækker m. m.“ og sagde, at han var uværdig til at omgaas Børn, en nedrig Person, da han havde været Vægter. Petersen var selv Underofficer.

Præsten blev snart ked af Bech: „Her spørges ikke meget om Skrivning og Regning, dog var det godt, om han selv kunde det, men især maatte han kunne katekisere eller i det mindste vise sig lærvillig og have Lyst dertil“. Byen havde 50 skolepligtige Børn, men kun 20—30 søgte Skolen, af hvilke 10 læste frit, der var 12—16 Tjenestebørn, 10 Landsbybørn fra selve Bysognet betalte kun hver $\frac{1}{2}$ Sk. Det gav for lidt til Bech, og saa afgik han i 1776. Præsten grundede lidt over den knappe Skoleløn. Han udregnede, at hvis 20—30 Børn søgte Skolen den

halve Tid af Aaret, og hvert Barn betalte 2 Sk. ugentlig, vilde det blive højst 10—15 Rd. om Aaret. Degnen gav Skoleholderen 4 Td. Byg og Smaaredsel for Bylæsning i Bjælkerup, og saa var der kun Skolebrændselet til. Præsten henstillede, at Degne- og Skoleholdertjenesten forenedes efter Raffs Død, eller maaske Kirken vilde give en Snes Rigsdalere til Skolelønnen. Iøvrigt mente Præsten, at en Skoleholder i Købstaden burde ligesom paa Landet have Avling til 2 Køer og nogle Faar. Der var 284 Tdr. Hartkorn til Byen, 6 Sk. pr. Td. vilde give 17 Rd. 4 Mk. 8 Sk. Saa kunde Skoleholderen holde 2 Køer, 6 à 8 Faar, 2 à 3 Gæs, 1 à 2 Svin. Naar Kirken saa gav 20 Rd., kunde der blive et nogenlunde Levebrød af det alt, og Ugepengene kunde afskaffes.

Ved kgl. Resolution af 19. Juli 1776 bevilgedes de 20 Rd. indtil Raffs Død. Degnelønnen var i 1783 „ringere, end man skulde tro om saa stort et Sogn“, naar Offer og Accidentser faldt. Fra Store Hedinge By havde Degnen 8—9 Td. Byg, af de 76 Tiendeydere i Landsbyerne hver 5 Skp. Byg. Stud. *Zakarias Tack*, fh. Varpelev, † 1790, kaldedes efter 12 Aars Tjeneste i Substitutstillingen til Degneembedet. Hans Enke forvaltede et Aars Tid Embedet med Skrædder *Chr. U. Barchmann* som Medhjælper, se Frøslev. Man søgte nu efter „en habil Person, som kunde traktere et Orgelværk“, der ventedes bevilget, og fandt ham oppe i Ejby, hvor fhv. Fuldmægtig ved Toldvæsenet *Morten Poulsen* var Skoleholder og „forstod Musik“. Da der var Udsigt til, at Kirken fortsat vilde give 20 Rd. til Skolelønnen, og naar Orgelværket sattes i Gang 30 Rd. for Organisttjenesten, modtog Poulsen Pladsen som Kordegn, Skoleholder og Organist. Der var nu 80 Børn til den lille Skolestue. Børnene svarede i 1804 færdigt og forstandigt, kendte Bibelhistorie, læste godt i Bog. Mange skrev, og nogle regnede. De havde Kundskab om Geografien og Naturlæren, ogsaa lært mange Salmer.

I Henhold til Skoleplan af 7. August 1818 opførtes en ny Skolebygning paa den Grund, hvor hidtil den gamle

Skole og Kapellanboligen stod. Kapellanembedet var 1803 blevet nedlagt til Fordel for Skolevæsenet, ved hvilket nu ansattes en Kateket og Førstelærer, en Kordegn og Andenlærer samt en Organist og Tredielærer. Til Skolen knyttes Realskole. Embederne forrettedes af Kateket *Thomas Sandholdt*, Kordegn *Poulsen* og c. theol. *Otto Christopher Schousboe*, fh. Aversi. Det begyndte meget godt med 15 Børn i Realklassen, 57 i Poulsens og 67 i Schousboes Klasse, men allerede i 1825 forstod man, at Byen ikke kunde bære Udgifterne. Schousboe brugtes delvis i Landsbyerne, hvor der i Renge paatænkte at indrette en Skole. Og da Sandholdt fratraadte i 1829, omlagdes Skolevæsenet efter Skoleplan af 27. April 1830, iflg. hvilken der skulde være en almindelig Borgerskole, Realskoleafdelingen nedlægges, og en *Spindeskole*, tilknyttet Skolen i 1799, men nu en Haandgerningsskole, foreløbigt indstilles. Den laa nær Skolen i Egestræde Nr. 75. Man nøjedes nu med to Lærere, Landsbyernes Lærer blev Kirkesanger, og der var 2 Skolestuer. Kateket *Baumann*, som efterfulgte Sandholdt og Peter *Magnus* Poulsen, Lx. Jonstrup, fh. Lundby, som afløste sin Fader i Kordegneembedet fra 1. April 1830, boede paa Skolen. En tredje Lejlighed havde Kapellan Sandholdt Ret til at bebo, indtil han rejste fra Byen. Hver af dem havde Udhus, Gaardsplads og Have. Baade Haandgerningsskolen og Realskoleklassen sattes atter i Gang i Trediverne. I 1824 havde Skolen 120 Børn. Realklassen begyndte 1838 med 14 Børn. — Der var en Tid en Privatskole i Byen som lededes af Stud. Habakuk Crone, men i 1825 blev Crone Klokker i Stege.

2. Store Hedinge kgl. Skole.

For Landsbyerne Sierslev og Bjelkerup opførtes i 1722 en kgl. Skole paa Adelgade Nr. 51 i Store Hedinge By. Tommestrup og Halvdelen af Renge By henvistes til Højrup Skole, den anden Halvdel til Lille Hedinge Skole. Store Hedinge Skoles første Skoleholder, Stud. *Peter Hansen Lütt-*

zing, blev 1742 Degn i Haarlev, den ustuderede *Peter Christian Winther* byttede 1747 Embede med *Mouritz Christian Petersen*, ust., Holtug, som derefter „læste efter sin Evne“ til 1775, *Søren Starup* døde 1791, 37 Aar gammel, og *Peter Otto Røhr*, fh. Strøby, døde 1808, 59 Aar gammel. Han mishandlede Børnene, syntes Bønderne, hvorfor de lod dem gaa hos en Skomager i Tommestrup. Biskop Balle fandt i 1804, at Skolen var i slet Tilstand. Af de 79 Børn, der hørte til Skolen, havde kun 13 Børn siden Nytaar søgt den nu og da, og blandt disse 13 kunde netop 4 læse taaleligen i Bog. Ingen skriver, ingen regner, ingen lært Salmer. Her hjælper hverken Belønning eller Advarsel. Uslere Forfatning er næppe at finde i hele Stiftet. Røhr kan vel undervise og nogenlunde katekisere, men han er uden Tvivl ligegyldig og efterladet. Dog ved han at gøre saa meget Væsen af sin Indbildskhed, at han tilsidesætter al Ærefrygt for sin Biskop. Jeg maatte bremse ham ved streng Tiltale.

Skolen stod vakant 1808—19. De større Børn søgte Byskolen, de mindre undervistes af *Madam Harner*, en Datter af Røhr, som boede i det gamle kgl. Skolehus sammen med sin Moder. *Caspar Kopp* ansattes i 1819 og ffls. to Aar efter til Holtug. Han efterfulgtes indtil 1846 af *Andreas Jacob Hedager*, fh. Knudsby. 1824: 99 Børn.

3. Højrup kgl. Skole.

Højrup Skole opførtes 1722, i 1743 solgtes Ryttergodset i Store Hedinge, Højrup og Lille Hedinge Sogne til Gjorslev Gods. *Villads Brøndum* forrettede Skolen til 1726, Stud. *Henrik Christopher Bugge* til sin Død i 1751. Højrups Sognepræst havde Bolig i Store Hedinge, hvor han var Kapellan, men Højrup Sogn havde sin egen Degn i et ringe Kald. Det stod ledigt 1723—30, da Skoleholder *Lind*, Frøslev, forrettede det. *Holger Wulff* sad derefter i Kaldet, indtil han 1738 ffls. t. Spjellerup-Smerup, og saa sloges Højrup Sogns Degne- og Skoleholdertjeneste

sammen til eet Embede. Bylæsningerne her skete kun 2 Gange om Ugen foruden om Søndage og Maanedsbødedagene i Kirken, hvor Ungdommen tilspurgtes, hvad de havde fattet af Prædikenen, og katekiseredes. Cand. theol. *Mathias Irgens* indehavde det forenede Embede 1751—† 1804. Han var ellers i 1767 blevet kaldet til Præsteembedet, men Biskop Harboe nægtede at anerkende Etatsraad *Lindencrones* Kaldsbrev. Degnen Stud. *Johan Peter Anton Schønneballe Mossin* ffls. 1817 til Sønderby, og *Poul Nielsen Engell*, Lx. Brøndbyvester, fh. Alkestrup, efterfulgte til 1847. Der var i 1824 90 Børn i Skoledistriktet. Det var 20 flere end i 1789, da Højrup Sogn havde 32, Tommestrup 20 og Renge 18 Børn i Skolen. Til Degneembedet laa en Tønde Land paa Højrup Mark, desuden nød Degnen nogle Skæpper Byg af hver Gaardmand i Højrup By samt Offer og Accidentser.

4. Tommestrup Ekstraskole.

Bønderne i Tommestrup opsatte i 1794 et Skolehus af en nedfalden Gaard, men de forsømte det, og det var 1805 faldefærdigt. Skoleholderen Skomager *Frederik Neumann* lønnedes med 2 Td. Sæd plus Skolepengene. I 1805 fratoges $\frac{1}{2}$ Td. Sæd, formodentlig fra nedlagt Bønderjord, men Store Hedinge Kirke gav 20 Rd. i Stedet. Skolen nedlagdes efter Neumanns Afgang i 1813. Til Visitatsen 1804 mødte 15 Børn, af hvilke 8 svarede vel og læste godt i Bog. De skrev og regnede, lærte Salmer og sang godt.

B. Lille Hedinge—Haunlev Sogne.

1. Lille Hedinge kgl. Skole.

Rasmus Munch var Skoleholder her indtil 1757. Han døde 6 Aar efter paa Magleby Hospital, 81 Aar gammel. Ved Visitatsen 1751, prædikede Hr. Frederik Spleth temlig over Matthæus 26,30. Her er en Skoleholder ved Navn Nortmann, 69 Aar gammel, Svensk af Geburt, vel studeret,

overmaade flittig, studerer om Natten, at hand ej maa forsømme Børnene om Dagen, hvilke ere meget gode og langt bedre end den anden Skoleholders, der sludrer uden Forstand og Eftertanke. En deel af de voxne lovlige. Andre gandske maadelige. Degnen for adskilligt tiltalt.

De følgende Skoleholdere var *Johan Christian Westhen*, fh. Varpelev, † 1761, *Carlé*, som afgik Aaret efter, *Mickael Hartmann*, † 1781. Degneboligen laa i Haunlev, saa Skoleholderne i Lille Hedinge forrettede Substituttjenesten her og nød derfor lidt Offer. Men Bispemaaatte afgøre „en Dispute“ mellem Degnen og Hartmann om dette. Bispemaa resolverede: Skoleholderen maa ikke indtrænge sig i Degnestolen, men blive hos Børnene, han har ført med sig, for at have dem under Opsyn, altsaa har han intet at gøre i Koret, men bør være nede i Kirken, hvor Børnene opholder sig. Vil Menigheden give ham noget paa de 3 Højtider, bør han modtage det paa det Sted i Kirken, hvor ellers Skoleholderne i andre Kirker plejer at have deres Stade, men ved andre Forretninger, hvorved ofres, er han ikke berettiget til at tage Offer, dog er ham uforment i den Stol, han fremdeles sidder udi, naar det kuns ikke er i Koret, at tage, hvad nogen af egen Drift vil give ham.

Da *Christen Hansen Seest*, en fhv. Vinhandler og Konsum-Leverandør, i 1781 kom til Skolen, havde den 56 Børn fra Sognet og 16 fra det halve Renge By, jvf. Store Hedinge. Under Visitatsen 1786 for begge Sogne læste Børnene godt i Bog og svarede forstandigt. Ogsaa i 1804, da de havde lært noget af Bibelhistorien og nogle smukke Salmer, nogle skrev, enkelte regnede. I 1814 afholdtes Visitats for hele Pastoratet i Lille Hedinge Kirke. Skoleholder *Niels Thomasen*, Skørpinge, er en gammel svag Bonde, forstaar intet, uden at Børnene læste ganske godt. Hans Skolehus er yderlig slet. Skolemesterens Stue, den eneste i Huset, er tillige Skolestue. Han kan ikke staa oprejst i den, og der er ikke Plads for 29 Børn. Rheinlænder gør sine Sager ret godt, men for-

staar sig ikke paa Hovedregning. Han prædiker ret godt og skriver en meget smuk Haand, siger Præsten. Seest i Lille Hedinge har derimod godt Greb paa Hovedregning, han er ikke uden Gaver. 1824: 80 Børn, g. tg? Udenadslæsning. g. — Seest afgik i 1826, og *Johan Frederik Dettmer*, Lx. Jonstrup, fh. Haarlev, Broder til Skoleholderen i Værløse, fortsatte til 1868.

2. Haunlev Legatskole.

Prins *Carls* Skole i Haunlev oprettedes 1722, jvf. Spjellerup Skole, byggedes 1723 og paabegyndtes straks. Her synes Stud. *Johan Georg Kannevorff* at have begyndt. Han blev 1739 Degn her. Han holdt i 1740 sædvanlig Degnelæsning i Byerne, men der kom kun faa om Sommeren, ofte kun een. Om Søndagen holdt Præsten Repetition af Prædikenen ved Førstegudstjenesten, Degnen katekiserede ved Sidst-Tjenesten. Der havde tidligere været Degn baade i Hoved- og Annekssognet, og da Kannevorff kom hertil, stod den gamle Degnebolig i Lille Hedinge endnu. Vemmetofte Kloster vilde tage den, og det kom til Proces, som afgjordes af Provsteretten, der fandt, at Boligen var unyttig for Degnen, og tilkendte Klosteret den. En alvorlig Provsteretssag i 1758 overgik Kannevorff, da han stiltaltes for „Hengivenhed til Drukkenskab, Sværgeren og Banden samt andet forargeligt Forhold i og uden for Kirken, saavel som igentagne Paamindelsers Tilsidesættelse“. Dommen faldt 2 Aar efter og lød paa, at han skulde betale Sagens Omkostninger med 50 Rd., Bøde til de fattige 2 Rd., for sin Opførsel i Retten ligeledes 2 Rd. Han appellerede uden Held til Højesteret. Det gik stadig nedad for ham, og til sidst havde han ikke det, han kunde hælde sit Hoved til.

Skolen stod vakant i 1742, senere havde Svenskeren, Stud. *Peter Normann* den til 1752, *Johan Frederik Johansen*, ffl. t. Vallebo 1765, *Mam Petersen*, † 1784, *Jørgen Jensen*, † 1796, og *Lars Hansen* til 1809. Børnene læste 1804

godt i Bog, svarede med klart Begreb færdig og vel, havde lært Salmer, læste for det meste godt i Bog, mange skrev, nogle regnede. Der var c. 40 Børn i Skolen. Efter at Lars Hansen var forflyttet til Stubberup, maatte Degnen, Stud. *Frederik Christian Rheinländer*, fh. Frydendal Skole, paa tage sig Skoletjenesten, da han i Følge sit Kaldsbrev 1802 havde forpligtet sig dertil. Han var en ret duelig Skolemand. Fra 1831—† 38 havde han som Hjælpelærer *Hans Johan Ferdinand Dam*, der afløste ham. Dam var Fader til Højskoleforstander *Emil Dam*, Brøderup. Visitats 1824: 68 Børn, mg. mg. —. g.

3. Skørpinge Ekstraskole.

Der blev holdt en Biskole i Skørpinge c. 1770—84 af *Jørgen Jensen*, der ffls. t. Haunlev, hvorefter Vemmetofte Kloster lod indrette et Skolehus paa 6 Fag, af hvilke de 3 kunde bruges til Skolestue for 24 Børn, og fastsatte Lønnen til 2 Td. 4 Skp. Byg, et Skovlæs Brænde samt Skolepengene. Dette nød *Niels Jensen Lund* til 1787, *Lars Hansen*, † 1806, og *Morten Bertelsen*, † 1809, der før sin Ansættelse eksamineredes og fandtes „vel oplyst i Kristendoms Religionslære, læser tydelig og med Færdighed endog de vanskeligste Ord inden i Bog. Med Katekisationen ikke ganske fornøjet, men vil med Øvelse forbedres, ikke ganske ukyndig i Skrivning og Regning, regner kun de fire Specier“. Skørpinge Skole nedlagdes ca. 1820, efter at *Niels Thomasen*, fh. Lejerstofte, havde ledet den en halv Snes Aar.

C. Hellested Sogn.

1. Hellested kgl. Skole.

Hellested Skole byggedes 1722, Kronen afhændede den 1735. Det var fra Hellested Præstegaard, at Fæstebondens Søn fra Kirke-Syv udsendte sine Ordsprog og Kæmpeviser. Peder Syv, der tidligere var Rektor og Kordegn i Næstved — „Peder Syvs Hus“ — var Præst for Hellested Sogn

1664—† 1702, de sidste 10 Aar tillige Provst for Stevns Herred. Som saa mange andre Præster kivedes ogsaa han med sin Degn, som syntes at være løs paa Haand og Mund.

Thomas Christensen eller Thomas Skoleholder holdt Skole her nogle Aar, før den kgl. Skole opførtes, og afgik i 1734. Der var da en meget drikfældig Sogndegn, Stud. *Frederik Jensen Rasch*. Da hans Optræden forgæves paa-taltes, stilledes han for en Provsteret. Her oplystes det, at „han havde været drukken ved en Ligbegængelse i Kirken, hvor han forvirrede Tjenesten ved sin Sang og under Gudstjenesten, Guds Ord til største Foragt, med de skændigste Midler forargede Menigheden“. Ved Landemodem af 1721 fradømtes han sit Embede i Henhold til Danske Lovs 17. Art. 8, p. 333—334.

Sognepræsten *Rudolph Bagger*, der sad i Embedet i 50 Aar til 1752, oplyste om Katekisationerne for Ungdommen i 1740, at han om Søndagen, naar de unge var opstillet paa Kirkegulvet, lod nu een, nu en anden oplæse af deres Salmebøger Dagens Evangelium og gjorde saa sine Spørgsmaal. Men der var mange Forsømmelser. „Siden om Eftermiddagen Ungdommen fra Byen, og Skoleholderne til at lære over Katekismusparter for deres Skolebørn. Da var *Claus Borch* Skoleholderen, 1734—42, derefter Stud. *Knud Moløe*, † 1748, 44 Aar gammel, og Stud. *Jens Clausen* til 1753, der blev Degn i Vemmelev.

Der afholdtes Bispevisitats 1751. Capellanen Hr. Henr. Hjort, som nu er død, prædikede over det første Stykke af Passionen. Børn og Ungdom havde læst noget udenad, men ikke rigtig og uden Begreb. Temmelig Læsning i Bog.

Jens Martinus Clevin, fh. Varpelev, virkede ved Skolen 1753—† 81, *Frederik Randrup* til 1786, ffl. t. Arnøje. Mens de to Skoleholdere levede her, havde Sognet en god Degn i Stud. *Jens Christian Find*, om hvem det siges, da han var over 80 Aar gammel og holdt Substitut: „Han kan ikke holde Skole, men hans Flid og Troskab i Skolearbejdet spores endnu“. Det er jo Bylæsningerne, der omtales. Visitats 1786: Hr. Lund er en god Latiner og har Studering,

men paa Prædikestolen glimrer han ikke. Skolebørnene fortjente i Almindelighed ikke Ros. — Der var nu 269 skolepligtige Børn til Hellested Skoledistrikt, som Stud. *Marcus Pahl* tjente i 2 Aar til 1788, da han blev Sognets Degn. Han nød ikke sine Degneherligheder uden Genvordigheder. I 1790 blæste Degneboligens Stuelænge ned, og Aaret efter irttesattes han skarpt, fordi han „ved et Bryllup i Møllen for kort Tid siden drak offentlig Præstens Skaal i Samfund med Fanden og hans Oldemoers“. Desuden generedes han af Præstens Søn, Stud. *Christian Gottlieb Lund*, som tjente i Skolen efter ham, indtil han 1808 ffls. t. Sædder Skole. Lund havde i Faderens Navn skrevet til Biskoppen, at Pahl forrettede sit Embede usømmeligt. Og under Gudstjenesten opførte han sig ganske utidig mod Degnen. „Han søger at tage Tonen fra mig“, klagede Pahl, „er næsten færdig baade at begynde og ende, skrigger af fuld Hals og aldeles overdøver mig, saa ingen af Sognefolkene snart kan høre mig synge. Altsammen gør han det for at drille mig og opvække mig til Vrede... for at jeg skulde forløbe mig i Hidsighed og Overilelse. Undertiden vrænger han af mig i Sangen, spytter og rømmer sig efter Enden af Versene og viser herudi den yderste Foragt imod mig... samt staar mig til største Forargelse..., saa jeg næppe kan have min Agtelse af Menigheden eller Ungdommen“. Pahl bad derfor Bispen tage sig lidt af Lunds Opdragelse.

Heller ikke Visitatsen i 1804 gik af uden Smerter for Pahl: „Han synger godt, naar han vil synge langsomt. Men han jager saa tit paa, at Menigheden ikke kan følge ham, og volder Forvirring. Jeg havde forud om Morgenens strengt advaret ham derimod — saavel som imod andre Overilelser i Kirken siden. Desuagtet jeg ham atter hørte, at jeg maatte træde ind og standse ham. Han katekiserer som den, der hører Lektier, og jager paa her igen uden al Fornuft. Han er et dumt og stolt Menneske, som bestiller intet, men gør kun Fortræd. Jeg satte ham, efter at Tjenesten var forbi, under Præstens skarpeste Tilsyn“.

Børnene havde forsømt deres Skolegang. 4—5 flittige udmærkede sig og læste fortrinligen godt i Bog, ogsaa de andre læste godt. Een til fire skriver godt. Bispens sluttede: „Besøgt et nyt af Grev Moltke oprettet Hospital i Hellested og fundet de 6 Lemmer vel boende. De havde her 2 Kamre. Alle tilfredse“. Hospitalet oprettedes oprindeligt af Landøkonomiinspektør *Volcken* paa Juellinge i 1780, der gav Hus med Have og Plads til 3 Lemmer. Senere udvidede Grev *Moltke* det først til 6 og en Del Aar efter til 10 Pladser for fattige Enker og Enkemænd.

Endnu mere smertende følte det for Pahl, at han fra 1808 til sin Død i 1831 maatte sørge for Skolen. Han maatte holde en Medhjælper, først *Lars Hansen*, † 1825, og derefter *Frederik Vilhelm Phaff*, Lx. Jonstrup, som efterfulgte ham i Embedet. Medhjælperne sikredes ved Kaldsbrev fra 1823 en Del af Degnekaldets Indkomst som et Tillæg til den gamle Skoleløn. Biskop Münster betegnede i 1814 Pahl som sindssvag. Degneboligen stod slet. Biskoppen fandt paa Kirkegaarden nogle Blade af en gammel Embedsbog fra Biskop Herslebs Tid, andre fandtes i hans Hus, Resten var i Stykker. Bispens holdt Visitatsen i Kirken for begge Skoler. Under Læsningen fandtes utydelig Udtale. Religion, Skrivning og Regning ulige bedst i Hellested. *Lars Hansen* har Lyst og Evne. Den gamle Randrup i Arnøje forstaar sig slet ikke paa at katekisere, og der bør findes Udveje for ham til en Pension.

Om Hospitalerne skriver Bispens s. A.: Her er et Hospital for 10—11 fattige. Det var anlagt andet Steds. Grev Moltke købte her, ligesom i Karise, en Kromand ud, flyttede Hospitalet hertil og udvidede det. Hver har en Stue, et lidet Lukaf, og 2 og 2 et Køkken samt hver 12 Rd. om Aaret. Og i 1824: I Hellested er i den forrige Krobygning, som salig Grev Moltke stiftede, 2 Hospitaler funderet af Inspektør *Volcken* for 3 Lemmer, 10 Rbd. Sølv og en Favn Brænde. Den anden har Brev, funderet af Greverne Moltke. De 6 Lemmer har 12 Rbd. plus 1 Fv. Brænde. Den syvende, nylig funderet, vil med Tiden erholde lige saa meget.

2. Baarup Ekstraskole.

Det drøftedes i 1789 at lægge Skoler i Baarup og Tostrup. *Jens Clausen*, ffl. t. Hellested, underviste nogle Aar i Baarup. Senere nævnes *Hans Mathiasen*, der mødte til Visitatsen i Hellested 1804 med 5 Børn, af hvilke 3 læste temmelig, af Religion lært lidet eller intet. Mathiasen er efterladet og fik Paamindelse. Da Nyby By i 1818 delvis sløjfedes, og det øvrige snart vilde følge efter, nedlagdes Ekstraskolen.

3. Arnøje kgl. Skole.

Arnøje Skole opførtes 1722 og afhændedes af Kronen 1735. Skoleholdere her: Stud. *Jochum Kohl*, 1719—† 53, 74 Aar gammel, *Christian Knudsen Børglund*, † 1756, 36 Aar gammel, *Gørlich Lund*, † 1786, 76 Aar gammel, en tro og flittig Skoleholder, *Fred. Randrup*, fh. Hellested, † 1823, 76 Aar gammel, *Fred. Vilh. Phaff*, fh. i Apotekarlære og Lærling i en Urtekræmmerforretning, senere Bogholder ved Sukkerraffinaderiet i København, se Hellested, *Gottlieb Anthon*, Lx. Brahe Trolleborg, fh. Ringe og Aashøje, † 1827, 45 Aar gl., og *Jens Nielsen Steen*, Lx. Vesterborg. Ved Visitatsen 1804 havde Skolen ikke mange Børn. De svarede fermt med skikkeligt Begreb, læste godt, lærte mange Salmer, og en Del skrev. Børnene fra Tostrup kom snart aldrig i Skole. I 1817 fik 2 af Børnene, og i 1819 5 Børn hver 6 Rd. af Joachim Godske Moltkes Skolepræmier. Vis. 1824: 47 Børn, g? g. mg. g.

D. Magleby—Holtug Sogne.

1. Holtug kgl. Skole.

Holtug og Magleby Skoler opførtes henholdsvis 1723 og 1721 og afhændedes til Gjorslev 1743. Den første Skoleholder, *Mouritz Christian Petersen*, byttede efter 24 Aars Tjeneste Embede med *Peter Christian Winther*, Store Hedinge, i Marts 1747. Et halvt Aar efter stævnedes Skolepatronen den nye Skoleholder for at fratage ham Brødet,

fordi han var befundet i Drukkenskab. Han lod sig da i sin Enfold overtale til at resignere Embedet, forklarede han Bispen, og Præsten havde udsagt ham af Skolen. Bispen maatte dog forstaa, at han ikke var en Elsker af Drik, men skrøbelig og taalte kun lidt, og han drak ikke i sit Hus. Hans Kone gik svanger, og de havde et spædt Barn, saa det vilde være en Lykke for ham, hvis Bispen efter en Advarsel vilde prøve ham en Tid. Imidlertid vakte Winther Forargelse ved Doblen*) og Spil ovre i Stavsholt og ved grov, uforskammet Opførsel mod sin Kone, og da han hørte, at Provsten nu vilde tage sig nærmere af ham, forstod han, hvad Klokken var slaet, og frasagde sig Skolen, ikke uden Malice: „...vidste ikke af nogen Provst at bestille, eftersom jeg selv har opsagt mit Embede og ikke er Skoleholder mere, men en Skrædder af Profession“.

Der var oprindelig Degn baade i Holtug og Magleby, men Degnen *Johan Svendsen Høyer*, 1708—† 53, fik nogle Aar efter sin Kaldelse til Holtug ogsaa Kaldsbrev paa Magleby. Der herskede ejendommelige kirkelige Forhold i Menigheden i en Del af hans Tid. Ungdommen udeblev helt fra Læsningen, skrives 1740, for Arbejdet skulde gøres, og det vilde blive til Skade for Herskabet, om Bønderne lod Ploven ligge og gik fra Gaard og Grund, hvilket allerede var sket. Høyer blev tiltalt for papistisk Tøjeri og maatte forpligte sig til „i al Sagtmodighed, Ædruelighed og stille Vandel at foregaa andre med et godt Eksempel, ingen Banden lade høre af sin Mund, aldrig spotte andre Folks Andagt og Gudsfrygtigheds Øvelse“. I 40 Aar havde Sognene en morsom Præst, *Jens Mariager*, † 1731. Han holdt offentligt Værtshus, hvor han legede paa Fiol til Fornøjelse for sine Gæster.

I Skolen virkede cand.theol. *Jørgen Christensen Møller* 1747—53. Han havde forud været Skoleholder i Stillinge og efterfulgte Høyer i Degnesædet. Han synes at have

*) Doblen: Hasardspil, Lykkespil.

haft baade Degne- og Skolekaldet, indtil han døde i 1773, 84 Aar gammel. Skoleholderen hed nemlig *Jørgen Møller* og var paa Alderstrin med Degnen. Under Visitatsen 1751 prædikede Hr. Martin Ohnsorg over Matthæus 26,30. Skolebørn maadelige. De, som nylig har været til confirmation, og vare under præparation dertil havde lovlig Kundskab, som fattedes hos de øvrige. Ved Præstens fliid, som icke længe har været der, kand forbedring forventes.

Holtug Skole forrettedes derefter af Student *Jens Andreassen*, som fra 1. Januar 1785 udnævntes til Prædikant og Skoleholder paa Bregentved, jvf. Haarlev Overdrev Skole. I hans Sted kaldedes Student *Pontus David Sparre*, † 1821, som fra 1792 tillige varetog Holtug Sogns Degneforretninger. Om Visitatsen 1786 siges, at Skolebørnene var gode og færdige og kendte lidt Bibelhistorie.

Sognedegnen, Stud. *Michael Ørslev*, følte sig i 1792, 60 Aar gammel, saa daarlig, at han kun med Besvær taalte Rejser til Annekset. Han ønskede derfor at afstaa Holtug Sogn, fraflytte Degneboligen, finde en Lejlighed i Magleby og der fortsætte Degnegerningen alene for dette Sogn. Godsejer *Lindencrone* vilde gerne gaa med til, at den due-lige og retskafne Skoleholder Sparre tillige blev Degn for Holtug, hvis der kunde akkorderes rimeligt med Ørslev. Denne krævede 50 Rd. for Afstaaelsen, men Pastor *Lintrup* henstillede at afslaa 10-20 Rd., der sammen med eventuelt Salg af Degneboligen kunde anvendes til Oprettelse af en Skole i Raaby. Han havde Øje paa en skikkelig Mand i Raaby til Skolekaldet, som „skriver endogsaa en meget god Haand, er ellers Hugger af Profession. Jeg tror, at naar han kunde faa fri Hus og Ildebrand til Skolen, han var at formaa til at læse for Raaby Bys Skolebørn mod en aarlig Betaling af 20—30 Rd.“ Det paatænktes ogsaa at indrette Skole i Klippinge, Magleby Sogn. Lindencrone forespurgte derfor, hvornaar det skulde ske, for han laa i Handel med *Scavenius* om sine Godser: Gjorslev, Søholm og Eskildstrup. Den nye Ejer vilde beholde Holtug-Magleby Degnekald urørt. Dette beklagede Lintrup, for Ørs-

lev var forlængst flyttet til Magleby, saa Holtug Degnebolig forsømtes, ja, „styrtes af den Mængde Sne, der har lagt sig over den i denne horrible Vinter“. Det vilde ogsaa være Synd for de 2 flinke Skoleholdere, der havde haabet paa Degnekaldets Deling, navnlig for Sparre, som længe havde forrettet Degnetjenesten i sit Sogn. Scavenius maatte give sig, og i Henhold til Reskript af 5. September 1800 udstedte han Kaldsbreve paa Degnekaldene til de to Skoleholdere. To Aar efter solgtes Holtug Degneboligs Jord, 17½ Td. Land, 2½ Td. Hartkorn, for 1000 Rd. Men der taltes ikke nu om flere Skoler, skønt Børneantallet i Holtug og Raaby var ca. 120, i Magleby og Klippinge c. 170 skolepligtige Børn. Til Holtug Skole blev der i Firserne udlagt 4 Td. Land, 100 Alen fra Byen, i Stedet for Græsning. Magleby Skole havde samtidig to Haver, den ene rimeligvis en gammel Degnehave.

Under Visitatsen 1804 svarede Børnene fermt med klart Begreb og god Forstand og læste godt i Bog, mange skrev, nogle regnede, og man lærte Salmer. I 1814 var i begge Skoler Religionsundervisningen god, Skrivning ikke synderlig, Hovedregning begyndt, men med lidet Greb derpaa. Skolerne hørte til de bedre. — Sparre efterfulgtes af Stud. *Caspar Kopp*, fh. St. Hedinge, † 1827, 57 Aar gl. Der var 1824 97 Børn, g. mg? g. mg. Indbyrdes Undervisning vilde være gavnlig her, fandt Bispen — *Hans Marcus Hansen*, f. i Herfølge, Lx. Brøndbyvester, fh. Varpelev Skole, var derefter Lærer her til sin Død i 1859.

2. Magleby kgl. Skole.

Den ustuderede *Søren Palle*, der var her 1721—57, var Skyld i, at Skolen brændte den 21. September 1727, idet han meget uforsigtigt havde anbragt en Kølne, hvori han tørrede Malt, paa Bagerovnen. Nær Skolen lod Kancelliraad *Jens Andreasen*, Forpagter paa Gjorslev og Søholm, senere Benzonsdal, ved Gavebrev af 29. Marts 1742 indrettede et grundmuret Hus paa 4 Stuer til et Hospital for 8

fattige fra Magleby og Holtug Sogne. Hver Stue indrettedes til 2 Lemmer, som nød nogen Understøttelse. Hospitalet udvidedes i 1751, saa det kunde modtage 12 Personer, og der hensattes 200 Rd., hvis aarlige Renter paa 10 Rd. skulde gives til Skoleholderen i Magleby imod, at han holdt Lovsang og Bøn hver Morgen og Aften med Lemmerne samt hver Gang læste et Kapitel af Bibelen. Men Søn- og Helligdage havde Lemmerne at indfinde sig i Kirken. Hospitalets Kapital var 1706 Rd. 4 Mk., da det blev kgl. konfirmeret den 14. Maj 1751.

Ved Magleby Skole virkede herefter *Michael Ørslev*, som blev Pastoratets Degn i 1763, Stud. *Laurids Reebech*, ffl. t. Strøby Degnekald 1777, *Gregers Olsen Pogsteen*, fh. Strøby, † 1795, Stud. *Niels Cormontan*, † 1803, 43 Aar gammel, og *Christen Holm*, fh. Varpelev, † 1835, 66 Aar gammel. — Børnene svarede forstandigt ved Visitatsen 1804, de flittige læste godt, 3 skrev, enkelte lærte Salmer. 1824: 106 Børn, mg. mg. g. mg. Biskoppen oplyste, at der nu var 2 Hospitaler i Pastoratet, et i Magleby, og et i Gjorslev. Det første havde 8 Lemmer, som hver fik 2 Rbd. Sølv om Aaret, desuden 4 Lemmer, der har Brændsel, men ikke som Ret. Gjorslev Hospital havde 12 Lemmer med 2 Kamre, 6 i hvert. De faar 12 Rbd. Sølv og Brændsel aarligt. Begge Bygningerne er af Kridt i god Stand.

E. Strøby—Varpelev Sogne.

1. Strøby kgl. Skole.

Skolen i Strøby opførtes 1723 og tilhørte Gjorslev Gods fra 1743. Den ustuderede *Peder Jensen*, der virkede her til sin Død i 1760 med „sit lille Pund“ og var Skoleholder i 52 Aar, antoges straks, saa han havde rimeligvis holdt Skole i Strøby fra 1708. Visitats 1751: Hr. Fred. Anth. Fischer havde ikke været der ret længe. Hands Prædicken over det første Stykke af Passionen god. Børnene i Strøby langt bedre end de fra Varpeløv, hvor Folket

skal være meget vrangvilligt og selvraadigt. Blandt de voxne nogle ret gode. — Da man i 1758 ønskede at lade den 75 aarige Peder Jensen afgaa paa billigste Maade, greb Biskoppen ind. Det vilde gøre ham ondt, om P. Jensen ikke aflagdes godt. Han mindedes Visitatsen med Glæde. — Den voxne Ungdom mødte meget smaat til Katekisationerne. Der er stor Mangel paa Tjenestefolk, Bonden maa bruge Børnene, der er ofte 2 Børn ved en Plov, naar det er smaa, og een ikke hel alene kan styre den, fortæller Præsten. — *Gregers Pogsteen* efterfulgte Jensen og ffls. t. Magleby i 1777, og *Peter Otto Røhr* ffls. t. Store Hedinge 1791.

Visitatsen i 1786 nedskrev Biskop Balle saaledes: I Almindelighed var Kundskaben hos de voksne ikke saa udbredt til hele Lærebogen som ellers andensteds. Men enhver forstod ret godt, hvad han havde lært, hvilket er Hovedsagen. Tillige var der ikke faa, som ogsaa udmærkede sig ved en fuldstændig Kundskab. Og især havde tvende Personer, en Karl, Lars Pedersen, og en Pige, Ellen Jensdatter, ved flittig Kirkegang og Bibellæsning bragt det saa vidt, at de kunde besvare mig Spørgsmaal, som ellers ikke forefalder paa Kirkegulvet. Sproget fra regnet, var det stort set en hel Attestats. Sandeligen er Bonden ikke Taaber, fordi han klæder sig i Vadmel. Og paa Landet høres der ofte meget nøje efter en Prædiken end i Staden selv. Skolebørnene befandtes at være vel underviste.

Ved Resolution af 6. September 1799 nedlagdes Degnekaldet. Degnen *Reebech* havde Aaret før sin Død antaget Skoleholderen, Stud. *Otto Lang*, her 1791—† 1814, som sin Medhjælper imod 8 Mk. ugentlig indtil Jul, og fra Jul til Paaske det halve. En Søn af *Otto Lang*, Stud. *Theodor Lang*, blev Kantor og Skoleholder paa Vemmetofte. Visitats 1804: Mange Forsømmelser. Liden Fremgang i Religion. Bibelhistorien læst inden i. Læsning bør forbedres, ingen Skrivning og Regning. Enkelte Salmer lært. *Lang* er ikke uduelig, men han er efterladt og drikkædlig.

Alvorlig Advarsel blev ham givet i Enrum og mindet om Forordningen. — Under største Rædsel og Jammer oplevede Byens Beboere, at 3 unge Mennesker Natten til den 7. Juli 1810 indebrændte i Jens Benjamins Gaard. Dette stemte længe By, Sogn og Egn til Alvor og Ansvar.

Den nye Lærer, Stud. *Lorents Christian Brandt*, var nylig ankommen, da Bispnen i 1814 meldte sig paa Visitats, som holdtes fælles for begge Skoler. Skrivning var nu begyndt, Læsning forbedret, Hovedregning bør flittig øves. Brandt bliver forhaabentlig aflastet, naar en ny Skole indrettes i Sognet. Han var tidligere i København ved Caroline og Døtre Skole. 1824: 99 Børn, g. mg. mg. g. 1838: Brandt katekiserer med Energi, men Lyst og Flid ikke særdeles.

2. Varpelev Legatskole.

Skolen i Varpelev burde maaske rettere kaldes en Ekstra- end en Legatskole. I Aarene før 1740 læste en fattig Student for Børnene i Varpelev imod 2 Sk. ugentlig for hvert Barn, men „det er uvist, om han kan blive i den Mands Stue, som har indlogeret ham“ (1737). Præsten søgte forgæves at skaffe Byen sit eget Skolehus. Det var først ved Etatsraad Lindencrones Fundats, dateret Gjorslev 20. Oktober 1763, at Skolen blev til paa Bøndernes indstændige Begæring. *Lindencrone* lod paa egen Bekostning opbygge og indrette et teglhængt Skolehus paa 8 Fag Mur- og Bindingsværk. Byens 19 Gaardmand forpligtede sig til at give Skoleholderen hver 2 Skp. Byg, 2 Skp. Rug, 6½ Lispund Hø, 7½ Lpd. Halm, ialt 4 Td. 6 Skp. Rug, lignende i Byg, 123½ Lpd. Hø, 142½ Lpd. Halm, fri Græsning paa Byfælleden for 3 fulde Høveder eller 2 fulde Høveder og 6 Faar. *Lindencrone* gav Brændselet plus 10 Rd. aarlig samt sikrede Renterne af en Kapital paa 320 Rd., udsat til 5 pCt., for Skolelønnen i Stedet for de 10 Rd., Skoleholderen fra 1748 havde nydt fra Stamhuset. Pengelønnen blev saaledes 16 Rd. til kvartalsvis Udbetaling. Ved Skolehuset laa et Stykke Jord til

Frugt- og Grønthave, Godset skulde vedligeholde Huset, men Skoleholderen konservere dets Invensarium.

Med Stamhusets Løfte om at give fri Hus og 10 Rd. i aarlig Løn gjorde Student *Buch* i 1748 „en god Begyndelse“ indtil 1753, saa fulgte *Jens Martinus Clevin*, ffl. t. Hellested, *Johan Christian Westhen*, ffl. t. Lille Hedinge, *Gregers Olsen Pogsteen*, ffl. t. Strøby, *Bendt Svendsen*, som efter Aftale med Etatsraaden fratraadte den 5. Juni 1774, *Gregers Gotfred Wejle Spleth* i et Aar efter sin Faders, Stedets Præsts Ønske, *Zakarias Tack*, ffl. til Store Hedinge 1776, *Rasmus Hochlandt*, † 1800, 83 Aar gammel, Stud. *Oluf Algreen Petersen* til 1812, *Hans Marcus Hansen*, ffl. t. Holtug 1827, og *Johan Arnt Christian Henrichsen*, Lx. Vesterborg, ffl. t. Magleby 1836. Visitationen 1814 gik med faa Børn, en Del svarede temmeligt og færdigt af Lærebog, Bibelhistorie læstes ikke, Læsning i Almindelighed god, Skrivning begyndt, Salmer lært. 1824: 44 Børn, g. g. g. mg. „Skolekommissionsmedlemmer savnet fra 30. Oktober 1820 til 20. December 1822 helt! Amtsprovsten havde ogsaa bemærket det“. Det gjaldt for begge Sogne.

Det var en almindelig Skik paa Stevns at kalde Befolkningen i Store- og Lille Hedinge for Hedninger, og Holtug—Varpelev Sogne gik under Kælenavnet Tyrkiet. Det var jo de yderste, afsides Randstater i Herredet Tryggvælde, hvor Klintekongen troner paa den hvide Klint „med sit Spiir i Haanden og seer med Lyst, hvorlunde Skibe strande“.

F. Lyderslev—Frøslev Sogne.

1. Gjevnø Degneskole.

Lyderslev og Gjevnø Byer laa saa tæt sammen, at de kunde synes at være een By. Men Degneboligen laa i Gjevnø, hvor Degnen, Stud. *Gødert Halling*, afgav et af sine Værelser, 2×3 Fag stort, til en Skolestue, der kunde rumme 30 Børn. Der fastsattes en Skoleløn paa 6 Rd.

plus et Skovlæs Brænde, og saa begyndte Halling Skolen i 1741. Han var kaldet hertil af Prins *Carl* i 1721 og nu paa Støvets Alder, saa Præsten tog selv Katekisationerne med Ungdommen, idet han om Søndagen fra Prædikestolen forklarede et Stykke af Luthers Katekismus, som repeteredes ved Gudstjenestens Slutning. Halling efterfulgtes 1750—† 61 af Stud. *Johan Christian Find*, fh. Spjellerup Skole, der ægtede hans Enke. Under Visitatsen 1751 var der Præstevakance, men en norsk Capellan ved Navn Bull har været flittig i den tiid hand har været her. Hand prædikede smukt over Evangelium, 1. Søndag i Fasten. — Pigerne er bedre end Drengene, og de Børn, Degnen læste for, de bedste.

De næste 13 Aar forestod *Jac. Roerslev*, fh. Karise, Embedet, og derefter Stud. *Daniel Musæus*, fh. Spjellerup, til sin Død i 1796. „Han har den Fejl, at naar der møder ham Hussorger eller andre Fortrædeligheder, saa griber han til Flasken for at slukke Sorgen... Han har derhos et svagt Hoved... taaler kun lidt, saa naar han bliver fuld, vil han slaas og bliver uregerlig. Børnene vises væk fra Skolen eller sidder uden Nytte. Manden er ellers ganske skikkelig og honnet i sit Væsen og udvortes Opførsel, naar kun denne Fejl undtages, og han forretter Degnekaldet ganske godt“ (Sgp.). Herskabet vilde under disse Omstændigheder opføre et Skolehus og antage en Student, som kunde faa Degnens Skoleløn og muligvis som Tillæg lidt Korn af Bønderne. Der var nu 80 Børn til den lille Skolestue i Degneboligen, der ellers maa have haft meget Rum, eftersom den havde en tilliggende Degnejord paa 5 Td. Hartkorn. Ved Visitatsen i 1786 var der nogle store Dreng, som trængte til Advarsel om Skolegang og fik den af Bispen. De mindre læste bedre.

I ikke mindre end 63 Aar var den lærde *Wolf Fred. Engelbrecht* Præst her til 1859, fra 1799 tillige Provst for Stevns Herred. I hans Eftermæle lyder det, at han paa sin Udenlandsrejse ved sin historisk antiquariske

Lærdom havde vakt Opmærksomhed blandt Europas navnkundige Mænd og dog bevarede en uskrømtet Hengivenhed for den gamle lutherske Dogmatik. Som Degn og Skoleholder virkede Stud. *Melichior Augustinus Drabitzius*, fh. Skoleholder i Tølløse, senere Degn i Hjembæk, i Lyderslev 1797—† 1824.

Under Bispens Visitats 1804 var Engelbrecht med kongelig Tilladelse rejst til „Badet for at faa sin Sundhed ophjulpet“. Der var mange Forsømmelser, men de flittige Børn svarede meget vel med Eftertanke og Forstand baade af Lærebog og Katekismus. Man vidste noget af den bibelske Historie, læste vel i Bog og havde lært Salmer. Nogle skrev og regnede. Fra Visitatsaaret 1814 holdt Degnen Væver *Peder Rasmussen*, se St. Taarøje, til Skolegerningen. Provsten prædikede baade i 1814 og i 1824 over Rom. 1,16 Evangelium som en Guds Kraft til Salighed for dem, som tror derpaa — første Gang „saare vel“, og i 1824 var „Analytik efter Ordene meget passende“. Han katekiserer meget færdigt og godt. Det var en Lyst at høre Ungdommen. Den havde ogsaa Salmebogen fortrinlig inde og forstod, hvad der blev spurgt. Det var i 1814, da Lyderslev Skole var slet, og Uvidenheden hos de fleste stor. Degnen var uforbedelig forsømmelig i Skolen og var paatvunget en Substitut, der boede i et Hus, som Bispens ejede og nu i Sommer vilde lade indrette til Skole. Den nye Lærer P. Rasmussen siges at have Anlæg. Degnen var drikkfældig. Boglæsningen i Pastoratets Skoler var antagelig. Børnene svarede med Forstand, skrev og regnede. „Men de udflyttede Gaardes Fraliggenhed, Hoveri og Byrder hindrer Skolegangen om Sommeren, om Vinteren ganske antagelig“. Barchmann i Frøslev var værdig til en Grev Moltkes Præmie. Poulsen i Lund, nylig ansat, gjorde for Bispens en Prøve, som gik godt. 1824 havde Lyderslev Skole 80 Børn, g. g. mg. tg. Kort før Visitatsen kaldedes til Skolen en Søn af Birkedommeren paa Samsø, fh. Lærer i Allerslev, Stud. *Andreas Astrup*, † 1852.

Lejerstofte Ekstraskole

blev til ved Grev Moltkes Reskr. af 21. Oktober 1796, da han ved Degneskiftet fratog 16 Rd. til Skolelønnen her. *Morten Johansen* læste i 1804. „Han og Clausen i Lund sparer vel ikke Flid, men deres Evner er kun ringe. Da de nu engang er blevet Skoleholdere, maa de desto hyppigere bestræbe sig for at gøre alt, hvad dem muligt er“. *N. Thomasen*, se Skørpinge, læste til 1810.

Lund Legatskole,

en Prins Carls Skole, opført 1723, havde flg. Skoleholdere: Stud. *Hans Roed*, 1737—70, † i Spjellerup Hospital 1772, *L. N. Sommer* blev 1774 Degn i Spjellerup, *Johannes Faber*, —?—1784—89, blev Degn i Torslev, Aalborg Stift, *Hemming Clausen*, fh. Ll. Taarøje, † 1814, som fik Vemmetoftes 2. Præmie, 30 Rd.. Han havde 86 Børn til sin Skole, *Zander Poulsen*, fh. Vibede, „den brave Zander“, † 1818 af grasserende Syge, 38 Aar gammel, derefter *Lars Olsen* Lx. Jonstrup, til 1865. Han var hjemmehørende i Herfølge. — Under Visitatsen 1804 svarede Børnene færdigt og godt i Religion, vidste adskilligt Bibelhistorie, læste godt i Bog, lærte Salmer, nogle skrev og regnede. 1824: 40 Børn, g. gx. mg. g.

4. Frøslev Legatskole.

Ogsaa Frøslev havde en Prins *Carls* Skole, opført i 1722. Stud. *Erik Herlovsen Lind* var fra 1723 tillige Degn for Højrup Sogn, ffl. t. Spjellerup Degnekald 1730, Stud. *Holger Wulff* ffls. 1738 ogsaa til Spjellerup. Skolen stod vakant i 1742. *Carl Haar*, 1743—46, anklagedes gentagne Gange af Beboerne. Først havde han været i Slagsmaal med Smeden, hvem han kaldte „en Skælm“. Senere klagedes, at naar han var fuld, stødte og fodsede han Børnene, slog dem fra den ene Side til den anden. „Han skælder og smælder Husmænd og jager Folk af Byen med utilbør-

lig Tiltale“. Og han drev Genvisning og Kogleri*). Det sidste kunde nu ikke bevises, erklærede Biskop Hersleb, og det var heller ikke ønskeligt, da for mange uskyldige kunde inddrages i Sagen. Sigtelse og Tiltale ikke uden fuldt Bevis var ikke heldigt. „Men Formaning og Undervisning om Syndens Grovhed og Prædiken om slige og andre Superstitioner (ø: Overtro) er altid nyttigere og lovligere. Klage over Haar har jeg ikke set, men det er blot Bøndernes Klage uden Bevis“. Saaledes talte den vise Bisp. Haar blev Skoleholder paa Bogø, hans Enke døde i 1771, 80 Aar gammel, som Fattiglem i Spjellerup Sogn.

En stille, gudfrygtig og flittig Mand, Stud. *Tønne Dreyer*, efterfulgte Haar til sin Død i 1757, Stud. *Lambert Bagge Selmer*, fh. Frøderikssund Skole, ff. 1775 til Ulsø Degnekald, Stud. *Gregers Gotfred Spleth*, † 1787, se Varpelev, *Jens Antonius Dreyer*, † 1797, havde tidligere været Skoleholder i Fjeldsted paa Fyen. Skolen ejedes i 1789 af Vemmetofte, som havde Kaldsretten, men Grev Moltke, Bregentved, ejede ellers hele Sognet. *Christian Ulrich Barchmann*, se Store Hedinge, ledede Skolen 1797—1829, † 1831, 74 Aar gammel. Han fik en Vemmetofte-Præmie. Visitatsen 1804: God Rede, smukt Begreb og megen Færdighed i Religionskundskab, lært nogen Bibelhistorie, læste vel i Bog. Nogle skrev og regnede. 1824: 62 Børn, g. tg. tg. g. I Frøslev Skole sker, hvad der kan af Skolelærer Barchmanns Alder, Svaghed og Mangel paa Dannelse, som især viser sig i Religionsundervisningen, dog gik det ganske godt med Bibelhistorien. — *Peder Rasmussen*, fh. Store Taarøje, kaldedes nu til Skolen 48 Aar gammel.

G. Smerup Sogn.

Smerup Sogn var Anneks til Spjellerup Sogn i Faxe Herred, der visiteredes 1749.

*) Genvisning: Ved overnaturlige Midler at paavise, hvor skjulte Ting findes, mane frem. Kogleri i Trolddomskunst, Taskenspijlerkunst.

1. Taarøje Legatskole.

Prins *Carls* Skole i Taarøje, fra 1768 kaldet Store Taarøje, havde først til Skoleholder *Knud Pedersen Gaas*, † 1726, 36 Aar gammel, dernæst nævnes Stud. *Jens Jensen Bysted*, —?—34—† 40; *Lorents Storm*, fh. Spjellerup, blev 1762 Degn i Lille Hedinge—Haunlev, *Christen Nielsen*, —?—70—81, *Daniel Johannes Christophersen*, † 1827, som nedstammede fra en anset, agtværdig Væverfamilie. Farfaderen *Daniel Ulrich* var Væver i Smerup, Faderen Væversvend *Christopher Danielsen*, og han blev selv oplært i Faget, som han drev indtil han 40 Aar gammel slog sig ned ved Skolevæsenet — med sin Væv. Skolen havde nu ca. 60 Børn. Foruden den funderede Løn nød Skoleholderen et Stipendium, stort 7 Rd. 3 Mk., af Frøken *Juul Wind*. Visitatserne 1790, 1799 og 1819 vidner om, at Christophersen ikke alene passede Væven, men ogsaa Skolen flittigt. Han katekiserede fatteligt og ordentligt samt oplærte Børnene vel i Læsning. I 1799 var Skoleforsømmelserne alt for almindelige, de forsømmelige læste slet og røbede Vankundighed, de lærte nu Bibelhistorie, og nogle skrev. 1809 havde Skolen i 2 Klasser ialt 40 Børn, de havde været flittige, de læste vel i Bog, havde begyndt paa Skrivning, sang smukke Salmer, men ingen regnede. 1819: gx. g. — ganske god. — Endnu virkede 2 Mænd som Lærere i Store Taarøje før 1830: Væver *Peder Rasmussen*, fh. i Lyderslev, til 1829, se Frøslev, og Stud. *Jørgen Bagge*, fh. Houby, der skildres 1838 af Mynster som en Stymper.

2. Lille Taarøje Ekstraskole.

Lille Taarøje By blev til i 1768, da 7 Gaarde fra Taarøje flyttedes herud til Stranden, for at de kunde have deres Jorder nærmere ved Gaardene, da de tidligere laa saa langt borte, at de ikke kunde drives til Gavns, saa og at, de kunde faa Lejlighed til at gødske og forbedre deres Jorder med Tang af Stranden. Forvalteren

Chr. Fred. Westerholdt deltog ivrigt og omhyggeligt ved Byens Anlæg og Jordernes Inddeling og var tidlig og silde paa Færde for at faa alt ordnet saa godt som muligt. Som en Anerkendelse herfor foranledigede Priorinden *von der Osten*, at Gaardmand *Rasmus Thomsens Søn*, som var det første Barn, der kom til Verden i den nye By, ved sin Daab den 1. September 1768 skulde opkaldes efter Forvalteren. Han stod selv Fadder, Madam Westerholdt bar, og Jomfru Westerholdt stod hos under Daaben. Desuden var Forpagteren paa Vemmetofte, *Sieur N. Lange*, og Skovrideren *J. Grandjean* Faddere. For Vejens Skyld foregik Handlingen i Spjellerup Kirke.

Allerede i 1769 lod Byboerne deres smaa Børn under vise i selve Byen. Det skete i en Aarrække ved Skrædder *Hans Christian Astrup*, senere af *Rasmus Nielsen*, Søn af en Gaardmand i Byen, som man havde valgt at kalde Lille Taarøje, saa den gamle Taarøje By nu blev til Store Taarøje, endda den var blevet mindre. Rasmus Nielsen havde 22 Børn til Skolen, Lønningen bestod af 1 Skp. Rug og 1 Skp. Byg af hver Gaard, et Skovlæs Brænde, et Vænge paa 2 Skp. Land og en lille Have. R. Nielsen ffls. i 1785 t. Smerup, Skoflikker *Hemming Clausen* i 1789 til Lund, men *Peder Hansen* blev ved Skolen til sin Død i 1815, 59 Aar gammel, Skomager *Jørgen Pedersen*, † 1820, 23 Aar gammel, var kun midlertidigt antaget til Skolen. Efter ham kom *Hans Pedersen*, Søn af fornævnte Peder Hansen og oplært af Kantor *Lang*, Vemmetofte. Han blev her meget længe. Visitatsen 1790: De fleste Børn begyndte først at lære at læse. 1802: Ingen Skrivning eller Regning. 1809: 2 Klasser, Læsning god, Skrivning begyndt, Religion var Udenadslæsning uden Forstaaelse. Læreren bør lære Begyndelsesgrundene i Regning. 1819: 16 Børn, mg. mg. gx. g. 1827: 12 Børn, gx. g. —. tg.

3. Smerup Skole.

Smerup Skole burde maaske rettere kaldes en Degneskole, eftersom Skoleplanen lød paa, at Spjellerupdeggen

skulde forrette Skoletjenesten i Smerup imod en Skoleløn paa 6 Rd. plus 1 Skovlæs Brænde. Om Vinteren under-
vistes i Smerups Klokkerhus, om Sommeren i Spjellerup
Degnebolig. Degnen *Holger Wulff*, fh. Højrup, † 1768,
der havde sin Visdom fra Roskilde Latinskole, men ikke
var Student, fandt ikke Skoleholderi synderligt lokkende
og nøjedes sikkert med at lade Børnene møde til Bylæs-
ningerne. Da han med Aarene sløjede yderligere af, ind-
gik han i 1760 gerne en Akkord med Bønderne om at
antage en Skoleholder til dem for sin Skoleløn, idet By-
mændene lod opføre et Skolehus, 4 Fag, hvoraf Skole-
stue 2, en lille Have. Fribolig foruden lidt Græsning og
Foder til Skoleholderens Økonomi. De Efterfølgende
Degne, *Daniel Musæus*, fh. Spjellerup Skole, og Pastora-
tets sidste Degn, *Laurids Sommer*, fh. Lund Skole, † 1807,
fornyede Akkorden, der omtales pag. 212. Korporal
Christian Madsen var Byens første Skoleholder. Efter
hans Død 1769 optoges Enken med fri Bolig i Spjellerup
Hospital. Madsen efterfulgtes af *Daniel Christophersen*,
se St. Taarøje, *Jørgen Jensen* til 1785, *Rasm. Nielsen*,
se Ll. Taarøje, ffl. t. Stubberup, han var halt fra Fød-
slen og Skrædder, Væver *Lars Hansen* til c. 1800, der
helt lod Børnene remse op, mens Læsning gik an 1790,
Johannes Danielsen, Søn af forannævnte D. Christophers-
sen og Væver, indtil henad 1850. Han er ringere end
Faderen i Evner og Kundskab, men et godt Menneske,
siger Biskop Münter 1809. I Katekisation søgte han stedse
at tale om Mysterier. Børnene er delt i 2 Klasser, Læs-
ning ret god, Skrivning begyndt. Bispem opfordrede ham
til at lade sig vejlede i Katekisation m. m. af Sognepræst
Mynster og at begynde med Regning. 1819: 18 Børn,
elendigt Skolehus, bygget i Morads, saa at Vandet træn-
ger ind, og den nødvendige Lysning mangler. 1827: 26
Børn, gx. tg. Religion Udenadslæsning, Regning g.

VII. TYBJERG HERRED

Oberstløjtnant *C. F. von Lepel*, Tybjerggaard, funderede den 3. Juli 1724 Tybjerg Skole, der ogsaa rummede Tinghuset, og Overkammerherre *Carl Adolph von Plessen* grundede 21. April 1726 Skelby Skole. Efter Forordningerne af 23. Januar 1739 og 29. April 1740 indrettedes i Tybjerg Herred endvidere 6 „Degneskoler“, nemlig i Glumsø, Herlufmagle, Næsby, Rislev, Sandby og Vester Egede, samt 4 „Nye Skoler“: Aversi, Fensmark, Tybjerglille og Tyvelse Skoler, og endelig 2 „Løbeskoler“, henholdsvis i Herlufllille og Træløse. Herredet havde altsaa fra 1742 ialt 14 Landsbyskoler. Skolebestanden forøgedes omkring 1830 med Bavelse og Gelsted Skoler til 16. I Næstved Købstad forbedredes den danske Undervisning ved Nedlæggelsen af den latinske Skole i Henhold til Forordn. af 17. April 1739 og Reskript af 9 Oktober samme Aar.

Iøvrigt henvises til Historisk Samfund for Præstø Amts Aarbog 1946, p. 337—406, hvor Herredets Skolehistorie indtil 1830 er optaget .

Rettelser:

Pag. 72, L. 8 fn. indskydes: *P. Nielsen* 1818—19.

Pag. 123, L. 14 fo.: *Flinterup*, læs *Flintemose*.

Pag. 192 øverst indskydes som ny 2. Linie: *A Faxø Sogn*.

Pag. 202, L. 10—11: Svend Hansen Lund, Stud., ffls. t. Braaby Skole 1744, blev senere Degn i Aversi. Peter Hansen Lund, Stud., ffl. t. Faxø 1749.

Kilder.

Rigsarkivet:

General-Kirkeinspektoratets koll. Arkiv. Extracter til Sjælland Rytterdistrikters Kirkeregnskab. Skolekommissionen af 1789. Tællingslister. Oeders Statistik.

Landsarkivet:

Danske Skoler c. 1740. Bispearkivets Indkomne Sager. Gejstlig Skifteret. Bispevisitatser. Brandtaxationer. Retsprotokoller. Bispeskollatser. Præstø Amt og Skoledirektion. Præstø Amtsprovsti. Bjeverskov Herreds Provsti. Stevns Herreds Provsti. Sognearkiver. Kirkebøger m.m.

Tryk:

And. Petersens Sjælland Stifts Degnehistorie og Jonstrup Stat. Wibergs Præstehistorie. Bjørn Kornerups J. P. Mynsters Visitatser. Traps Danmark. Hofmanns og Schacks Foundationer. Thøger Jensens Frederik den Fjerdes Skoler.

Biskopperne Peder Herslebs og Ludvig Harboes Visitatsudtalelser er gengivne ordret. Ogsaa Balles og Münters Udtalelser citeres hist og her ordret, men hvor særlige Forhold ikke gør sig gældende, udelades den kirkelige Visitats. Af Pladshensyn er Udtalelserne iøvrigt ofte refereret i korte Sætninger, der dækker Indholdet. Biskop Münter gav Skolen Karakterer i Rækkefølge: Læsning, Skrivning, Religion og Hovedregning, eventuelt tilføjet Karakterer for indbyrdes Undervisning, Fremgang og Gymnastik. Hvor han kun skriver m., fortæller han, at det vedkommende Fag ikke øves.

Personalregister.*)

- Aagaard, Carl J., Sk., 115.
 — Michael P., Sk., 110.
 Aagesen, M. Bie, Sk., 205.
 Aakiær, Andr. I., Sk., 134.
 Abraham, And., Sk., 259.
 Abrahamsen, J. N. B., Major, 54.
 — Ole, Sk., 108.
 Achton, Christen, Pr., 191.
 — Gjerhard, Pr., 146.
 Agerbech, Peder, Pr., 109.
 Ahrensbach, Joh., Pr., 64.
 Albrecht, Hans, Sk., 161.
 Almstrup, Hans, Dg., 111, 238.
 Als, Fred. Chr., Sk., 123.
 Ameling, Ulrich, Sk., 116.
 Ammentorp, P., Dg., 149.
 Ancker, J. B., Sk., 98.
 Andersen, Andreas, Sk., 173.
 — Jonas, Sk., 72, 97, 134, 144.
 — Jørgen, Sk., 272.
 — Morten, Sk., 156.
 — Niels, Sk., 153.
 — Peder, Sk., 271.
 — Søren, Sk., 191.
 — Th., Spindemester, 69.
 Andreassen, Erik, Sk., 177.
 — Jens, Sk. og Prædikant, 256, 290.
 — Jens, Forpagter, 291.
 — Peder, Sk., 217.
 Anthon, Gottlieb, Sk., 248, 288.
 Apiarius, H. H., Sk., 251.
 Arentzen, F. C., Dg., 262, 271.
 Arff., Lorents, Sk., 159.
 Arnberg, Hans E., Sk., 225.
 Arrøboe, P. N., Pr., 116.
 Arrøe, Ivar N., Dg., 92.
 Astrup, Andr., Sk., 94, 297.
 — Hans C., Sk., 301.
 Baade, Peter, Pr., 263.
 Baden, Chr., Sk., 84.
 Bagge, Jørg., Sk., 204, 300.
 Bagger, C. O., Pr., 196.
 — Gjerhardt C., Sk., 135, 150.
 — Poul C., Sk., 108.
 — Rudolph, Pr., 285.
 Balle, Nic. Ed., Bisp, 26 flg., 85 flg., 92, 103, 113, 153 flg., 209, 222, 247, 258, 293.
 — Peter T., Kap., 130.
 Balling, Jens, Dg., 238.
 Ballum, Niels, Pr., 153.
 Bang, Jens N., Sk., 248 flg.
 Barchmann, C. U., Sk., 278, 299.
 Barfoed, H. P., Pr., 200.
 — Peter, Sk., 215.
 Barmeyer, H., Dg., 243 flg.
 Barner, J. von, Priorinde, 212.
 Bartholin, Etatsraad, 195.
 Baumann, P. H. B., Kat., 279.
 Bay, Bertel, Dg., 232 flg.
 Bech, Jac., Sk., 187.
 — Johs., Substitut, 277.
 — Morten B., Sk., 261.
 — Niels, Sk., 218.
 — Peder, Dg., 182.
 Bechmann, A., Pr., 74.
 Beck, Peder, Dg., 153.
 Becker, Knud, Gds., 121.
 Bedsted, Edv. R., Sk., 167, 261.
 — Hans, Dg., 98, 238.
 Beenfeldt, C. B., Gds., 218, 227 flg.

*) Følgende Forkortelser er brugt: Amtm., Dg., Gds., Gmd., Hmd., Kap., Pr., Sk., — henholdsvis for Amtmand, Degn, Godsejer, Gaardmand, Husmand, Kapellan, Præst, Skolemester (Skoleholder, Skolelærer, Lærer).

- Begtrup, H., Forstander, 244.
Bendtsen, Hans, Sk., 179.
— Jens Herman, Sk., 155.
Benjamin, Jens, Gmd., 294.
Berg, Knud, Pr., 120.
— Peder, Pr., 101.
— Peder, Sk., 252.
— S. Edens, Sk., 72.
Bering, Jens Carl, Sk., 254, 273.
Bertelsen, Joh. C., Sk., 154.
— Morten, Sk., 284.
Beyer, Hans M., Sk., 271.
— P. G. V., Provst, 24.
Biehl, Claus H., Sk., 187.
Biermann, F. G., Sk., 248, 165.
Birkedahl, Lars, Dg., 167.
— Niels P., Sk., 184.
— Peder N., Sk., 184.
— Vilhelm, Pr., 167.
Birkeløv, Jens A., Sk., 211.
— Joachim Godske, Sk., 212.
Bistrup, Hans, Sk., 110.
Bjelke, Joh. Rud., Amtm., 44, 239.
Bjørn, Mads A., Sk., 215.
Bjørnsen, Jac., Pr., 266.
— Jac. Gottlieb, Sk., 90.
Bjørnstad, Mort., Sk., 186.
Bladt, Hans, Kap., 265.
Blechingberg, 135.
Blichfeldt, E. S., Sk., 170.
Block, Rasm. N., Sk., 109.
Blok, Søren J., Sk., 159.
Boesen, Ulrik C., Pr., 69.
Bojesen, Magnus, Sk., 147.
Bojsen, P. O., Seminarieforstander, 37, 120.
Bolandt, Ditlev, Sk., 169.
Boltrup, Niels, Sk., 117.
Bondæus, Johs., Kap., 128.
Bonsach, Andr., Pr., 109.
Borch, Andr., Pr., 144.
— Anker, Pr., 64.
— C. Iversen, Sk., 159.
— Claus, Sk., 285.
— Johs. Andr., Sk., 209.
— Thomas, Provst, 17, 159 flg., 183.
Borg, Peder H., Sk., 163.
Borrebye, Tobias, Sk., 247.
Borup, Adolph, Sk., 134.
Bouchorst, Just O., Dg., 239.
Braade, Jens, Sk., 91.
Brahe, Thycko, Gds., 192.
Bramsen, Math. H., Sk., 266.
Brandt, Lorents C., Sk., 294.
Brasch, Peder, Dg., 244.
Brasen, Jens A., Provst, 57.
Bredal, Søren, Pr., 149.
Brochmand, Jesper, Bisp, 192.
Brockenhuus, H. N., Gds., 85, 93.
Brodersen, Poul, Sk., 255.
Brown, Kap., 98.
Bruun, Assessor, 167.
— Chr. P., Sk., 181.
— H. Wandal, Kantor, 213.
— J. Basballe, Sk., 198.
— Jens J., Sk., 213.
— P. Fischer, Sk., 91.
Brøndbye, Andr., Dg., 71, 182.
— Ole, Pr., 181
Brøndum, Villads, Sk., 280.
Buch, Sk., 295.
— N. Vest, Provst, 210 flg., 219
Buchholtz, Sk., 248.
Bugge, Henr. C., Sk., 280.
Bull, Kap., 296.
Bulponton, Ole A., Dg., 269.
Bunkeflod, Poet, 24.
Busch, Fred., Dg., 243.
— Jørgen, Dg., 258.
— Peder J., Dg., 274.
— Peder, Pr., 97.
Bülow, E. von, Amtm., 17, 195.
Bützow, H. C. O., Professor, 198.
— Niels, Sk., 197, 208.
Bysted, Jens J., Sk., 300.
Bøes, Mads S., Dg., 255, 258.
— Peder, Sk., 248, 251.
Bøgh, Math. F. G., Amtsprovst, 44, 230, 253.
Bøgvad Jac. C., Sk., 85.
Børglund, C. Knudsen, Sk., 288.
Børresen, Peter C., Sk., 120, 134, 144.
Bötticher, Nic. P., Sk. 137.
Calmette, P. de la, Gds., 141, 176.
Canarius, Jac. J., Sk., 160.
Capellen, J. R. A., Sk., 201.
Carl, Prins, 13, 200, 206, 283, 296, 298 flg.
Carlé, Sk., 282.
Carlsen, H. Rostrup, Dg., 143.
Carstens, Alex., Sk., 169.
— Arnoldus, Sk., 140.
— Henrik, Sk., 85.
Castensen, Caspar J., Sk., 145.
— Niels C., Sk., 140.
Castrup, Hans, Birkedommer, 19, 71, 90 flg., 110.

- Chore, Mort. O., Husejer, 62.
 Christensen, Carsten, Sk., 145.
 — Ole, Sk., 227.
 — Poul, Sk., 264.
 — Thomas, Sk., 285.
 Christian den Femte, Konge, 126, 240.
 — den Fjerde, Konge, 6.
 — den Sjette, Konge, 14, 139, 212, 242.
 — den Syvende, Konge, 35.
 Christiansen, Hans, Sk., 275.
 Christophersen, C., Sk., 141.
 — Daniel Johs., Sk., 300.
 — Ivar, Sk., 144.
 Clausen, Chr., Sk., 205.
 — Hemming, Sk., 298.
 — Jens, Sk., 285.
 — J. C. G., Seminarieforstander, 37, 39, 66, 118.
 Clevin, Jens M., Sk., 285, 295.
 Colding, Søren, Rektor, 126.
 Colne, Ane B., Spindemoder, 174.
 Conrad, Lorents, Sk., 112.
 Cormantan, Niels, Sk., 292.
 Cramer, P. C., Pr., 107.
 Cronborg, And., Sk., 96, 171.
 Crone, Habakuk, Klokker, 279.
- Dahl**, Frants, Sk., 255.
 — Knud H., Sk., 124.
 Dahlberg, Joh. A., Sk., 95.
 Dam, Emil, Forstander, 284.
 — Hans J. F., Sk., 284.
 — Johan, Sk., 108.
 Damsgaard, Jens, Sk., 109.
 Danielsen, C., Sk., 300.
 — Johs., Sk., 302.
 Danneskjold Laurvig, A. J., Grevinde, 28.
 — Samsøe, C. C. S., Gds., 28, 230, 234.
 Daugaard, Chr., Sk., 271.
 Desington, Jac. J., Dg., 244.
 Dettmer, Adam G., Sk., 202.
 — Joh. Fred., Sk., 255, 283.
 Deurs, Niels, Sk., 254.
 Diechmann, C. J., Sk., 73.
 Ditzel, Math. A., Dg., 31, 40, 77 flg., 90.
 Drabitzius, M. A., Dg., 297.
 Drejer, Lassenius, Sk., 159.
 Dreyer, Andr., Pr., 199.
 — Hans, Sk., 252.
 — Hans Chr., Sk., 248 flg.
- Dreyer, Jens Ant., Sk., 299.
 — Mathias, Dg., 249 flg.
 — Tønne, Sk., 299.
 Dræse, Fred. C., Sk., 247.
 Duun, Johs., Dg., 78, 82, 90, 110.
- Ebbesen, Ebbe, Hører, 118.
 Eeg, Peder, Pr., 117.
 Eiberg, Emanuel, Sk., 254.
 Enevoldsen, Hans, Sk., 248.
 Engelbrecht, W. F., Provst, 58, 296.
 Engell, Andr. C., Sk., 256.
 — Jens, Pr., 148.
 — Jens Fred., Sk., 251.
 — Johs., Sk., 91.
 — Poul N., Sk., 253, 281.
 Erichsen, Lars, Arkitekt, 8, 124.
 Erlow, Joachim, Dg., 265.
 Eskildsen, J. P., Sk., 111, 154, 204.
 Ezekiel, ung Neger, 170.
- Faber**, Aug. Chr., Provst, 30 flg., 72 flg., 82, 85, 86, 93, 102, 114.
 — Johs., Sk. 298.
 — Peter Ditlef, Pr., 44, 89.
 Fabritius, Elias N., Pr., 174.
 Falck, Hans Jørgen., Sk., 248.
 Falster, Chr., Dg., 31, 40, 81, 92.
 Fange, Michael J., Sk., 84.
 Farum, Frands, Sk., 146.
 Fastrup, Bernth, Sk., 72.
 Fauerschow, Bertel, Sk., 113.
 Feld, Christen, Sk., 112.
 — Lars, Huslærer, 112.
 Feldt, Niels N., Sk., 232.
 Feldtmann, Hans C., Sk., 204.
 Felthuus, Fred., Sk., 95.
 Find, Jens C., Dg., 285.
 — Johs. C., Dg., 208, 296.
 Fischer, Fr. A., Pr., 292.
 — Rasm. P., Sk., 98.
 Fix, Jens P., Sk., 191.
 Fjeldsted, Niels J., Dg., 224.
 Flemmer, Hans Chr., Pr., 47, 115, 163, 230, 272.
 Fogh, Johs. A. T., Sk., 171.
 — Jørgen, Pr., 254, 274.
 Folsach, Frans, Sk., 183.
 Foss, Peter C., Sk., 84.
 Fraas, Hans, Dg., 239.
 Frederik den Femte, Konge, 142.

- Frederik den Fjerde, Konge 7,
 124 flg., 180, 242, 265.
 — den Sjette, Konge, 26, 49, 54.
 Friederichsen, J., Provst, 129.
 — Rasmus, Elev, 86.
 Friis, Sk., 255.
 Fristrup, Hans, Sk., 271.
 Fritz, Hans, Pr., 91.
 Frobøes, L. H., Dg., 174.
 Fromberg, J. C. C., Sk., 72.
 Frølund, Laur. M., Pr., 194.
 Fugl, Lauritz, 192.
 — Peter, Dg., 131.
 Funch, Gotfred, Sk., 258.
 — Jac. H., Sk., 168.
 — Nic. Jac., Sk., 116.
 Fæster, Jens J., Dg., 270.

Gaard, Lars, Hmd., 110.
 Gaas, Knud P., Sk., 300.
 Gabel, C. C., Gds., 260, 271.
 Gad, Frands J., Sk., 166.
 Gade, Søren, Vikar, 168.
 Galle, Margrethe S., Hustru, 78.
 Gantzel, Chr., Dg., 75, 95, 117.
 Geertsen, Gerhard, Sk., 116.
 Gersdorff, Nic., Stiftamt. 17.
 Gjessing, Jens C., Sk., 225.
 Gjøe, Andreas, Sk. 68.
 Gjøring, Kaptajn, 183.
 Gjelstrup, Niels, Kap., 129.
 — Rasm., Dg., 107.
 Glorup, Rasm., Klokker, 129.
 Glud, Chr. M., Sk., 170 flg.
 Gotrup, Murermester, 91.
 Gottorp, Andr., Dg., 136.
 Grahner, Skovrider, 99.
 Gram, Jørgen, Hører, 65.
 Grandjean, J., Skovrider, 301.
 Graulund, Hans, Dg., 245 flg.
 — Lars, Sk., 257.
 Graver, Chr. J., Sk., 99.
 Groth, Joh. P., Sk., 69, 173.
 Grubbe, Peder, Gds., 227.
 — Tønne, Gds., 228.
 Grube, Bertel, Pr., 64.
 Grundtvig, Johan, Pr., 112.
 — N. F. S., Pr., 58, 80, 113, 115.
 Grønholdt, Mick. Johs., Sk., 240.
 Grønlund, Hører, 68.
 Gudenschwager, Jac., Dg., 98.
 Guldager, Michel, Sk., 191.
 Gundorph, Jep, Sk., 163.
 Gyrsting, Charlotte, Vikar, 83.
 — Knud J., Sk., 171.

Haar, Carl, Sk., 298.
 Hadelser, Jac., Sk., 271.
 Haderup, Andr., Sk., 135.
 Hagen, Peder, Pr., 151.
 Hagenstrøm, Kjeld P., Sk., 150.
 Hald, Andr., Sk., 202.
 — Niels, Sk., 6.
 Halling, Gødert, Dg., 295.
 Hammer, Hans, Sk., 107.
 — Hans Andr., Sk., 175.
 — Magnus, Pr., 159.
 — Peter L., Sk., 168.
 Hansen, Anders, Sk., 191.
 — Andr., Sk., 81.
 — Andr., Sk., 167.
 — Bernth., Sk., 104.
 — Christian, Sk., 227.
 — Christian, Sk., 142.
 — Hans, Sk., 134.
 — Hans Marcus, Sk., 291 flg.
 — Henning, Elev, 107.
 — Joh. Mart., Sk., 147.
 — Jørgen, Sk., 205.
 — Jørgen N., Sk., 150.
 — Lars, Sk., 104, 138.
 — Lars, Sk., 284.
 — Lars, Sk., 287.
 — Lars, Sk., 201, 283.
 — Lars, Sk., 302.
 — Ole, Sk., 240.
 — Peder, Sk., 137, 153.
 — Peder, Sk., 301.
 — Peder, Sk., 263.
 — Peter, Sk., 134.
 Hanstein, Jac. B., Provst, 18, 61.
 Harboe, Ludvig, Bisp, 22, 26, 75,
 281.
 Harner, Madam, Sk., 280.
 Haste, Espen, Pr., 197.
 Hartmann, Mickael, Sk., 282.
 Hartvigsen, Hans V., Sk., 257.
 Haubroe, Jens, Dg., 98, 199.
 Hedager, Andr. J., Sk., 73, 280.
 Hee, Ivar, Sk., 204.
 Heegaard, Stephan C., 75, 169,
 174.
 Hegelund, J. J., Pr., 265.
 Heiberg, Søren, Provst, 199, 216.
 Hemmer, Ivar de, Stiftsprovst,
 266, 268, 274.
 Henrichsen, J. A. C., Sk., 295.
 Henriksen, Bolle Fr., Sk., 218.
 Herbst, Vald. C. A., Provst 228
 flg.
 Hermansen, And. Sk., 159.

- Hersleb, Peder, Bisp, 17, 19, 97,
128, 195, 247.
Hersom, Jens, Provst, 167, 188.
— Jul. M. T., Sk., 217
— Peder, Pr., 182.
Hertz, Rasm. N., Dg., 181.
Hillerøe, Mogens C., Dg., 145.
Hjort, Christian, Sk., 166.
— Henrik, Kap., 285.
Hjorth, Christopher, Dg., 186.
— Niels, Sk., 153.
Hochlandt, Lars, Dg., 109, 178.
— Rasm., Sk., 295.
Hoff, Fred., Dg., 85, 178.
Hoffmann, Albert, Dg., 109.
— Niels, Sk., 96, 171.
Holberg, Ludvig, Baron, 16, 224.
Holbye, Niels, Pr., 229.
Holgersen, Verner, Hmd., 110.
Holm, Eschild, Sk., 84.
— Fred. C. C., Sk., 261.
— Jens N., Sk., 250.
Holmboe, R. P., Sk., 131.
Holst, Anders, Sk., 200.
— Hans, Sk., 116.
— Hans J., Sk., 231.
— Jens, Sk., 215.
— Jochum, Sk., 72, 167.
— Jørgen, Dg., 75, 117, 177.
— Niels A., Dg., 129.
Holstein, Lorents J., Sk., 70.
— N. R., Gds., 233.
— Rathlou, C. F., Gds., 198,
228.
Homann, Peter, Pr., 167.
Houghs, Jonas, Sk., 169.
Husum, Peder, Dg., 84, 98.
Huulbech, Jørg., Provst, 124.
— Jørg. J., Sk., 153.
Hviid, Niels, Sk., 223.
Hvistendahl, Jac., Sk., 165.
Hylsenberg, Joh. P., Sk., 234.
Hytter, Hans, Sk., 218.
Høstmark, Fred., Sk., 257.
Høyer, Chr. Lind, Sk., 152.
— Christopher, Sk., 135.
— C. Hersleb, Dg., 151.
— Joh. Sv., Dg., 289.
Ipsøn, Ole, Sk., 191.
Irgens, Math. C., Dg., 265, 281.
Jacobsen, Christen, Sk., 204.
— Holger, Sk., 177.
— Jens, Sk., 175.
Jacobsen, Lorents, Sk., 159.
Jacobæus, Jac., Pr., 194.
Jensdatter, Ellen, Pige, 293.
Jensen, Hans, Elev, 86.
— Johs. Andr., Sk., 154.
— Jørgen, Sk., 284.
— Lars, Sk., 264.
— Math., Sk., 91, 133 flg.
— Niels, Sk., 226.
— Peder, Sk., 157.
— Peder, Sk., 292.
— Seyer, Murermeister, 124.
Johansen, Chr., Sk., 191.
— Joh. Fred., Dg., 204, 239.
— Morten, Sk., 205.
Jonge, Nicolaj, Pr., 92.
Judicher, H., Provst, 269.
Junghans Jac., Dg., 78.
Just, Ivar Dam, Sk., 129.
Juil, Christian, Sk., 72.
— Nicolaj, Sk., 174.
Jæger, Jørg. J., Sk., 251.
— Nicolaj, Provst, 128, 139,
150.
Jørgensen, Byfoged, 131.
— And., Amtsskriver, 244.
— Hans, Gmd., 173.
— Jørgen P., Sk., 109.
— Lars, Sk., 203.
— Lars, Sk., 118.
— Laurids, 192.
— Poul, Sk., 222, 264.
Kaabe, Jac. Th., Dg., 122, 214.
Kaas, Dg., 110.
Kannevorff, Joh. G., Sk., 283.
Karlebye, Troels J., Sk., 117.
Kastrup, Herluf C., Sk., 204.
— Jørg, M., Sk., 223, 235.
Kautsch, Jochum, Sk., 217.
Kibsgaard, Christen, Sk., 148.
Kiep, Søren G., Sk., 140.
Kierulff, Christopher, Sk., 224.
— Søren, Pr., 173.
Kirchhoff, Knud, Sk., 124, 170.
— Peter K., Sk., 94.
Kirketorp, Jens, Sk., 224.
Kisbye, Fred. Brandt, Dg., 74.
Kiær, Jens Jac., Sk., 261.
Klemp, Peter, Dg., 93, 167.
— Rasmus, Sk., 179.
Klestrup, Inspektør, 273.
Knudsen, Lars, Sk., 104, 138, 157.
— Rasmus, Hmd., 121.
Kohl, Jochum, Sk., 288.

- Kold, Christen, Skolemand, 58.
 Kopp, Caspar, Sk., 280.
 Krabbe, Jørgen, Sk., 226.
 — Karen, Gds., 188, 206.
 — Otto, Gds., 184, 190.
 Kraglund, H. S., Provst, 250.
 Kreimann, E., Dg., 81, 92, 174.
 Krims, Johs. P., Sk., 98.
 Kristensen, Friskolelærer, 244.
 Krog, Gjerlev C., Amtsprovst, 45,
 flg., 73, 124, 133.
 Kruse, Sk., 248.
 Kruuse, Fred. V., Sk., 69.
 — Lars P., Sk., 108.
 Krøyer, Peter, Sk., 254.
- Lachmand, Caspar, Sk., 187.
 Lang, Otto, Sk., 293.
 — Theodor, Kantor, 213.
 — Theodor, Pr., 270.
 Langballe, M. Sinding, Sk., 99.
 Lange, N., Forpagter, 301.
 Langemach, Joh. Otto, Sk., 173.
 Langhoff, Rasm., Dg., 133.
 Langsted, Nic., Sk., 106.
 Larsdatter, Christine, Spindemo-
 der, 174.
 — Mette Marie, Elev, 86.
 Larsen, Hans, Sk., 123.
 — Hans, Sk., 120.
 — Jens, Sk., 233.
 — Jørgen, Sk., 155.
 — Niels, Skomager, 167.
 Lassen, Ole, Sk., 214.
 Lauritsen, Andr., Gds., 184 flg.
 Lax, Helmer, Pr., 276.
 Leegaard, Hans J., Sk., 148.
 Leganger, Nic., Pr., 254.
 Lend, Laurits, Pr., 258.
 Lengnick, Carl L., Sk., 123.
 Lepel, C. F., Gds., 303.
 Lerche, Jørgen, Sk., 88.
 — Niels Jørgen, Sk., 88.
 Leyh, Chr. Ditlev, Dg., 244.
 Lihme, Jens Faber, Dg., 116, 173.
 Lillholm, Hans. H., Sk., 271.
 Lind, B., Sk., 105.
 — Erik H., Dg., 280, 298.
 — Hans Mickael, Sk., 187.
 Lindam, Jac., Dg., 214.
 — Wilhelm, Pr., 214.
 Linde, Jac., Sk., 150.
 Lindemann, Chr., Pr., 186.
 Lindencrone, Chr., Gds., 281, 290,
 294.
- Lindenow, Henrik, Gds., 157.
 Lindet, Chr. Sinding, Sk., 151.
 Lintrup, A., Sk., 177.
 — Jens, Pr., 290.
 Lohmann, Chr., Vikar, 72.
 Lou, Andreas, Rektor, 127.
 Lund, Stiftskantor, 269.
 — Albert, Sk., 135.
 — Bjørn C., Pr., 285.
 — Chr. Gottlieb, Sk., 251, 286.
 — Gørlich, Sk., 288.
 — Hans Chr., Sk., 138, 157.
 — Jac. Joh., Pr., 130.
 — Jens, Dg., 144.
 — Jørgen, Organist, 125.
 — Niels J., Sk., 284.
 — Peder, Sk., 109.
 — Peter H., Sk., 195, 303.
 — Svend, Sk., 202, 303.
 Lunderph, Niels, Dg., 32, 166,
 183, 189.
 Lunge, Sidsel, Gds., 157.
 Lützhøft, Andr., Sk., 163.
 — Erik A. F., Sk., 163.
 Lützing, Peter H., Dg., 254.
 Lützw, Christoph., Amtm., 127.
 — Peter, Sk., 148.
 Lyngberg, Lars C., Sk., 266.
 Lyngbye, Kap., 276.
- Madsen, Chr., Sk., 302.
 — Hans, Sk., 148.
 — Jens Chr., Sk., 252.
 — Morten, Sk., 142.
 Malling, Halvor, Sk., 105, 145.
 Marfeldt, Aug., Sk., 261.
 Mariager, Jens, Provst, 17.
 Marthens, Jens J., Dg., 267.
 — Jørgen, Sk., 248.
 — Jørgen J., Sk., 259.
 Mathiasen, Chr., Sk., 217.
 — Hans, Sk., 288.
 — Jens C., Sk., 251.
 — Mathias, Sk., 252.
 Melau, J. C. F. A., Sk., 238.
 Meyer, Antoni, Sk., 97.
 — G., Sk., 181.
 — Lars Clausen, Sk., 271.
 — Samuel Johs., Dg., 195, 224.
 Meylund, Hans, Gmd., 141.
 Meyrup, Peter, Sk., 198.
 Moltke, Adam Gottlob, Gds., 28,
 flg., 88, 99, 252, 256, 287, 298.
 — Joachim Godske, Gds., 42,
 225, 256.

- Moltke, Kaspar G., Amtm., 124.
Moløe, Knud, 285.
Mortensen, Andr., Sk., 255, 267.
— Hans, Sk., 137.
— Jens, Sk., 136.
Mossin. C. Ludvig, Sk., 145.
— J. P. A. S., Dg., 281.
Moth, Sophie Amalie, Gds., 240.
Motzfeldt, Købmand, 90.
Munch, Rasm., Sk., 281.
Musted, Jørgen, Dg., 199.
Musæus, Daniel, Dg., 208, 296
flg.
Müller, Jens C., Sk., 245.
Münter, Fred., Bisp, 46, 211, 245,
269.
Myhlenphort, D. O., Sk., 210.
Mynster, Jac. P., Bisp, 57, 150
flg., 211, 238 flg., 262 flg., 269,
302.
Møldrup, Jens G., Dg., 76, 167,
215.
— Peter, Sk., 204.
Møller, Adam R. P., Sk., 223.
— Arnold, Dg., 148.
— Christen, Sk., 203.
— Daniel M., Sk., 217.
— Erik Johan, Sk., 253.
— Hans, Sk., 102, 106, 120.
— Jacob, Pr., 177.
— Jens J., Sk., 173.
— Johs., Sk., 174.
— Jørgen C., Dg., 289.
— Mads, Sk., 172.
— Nic. G. G., Sk., 83.
— Niels Fr., Sk., 151 flg.
— Rasmus, Sk., 136.
— Samuel A., Sk., 187.
— Stephan Zetner, Sk., 95.
— Søren, Sk., 243.
Mølsted, Kap., 266.
Mønster, H. P., Amtsprovst, 48.
Mørch, Hans J., Sk., 145.
— Jens H., Sk., 143.
— Poul J., Sk., 145.
— Simon, Dg., 228.
Mørkeberg, Johs. C., Sk., 231.
Nascou, Math., Kap., 65, 69.
Nebel, Fred. C., Sk., 232, 237.
Neergaard, Rasm., Sk., 249.
Neumann, Fred., Sk., 201, 281.
— Joh. Fr., Dg., 109, 228.
Nielsen, Forvalter, 190.
— Anders, Sk., 147.
Nielsen, Chr., Sk., 104.
— Christen, Sk., 253.
— Christopher, Sk., 235.
— Hans, Sk., 240.
— Hans, Sk., 237.
— Hans Henr., Dg., 51, 239.
— Jens, Sk., 248.
— Lars, Sk., 255.
— Lars, Sk., 240.
— Nicolaj, Sk., 159.
— Niels, Sk., 250.
— Niels Chr., Sk., 150.
— Peter, Sk., 70, 303.
— Peter, Sk., 96.
— Peter, Sk., 145.
— Rasm., Sk., 201, 301.
Niemand, Hans J., Sk., 148.
— Jens J., Sk., 146.
Nohr, Chr. Vald., Dg., 95, 113.
— Hans, Sk., 95.
Nordmann, Sk., 98.
Normann, Henrik, Sk., 138.
— Knud O., Dg., 159, 238.
— Oluf K., Sk., 160.
— Peter, Sk., 281, 283.
Nyegaard, Andr., Sk., 92, 215.
Nørbech, Niels, Sk., 163.
Obenhausen, C. H., Sk., 163.
Odderbeck, Jac., Sk., 84.
Ohnsorg, Martin, Pr., 290.
Olivarius, Niels, Kap., 239.
Olsen, Børge, Sk., 225
— Christopher, Sk., 267.
— Daniel, Sk., 123, 255.
— Jens, Hmd., 90.
— Jens C., Dg., 238.
— Lars, Sk., 298.
— Mads, Sk., 271.
— Niels, Hmd., 108.
— Rasm., Tømrermester, 124.
Olufsen, Christen, Sk., 251, 267.
Ommel, Erik H., Sk., 179.
Osten, von der, Priorinde, 301.
Ostenfeldt, Chr., Provst, 201, 208.
Ostermann, C., Dg., 173, 186.
Ostridsen, C., Herredsfoged, 192.
Otzen, Nic., Sk., 254.
Paasche, P., Substitut, 130.
Pahl, Marcus, Sk., 214, 286.
Palle, Søren, Sk., 291.
Paludan, Jens, Sk., 141.
Panum, Peter, Kap., 132.
Parelius, Jens S., Dg., 92, 167.

- Pedersdatter, Anne, Elev, 86.
 Pedersen, Hans, Hmd., 90.
 — Hans, Sk., 148.
 — Hans, Sk., 301.
 — Jens, Sk., 176.
 — Johs. C., Sk., 249, 259.
 — Jørgen, Sk., 301.
 — Lars, Ungkarl, 293.
 — Lars, Sk., 244.
 — Niels, Ungkarl, 258.
 — Ole, Ungkarl, 258.
 — Ole, Sk., 250.
 — Ole, Sk., 264, 267.
 — Peder, Sk., 226.
 — Poul, Sk., 143.
 — Søren, Sk., 108.
 Persen, Per, Sk., 179.
 Pestalozzi, J. H., Pædagog, 24.
 Petersen, Anders, Sk., 201, 268.
 — Arnold, Sk., 83.
 — Christopher, Sk., 258.
 — Hans, Sk., 258.
 — Henrik, Dg., 186.
 — Henrik, Sk., 191.
 — Isach, Sk., 116, 172.
 — Jacob, Sk., 168.
 — Mam, Sk., 283.
 — Mouritz C., Sk., 277, 280.
 — Niels, Sk., 256.
 — Oluf Algreen, Sk., 295.
 Phaff, Fred. Vilh., Dg., 288.
 Piilsmed, Hans, Dg., 177.
 Platou, Chr. Fred., Provst, 38
 flg., 72, 103, 114, 118.
 — Rasm., Pr., 139.
 Plesner, Joh. Philip, Pr., 151.
 Plessen, C. A., Gds., 13, 303.
 Plum, Claus, Dg., 96, 178.
 — Daniel, Pr., 95.
 Pogsteen, Gregers, Sk., 292.
 Port, Chr. Nic., Sk., 71, 105.
 Poulsdatter, Cathrine, Spindemoder, 96.
 Poulsen, Morten, Dg., 243, 278.
 — Niels, Sk., 142.
 — Ole, Sk., 179.
 — Peter Magnus, Dg., 169, 279.
 — Zander, Sk., 205, 298.
 Prag, Jacob, Sk., 195.
 Prehn, 86.
 Preuss, Fred. C., Sk., 187.
 Præstøe, Math., Sk., 137, 151.
 — Søren J. M., Sk., 138, 155.
 Quist, Andr., Dg., 237.
 Raae, Jac. R., Sk., 153.
 Raben, Fr., Gds., 95, 114, 118.
 Raff, Andr. P., Dg., 277.
 Ramus, J. Fr., Professor, 127.
 Randrup, Enevold, Sk., 263.
 — Fred., Sk., 285.
 Rantzau, Anna Sophie, Gds., 260.
 Rasch, Fred. J., Sk., 285.
 Rasmussen, Sk., 136.
 — Fred., Pr., 235.
 — Hans, Sk., 142.
 — Jens, Sk., 191.
 — Morten, 192.
 — Nicolaj, Sk., 255, 277.
 — Niels P., Sk., 234.
 — Peder, Elev, 109.
 — Peder, Sk., 136.
 — Peder, Sk., 297 flg.
 — Poul, Gmd., 142.
 — Tønnes, Ungkarl, 85.
 Rathlou, C. F. Holstein, Gds., 233
 Ravn, Ludv. Fred., Dg., 245, 259.
 — Math. N., Dg., 261.
 — Niels, Sk., 245.
 — Niels, Sk., 250, 260.
 — Vilh. Bjørnsen, Dg., 146.
 Reebech, Laurids, Dg., 292.
 Reenberg, Morten C., Provst, 133.
 Reerslev, Bertel, Dg., 148.
 Reesen, Hans M., Sk., 271.
 — Ole. Provst, 17, 239.
 Reiersen, Niels Lunde, Gds., 25,
 93.
 Reiffenberg, Chr., Sk., 142.
 Reimard, N., Rektor, 276.
 Reinhardt, Sk., 204.
 Reinstrup, Niels, Sk., 253.
 Resch, Jac. Benzon, Gds., 132.
 Retchen, Conrad, Dg., 149.
 Reventlow, Anna Sophie, Gds.,
 242, 246.
 — C. D., Gds., 38, 40.
 — J. L., Gds., 38, 40.
 Rheinländer, Fr. C., Sk., 284.
 Rhode, Niels, Dg., 171.
 Riber, Hans, Sk., 151.
 — Søren, Dg., 129, 136.
 Richard, Joh. Just, Sk., 244.
 Richmann, Joh. C., Sk., 123.
 Riiber, H. V. S., Seminarielærer,
 38, 66.
 — Thimotheus, Sk., 73.
 Riisbrigh, Broderus, Sk., 147.
 Rindahl, Søren, Sk., 274.
 Ring, Hans, Sk., 162.

- Ring, Hans Fred., Sk., 250.
 Robsahm, Engelh., Dg., 132.
 Rochow, F. E., Gds., 25.
 Rodich, Edv. Røring, Sk., 202.
 Roed, Christen, Sk., 201.
 — Hans, Sk., 298.
 — Henrik, Sk., 142.
 — Lyder, Provst, 17, 243.
 Roeder, Poul, Sk., 169.
 Roedsted, Niels, Sk., 99, 105.
 Roerslev, Jac., Sk., 224.
 Roersløf, Rasm., Dg., 196.
 Rommer, Frantz, Sk., 213.
 Rose, Magnus, Sk., 243.
 Rosenbech, Sk., 145.
 Rosendahl, Holger, Sk., 203.
 — Michel, Sk., 203.
 Rosenkilde, Hans, Provst, 210
 flg., 229.
 Rosenkrantz, Holger, Gds., 206.
 — Holger, Gds., 239.
 Rostrup, Carl C., Dg., 151 flg.
 Rousseau, J. J., Pædagog, 24.
 Rull, Michel, Sk., 203.
 Runchel, Fr. C., Sk., 167.
 Runge, Chr. P., Pr., 112.
 — Joh. P., Sk., 234.
 Ryberg, Niels, Gds., 23, 169, 174.
 Rydahl, Jac., Sk., 142.
 — Jac. C., Sk., 150.
 — Jørgen J., Sk., 99, 136.
 — Morten Fibiger, Sk., 134.
 — Niels, Sk., 144.
 Røhr, Peter Otto, Sk., 280.
 Rørdam, Peter, Pr., 108.
Salling, Andr., Sk., 147.
 Saltofte, Hans, Sk., 202.
 Sandal, Henrik, Pr., 147.
 Sandholt, Th., Kap., 279.
 Saxtorph J., Professor, 37, 118.
 Scavenius, B., Gds., 290.
 Schack, Gds., 28.
 — Anna Sophie, Gds., 272.
 Schade, Didrik, Sk., 91.
 — Morten, Sk., 205.
 Schafte, Niels, Dg., 48, 229.
 Schierning, G. C., Dg., 128.
 Schimmelmänn, H. E., Gds., 40.
 Schinckel, Rudolph, Gds., 120.
 Schiøler, Ejler, Sk., 84.
 Schönning, Jørgen, Pr., 98.
 Schiøth, Fred., Sk., 201.
 Schjøttz, Fred., Sk., 94.
 Schjelderup, Jens, Pr., 63, 144.
 Schmidt, Andr. H., Sk., 247.
 — Bertel, Dg., 188.
 — Chr. L., Sk., 179.
 — Claus R., Dg., 134, 143.
 — Hans L., Dg., 129, 139.
 — Joh. C., Dg., 146.
 — Morten Reenberg, Dg., 129,
 143.
 — Niels C., Sk., 187.
 — Niels H., Sk., 204.
 Schou, And., Sk., 175.
 — Jul, Henr., Sk., 168.
 Schouby, Peder H., Sk., 84, 179.
 Schousboe, Hans, Pr., 218.
 — Otto C., Sk., 279.
 — Peter, Sk., 215.
 Schow, Jos. N., Adjunkt, 67.
 Schriche, Jac., Dg., 74.
 Schrøder, Carsten, Dg., 178, 238.
 — Frederik, Sk., 179.
 — Simon Fr., Sk., 155.
 Schumacher, E., Sk., 118.
 Schurmann, Henrik, Sk., 265.
 Schytte, Anders, Sk., 109.
 — Johs. P., Sk., 80, 105.
 Schytz, C. Ludv., Dg., 229.
 Schøller, Kaspar M., Amtm., 17.
 Schönberg, Bent, Kantor, 213.
 Seerup, Søren, Sk., 92.
 Seest, C. H., Sk., 282.
 — Mathias, Sk., 242.
 Selby, C., Gds., 96, 233.
 Selmer, L. Bagge, Dg., 239, 299.
 — Peter, Dg., 130 flg.
 Serritzlev, L. F., Sk., 119.
 Sevel, Johs., Pr., 237 .
 — Knud, Pr., 165.
 Severin, Johs., Sk., 63.
 Sidenborg, Hans, Pr., 261.
 Sigil, Henrik, Sk., 232.
 Skeel, Albert, Gds., 6.
 — Birgitte, Gds., 190.
 — Christen, Gds., 6, 241.
 Skolemester, Anders, Sk., 134.
 Skovsbølle, Svenning, Sk., 252.
 Smed, Mads, 175.
 Smidt, Hans R., Dg., 121.
 — Rasm., Dg., 121, 174.
 Smith, M. L., Gds., 124.
 — Troels, Pr., 107.
 Sommer, Laurits, Dg., 210, 298
 flg.
 Sophie Magdalene, Dronning, 13,
 242, 265, 268.
 Sparre, Pontus David, Sk., 290.

- Spleth, Fred., Pr., 281.
 — Gregers G. W., Sk., 299.
 — Jeremias, Dg., 99, 118.
 Spliid, Jens, Dg., 106, 270.
 Stampe, Holger, Gds., 79 flg.
 Starup, Søren, Sk., 280.
 Stauning, Jørg., Sk., 145.
 — Jørg., Provst, 131.
 Steen, Jens N., Sk., 288.
 Steenberg, Thomas Kingo, Sk., 173.
 Steffensen, Michael, Sk., 273.
 Stolberg, Forstander, 148.
 Storm, Lorentz, Dg., 208, 300.
 Stoud, Rektor, 66.
 — Ludvig, Pr., 153.
 Strande, Curt, Sk., 135.
 — Rasch P., Dg., 76.
 Strejt, Joh. P., Sk., 178.
 Striboldt, Niels, Sk., 175.
 Struensee, Joh. Fred., Statsminister, 28, 30.
 Strundtz, Edv., Kantor, 213.
 Strunge, Marcus C., Sk., 153.
 Strøm, C. L., Seminarlærer, 38.
 Strøyer, Tømrermester, 119.
 Stub, Jens, Sk., 236.
 Størckel, Fred., Sk., 224.
 Suhr, Hans, Sk., 111.
 — Kield Berenth, Sk., 64.
 Svanholm, Jens C., Sk., 204, 238.
 Svella, Salomon T., Sk., 106, 101.
 Svendsen, Bendt, Sk., 295.
 — Rasmus, Pr., 192.
 Syv, Peder, Provst, 284.
 Sødring, Mickael, Sk., 176.
 Sørensen, Hans, 175.
 — Johs., Sk., 152.
 — Niels, Pr., 163.
 — Peder, Skovrider, 94.
 — Peder, Sk., 250.
 Søvtoft, Nic. B., Pr., 80.
 Tack, Zakarias, Dg., 278, 295.
 Tang, Søren, Sk., 258.
 Terpager, Lars, Provst, 17, 19, 70 flg., 101, 105, 120.
 Tersling, Andr., Sk., 70, 112.
 — Henrik, Sk., 96.
 Textor, Poul, Sk., 205, 232.
 Thank, Jens J., Provst, 17.
 Thaulov, Jens Bjørn, Dg., 245.
 Thaur, Jensenius, Sk., 135.
 Thejlgaard, Niels, Pr., 152.
 Therkelsen, Peter, Sk., 72, 98.
 Thess, Peter, Klokker, 129, 143.
 Thestrup, Peter, Gds., 77 flg.
 Thim, Michael, Dg., 271.
 Thomassen, Niels, Sk., 282 flg.
 Thomsen, Christen, Dg., 106.
 — Chr. Fred., Sk., 271.
 — Rasmus, Gmd., 301.
 Thorn, Anders, Dg., 95.
 — Jon, Dg., 159, 166.
 — Knud, Dg., 85, 95.
 Thorup, Chr., Sk., 99.
 Thostrup, Math. Just., Sk., 70.
 Thott, Otto, Gds., 158, 183, 236.
 — Reetz, O., Gds., 164, 176, 183, 233 flg.
 Thuresøn, Math., Sk., 162.
 Thycksen, Thomas, Sk., 177.
 Thye, Fred., Sk., 178.
 Toftegaard, Hans Adolph, Sk., 31, 100.
 Toldrup, Bertel, Sk., 134.
 Tollgreen, Fred., Sk., 232.
 Tommerup, Jens, Sk., 201.
 — Jørgen, Sk., 140.
 Tordneskov, Otto, Sk., 265.
 Tranfeldt, Chr. Cl., Sk., 205.
 Treschow, Herman, Pr., 224.
 Trochmann, Hans, Sk., 172.
 Trolle, Gds., 185.
 Tvede, Jens, Pr., 96.
 Tüchsen, Arent H., Sk., 64.
 Tøffelmager, Oluf, 195.
 Tønnesen, Andr. O., Dg., 79.
 — Tønnes, Kateket, 133.
 — Tønnes, Provst, 249.
 Uldall, Peter, Gds., 107, 119.
 Ullitz, Nic., Kap., 129.
 Ulrich, Daniel, Væver, 300.
 Unger, Joh. Peter, Sk., 264.
 — Peder, Sk., 265.
 Ursin, Niels, Sk., 213.
 — Niels A., Dg., 126.
 Valbye, Hans N., Sk., 200.
 Valeur, Hans Otto, Sk., 202.
 Wandal, Hans, Pr., 146.
 Warthoe, J. O. S., Pr., 45, 50, 110.
 Vedel, Søren, Sk., 247.
 Wederkinch, Lambert, Dg., 267.
 Weeche, Alex., Sk., 182.
 Wegersløf, Henr. Schup, Dg., 91.
 Wegner, Christopher, Sk., 212.
 — Hans N., Sk., 135, 140.

- Weidemann, Poul C., Dg., 229.
Wejlbye, Jørgen, Dg., 106.
Weile, Johs., Pr., 228.
Weis, Andr. J., Sk., 123, 168.
Weismann, Joh., Sk., 215.
Wejerslev, Kromand, 174.
Wellejus, Thomas, Dg., 190.
Wentrup, Hans C., Sk., 248.
— Ole Poulsen, Sk., 267.
Werdelin, Ole, Dg., 248, 266.
Werlin, Anders, Pr., 117.
Verup, Chr. J., Sk., 202.
Vesterholdt, Chr. Fred., Forvalter, 301.
Westhen, Joh. C., Sk., 282 flg.
— Math. von, Sk., 183.
Weyer, Sk., 218, 258.
Wiborg, Sk., 254.
Willumsen, Bøje, Sk., 123.
Wind, Edel S., Frøken, 42.
Vind, Erik P., Sk., 116.
— Juul, Frøken, 42, 300.
Vinding, Andr., Kateket, 133.
— Michael, Dg., 168, 189.
Winnechen, Ole, 136.
Winther, P. C., Sk., 280.
Vissing, Rasm., Sk., 161.
With, Jens, Pr., 153.
— Nicolaj, Sk., 261.
Wivild, Hans, Pr., 95.
Volcken, Inspektør, 287.
Wolcker, C. G., Inspektør, 175.
Woldsgaard, Mickael, Dg., 118, 172 flg.
Wolf, Hører, 66.
— Math. Ejler, Sk., 216, 251, 258.
— Niels Giessing, Pr., 80.
Wolff, Kaptain, 105.
Wolgast, Jørg., Sk., 159.
Wonsild, Hans, Dg., 129.
Worm, Christen, Bisp, 11, 120, 134, 275.
— Søren, Sk., 81, 96.
Wulff, Holger, Dg., 280, 298, 302.
Würtzel, C. P., Sk., 263.

Zeist, Gustav A. F., Sk., 49, 97.
Zimmer, Jac. A., Sk., 92.
Zoffmann, Alex., Pr., 224, 258.
Zuschlag, Martin, Sk., 94.

Ørbech, Ole P., Sk., 134, 142.
Ørslef, Peter A., Dg., 65, 78, 119.
Ørslev, Henrik, Sk., 250.
— Michael, Dg., 290 flg.
Ørsted, Hans Chr., Profess., 153.

Skolerne.

	Side		Side
Aashøje	247	Himlingøje	255
Alkestrup	252	Hjelm	141
Allerslev	91	Hjertebjerg	150
Alslev	226	Holtug	288
Arnøje	288	Houby	203
Askby	145	Hyllede	233
Baarse	95	Højrup	280
Baarup	288	Høsten	217
Bakkebølle	71	Kallehave	105
Bjeverkov	260	Karise	223
Borre	148	Kastelev	179
Borup	234	Kastrup	172
Bussemarke	148	Kessendrup	205
Dalby	213	Kindvig	108
Dame	143	Kjeldbylille	155
Dyrlev	96	Kjeldbymagle	152
Dysted	187	Knudsby	72
Ebbelnæs	139	Kongsted	227
Ejøje	243	Kostræde	177
Elmelunde	152	Kylerup	264
Enderslev	258	Kæderup	215
Engelstrup	123	Køng	173
Eskildstrup	231	Langebæk	104
Everdrup	121	Lejerstofte	298
Faarup	170	Lellinge	274
Faxe	192	Lestrup	234
Flintemose	123	Lidemark	262
Frøslev	298	Lille Hedinge.....	281
Gjevnø	295	Lille Taarøje.....	300
Gunderup	248	Lund	298
Gørslev	269	Lundby	168
Haarbølle	145	Magleby (Møen)	145
Haarlev	253	Magleby (Stevns).....	291
Haarlev Overdrev.....	256	Mandemark	147
Hammer	166	Mern	105
Haunlev	283	Neder Vindinge.....	171
Hellested	284	Nielstrup	240
Herfølge Hospitalsskole	246	Nyord	134
Herfølge Legatskole.....	241	Nyraad	69
Herfølge Skole	244	Næstelsø	181

	Side		Side
Olstrup	190	Stubberup	200
Over Vindinge	179	Svensmarke	137
Pederstrup	182	Svinø	175
Præstø	73	Sværdborg	177
Raabylille	152	Sædder	250
Raabymagle	150	Taagerup	227
Rekkende	94	Taarnby	265
Ring	169	Taarnmark	233
Ringsbjerg	251	Tessebølle	250
Rode	218	Tjørnemark	136
Roholte I—II	235	Tommestrup	281
Roneklint	90	Tostenæs	145
Rønnebæk	188	Toxværd	185
Sallerup	176	Udby	112
Sandvig	108	Udby (Møen).....	133
Sjølte	110	Ugledie	94
Skibbinge	81	Ulsø	238
Skovhuse	119	Vallebo	204
Skovhuset	83	Valløby	265, 267
Skrodsbjerg	257	Vallø Stift.....	268
Skørpinge	284	Varpelev	294
Slimminge	271	Vedskølle	250
Smerup	301	Vejlø	158
Snertinge	179	Vemmetofte Kloster.....	212
Snesere	108	Vemmetofte, ved.....	212
Spejlsby	154	Vester Egesborg	162
Spjellerup	206	Vibede	205
Sprove	141	Viemose	97
Steensby	99	Vollerslev	272
Stenstrup	84	Vordingborg By	61
Stege	125	Vordingborg kgl. Skole	70
Store Hedinge By.....	275	Vraaby	259
Store Hedinge kgl. Skole.....	279	Værløse	202
Store Linde	225	Ørslev	116
Store Taarøje	300	Øster Egede	240
Strøby	292	Øster Egesborg.....	117

INDHOLD.

	Side		Side
Forord	5	IV Faxe Herred.....	192
I Baarse Herred.....	61	A. Faxe Sogn.....	192
A. Vordingborg og Landsogn	61	B. Spjellerup Sogn.....	205
B. Præstø-Skibbinge Sogne...	73	C. Dalby-Tureby Sogne.....	213
C. Jungshoved Sogn.....	84	D. Karise-Alslev Sogne	223
D. Allerslev Sogn.....	91	E. Kongsted Sogn.....	227
E. Baarse-Beldringe Sogne..	95	F. Roholte Sogn	235
F. Kallehave Sogn	97	G. Ulsø Sogn.....	238
G. Mern Sogn.....	105	H. Øster Egede Sogn	240
H. Snesere Sogn	108	V Bjevskov Herred.....	241
I. Udby-Ørslev Sogne	112	A. Herfølge-Sædder Sogne... 241	
J. Øster Egesborg Sogn.....	117	B. Haarlev-Himlingøje Sogne 253	
K. Everdrup Sogn.....	120	C. Enderslev-Vraaby Sogne.. 257	
II Møens Herred.....	124	D. Lidemark-Bjevskov	
A. Stege og Landsogn.....	125	Sogne	260
B. Damsholte Sogn.....	139	E. Valløby-Taarnby Sogne... 265	
C. Fanefjord Sogn.....	143	F. Vollerslev-Gørslev Sogne.. 269	
D. Magleby Sogn.....	145	G. Lellinge Sogn	274
E. Borre Sogn	148	VI Stevns Herred.....	275
F. Elmelunde Sogn.....	150	A. Store Hedinge-Højrup	
G. Kjeldby Sogn	152	Sogne	275
III Hammer Herred.....	157	B. Lille Hedinge-Haunlev	
A. Vejlø-Vester Egesborg		Sogne	281
Sogne	157	C. Hellested Sogn.....	284
B. Hammer-Lundby Sogne... 165		D. Magleby-Holtug Sogne... 288	
C. Kastrup Sogn	171	E. Strøby-Varpelev Sogne... 292	
D. Køng Sogn	173	F. Lyderslev-Frøslev Sogne... 295	
E. Sværdborg Sogn.....	177	G. Smerup Sogn	299
F. Næstelsø-Mogenstrup		VII Tybjerg Herred.....	303
Sogne	180	Kilder	304
G. Toxværd Sogn.....	184	Personalregister	305
H. Rønnebæk-Olstrup Sogne.. 188		Skolerne	316

